

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису
УДК 351.862.4:[004:364-049.5(477)(043.5)

ПЕТЬКУН СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ
МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

25.00.02 – механізми державного управління

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С.М. Петькун

Київ-2024

АНОТАЦІЯ

Петькун С.М. Теоретико-методологічна концептуалізація механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ, 2024.

У дисертаційній роботі концептуалізовано теоретико-методологічні засади розвитку системи державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації та вироблено науково-прикладні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою України.

У **вступі**: обґрунтовано актуальність наукової проблеми (теми) дисертаційного дослідження та окреслено ступінь її сучасної наукової розробленості; відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; показано загальну методологію дослідження; сформульовано наукову новизну отриманих результатів та практичне значення роботи тощо.

У **першому розділі** проаналізовано еволюцію теорії державного управління соціальною безпекою. При цьому особливу увагу приділено дослідженням проблем соціальної безпеки й цифрової трансформації в публікаціях сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, що в сукупності дало змогу систематизувати теоретико-методологічні засади механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації. Також в розділі висвітлено логіку, методологію та особливості формування евристичного змісту дисертаційного дослідження.

Показано, що у своєму донауковому становленні державне управління соціальною безпекою спрямоване на задоволення потреб у різних

матеріальних та нематеріальних благах, як включене в ціннісну ієрархію буття іманентною для будь-якого живого організму потребою – потребою у безпеці. Управління соціальною безпекою в античному світі розумілося як закон, що спрямовує життєдіяльність людини на забезпечення насамперед свого самозбереження (Платон, Аристотель, Цицерон); в Середньовіччі (Ф. Аквінський) – це віра, смирення, надія на спасіння, служіння Богу і ближнім, головний мотив якого є любов – тобто основні християнські чесноти, які забезпечать людині безпеку; в епоху Відродження (Н. Макіавелі) – це цінність свободи як мети існування і соціальної безпеки, орієнтир державного управління поєднується з розвінчанням божественної природи державної влади; в епоху Нового часу (Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.) становлення державного управління створило фундамент соціальної безпеки та її ціннісного виміру, паростки гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особистості та суспільства.

Розкрито сутність та особливості сучасних концепцій публічного управління, зорієнтованих на цінності, технологізацію прийняття рішень, зосереджених на децентралізації та реформуванні публічного адміністрування, регіональної політики та місцевого самоврядування, посиленні ролі комунікації, організаційної культури, соціальної відповідальності, формування соціальної безпеки держави та громадянина.

У **другому розділі** уточнено науково-категоріальний апарат дисертаційного дослідження, окреслено ціннісні засади державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації, систематизовано сучасні правові засади забезпечення соціальної безпеки України, оцінено стан інституційної складової державного управління соціальною безпекою України.

Аналіз соціальної безпеки як об'єкта державного управління свідчить про його пріоритетність на сучасному етапі функціонування української держави в цілому та системи державного управління загалом.

Розкрито утилітаристський та гуманістичний підхід до ціннісних засад соціальної безпеки. Доведено, що ціннісні засади державного управління соціальною безпекою в умовах цифрових трансформацій в Україні має полягати в цілеспрямованому формуванні нової якості життя громадян. Ця нова якість передбачає створення умов для належної реалізації особистого потенціалу кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб.

Аналіз правових та інституційних процесів цифровізації державного управління соціальною безпекою України, спрямованих на створення нової системи соціальної захищеності, показав перспективи розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, всебічної самореалізації, виходу на більш високий рівень забезпечення потреб та інтересів із застосуванням цифрових технологій та цифрових компетенцій.

У **третьому розділі** здійснено аналіз зарубіжного та міжнародного досвіду поліпшення соціальної безпеки шляхом цифровізації державного управління, зокрема, окреслено роль інформаційного суспільства, як передумови формування сучасних цифрових технологій у соціальній безпеці та механізмів управління сервісно-орієнтованої держави та виявлено зарубіжні тренди запровадження соціальної безпеки на основі цифрових технологій.

Проведений аналіз постіндустріального (інформаційного) суспільства постмодерної доби надав можливість стверджувати, що сучасний глобальний світ дедалі більше стає мінливим, змінюються й основні пріоритети соціальної безпеки громадянина, побудовані на загальних пріоритетах соціальної захищеності людини та усвідомлення цінності окремого індивіда та його соціальних прав.

Визначено, що соціальна безпека громадянина частіше формується на основі мережевого суспільства, характерними рисами якого є: зростання ролі

інформації в житті суспільства, збільшення частки комп'ютерних комунікацій, створення глобального інформаційного (комунікативного) простору, і відповідно, зміна самої соціальної реальності, в якій всі основні сфери життєдіяльності та соціальної безпеки людини ґрунтуються на мережевій логіці, націленій на потреби і ціннісні орієнтири людини. Доведено, що провідним трендом політики соціального захисту на початку ХХІ ст. стала концепція сервісно-орієнтованої держави, головним призначенням якої є служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання якісних послуг громадянам.

Розкрито особливості європейських та азійських моделей розвитку соціальної безпеки в умовах інформаційного суспільства, які базуються насамперед на затвердженні специфічних ціннісних орієнтацій щодо індустріалізації, інформатизації та соціального розвитку.

У **четвертому розділі** здійснено аналіз домінантів розвитку механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації; розкрито передумови формування в Україні нової медіареальності щодо ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою; уточнено сутнісні ознаки й характеристики нової медіареальності у їх взаємопроникненні й взаємозв'язку; виявлено тренди й маркери її формування й чинники впливу на неї; окреслено траєкторії її розвитку та активізації дії на моделі поведінки держави, соціуму, різних економічних суб'єктів. Аргументовано необхідність врахування нових ризиків та загроз при формуванні нових стандартів соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу, у контурі нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій.

Визначено складові впливу нової медіареальності на ефективність механізмів державного управління соціальною безпекою; окреслено ключові проблеми формування нової медіареальності для механізмів державного управління соціальною безпекою та шляхи їх розв'язання.

У п'ятому розділі здійснено аналіз актуальних викликів, ризиків та загроз впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку. У розділі визначено і науково обґрунтовано доктринальні засади інноваційної парадигми державного управління соціальною безпекою, перспективної для модернізаційного розвитку післявоєнної України, та на їх основі сформульовано концептуальні засади державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах вітчизняної цифрової трансформації.

Констатовано, що визначальними характеристиками нинішнього етапу розвитку суспільства в умовах цифрової трансформації є стрімке зростання соціальної напруженості та актуалізація потреб в особистій та колективній безпеці. Тому активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх широке впровадження у всі сфери людської діяльності вимагає вироблення нової доктрини сервісно-орієнтованої держави, а саме – переходу від патерналістського бачення ролі держави як «гаранта» соціальної безпеки до доктрини «мережевого суспільства добробуту» (*network welfare society*), в якій добробут «сам себе захищає», а держава сприяє цьому.

На парадигмальному рівні формування державної політики соціальної безпеки Україні рекомендовано перейти до моделі державно-приватного партнерства. При цьому необхідно дати громадянам можливість вибору постачальника соціальних послуг і соціальної безпеки та всіляко заохочувати мережеву взаємодію громадян, бізнесу і держави в цій сфері.

Впровадження нової парадигми і доктрини державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України на концептуальному та стратегічному рівнях надалі вимагатиме застосування нової системи механізмів державного управління розвитком цифрового мережевого суспільства добробуту.

У висновках висвітлено основні наукові результати, які в сукупності відповідають визначеній меті та вирішують наукову проблему концептуалізації теоретико-методологічних засад розвитку системи державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової

трансформації, вироблено науково-прикладні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою України.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, соціальна безпека, соціальна політика, цифровий розвиток, диджиталізація, цифрова держава.

ANNOTATION

Petkun S.M. Theoretical and methodological conceptualization of mechanisms of state management of social security of Ukraine in the conditions of digital transformation. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Public Administration, specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. State University of Information and Communication Technologies, Kyiv, 2024.

The dissertation conceptualizes the theoretical and methodological foundations for the development of the system of public administration of social security of Ukraine in the context of digital transformation and develops scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of public administration of social security of Ukraine.

The relevance of the scientific problem (theme) of the dissertation research have been provided in the **abstract**; and it has been outlined the level of its current scientific development; reflected the connection of the work with scientific programs, plans, and topics; defined the object, subject, purpose, and objectives of the research; shown the general research methodology; formulated the scientific innovation of the results and the practical importance of the work, etc.

The evolution of the theory of public administration of social security has been analyzed in the **first chapter**. At the same time, special attention has been paid to the study of social security and digital transformation in the publications of modern Ukrainian and foreign researchers, which together made it possible to systematize

the theoretical and methodological foundations of the mechanisms of public administration of social security in the context of digital transformation. The logic, methodology and features of the formation of the heuristic content of the dissertation research have also been highlighted in the chapter.

It has been shown that in its pre-scientific formation, the State management of social security was aimed at meeting the needs for various material and non-material goods, as included in the value hierarchy of being an immanent need for any living organism – the need for security. Social security management in the ancient world was understood as a law that directed human activity to ensure primarily self-preservation (Plato, Aristotle, Cicero); in the Middle Ages (Aquinas) – it was faith, humility, hope for salvation, service to God and neighbors, the main motive of which was love – that was, the basic Christian virtues that would ensure human security; in the Renaissance (N. Machiavelli) – the value of freedom as the goal of existence and social security, the guideline of public administration was combined with the debunking of the divine nature of state power; in the modern era (B. Spinoza, T. Hobbes, J. Locke, etc.), the formation of public administration created the foundation of social security and its value dimension, the sprouts of guaranteed legal and institutional protection of vital social interests of the individual and society.

It has been revealed the essence and features of modern concepts of public administration focused on values, technologization of decision-making, decentralization and reform of public administration, regional policy and local self-government, strengthening the role of communication, organizational culture, social responsibility, and formation of social security of the state and a citizen.

In the **second chapter** it has been clarified the scientific and categorical apparatus of the dissertation research, outlined the value bases of the state administration of social security in the context of digital transformation, systematized the current legal framework for ensuring social security in Ukraine, and assessed the state of the institutional component of the state administration of social security of Ukraine.

The analysis of social security as an object of public administration demonstrates its priority at the current stage of functioning of the Ukrainian state as a whole and the public administration system in general.

The utilitarian and humanistic approaches to the value foundations of social security have been revealed. It has been proved that the value basis of public administration of social security in the context of digital transformations in Ukraine should consist in the purposeful formation of a new quality of life of the citizens. This new quality involves creating conditions for the proper realization of the personal potential of each member of society by providing opportunities for productive employment and income that corresponds to the importance of this work for society and is able to guarantee a decent standard of living and satisfaction of physical and spiritual needs.

The analysis of the legal and institutional processes of digitalization of public administration of social security in Ukraine aimed at creating a new system of social security has shown the prospects for empowering all citizens to achieve personal success, comprehensive self-realization, and reaching a higher level of meeting their needs and interests using digital technologies and digital competencies.

In the third chapter it has been analyzed the foreign and international experience of improving social security through the digitalization of public administration, in particular, the role of the information society as a prerequisite for the formation of modern digital technologies in social security and the mechanisms of governance of a service-oriented state, and identified foreign trends in the introduction of social security based on digital technologies.

The analysis of the post-industrial (information) society of the postmodern era has made it possible to assert that the modern global world is increasingly changing, and the main priorities of social security of a citizen are also changing, based on the general priorities of social security of a person and awareness of the value of an individual and his or her social rights.

It has been determined that the social security of a citizen is more often formed on the basis of a network society, the typical features of which are: the growing role

of information in society, an increase in the share of computer communications, the creation of a global information (communication) space, and, accordingly, a change in the social reality itself, in which all major areas of human life and social security are based on network logic aimed at human needs and values. It has been proved that the leading trend in social protection policy at the beginning of the twenty-first century was the concept of a service-oriented state, the main purpose of which was to serve people, and the key function of public institutions was to provide quality services to citizens.

The peculiarities of European and Asian models of social security development in the information society, which are based primarily on the establishment of specific value orientations regarding industrialization, informatization and social development, have been revealed in the article.

In the **fourth chapter** it has been analyzed the dominants of the development of mechanisms of public administration of social security in the context of digital transformation; revealed the prerequisites for the formation of a new media reality in Ukraine regarding the effectiveness of mechanisms of public administration of social security; clarified the essential features and characteristics of the new media reality in their interpenetration and interconnection; identified trends and markers of its formation and factors of influence on it; outlined the trajectories of its development and intensification of its impact on the behavioral models of the State, society, various economic entities. The necessity to take into account new risks and threats in the formation of new standards of social protection and security and social responsibility of the state and business, in the context of the new media reality in the context of digital transformations have been justified.

The components of the impact of the new media reality on the effectiveness of the mechanisms of public administration of social security have been identified; the key problems of forming a new media reality for the mechanisms of public administration of social security and ways to solve them have been outlined.

The current challenges, risks, and threats of the impact of digital transformation on social security have been analyzed in the **fifth chapter**. The

chapter has defined and scientifically substantiated the doctrinal foundations of the innovative paradigm of public administration of social security, which is promising for the modernization development of post-war Ukraine, and on their basis formulates the conceptual foundations of state policy in the field of social security in the context of national digital transformation.

It has been stated that the defining characteristics of the current stage of society's development in the context of digital transformation are the rapid growth of social tensions and the actualization of the needs for personal and collective security. Therefore, the active development of information and communication technologies and their widespread implementation in all spheres of human activity requires the development of a new doctrine of a service-oriented State, namely, the transition from the paternalistic vision of the role of the State as a «guarantor» of social security to the doctrine of a «network welfare society», in which welfare «protects itself» and the State contributes to it.

At the paradigmatic level of formulating the state social security policy, Ukraine has been recommended to move to a public-private partnership model. At the same time, it is necessary to give citizens the opportunity to choose a provider of social services and social security and to encourage networking between citizens, business and the state in this area.

The introduction of a new paradigm and doctrine of state policy in the field of social security in the context of Ukraine's digital transformation at the conceptual and strategic levels will further require the application of a new system of mechanisms for public administration of the development of a digital networked welfare society.

In the **conclusions** it has been highlighted the main scientific results, which together meet the defined purpose and solve the scientific problem of conceptualizing the theoretical and methodological foundations for the development of the system of public administration of social security of Ukraine in the context of digital transformation, and develop scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of public administration of social security of Ukraine.

***Keywords:** public administration, mechanisms of public administration, social security, social policy, digital development, digitalization, digital state.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Петькун С. М. Інституціональна складова державного управління соціальною безпекою в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 12 (14). С. 21–30. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12\(14\)-21-30](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12(14)-21-30).
 2. Петькун С. М. Оцінка стану дослідження проблем подолання цифрового розриву в зарубіжних та вітчизняних наукових працях. *Social Studies: Theory and Practice*. 2022. Vol. 13. №. 2. P. 133–150. DOI: <https://doi.org/10.34858/sstp.2.2022.8>.
 3. Петькун С. М. Ціннісні засади соціальної безпеки в умовах цифрових трансформацій в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. № 11. С. 90–101. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-90-101](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-90-101).
 4. Петькун С. М. Механізми управління цифровізацією інклюзивних послуг в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 2 (8). С. 176–189. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-2\(8\)-176-189](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-2(8)-176-189).
 5. Петькун С. М. Цифрові трансформації в Європі як орієнтир для України. *Věda a perspektivy*. 2023. № 6 (25). С. 234–242. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-6\(25\)-234-242](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-6(25)-234-242).
 6. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Соціальна відповідальність Бізнесу в цифровій державі: нові ціннісні орієнтири в поствоєнних умовах. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 140–153. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-140-153](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-140-153).
- Особистий внесок: обґрунтовано концептуальні пріоритетні напрямки формування нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності бізнесу в цифровій державі.*
7. Петькун С. М., Гудзь О. Є. Зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій. *Věda a perspektivy*. 2023. № 9 (28). С. 264–276. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9\(28\)-264-276](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9(28)-264-276).

Особистий внесок: обґрунтовано доцільність зміни траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій в поствоєнних умовах відродження й підтримки соціальної безпеки, що забезпечить нову роль в становленні якісно нової соціальної моделі цифрової держави, яка буде відповідати високим європейським стандартам.

8. Petkun S. Service-Oriented State in the Conditions of Digital Transformations. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2023. № 4 (40). P. 28–36. DOI: 10.15804/ksm20230402.

9. Петькун С. М. Закордонні тренди впровадження соціальної безпеки: цифровий порядок денний для Європи – досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 19. С. 143–148. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.19.143>.

10. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Формування стратегічного інструментарію медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23. С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.23.125>.

Особистий внесок: досліджено національні відмінності, що визначають специфіку стратегічного інструментарію медіаменеджменту, що залежить від особливостей медіаполітики держави та її соціальної безпеки, оскільки медіаполітика держави сповідує базові цінності, властиві українському суспільству та його корпоративній культурі.

11. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Формування нової медіа реальності в умовах цифрових трансформацій. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. № 4 (87). С. 339–345. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.42>.

Особистий внесок: аргументовано необхідність врахування нових ризиків та загроз, обґрунтовано стандарти соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу у контурі нової медіа реальності в умовах цифрових трансформацій.

12. Козаков В. М., Петькун С. М. Мережева логіка соціальної безпеки інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.3>.

Особистий внесок: досліджено соціальну безпеку громадянина, яка дедалі більше формується на основі мережевого суспільства, основними рисами якого є: зростання ролі інформації в житті суспільства; збільшення частки комп'ютерних комунікацій; створення глобального інформаційного (комунікативного) простору, і відповідно, зміна самої соціальної реальності.

13. Петькун С. М. Цифрові права громадян в контексті державного управління соціальною безпекою в Україні. *Статистика України*. 2023. № 4. С. 138–144. DOI: [10.31767/su.3-4\(102-103\)2023.03-04.12](https://doi.org/10.31767/su.3-4(102-103)2023.03-04.12).

14. Петькун С. М. Галузеві та регіональні програми інформатизації: цифровий розрив. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14 (28). С. 190–202. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-190-202](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-190-202).

15. Петькун С. М. Аналітичний огляд стану розробленості проблем державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 24. С. 198–202. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.24.198>.

16. Вишнівський В. В., Катков Ю. І., Петькун С. М. Управління соціальною безпекою держави в умовах цифрової трансформації. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 6. С. 49–62. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-6-49-62>.

Особистий внесок: досліджено інформаційні технології у вигляді різноманітних реєстрів, інформаційних систем, служб соціальної допомоги та мобільних додатків з мобільними грошима, що забезпечують впровадження соціальних послуг, соціальну допомогу, соціальне страхування та соціальне просування на ринку праці.

17. Петькун С. М. Напрями зміцнення соціальної безпеки України в умовах цифрової трансформації. *Věda a perspektivy*. 2023. № 12 (31). С. 62–73. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12\(31\)-62-73](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12(31)-62-73).

18. Петькун С. М. Цифрові технології як інструмент надання якісних державних послуг. *Наукові перспективи*. 2023. № 12 (42). С. 257–266. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-257-266](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-257-266).

19. Samsonova Y., Shevchenko O., Priadun S., Petkun S., Statsenko N. Analysis of modern approaches to the management of educational institutions in conditions of digitization (Ukrainian case). *Revista Eduweb*. 2022. Vol. 16, №. 4. P. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.04.8>.

Особистий внесок: досліджено вплив цифровізації на управління закладами освіти, основні тенденції в управлінні закладами освіти в умовах цифровізації.

20. Petkun S., Kravchenko M., Yaroshovets T., Kulinich O. Digital services development in Ukraine. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*. 2023. Vol. 26. № 1. DOI: <https://doi.org/10.5782/.kjhss.2023.134.146>.

Особистий внесок: досліджено цифровий розрив, який зумовлює посилення інклюзивності надання цифрових послуг на основі недискримінації, врахування різноманітності людей, ефективного залучення та включення всіх його учасників у цифровий процес для підвищення якості життя та добробуту.

21. Petkun S., Kalinicheva H., Chernyak D., Khlevytska T., Khorvatova O. Legal principles of ensuring social security in the conditions of digitalization of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. № 65. P. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.11>.

Особистий внесок: доведено важливість ключових законодавчих актів щодо ефективного впровадження цифрових технологій у подальшому розвитку соціального забезпечення відповідно до стратегічних цілей держави та сучасних технологічних трендів.

22. Storozhenko L., Petkun S. Electronic Communications as an Element of Management. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2019. Vol. 8. Iss. 11. P. 459–466.

Особистий внесок: узагальнено аргументи та контраргументи в рамках наукової дискусії щодо розуміння сутності та застосування електронних комунікацій в управлінні, виходячи на власне функціональному методі, в рамках якого електронні комунікації розглядаються як інноваційний елемент електронного управління.

23. Storozhenko L. G., Petkun S. M. Strategic communications in public governance: basic principles and conceptual approaches. *Moderní aspekty vědy: Svazek XIV mezinárodní kolektivní monografi. Mezinárodní Ekonomický Institut*, 2021. P. 685–697. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-14.pdf>.

Особистий внесок: досліджено розвиток комунікації в суспільстві, її активна інтеграція в усі сфери життєдіяльності суспільства, поява нових каналів комунікації, що вимагає переосмислення та розробки сучасних принципів стратегічних комунікацій як фундаментальних ідей і правил, що лежать в основі інформаційно-технологічних відносин та поведінки учасників комунікаційного процесу.

24. Kravchenko M., Petkun S. Digital public services as a means of increasing the social security of citizens. *Ensuring Standards of Quality of Life in a Turbulent World* : monograph. Opole : The Academy of Applied Sciences, 2022. P. 334–347. URL: https://old.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/05/ANS_Monografia_2022.pdf.

Особистий внесок: визначено сутність соціальної безпеки як стан розвитку держави та суспільства, при якому держава здатна забезпечити гідний рівень та якість життя громадян незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на основі цифровізації всіх сфер суспільного життя

Опубліковані праці апробаційного характеру (конференції):

25. Kravchenko M., Petkun S. Digital state in Ukraine: peculiarities of the operation of a single portal of provision public services online «Diia». *40 IBIMA Business Conference*, 23–24 November 2022. URL: <https://ibima.org/accepted->

paper/digital-state-in-ukraine-peculiarities-of-the-operation-of-a-single-portal-of-provision-public-services-online-diia//.

26. Петькун С. М. Цифрові права держави, суспільства, громадянина в Україні. *Публічне управління в умовах воєнного часу та надзвичайних ситуаціях: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Переяслав, 30 листоп. 2022 р. Переяслав, 2023. С. 252–255.

27. Петькун С. М. Проблеми та перспективи цифрової доступності публічних послуг. *Актуальні проблеми науки, освіти і суспільства: досвід та перспективи*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 22 лют. 2023 р. Дрогобич, 2023. Ч. 3. С. 90.

28. Петькун С. М. Цифрова трансформація надання державних послуг в Україні. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XXX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Гамбург, 07 берез. 2023 р. Гамбург, 2023. С. 54–59.

29. Петькун С. М. Формування ціннісної системи соціальної безпеки в умовах цифрових трансформацій в Україні. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 22–23 берез. 2023 р. Кропивницький, 2023. С. 119–121.

30. Петькун С. М. Концепція сервісної держави на сучасному етапі розвитку України. *ЛОГОС*. 2023. С. 50–51. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-31.03.2023.14>.

31. Петькун С. М. Цифрові інновації в усиновленні дітей. *Публічне управління та адміністрування в сучасних умовах*: матеріали 4-ої Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 17 трав. 2023. Дніпро, 2023. С. 23.

32. Петькун С. М. Нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки в умовах цифровізації України. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи*: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 18 трав. 2023 р. Хмельницький, 2023. С. 148.

33. Петькун С. М. Соціальна безпека в умовах цифровізації територіальних громад. *Scientific Research and Innovation: proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, April 3–4, 2023. Dnipro, 2023. С. 305–306.*
34. Петькун С. М. Необхідність формування цифрової екосистеми регіону України. *Розвиток публічного управління в контексті європейської інтеграції України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 28 квіт. 2023 р. Львів, 2023. С. 213–216.*
35. Petkun S. M., Storozhenko L. G. System zarządzania publicznego: specyfika, zadania. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави і суспільства в контексті глобальних викликів: матеріали Міжнар. наук. конф., 28–29 груд. 2021 р., Вроцлавек, 2021. С. 12.*
36. Петькун С. М. Напрями наближення цифрової трансформації України до ЄС. *Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів: зб. наук. матеріалів XXIII Міжнар. наук. конгресу, м. Харків, 27 квіт. 2023 р. Харків, 2023. С. 524–527.*
37. Петькун С. М. Основні засади цифровізації Європи до 2030 р. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 квіт. 2023 р. Дніпро, 2023. Т. 2. С. 215–217.*
38. Петькун С. М. Сервісно-орієнтована держава в умовах розвитку інформаційних технологій. *Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 12–13 жовт. 2023 р. Запоріжжя, 2023. С. 391–394.*
39. Петькун С. М. Деякі особливості формування інформаційно-мережевого суспільства. *Теоретико-прикладні аспекти розвитку цифрової держави в Україні: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 09 листоп. 2023 р. Київ, 2023. С. 8–12.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	21
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. НАУКОВА ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	35
1.1. Еволюція теорії державного управління соціальною безпекою	35
1.2. Розроблення проблем соціальної безпеки й цифрової трансформації в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців	61
1.3. Логіка і методологія дисертаційного дослідження	81
1.4. Особливості формування евристичного змісту дисертаційного дослідження	91
Висновки до Розділу 1.....	98
РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	102
2.1. Соціальна безпека в умовах цифрової трансформації, як об'єкт державного управління	103
2.2. Ціннісні засади державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації в Україні	123
2.3. Правові засади забезпечення соціальної безпеки України в умовах цифрової трансформації.....	137
2.4. Інституційна складова державного управління соціальною безпекою України.....	148
Висновки до Розділу 2.....	169
РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОЛІПШЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ .	173
3.1. Інформаційне суспільство як передумова формування сучасних цифрових технологій у соціальній безпеці	174
3.2. Сервісно-орієнтована держава	190

	20
3.3. Зарубіжні тренди запровадження соціальної безпеки на основі цифрових технологій	209
Висновки до Розділу 3.....	241
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	245
4.1. Формування нової медіареальності в контексті підвищення ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою ..	246
4.2. Стратегічний медіаінструментарій механізмів державного управління соціальною безпекою	261
4.3. Зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій	280
4.4. Нові ціннісні орієнтири соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі	397
Висновки до Розділу 4.....	311
РОЗДІЛ 5. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ...	317
5.1. Формування нової парадигми державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації	318
5.2. Стратегічні напрями зміцнення соціальної безпеки України в умовах цифрової трансформації	331
5.3. Загрози і ризики цифровізації механізмів державного управління соціальною безпекою в Україні	345
5.4. Концептуальні засади цифровізації механізмів державного управління соціальною безпекою України	360
Висновки до Розділу 5	374
ВИСНОВКИ	381
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	395
ДОДАТКИ	449

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄІССС	Єдина інформаційна система соціальної сфери
ЄСР	Єдиний соціальний реєстр
ЄЦР ЄС	Єдиний цифровий ринок ЄС
ID	Identity Document (Ідентифікаційний номер)
EGDI	E-Government Development Index (Індекс розвитку цифрового уряду)
IT	Information Technologies (Інформаційні технології)
ІКТ	Information and Communication Technologies (Інформаційно-комунікаційні технології)
МАТН	Модель впровадження технологій у домогосподарствах
ТАМ	Модель прийняття технологій
НТР	Науково-технічна революція
ОЕСР	Організація економічного співробітництва і розвитку
UTAUT	Unified theory of acceptance and use of technology (Уніфікована теорія прийняття та використання технологій)
ШСД	Широкозмуговий доступ до Інтернету
AI	Artificial intelligence (Штучний інтелект)
ООН	Організація об'єднаних націй
ЄС	Європейський союз

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ стає більш мінливим, змінюються й основні засади соціальної безпеки громадянина, які побудовані на загальних пріоритетах соціальної захищеності людини, усвідомленні цінності окремого індивіда та його соціальних прав, з дотриманням етичного правила, виголошеного ще І. Кантом: людина – це мета, а не засіб.

В умовах, коли постійно зростає значення науки і технологій для добробуту суспільства, інформаційні технології потають на сучасному рівні як головний чинник соціального добробуту, тому інтенсивний розвиток науки і техніки в ідеалі має вирішити безліч традиційних соціальних проблем (бідність, неосвіченість, розшарування суспільства, соціальна несправедливість, безробіття тощо).

Сьогодні широкомасштабне застосування інформаційних технологій, цифровізація в усіх сферах національної безпеки є одним з шляхів ефективної протидії загрозам. Цифровізація знижує адміністративні витрати, покращує точність, якість та прозорість даних за рахунок скорочення помилок і їх дублювання, а також полегшує моніторинг, забезпечує швидше надання послуг. Разом з тим, цифрова трансформація державного управління, адміністрування та послуг соціального забезпечення є складним та багатогранним процесом.

Перший рушійний фактор цифрової трансформації мотивований бажанням підвищити ефективність і результативність державного управління та послуг соціального забезпечення. Це особливо важливо сьогодні, оскільки попит на соціальні послуги зростає, а конкуренція за обмежені ресурси державного сектора збільшується.

Ще одним фактором є бажання підвищити якість послуг і розширити їх спектр. Цифрові технології можуть забезпечити більш персоналізовані та оперативні послуги, а також надати користувачам більший контроль за своїми

даними у взаємодії з органами соціального захисту, а також покращити взаємодію з користувачами та підвищити залучення громадян.

Таким чином, цифровізація соціальної сфери представляє величезний потенціал інноваційного розвитку та організації на новій цифровій основі соціального захисту, з одного боку, а з іншого, надає нові можливості управління соціальною безпекою громадян і суспільства в цілому. Вона забезпечує значний внесок у стійке економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності базових галузей та інноваційних секторів економіки, покращення рівня та якості життя населення, що дозволяє створювати та підтримувати відповідний стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Отже, немає жодних сумнівів у тому, що цифрові інструменти можуть допомогти покращити показники соціального захисту.

Соціальна проблематика в різні історичні епохи актуалізувалася в творах видатних класиків світової науки (Аристотель, Платон, Тома Аквінський, Френсіс Бекон, Бенедікт Спіноза, Нікколо Макіавеллі, Томас Гоббс, Поль Гольбах, Георг Гегель, Іммануїл Кант, Макс Вебер, Джон Медісон, Юрген Габермас, Ентоні Гіденс, Толкотт Парсонс, Елвін Тоффлер та інші), які стали філософсько-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження.

Соціальна безпека з позиції філософії, економіки, політичних наук та державного управління стала об'єктом дослідження широкого кола сучасних зарубіжних (Д. Белл, Дж. Б'юкнен, Е. Германс, Д. Гункель, Я. Денхард, П. Друкер, Л. Ерхард, Р. Інглхард, Б. Коллані, Ф. Котлер, Н. Лумман, Й. Масуда, М. Маффесолі, П. Рое та ін.) та вітчизняних дослідників (І. Акімова, Д. Баюра, І. Білоус, К. Бондаревська, Є. Бородін, В. Бирч, Б. Бузан, І. Галіця, Е. Головаха, О. Головінов, В. Горбатенко, В. Горник, І. Грицяк, О. Іляш, Л. Калашнікова, В. Козаков, Л. Лазоренко, Ю. Лисенко, Е. Лібанова, С. Линдюк, В. Місюра, О. Молодцов, Л. Матвейчук, О. Петрос, О. Рашковська,

І. Розпутенко, М. Рудик, І. Савченко, Т. Семигіна, О. Сидорчук, Д. Сковронський, Ю. Чала, П. Шевчук та ін.).

Чимало вітчизняних науковців дослідили різноманітні аспекти проблематики цифровізації та цифрових трансформацій сфери державного управління, а саме:

- механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій (Т. Биркович, В. Биркович, О. Кабанець);

- аспекти електронного урядування (Л. Гапєєв, Ю. Кальниш, О. Карпенко, С. Квітка, В. Куйбіда, В. Наместнік, М. Павлов);

- вітчизняне законодавство у сфері цифрової трансформації (О. Качний, А. Омельченко);

- нормативно-правового регулювання цифрової економіки (І. Гончарук, С. Коляденко, Я. Костюченко, Н. Левицька, О. Вінник, О. Піжук, І. Струтинська, Г. Козбур);

- цифрову трансформацію публічного управління (І. Кобзев, В. Косенко, О. Мельников, Ю. Пігарєв, Н. Костенюк, О. Савченко);

- цифрову спроможність територіальних громад в Україні (О. Євсюкова, С. Лукін, О. Матвєєва, А. Мунько);

- формування цифрових компетенцій та компетентностей публічних службовців (Л. Матвейчук, П. Польовий);

- цифрову трансформацію діяльності органів виконавчої влади (В. Ченцов, О. Бобровський);

- цифрову трансформацію взаємодії влади та бізнесу (О. Бардах, В. Ємельянов) та інші.

Однак у цих дослідженнях жодним чином не приділена увага науковому обґрунтуванню механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації.

Особливої уваги заслуговують дисертаційні дослідження вітчизняних науковців: О. Вишневського, М. Загрійчук, Ю. Костинця, Г. Подзигун,

В. Ракіпова, І. Струтинської та Г. Чміль, присвячені вивченню різноманітних питань впливу цифрової трансформації на процеси суспільного розвитку, а також К. Бондаревської, О. Гріпич, Л. Павлової, А. Помазан-Пономаренко, Т. Семигіної, Р. Хасанова та інших, присвячені вивченню питань соціальної безпеки України.

Відаючи належне вагомому внеску зазначених вчених у розвиток вітчизняної науки, варто зауважити, що ці дослідження носять переважно епізодичний, вузькоспеціалізований характер і охоплюють далеко не увесь спектр питань впливу процесів цифрової трансформації на соціальну безпеку України. З огляду на це, набуває актуальності наукова проблема пошуку ефективних механізмів забезпечення соціальної безпеки людини та суспільства у процесі їх життєдіяльності в умовах нестабільності, викликаній активною цифровою трансформацією.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи «Теоретико-прикладні аспекти розвитку цифрової держави в Україні» (державний реєстраційний номер 0123U102733) в Державному університеті інформаційно-комунікаційних технологій (довідка № 23/196 від 05.12.2023 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуалізація теоретико-методологічних засад розвитку системи державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації та вироблення науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою України.

Для досягнення мети в дослідженні поставлено та вирішено такі **завдання:**

– систематизувати теоретико-методологічне підґрунтя формування механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації;

- окреслити загальні особливості сучасного впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку та механізми державного управління нею;
- акцентувати характерні особливості, спільні та відмінні підходи у формуванні моделей соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації зарубіжних країн;
- оцінити вплив сучасних визначальних суспільних детермінант, насамперед – розвитку соціальних медіа, на удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації;
- уточнити сутнісні характеристики соціальної відповідальності держави та суб'єктів ринкової економіки в контексті цифрової трансформації суспільства;
- виявити актуальні виклики, ризики та загрози впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку;
- визначити і науково обґрунтувати на теоретико-методологічному рівні доктринальні засади інноваційної парадигми державного управління соціальною безпекою, перспективної для модернізаційного розвитку післявоєнної України;
- сформулювати концептуальні засади впровадження нової парадигми і доктрини державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України;
- розробити й науково обґрунтувати рекомендації для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою України.

Об'єкт дослідження – механізми державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні концепти (парадигма, доктрина, концепція, стратегія) модернізації механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації.

Методи дослідження. Особливе місце в методології дисертаційного дослідження відводилося як загальнонауковим, так і спеціальним методам, зокрема: діалектичному, системному, гіпотетико-дедуктивному, структурно-функціональному, абдуктивному, історіографічному, прогностичному, порівняльним (порівняльно-історичний, порівняльно-політичний, порівняльно-правовий) та іншим методам. Логіка дисертаційного дослідження базувалася на непорушному втіленні гносеологічних принципів:

– сходження від абстрактного до конкретного, зокрема – від визначення загального змісту категорій «соціальна безпека» і «цифрова трансформація», до з'ясування стану, суперечностей та особливостей формування теоретико-методологічних засад, впровадження й функціонування механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації сучасної України (розділи 2; 4);

– єдності початку дослідження й початку розвитку об'єкта – визначає історичну ретроспективу дисертаційного дослідження: з одного боку – виникнення систем забезпечення соціальної безпеки як об'єктивного явища суспільного буття та їх дослідження як наукового теоретико-прикладного напрямку в світовій практиці державного управління, з іншого боку – активного включення процесів цифрової трансформації сучасного суспільства – початку зміни в структурі й змісті політичних та державно-управлінських процесів (розділи 1; 2);

– збігу законів розвитку об'єкта й законів його пізнання – спричиняється необхідністю аналізу етапів і суті розвитку феномену соціальної безпеки в державному управлінні, його впливу на формування й функціонування самої держави, її політичної системи та громадянського суспільства із застосуванням наукових методів, які найбільше відповідають обставинам такого розвитку. Зокрема для досліджуваного об'єкта цей принцип передбачає застосування діалектичного підходу й системного аналізу (розділи 2; 3; 4).

Діалектичний підхід спричиняється масштабністю та багатоплановістю дисертаційного дослідження, у значній мірі детермінує його гіпотезу, проблемне поле та отримані результати. Діалектичний підхід також дозволив здійснити аналіз суперечностей та деформацій в системі державного управління соціальною безпекою України (розділ 2).

У системному методі знайшов конкретне втілення принцип діалектики – універсальність взаємозв'язку й розвитку всіх елементів системи. У цьому випадку системний метод дозволив розглянути феномен соціальної безпеки як складну, суперечливу й недостатньо структуровану наукову систему, що прагне до саморозвитку, та в основі якої перебувають: кращі здобутки світової цивілізації; соціальні цінності притаманні українському суспільству і сучасні парадигми формування систем гуманістичної демократії та державного управління (розділи 3; 5).

Структурно-функціональний метод визначив напрям дослідження, що втілюється в аналізі особливостей, функцій, структури та параметрів системи механізмів державного управління соціальною безпекою та дозволив позначити, осмислити, описати та порівняти роль цієї системи в процесі формування державної політики й функціонування державної влади; виявити та оцінити результати й наслідки аналітичного впливу цифрової трансформації на ці процеси, визначити напрями перспективи його вдосконалення механізмів державного управління у цій сфері в Україні (розділи 3; 4; 5). Порівняльний, гіпотетико-дедуктивний та структурно-функціональний методи також реалізовувалися в процесі уточнення змісту понять сучасного категоріального апарату дослідження (розділ 2).

Прогностичний метод дав можливість визначити більш віддалені перспективи розвитку теоретико-методологічних засад та загалом системи механізмів державного управління та обґрунтувати їх вплив на удосконалення механізму вироблення та реалізації державної соціальної політики України, що відкриваються в процесі цифрової трансформації (розділ 5).

Отримані в ході дослідження теоретичні результати підтверджено емпіричними даними впровадження (Додаток А), а також шляхом експертної верифікації (Додаток Б).

Наукова новизна отриманих результатів визначається новим вирішенням наукової проблеми у сфері розвитку системи державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрових трансформацій, що полягає в концептуалізації теоретико-методологічних засад, вироблення та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій побудови напрямів розвитку системи державного управління соціальним захистом в умовах цифрових трансформацій. А саме:

уперше

– на основі аналізу та систематизації наявних у світовій та вітчизняній практиці цифрових механізмів державного управління соціальною безпекою розроблено, науково обґрунтовано й запропоновано в якості перспективної інноваційну доктрину соціальної безпеки, яка ґрунтується на оптимальному балансі патерналістської та ліберальної доктрин державної соціальної політики – мережеве суспільство добробуту – у якій ефективність оптимального балансу забезпечується завдяки впровадженню парадигми державно-приватного партнерства із залученням сучасних та перспективних механізмів і технологій цифровізації державного управління в умовах подальшої цифрової трансформації суспільних відносин в Україні;

– сформульовано концептуальні засади впровадження нової парадигми політики й державного управління в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України, яка дозволяє рухатися у бік максимальної індивідуалізації (гуманізації) та гнучкого варіювання процедур надання державних соціальних послуг громадянам від майже 100% соціального забезпечення з боку держави із залученням інших (недержавних) суб'єктів гарантування соціальної безпеки до майже 100% самозабезпечення соціального захисту і безпеки індивіда, яке обмежується лише правовими рамками держави й нормами суспільної моралі завдяки системі мережевої

цифрової держави добробуту, аналогів якої наразі не описано у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі;

– розроблено й науково обґрунтовано практичні рекомендації для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою в Україні;

удосконалено

– системологію актуальних викликів, ризиків і загроз, які спричиняються державі, суспільству, громадянам, об'єктивними наслідками процесу цифрової трансформації суспільних відносин в Україні;

– оцінку впливу сучасних визначальних суспільних детермінант, насамперед – розвитку соціальних медіа, на удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації, що скеровує цей процес у напрямі формування проєктно-орієнтованого підходу;

– методикку діагностики процесів соціальної відповідальності держави та суб'єктів ринкової економіки в Україні, що спирається на комплекс динамічних ціннісних критеріїв-орієнтирів, які враховують потребу демократизації та соціологізації суспільства в умовах цифрової трансформації та стають детермінантами поведінки усіх учасників соціальних дій;

– стратегічні засади державної політики цифровізації системи соціального забезпечення та зміцнення соціальної безпеки громадян України, шляхом подальшої кореляції чинного законодавства з сучасними цифровими стандартами Європейського Союзу та розроблення концепції інформаційного (цифрового) законодавства, яке регулюватиме всі сфери життєдіяльності країни з урахуванням особливостей забезпечення соціальної безпеки держави, суспільства, особистості в сучасних умовах та з урахуванням існуючих викликів і загроз, зокрема, шляхом розробки Цифрового кодексу України, в якому були б упорядковані всі нормативно-правові документи, стандарти та зміни до цивільного, адміністративного й кримінального законодавства щодо

забезпечення соціальної безпеки держави та громадянського суспільства у сфері цифрових технологій;

набули подальшого розвитку

– систематизація теоретико-методологічних засад розвитку механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації, що дало змогу визначити перспективні напрями подальших наукових досліджень у цій галузі;

– категоріальний апарат вітчизняної науки державного управління – шляхом уточнення змісту категорій: «соціальний захист», «соціальна безпека», «соціальна безпека держави», «соціальна безпека суспільства», «соціальна безпека людини» тощо

– запропоновано ввести до тезаурусу вітчизняної державно-управлінської науки авторські категорії:

- *мережеве цифрове суспільство добробуту* (networked digital welfare society) – суспільство загального добробуту, взаємодія суб'єктів якого здійснюється в суспільних цифрових мережах із застосуванням сучасних цифрових технологій, що докорінно відрізняється від вже відомої у світовій науці категорії «цифрове суспільство добробуту» (digital welfare society) тим, що в його основі лежить не стільки застосування цифрових технологій, скільки побудова системи соціальної безпеки на основі процесів добровільної асоціації людей в цифрових соціальних мережах, оскільки у поточному часі таке застосування вже стало цілком об'єктивним процесом;

- *мережева цифрова держава добробуту* (networked digital welfare state) – соціальна, правова, демократична держава, орієнтована на оптимальне забезпечення належного рівня соціальної безпеки та добробуту, адекватного рівня економічного розвитку, як для суспільства в цілому, так і для кожного окремого індивіда, на основі вільної (в межах встановлених правових норм) взаємодії всіх суб'єктів суспільних відносин, що здійснюється в суспільних цифрових мережах із застосуванням сучасних і перспективних цифрових технологій та механізмів, в т.ч., штучного інтелекту.

Практичне значення роботи. Основні наукові положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які використані та можуть бути використані в подальшому органами державної влади та місцевого самоврядування України під час підготовки проєктів нормативно-правових актів та програм соціального розвитку.

Результати дисертаційного дослідження використано в діяльності:

Фастівської районної ради Київської області в питанні цифровізації надання адміністративних та соціальних послуг на рівні району (довідка № 01–14/56 від 22.03.2023 р.);

Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України – використання у практичній роботі органів державної влади рекомендацій соціального спрямування для практичного впровадження щодо цифровізації інклюзивних послуг, адаптації цифрових послуг до потреб людей, які є соціально вразливими верствами населення (довідка № 1642/06–23 від 29.08.2023 р.);

Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України – прийнято до впровадження рекомендації й пропозиції щодо підвищення рівня соціальної відповідальності держави в умовах цифрової трансформації та формування сприятливого середовища, побудованого на спільних інтересах та соціальному діалозі між бізнесом, найманими працівниками, територіальними громадами, громадськими організаціями (довідка № 6 від 03.10.2023 р.);

Київської обласної ради VIII скликання – використано рекомендації щодо пріоритетних напрямів удосконалення сервісної діяльності органів державної влади соціального спрямування (довідка № 2653/03–01 від 06.12.2023 р.);

Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України – прийнято до впровадження пріоритетні напрями удосконалення сервісної діяльності органів державної влади соціального спрямування. Реалізація даних пропозицій дозволила знайти практичні рішення щодо низки аспектів

запровадження Національної бази даних енергетичних та експлуатаційних характеристик будівель (довідка № 12547/39/14-23 від 08.12.2023 р.);

Київського регіонального центру підвищення кваліфікації – використано висновки та експертна верифікація у розробці перспективних планів у наданні науково-методичної, інформаційної і консультаційної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування... щодо забезпечення потреб громадян (довідка № 092–372 від 26.12.2023 р.);

Рекомендації та основні наукові теоретико-методологічні напрацювання дисертаційного дослідження використовуються у освітньому процесі Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій при розробці Освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня вищої освіти, Освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти та навчальної дисципліни другого (магістерського) рівня вищої освіти «Державне управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації» та при викладанні дисциплін: «Державна політика цифрового розвитку України», «Механізми цифрової взаємодії з органами державної влади», «Механізми управління цифровою державою», «Диджиталізація управлінських процесів», «Соціальна безпека цифрової держави», «Державна політика та цифровий розвиток», «Державне управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації», «Безпекові імперативи функціонування системи публічного управління: соціо-гуманітарна безпека» (Акт впровадження від 20.10.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові результати, що містяться в роботі, отримані авторкою особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано ідеї та пропозиції, які є результатом індивідуальної роботи здобувачки. Внесок авторки в праці, опубліковані в співавторстві, визначено в переліку основних публікацій за темою дисертації і полягає в дослідженні комплексу питань, пов'язаних з розвитком системи механізмів державного управління соціальною безпекою.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, доповідались і були схвалені на 15-ти науково-комунікативних заходах, зокрема: «System zarządzania publicznego: specyfika, zadania» (Вроцлавек, Польща, 2021); «Digital state in Ukraine: peculiarities of the operation of a single portal of provision public services online «Diia» (США, 2022); «Цифрові права держави, суспільства, громадянина в Україні» (Переяслав, 2022); «Проблеми та перспективи цифрової доступності публічних послуг» (Дрогобич, 2023); «Цифрова трансформація надання державних послуг в Україні» (Гамбург, Німеччина, 2023); «Формування ціннісної системи соціальної безпеки в умовах цифрових трансформацій в Україні» (Кропивницький, 2023); «Концепція сервісної держави на сучасному етапі розвитку України» (Цюрих-Вінниця, 2023); «Цифрові інновації в усиновленні дітей» (Дніпро, 2023); «Нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки в умовах цифровізації України» (Хмельницький, 2023); «Соціальна безпека в умовах цифровізації територіальних громад» (Дніпро, 2023); «Необхідність формування цифрової екосистеми регіону України» (Львів, 2023); «Напрями наближення цифрової трансформації України до ЄС» (Харків, 2023); «Основні засади цифровізації Європи до 2030 року» (Дніпро, 2023); «Сервісно-орієнтована держава в умовах розвитку інформаційних технологій» (Запоріжжя, 2023); «Деякі особливості формування інформаційно-мережевого суспільства» (Київ, 2023).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 24 наукову працю, загальним обсягом 20,2 обл.-вид. арк., серед них: 18 – статті в наукових фахових виданнях України; 4 – статті у виданнях, внесених до наукометричних баз даних WoS та Scopus; 2 – статті в інших зарубіжних виданнях; 15 – тези доповідей у збірниках та матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 394 сторінок друкованого тексту. Повний обсяг роботи становить 466 сторінок. Дисертація містить 13 таблиць, 14 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел складає 471 найменування, в т.ч., 106 іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВА ПРОБЛЕМА
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ
МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Вирішення сучасних завдань соціального розвитку передбачає аналіз проблем державного управління у формуванні соціальної безпеки та історії їх розвитку. І хоча в процесі розвитку людської цивілізації ми не знаходимо прямих посилань на саме поняття «соціальна безпека», певні паростки цих проблем знаходять своє висвітлення в працях багатьох мислителів минулого.

Історія розвитку людської цивілізації свідчить про те, що різноманітна діяльність людей, спрямована на задоволення потреб у різних матеріальних та нематеріальних благах, часто вступає у суперечність із найважливішою, іманентною для будь-якого живого організму потребою – потребою у безпеці та соціальному захисті.

У цьому розділі систематизовано теоретико-методологічні засади механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації.

1.1. Еволюція теорії державного управління соціальною безпекою

В античному світі соціальна безпека спрямовує життєдіяльність людини на забезпечення насамперед власного самозбереження. Натомість забезпечення соціальної безпеки громадян розглядалося як найважливіше завдання держави. Інакше кажучи, найкращою з усіх чеснот Платон вважав справедливість як «повинність віддавати кожному належне» [233, с. 304]. Держава відповідає своїй ідеї, лише якщо керується законом справедливості. Платон сприймав державу як органічну істоту, що й пояснює його ставлення

до громадян такої держави – «держави є такий організм, в якому кожна людина служить цілому й ціле служить кожній частині» [233, с. 304].

Він розумів соціальну безпеку як «допомогу» та «порятунок» і запропонував концепцію безпеки, що включає такі механізми її забезпечення, як освіта та виховання громадян, формування їх моральної подоби, надання їм засобів, необхідних для життєдіяльності. Ототожнюючи поняття безпеки з категоріями справедливості, розсудливості, допомога, порятунок, він розробляє системну концепцію безпеки, що засновується на поясненні наявності об'єктивного взаємозв'язку безпеки особистості й держави, який визначається моральною природою людської суті. Таким чином, безпека особистості – це гармонія її відносин з суспільством.

Для Арістотеля кінцевою метою людського існування, абсолютним благом, безумовно бажаним для всіх, так само як і кінцевою метою держави, а отже, і процесу управління державою, є щастя як розумна діяльність людської душі. Воно досягається через опанування добродетельності, яка для нього є «нормальним розвитком природних спонукань» [7].

Основну загрозу для громадян, на його думку, становить майнове розшарування, саме тому найбезпечнішим Арістотель вважав такий устрій держави, в якому би народ був би основною панівною силою, а відчуття ним своєї влади по суті є гарантією безпеки. Зменшення соціальної напруги можливе тільки за рахунок зникнення майнової нерівності, яка є деструктивним началом у відношенні до соціальної стабільності.

Загальне благо та громадська справедливість, на його думку, можуть бути досягнуті лише за наявності державного об'єднання, в якому є правова основа та відповідні форми управління. Основою соціальної безпеки громадян філософ вважав поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. На його думку, до факторів, що негативно впливають на безпеку, належать неправильний державний устрій та майнове розшарування суспільства [7, с. 16]. Розглядаючи державу як найвище втілення людського

розуму, мислителі Греції й Риму конструювали різні моделі держави, у яких найбільш повно, на їхню думку, проявлялося свідоме начало.

У давньоримській філософії поняття соціальної безпеки розкривається як на рівні держави, так і на рівні окремої людини. Так, Цицерон писав, що «нема нічого незміннішого й міцнішого, ніж народ, який у всьому зважає на свою безпеку та свободу. Те, що музиканти називають гармонією у співі, в державі є згода – цей найтісніший і найкращий зв'язок, що гарантує безпеку в кожній державі і жодним чином неможливий без справедливості... Звичайно, це справедливість – людину не вбивати, до чужого майна не доторкатися» [342]. Основною загрозою безпечному існуванню є відчуження державного апарату від римського народу, оскільки істинна держава – надбання народу, а народ являє собою спільноту людей, об'єднаних спільністю інтересів й згодою у питаннях права.

Тобто безпека народу за Цицероном гарантується злагодою у суспільстві, що досягається, зокрема, завдяки безпеці життя та майна у приватних відносинах [342].

Однак слід мати на увазі: якщо в політичній думці стародавніх греків переважав соціально-політичний аспект, то в римлян – правовий. У греків проблемами держави й права, захисту прав людини займалися філософи, у римлян – юристи, які мали в цій сфері безсумнівні заслуги.

Отже, у рамках античної картини світу соціальна безпека розглядалася як найвища цінність і щоб забезпечити безпеку, необхідний рівномірний розподіл доходів серед усього населення. Перерозподіл благ служив елементом виживання суспільства, отже, соціальна безпека була відображенням потреби суспільства у забезпеченні його трудовими ресурсами, пом'якшенні наслідків соціальних заворушень, що заважають стабільному розвитку економіки, а також потреби в об'єднанні суспільства навколо держави і уряду для її зміцнення і для захисту національних інтересів. До механізмів управління забезпечення соціальної безпеки відносили

недопущення майнового розшарування, надання всім громадянам суспільства однакових коштів, необхідних для життєдіяльності.

Мислителі Середньовіччя, епохи Відродження та Нового часу розглядали соціальну безпеку в рамках механістичної картини світу, в якій небезпека розглядалася як деяке порушення функцій у соціальній машині. Управління безпекою належить господареві цієї машини – державі. Подібні погляди про світ дозволили розсунути межі уявлень про нього, окреслити нові межі життя та безпечні взаємини із природою, внаслідок чого формуються нові підходи до забезпечення соціальної безпеки та її аналізу.

Вагомий внесок у розвиток філософського підходу у дослідженні соціальної безпеки зробили представники Середньовіччя (Августин Аврелій, Фома Аквінський, Томазін де Циркларія), які стверджували, що забезпечити безпеку може лише Бог. Саме він є джерелом безпеки та всіх благ. Забезпечення безпеки пов'язувалося з приготуванням себе та своїх ближніх до іншого життя через хрещення, праведність, абсолютну гармонію з волею Бога, підпорядкування особистої волі принципам божественного світопорядку, самопоглиблення, самознищення, самозречення та щирої молитви.

Встановлена Богом влада, вважав Фома Аквінський, несе людям добро, тому їй варто беззаперечно підкорятися. Головне завдання державної влади – сприяти загальному добру, піклуватися про справедливість у суспільних справах і забезпечувати мир підданам. Віра, смирення, надія на спасіння, служіння Богу і ближнім, головним мотивом якого є любов, – основні християнські чесноти, забезпечать людині безпеку [2].

Окремо варто визначити розвиток елементів соціальної безпеки за часів розквіту Київської держави. Так, Статут князя Володимира Великого (996 р.) поклав на церкву обов'язок піклуватися про вдів, сиріт, старих, хворих, а також передав до її підпорядкування лазні, лікарні та лікарів (які, відповідно до церковного статуту того часу, вважалися вільними людьми, на котрих не поширювались юрисдикція світської влади). Згідно із «Руською правдою» Ярослава Мудрого (1096 р.) церквам доручалось будівництво лазень та

лікарень, безоплатне надання медичної допомоги, а також функції громадського піклування. Фінансове забезпечення цієї діяльності здійснювалось шляхом впровадження спеціального податку – десятини на користь бідних, сиріт і хворих [364, с. 15].

Проблема державного управління у формуванні соціальної безпеки громадянина у Західній Європі доби Відродження була сформульована італійським мислителем і дипломатом Ніколо Макіавеллі. Він робить спробу розвінчати авторитет католицької церкви, яка за часів життя Нікколо Макіавеллі перетворилась на найбільшого власника й гнобителя народу. Свобода для Макіавеллі є найвищою цінністю як стосовно людини, так і держави: «Доки всі насолоджуються благами свободи, ніхто не усвідомлює їхньої вартості, вони полягають у тому, що кожен може вільно і беззастережно користуватися своїм майном, не переживаючи за гідність дружин та дочок, за власну безпеку; володіючи цим, ніхто не відчуває себе зобов'язаним тільки за те, що його не ображають» [165, с. 260]. Цінність свободи як мети існування і соціальної безпеки, орієнтира державного управління в нього поєднується з розвінчанням божественної природи державної влади. Єдиним механізмом управління безпекою він вважає формування колективної волі народу [165, с. 259]. Проблема соціальної безпеки знайшла своє відображення у працях Френсіса Бекона. Джерелом розвитку культури національної безпеки, на думку вченого, є суперечливі моменти законотворчості, воєнного будівництва, централізації державної влади. Крім того, він запровадив нове поняття «культура безпеки», основою якої стало уникнення небезпеки та своєчасне, адекватне реагування на зростання небезпеки [350, с. 116].

У філософії Нового часу з'являється уявлення про соціальну безпеку як необхідну умову людського буття. Кінець XVII – початок XVIII ст. відзначився виникненням цінностей лібералізму, основним мотивом якого стала ідея свободи індивіда, відбувається активний процес обґрунтування теорій природного права і суспільної угоди. Вперше ідея соціальної безпеки людини з'явилася у працях Бенедікта Спінози, Томаса Гоббса, Джона Локка,

Шарля-Луї Монтеск'є. Ними представлені оригінальні інваріанти інтерпретацій щодо причин виникнення права та укладання суспільної угоди як єдиного джерела для захисту соціальної безпеки та інтересів особи.

Бенедикт Спіноза вважав, що слідування законам природи – обов'язок і право кожної людини. Отже, прагнення до щастя, власної вигоди, задоволення своїх потреб – це природне право людини. Безпека суспільства – це не лише відсутність війни, а єднання душ, узгодженість інтересів людей, національна злагода задля мінімізації страхів і загальних негараздів. Громадянський лад встановлюється природним шляхом у результаті укладання суспільного договору [311, с. 56–70].

Одним із перших, хто проаналізував проблеми безпеки і виживання держави, суспільства та окремого індивіда в контексті їх взаємодії, був автор теорії «суспільного договору» англійський філософ-матеріаліст Томас Гоббс. Суспільство може існувати лише на узгодженні інтересів людей. А досягти цього можна тільки шляхом домовленості, яка є штучною та формальною. Таким чином, людям був потрібен механізм забезпечення виконання таких домовленостей. Ним стала суспільна влада, володарі. Влада здатна існувати лише в разі відмови людей від права повного володіння собою. Саме таким чином на місце природних законів через утворення держави вводяться закони штучні, суспільні.

Вже в працях Гоббса сформульовані ідеї, які стають підґрунтям формування соціальної безпеки, становлення новоєвропейського типу держави та відповідного типу державного управління, це – природна рівність людей, що уособлюється в рівності перед законом. Справедливість є критерій ефективності державного управління, а безпека – кінцева мета об'єднання спільноти в державу.

У запропонованій теорії «суспільного договору» Т. Гоббс вважав, що забезпечуючи безпеку підданих, держава повинна надавати захист від зовнішніх ворогів і зберігати мир усередині суспільства. Лише на основі

виконання цих двох умов мова може йти про соціальну безпеку в сучасному розумінні, підняття добробуту людини, її прав і свобод [60].

Джон Локк – прихильник концепції суспільного договору й природного права, засновник лібералізму, в своїй головній праці «Два трактати про правління» [158] підкреслював, що політична влада, має право створювати закони, що передбачають покарання для регулювання й збереження власності, право застосовувати силу співтовариства для виконання цих законів і для захисту держави від нападу ззовні – і все це тільки заради загального блага. Оскільки люди за своєю природою вільні, рівні та незалежні, ніхто не може бути виведений із цього стану й підкорений владі іншого без своєї власної згоди.

Зосереджуючись на індивідуалістичному аспекті спадщини англійського філософа, звернено увагу на його основні філософсько-правові постулати, які стали основою для сучасного поняття соціальної безпеки людини, а саме: індивідуальні права на життя, свободу і власність, що є фундаментальними за своєю суттю та нероздільними одне від інших; свобода є основою всіх інших прав; рівність не зрівнює, а оберігає і стимулює природну несхожість людей; люди є рівноправними суб'єктами щодо економічної, духовної та політичної сфери і власної долі; людина має право задовольнити свободу тим способом, яким йому до вподоби, а не порушувати законів справедливості; право власності є антропологічною константою, а праця – це первинна умова задоволення потреб; людське суспільство складається з ринкових відносин; держава є результатом суспільної домовленості для захисту власності індивіда в його особі і у вигляді благ, і отже, збереження впорядкованих відносин обміну між індивідами, які розглядаються як власники самих себе; невтручання держави у приватне життя та особисте процвітання людей.

Отже, уявлення Локка про соціальну безпеку знайшло своє відображення у ліберальних теоріях та практиці західноєвропейської демократії, де безпека індивіда ототожнюється з безпекою суспільства [229, с. 49–55].

Ефективне державне управління суспільством та приватна власність, за Шарля-Луї Монтеск'є, є необхідними умовами життя. Природні закони потребують свого вдосконалення у суспільних законах шляхом розширення добродетності. Сукупність усіх законів створює так званий «дух законів». Монтеск'є вірить у всемогутність добрих законів, які засновані відповідно до природи речі або природного права та є об'єктивними. Вимоги до законів державного управління такі: простота, однозначність трактування, реальність, узагальненість, постійність дії, дієвість, чистота та відповідність природному праву [432, с. 351]. Сучасну йому Францію Монтеск'є вважає доброю державою, наводячи для доказу цього принцип її існування: «Держава піклується за громадян; вона діє і вони заспокоєні» [432, с. 231], в якому можемо вгадати ознаки сучасної концепції «соціальної держави», і відповідно становлення соціальної безпеки громадянина.

Таким чином, у XVII ст. було закладено важливі теоретичні, світоглядні підвалини упровадження соціальної безпеки громадянина та суспільства, їх соціального захисту, створення умов для розвитку людини.

Впровадження сучасних обґрунтувань соціальної безпеки та теоретичних здобутків у практику державного управління в Західній Європі та Північній Америці відбувається у XVIII ст. Так, зокрема, у працях мислителів епохи Просвітництва (Вольтер, Ж. Ж. Русо, Д. Дідро, П. Гольбах) було обґрунтовано тезу про нереальність безпечного розвитку нації без гарантій безпеки кожного громадянина, яке закріпили як світоглядну установку та конституційну вимогу Декларації прав людини та громадянина США 1789 року та Конституції Франції 1791 року.

Декларація незалежності на державному рівні проголосила самоочевидними істини: «всі люди створені рівними, вони мають від Творця певні невід’ємні права, серед яких є право на життя, свободу і на прагнення до щастя. Вона містила також тезу про свободу совісті як природне право людини» [82, с. 4].

П. Гольбах вбачав провідну мету соціальної безпеки у запобіганні небезпечного розвитку подій і забезпеченні життєстверджуючих відносин між людиною, суспільством і державою. До числа критеріїв безпечного існування Гольбах відносив стан рівноваги влади і свободи, рівноваги між всіма видами суспільної діяльності. Розвиток таких людських чеснот, як справедливість, людяність, надання допомоги нужденним, вміння поступатися власними інтересами заради інших; визнання права інших на самозбереження все це стає основою для забезпечення соціальної безпеки людини і держави [65].

Важливе місце серед ідей просвітництва посідає концепція атеїстичної філософії просвітництва, яку у той час розробляв Франсуа-Марі Аруе (Вольтер). Історію людства, її правдиве висвітлення Вольтер вважав важливим засобом просвітницької діяльності. Аналізуючи помилки, люди могли б уникати їх у майбутньому, будуючи життя на принципах розуму. В цілому історія людства є, на думку Вольтера, історією злочинів, безчинств та нещастя у зв’язку з пануванням омани, релігійного дурману та фанатизму. Проте він бачив в історії і світлі моменти, свідчення того, що розум і істину неможливо знищити. Істина відкривається лише розумом і спростовує релігійні вірування як згубну для людства оману. В історичному минулому Вольтер бачив чотири відносно щасливі епохи: розквіт афінської культури при правлінні Перікла, староримської – при правлінні Августа, ренесансної – при Медичі та новоєвропейської в XVII–XVIII ст. Він вважав, що розум, вищим втіленням якого стала філософія, котра спирається на науку і мистецтво, дедалі більше і значніше впливатиме на організацію людського життя.

Головну ж надію Вольтер покладав на те, що висновки філософського розуму про сутність та завдання державної влади стануть надбанням правителів. Він був переконаний у неминучості становлення Царства Розуму, де буде ліквідовано соціальне зло і створено всі умови для щасливого і справедливого життя людей. При цьому він вважав, що свобода, соціальна справедливість, висока духовна культура можуть стати надбанням усіх без винятку народів світу. Підтримуючи ліберальну доктрину Дж. Локка, Вольтер формулює основну думку щодо безпечного існування людини: завдання людини взяти свою долю у власні руки, покращити умови свого існування, забезпечити себе, прикрасити життя науками, виробництвом, мистецтвами й хорошим наглядом за суспільством. Таким чином, громадське життя неможливе без угоди, в якій кожен знайшов би вигоду для себе [118].

У контексті інституціоналізації поняття соціальної безпеки становить інтерес Декларація прав людини і громадянина 1789 року у Франції. Документ закріпив природні та соціальні права людини і громадянина: свободу, право, власність, безпеку особистості тощо [181].

Джеймс Медісон, який вважається «батьком» Конституції США відзначався критичним ставленням до узагальненого механізму державного управління Західної Європи, що дало змогу вийти в реальному політичному житті країни на принципово новий рівень – конституційний. Люди повинні самі обирати форму правління та умови співжиття. Для цього потрібно забезпечити їм політичну рівність та повагу до прав кожного та стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Ці принципи мають складати основу державного управління та бути закріпленими законодавчо. Республіканська форма правління є засобом їхнього забезпечення, на противагу монархії чи аристократії [422].

Вивченню проблем соціальної безпеки пильну увагу приділяли і представники німецької класичної філософії (Іммануїл Кант, Георг Гегель, Йоганн Фіхте), з аналізу праць яких видно, що вирішальну роль в забезпеченні

соціальної безпеки вони відводили державі. Відмова держави від цієї функції неминуче веде до деградації всіх суспільних відносин, деструкції соціального порядку, зняття духовно-моральних, правових і культурних обмежень, прояву егоїзму, низьких інстинктів, насильства над людиною. На їхню думку, саме це є першопричиною всіх небезпек і загроз для існування особистості, соціальних груп, держав, цивілізацій і людства в цілому.

Філософська доктрина Іммануїла Канта, походить від ідеї, згідно якої кожна людина спроможна приймати моральні рішення, що ґрунтуються на раціональному мисленні, врахуванні наслідків та відповідальності людини. З огляду на те, що люди здатні мислити та діяти морально, реалізовувати власні життєві плани, І. Кант доводив необхідність демонструвати повагу до такої здатності, і тому суспільство має дати змогу кожному індивіду виробити й розвинути власний план. Необхідність існування держави – об'єднання «значної кількості людей, підпорядкованих правовим законам» І. Кант пов'язував не з практичними індивідуальними, груповими чи загальносуспільними потребами членів суспільства, а з категоріями розуму. І. Кант підкреслював, що держава повинна спиратися на право, орієнтуватися на нього у своїй діяльності. Відхід від цього положення є дуже небезпечний для держави, оскільки, коли вона ухиляється від дотримання прав і свобод, не забезпечує охорони позитивних законів, то ризикує втратити довіру і повагу своїх громадян. Це також спонукає людей займати позицію відчуженості від такої держави, а будь-які її заходи не будуть знаходити розуміння і підтримки серед громадян. Найкращим аналогом для побудови безпечного суспільства, заснованого на нормах публічного права, є республіканський устрій, що відповідає принципам чистого права (свободи кожного громадянина, рівності, визнання єдиного загального законодавства) й всезагального принципу свободи [116].

Г. Гегель у роботі «Філософія права» ввів одне з основних базових положень теорії безпеки – «загроза суспільній безпеці». Рівень держави для нього означає не зовнішнє (силою примусу), а внутрішнє добровільне

прийняття законів розуму: «держава є... у собі й для себе розумною» [54, с. 279], «...це хід Бога у світі» [54, с. 284], Г. Гегель розглядав як загальний характер, так і основну роль держави в забезпеченні безпеки, тобто обґрунтовував її домінуючу функцію у забезпеченні соціальної безпеки індивіда, суспільства та країни. Він вважав, що навіть за надмірного багатства суспільство не спроможне подолати бідність, що породжує зло, яке чинить один клас іншому. Він пропонував усунути цю суперечність шляхом самостійного розвитку індивіда, поступового його включення в систему управління. Значне зниження рівня моральних, правових й культурних обмежень сприяє вияву егоїзму, інстинктів, насилля. Саме це виступає першопричиною всього спектру небезпек і загроз для існування особистості, соціальних груп, держави в цілому. [55, с. 42].

Особливе місце в дослідженні проблем соціальної безпеки у ХІХ ст. займають наукові погляди Карла Маркса та Фрідріха Енгельса. На їх думку, загрози соціальній системі та безпеки суспільства, а також джерело соціальної напруженості перебувають у нерівному відношенні людей до власності. Систему безпеки вони розглядали із позиції класових інтересів. Так, на їх думку, побудова системи соціальної безпеки і розв'язання класових протиріч можлива при встановленні диктатури пролетаріату і має бути зорієнтована на захист його класових інтересів. Представники марксизму дійшли висновку про те, що вільна і неприборкана конкуренція між індивідами не може забезпечити соціальну безпеку, а також вести до суспільного порядку і стабільності. Він виходив з уявлення про капіталізм як про лад панування гнобителів, що вичавлюють останні соки з пролетарів, за умов капіталізму пролетаріат приречений на абсолютне зубожіння. Основоположники комуністичної теорії наголошували на тому, що економічні відносини як базисні в суспільстві визначають усі інші. Тому необхідними є суспільна власність на засоби виробництва; централізоване планування й адміністративно-командне управління в економіці, регламентація з боку держави розподілу продуктів і послуг у суспільстві відповідно до потреб його членів; рівність умов, що має

забезпечити громадянам всебічний соціальний розвиток і необхідне отримання матеріальних та культурних благ тощо. Це була одна з найбільших помилок марксизму. Автори комуністичної доктрини не врахували ту обставину, що капіталіст зацікавлений у своїх працівниках, оскільки від їхнього добробуту залежить його власне. У міру розвитку та вдосконалення капіталізму значно зросла соціальна функція держави з ринковою економікою і соціальна безпека людини стала його характерною рисою [168].

Таким чином, новоевропейський етап становлення державного управління створив фундамент соціальної безпеки та її ціннісного виміру, паростки гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів суспільства та особистості (Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Еволюція категорії «державне управління соціальною безпекою»
в історії філософсько-політичної думки**

Платон	Соціальна безпека – «допомога» та «порятунок», яка включає такі механізми її забезпечення, як освіта та виховання громадян, формування їх моральної подоби, надання їм засобів, необхідних для життєдіяльності.
Аристотель	Соціальна безпека – загальне благо та громадська справедливість, які можуть бути досягнуті лише за наявності державного об'єднання, в якому є правова основа та відповідні форми управління.
Марк Туллій Цицерон	Згода – цей найтісніший і найкращий зв'язок, що гарантує безпеку в кожній державі й жодним чином неможливий без справедливості.
Фома Аквінський	Головне завдання державної влади – сприяти загальному добру, піклуватися про справедливість у суспільних справах і забезпечувати мир підданам. Віра, смирення, надія на спасіння, служіння Богу і ближнім, головним мотивом якого є любов, – основні християнські чесноти, що забезпечать людині безпеку.
Т. Гоббс	Встановлення громадянського миру і складання суспільної угоди, в основі якої лежить природний закон, що разом з природним

	правом складає сутність людської природи як єдність природного та позитивного розуму.
Дж. Локк	Політична влада має право створювати закони, що передбачають покарання для регулювання й збереження власності, право застосовувати силу співтовариства для виконання цих законів і для захисту держави від нападу ззовні – і все це тільки заради загального блага людини.
Б. Спіноза	Прагнення до щастя, власної вигоди, задоволення своїх потреб – це природне право людини.
Ш.-Л. Монтеск'є	Державне управління суспільством та приватна власність є необхідними умовами життя. Держава піклується за громадян; вона діє і вони заспокоєні, в цьому можемо вбачати ознаки сучасної концепції соціальної держави, і відповідно, становлення соціальної безпеки громадянина.
Т. Мор	Народ вибирає короля для себе, а не для нього самого, щоби завдяки його праці жити у благополуччі та безпеці.
П. Гольбах	Нереальність безпечного розвитку нації без гарантій безпеки кожного громадянина.
Вольтер	Перекоаний у неминучості встановлення Царства Розуму, де буде ліквідовано соціальне зло і створено всі умови для щасливого та справедливого життя людей. При цьому він вважав, що свобода, соціальна справедливість, висока духовна культура можуть стати надбанням усіх без винятку народів світу.
Ф. Бекон	Запровадив поняття «культура безпеки», основою якої стало уникнення небезпеки та своєчасне, адекватне реагування на зростання небезпеки.
Джеймс Медісон	Люди повинні самі обирати форму правління та умови співжиття. Для цього потрібно забезпечити їм політичну рівність та повагу до прав кожного і стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз.
Г. Гегель	Розглядав як загальний характер, так і основну роль держави в забезпеченні безпеки, тобто обґрунтовував її домінуючу функцію у забезпеченні соціальної безпеки індивіда, суспільства та країни.

	Він вважав, що навіть за надмірного багатства суспільство не спроможне подолати бідність, що породжує зло, яке чинить один клас іншому. Г. Гегель пропонував усунути цю суперечність шляхом самостійного розвитку індивіда, поступового його включення в систему управління.
I. Кант	Держава повинна спиратися на право, орієнтуватися на нього у своїй діяльності. Відхід від цього положення є дуже небезпечний для держави, оскільки, коли вона ухиляється від дотримання прав і свобод, не забезпечує охорони позитивних законів, то ризикує втратити довіру і повагу своїх громадян. Це також спонукає людей займати позицію відчуженості від такої держави, а будь-які її заходи не будуть знаходити розуміння і підтримки серед громадян.
К. Маркс	Загрози соціальній системі та безпеці суспільства, а також джерело соціальної напруженості перебувають у нерівному відношенні людей до власності. Систему безпеки він розглядав із позиції класових інтересів. Так, на його думку, побудова системи соціальної безпеки і розв'язання класових протиріч можлива при встановленні диктатури пролетаріату і має бути зорієнтована на захист його класових інтересів.

Складна диференціація суспільно-політичних процесів розвитку західноєвропейської цивілізації на рубежі XIX–XX ст. інституціоналізується в науці державного управління на практичних потребах державної політики та управління суспільним розвитком.

Значний внесок у розвиток теорії та практики соціальної безпеки, зробив Франклін Делано Рузвельт, розробивши «Новий курс». Завдяки великій, продуманій та ефективній програмі реформ, що включав величезний блок заходів соціальної безпеки: боротьбу з безробіттям, законодавче закріплення права робітників на колективний договір та організацію профспілок, встановлення максимальної тривалості робочого тижня, запровадження системи державного соціального страхування по старості та безробіттю тощо.

Як справедливо зауважує Л. Калашніков: «досвід історії показує, що однією з вищих цілей будь-якої держави є безпека країни, системи соціальних відносин, суспільного устрою й забезпечення всебічної захищеності громадян. Забезпечення безпечного існування людей і суспільства в цілому не може відбуватися без налагодження раціональних зв'язків й відносин між людьми, між людьми і природою, а також без урахування природних та інших зовнішніх впливів на людей» [112, с.11].

Соціально-філософські витоки становлення концепту соціальної безпеки створюють необхідні умови для формування найбільш загальних уявлень про безпеку, де головною діючою особою є людина, індивід як особистість з її певною системою цінностей, потреб, інтересів. Саме можливість зреалізувати ці цінності й прагнення перетворює цього індивіда на головного учасника суспільного розвитку, а подальший аналіз сучасних проблем соціальної безпеки дозволить сформулювати основні закономірності, наукові принципи управління системою соціальної безпеки в умовах розвитку інформаційного суспільства та цифрових технологій.

Одним з найвизначніших досягнень ХХ ст. стало виділення управлінської праці в окремий вид діяльності і запровадження наукового аналізу для практичних потреб державної політики та управління суспільним розвитком.

У процесі ознайомлення з дисертацією може виникнути питання щодо того, чому в різних частинах її тексту використовуються категорії «державне управління» та «публічне управління», які очевидно не є тотожними.

У Енциклопедичному словнику з державного управління «державне управління» визначено як діяльність держави (органів державної влади), спрямовану на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами [94, с. 150].

Державне управління у вузькому розумінні – це сукупність державних органів, між якими певним чином розподілені різні види діяльності держави. У широкому розумінні – це вид соціального управління, вид специфічної діяльності держави, що дістає вияв у функціонуванні її органів, які впливають на суспільні відносини з метою її урегулювання відповідно до державних інтересів [134].

З цього приводу В. Пилипишин зазначав, що «для державного управління характерно те, що виконавча діяльність є його основним призначенням і складає важливу сторону характеристики змісту цього виду управління, яка органічно пов'язана зі здійсненням безпосереднього керівництва економікою, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом і, отже, водночас є розпорядчою діяльністю» [228, с. 10–14].

Отже, державному управлінню як основному різновиду соціального управління притаманні наступні характерні ознаки:

- державне управління та державні органи, що здійснюють його функції, є складовою єдиного механізму державної влади;
- державне управління – це процес реалізації державної влади.

Об'єктом державного управління є сам апарат держави, який в свою чергу побудований і призначений для того, щоб в якості зовнішньої функції здійснювати публічне адміністрування, надаючи таким чином публічно-сервісну послугу суспільству.

Тому в загальному розумінні метою державного управління є реалізація цілей та функцій держави. Державно-управлінські відносини – це особливий вид суспільних відносин, які виникають у процесі державного управління, діяльності свідомо-вольового та організаційного характеру, що встановлюються в ході взаємної діяльності, в яких їхні учасники відчують на собі державно-управлінську дію, що відповідає меті держави, визначається економічними та політичними основами суспільного устрою [101, с. 103].

Все частіше науковцями та й практиками-державними службовцями вживаються поняття «публічне управління», «публічне адміністрування», «публічна сфера». І хоча детальний аналіз цих понять не входить в завдання нашого дослідження, все ж таки, коротко проаналізуємо ці поняття, бо в процесі аналізу механізмів управління соціальною безпекою, нам необхідно чітко, методологічне розуміння та розрізнення цих понять.

У самому широкому сенсі – основним ключовим аспектом державного управління є держава, а ключовим аспектом публічного управління є народ.

Вважається, що категорію «публічне управління» вперше було введено Десмондом Кілінгом (1972 р.), який стверджував, що публічне управління є пошуком найкращих підходів до використання ресурсної бази з метою досягнення найважливіших цілей держави; воно повинне реалізовувати права, свободи та інтереси громадян і зумовлювати дотримання владою принципу публічності, тобто відкритості та прозорості її діяльності, можливості впливу громадськості на її органи, забезпечення громадського контролю за діяльністю її апарату [409].

За останній час, сформулилися нові підходи до визначення державного управління та публічного управління. Так, А. Колодій проводить аналіз відмінностей та на співвідношенні понять «державне управління» і «публічне управління». Науковиця вважає, що «перша відмінність публічного управління, яка відрізнятиме його від державного, має полягати в його новій (поки що очікуваній) якості: більшій демократичності, ширшому залученні в управлінський процес публіки (громадськості) та більшому врахуванні її інтересів при прийнятті управлінських рішень. Друга, так би мовити, «просторова» відмінність публічного управління полягає в тому, що на відміну від бізнес-менеджменту, воно здійснюється у публічній сфері [133].

Вона визначає характерні риси нової моделі публічного врядування, що уможлиблює та полегшує колективні дії через спільно прийняті рішення переважно шляхом горизонтальної координації. Авторка констатує, що до суспільства все більше переходять ключові функції визначення напряму

розвитку, прийняття й упровадження загальнозначущих рішень, вироблення та здійснення публічної політики. Нова парадигма впливає з необхідності «роздержавлення» управлінських функцій, включення до процесу управління всіх зацікавлених сторін: уряду, бізнесу, громадянського суспільства, інших суспільних суб'єктів – в інтересах кращої керованості, вищої ефективності та більшої легітимності управлінської діяльності [132].

Сучасні тенденції реформування системи публічного управління створюють умови для функціонування концептуально нової управлінської системи. Як підкреслює М. Ярмистий, «...така система орієнтована в першу чергу на взаємодію суб'єктів публічної діяльності для вирішення суспільно важливих колективних проблем як на місцевому, так і загальнодержавному рівнях. У більшості розвинених країн відбувається трансформація державного управління і публічного адміністрування, спостерігається тенденція переходу державного управління до моделі публічного управління» [363].

Слушно зауважує І. Малий, що «відмінність між державним управлінням, публічним управлінням та публічним адмініструванням необхідно шукати з позицій розгляду управління як процесу, який охоплює організацію, планування, координацію, мотивацію та контроль. Публічне адміністрування також є продовженням розвитку державного управління та відображає систему адміністрування (контролю) за дотриманням законодавства органами муніципального та інших публічних рівнів, яким надані широкі повноваження з самоврядування» [167, с. 20].

У сучасній концепції публічного управління особливого значення набуло публічне адміністрування. За визначенням науковців, це «професійна діяльність публічних службовців, яка охоплює всі види діяльності, спрямовані на реалізацію рішень органів державної влади та місцевого самоврядування» [200, с. 17–21].

Загалом, публічне адміністрування має свою специфіку: спирається на державну владу, підкріплюється і забезпечується нею; поширюється на все суспільство і за його межі у сфері проведення державної міжнародної

політики. Саме держава шляхом законодавчої діяльності встановлює основні, правила поведінки людей; публічне адміністрування діє системно та неперервно, поєднуючи функціонування таких структур, як механізм держави, державний апарат, державну службу [352, с. 15].

У вузькому значенні, за визначенням Ю. Габермаса, публічна сфера – це та «область соціального життя, в якій формується громадська думка» [50, с. 43].

У широкому значенні, ідея публічного (політика і врядування) передбачає існування сфери чи сектору життя, що не є приватним або суто індивідуальним, а здійснюється спільно. Вона не вичерпується комунікаціями громадян та суспільною рефлексією, але й трансформується в практичні дії. На думку В. Парсонса, поняття «публічний» означає ті аспекти людської діяльності, які досягають урядового чи соціального регулювання, втручання або, принаймні, спільних дій» [199, с. 122].

Авторські парадигми розвитку публічного управління запропонувала О. Вольська, яка зазначає, що «перша парадигма полягає у трансформації функцій державного управління у функції публічного, при чому виробництво та надання публічної послуги здійснюється органами публічної влади та підлягає вимірюванню через результативність і ефективність. Згідно з цією парадигмою держава виступає у якості «гарант – регулятор». Спочатку надання послуг – це виконання державою гарантованої функції, а вже потім – регуляторної. Друга парадигма полягає у залученні кожного члена суспільства до управління країною через референдуми, вибори, звернення. Тобто ця парадигма підкреслює основну сутність публічності в управлінні державою: розвиток активної участі громадянина та громадянського суспільства в управлінському процесі з урахуванням адміністративної складової. Публічне управління залучає адміністративні методи для досягнення своєї основної мети – демократизації суспільства» [48, с. 12].

Система публічного управління для того, щоб бути результативною, має базуватися на виявленні й врахуванні закономірностей, передусім економічного, політичного, соціально-психологічного характеру. Знання і використання їх в управлінській сфері – важлива складова формування управління всієї соціальної безпеки.

Сьогодні в теорії публічного управління виділяються велика кількість концепцій щодо функціонування державного управління та системи публічного управління. Серед численних сучасних концепцій державного/публічного управління нами виділені та проаналізовані ті концепції, які стосуються теми нашого дослідження, а саме формуванню та становленню ефективної соціальної безпеки держави, суспільства, громадянина.

Наприклад, О. Сидорчук вважає, що «в основу публічного управління покладено, принаймні, три глобальних підходи: *ринково-ліберальний*, сформульований у концептуальних моделях нового менеджменту, що спирається на ринкову модель, «байдужу до політики», де громадянин виступає в ролі споживача або клієнта; *комунітарно-ліберальний*, що розвиває концепції «політичних мереж» і спирається на розвиток договірних структурних відносин між політичними інститутами держави і суспільства, визнання рівності громадян та інших суб'єктів мережевих взаємодій; *демократичного громадянства*, заснований на особливому «рецептивному» («сприйнятливому») адмініструванні, покликаному служити громадянину, а не клієнту або споживачу (до останнього напрямку належать концепції «менеджменту участі» та «рецептивного адміністрування» [294]. Таким чином, публічне управління впроваджує демократичні цінності та запроваджує гуманістичні цінності соціальної безпеки на відміну від утилітарних.

Більшість закордонних дослідників виділяє основні концепції публічного управління, серед яких: *класична (бюрократична) концепція публічного управління (Old Public Management)*; *новий публічний менеджмент (New Public*

Management); *належне урядування* (Good Governance) та *нове публічне обслуговування* (New Public Service),

З точки зору історичного підходу, йдеться про зміну трьох парадигм управління. Із кінця XIX ст. до 40–50-х рр. XX ст. у західноєвропейських країнах паралельно із становленням демократії розвивалася концепція «раціональної бюрократії» (М. Вебер). Раціональна бюрократична організація характеризується:

- ефективністю, яка досягається завдяки чіткому розподілу обов'язків між членами організації, що дає можливість використовувати висококваліфікованих спеціалістів на керівних посадах;

- суворою ієрархічністю влади, що дозволяє вищим посадовим особам здійснювати контроль за виконанням завдань підлеглими;

- формально встановленою і чітко фіксованою системою правил, які забезпечують одноманітність управлінської діяльності і застосування загальних інструкцій до окремих випадків в найкоротший термін;

- безособовістю адміністративної діяльності і емоційною нейтральністю стосунків, що виникають між функціонерами організації, де кожен має виступати не як індивід, а як носій соціальної влади, уособлення певної посади.

У розумінні М. Вебера поняття бюрократії є близьким до поняття управління взагалі. Втім, навіть у такому широкому розумінні бюрократія не співпадає з управлінням – по-перше, там, де в будь-якому управлінні присутні елементи самоуправління; по-друге, там, де бюрократизм обмежується політичним лідерством [39].

Концепція Нового публічного обслуговування (New Public Service), запропонована Робертом та Джанет Денхардт, заснована на взаєминах довіри з громадянами, створення спільних інтересів та спільних обов'язків шляхом колективних зусиль та спільних процесів, що передбачає широке залучення громадян. Головною метою цієї концепції стали наступні тези: обслуговувати громадян, а не клієнтів; шукати публічний інтерес; цінити громадянство вище

підприємництва; мислити стратегічно, діяти демократично; усвідомлювати, що служити, а не керувати; цінити людей, а не тільки продуктивність [150, с. 42].

У 60–70-х рр. ХХ ст. задля подолання негативних наслідків бюрократизації на заміну їй прийшла більш відкрита і гнучка концептуальна модель «нового публічного менеджменту», а з 80–90-х рр. ХХ ст. інтенсивно впроваджуються підходи публічного врядування (governance) та його різновиду – «доброго (належного, нового) врядування» (good governance). Останнє робить акцент на взаємовідносинах, процесах, намагається знайти поліцентричні та мінімально ієрархізовані форми ефективного, але водночас гнучкого регулювання суспільних процесів із залученням приватного та громадського секторів. Тим самим «добре врядування» наближається до суспільного самоврядування та моделі «деліберативної», або «дорадчої», демократії.

Концепція «доброго врядування» по-новому формулює принципи та критерії належного врядування – це не лише впорядкованість і раціональність, ефективність, підзвітність і підконтрольність, але і відкритість, доступність (інклюзивність), чутливість до вимог громадян, їх потреб і запитів, що впливає на формування соціальної безпеки громадянина і держави. «Добре врядування» являє собою «демократичне врядування», адже саме демократичним режимам властивий акцент на суспільному саморегулюванні, тоді як недемократичні системи наголошують на наведенні ладу державою [10].

Вітчизняні дослідники В. Бакуменко і С. Попов присвятили свої наукові розвідки теоретико-методологічним засадам побудови парадигми інноваційного розвитку суспільства шляхом її доповнення сучасними концепціями реформування публічного управління, серед яких [10]:

1. Концепція «новий державний (публічний) менеджмент» (60–70 рр. ХХ ст., розробники Д. Осборн, Т. Геблер, Л. Джонес, Ф. Томпсон, Г. Пітерс) спрямована на подолання кризи в державному управлінні (значні

витрати, різке падіння довіри громадян до державних органів і можливостей держави). Ця концепція поєднує традиційне державне адміністрування з нововведеннями у складових державного управління (суб'єктах управління, управлінській діяльності (переважно за рахунок впровадження інструментів із бізнес-менеджменту), управлінських функціях, управлінні людськими ресурсами) із метою максимально ефективного досягнення конкретного результату в наданні послуг, чутливому виявленні та задоволенні суспільних потреб. Нововведення такого типу масштабно поширилися у світі в рамках адмінреформ, зокрема у Великобританії, Новій Зеландії, США, Канаді, Австралії, Німеччині, Франції, країнах Скандинавії, Японії.

2. Концепція «Governance» (80–90 рр. XX ст.) та її різновиди: «Good Governance» (досконале або належне управління), «Responsive Governance» (відповідальне управління) та «Democratic Governance» (демократичне управління). Ця концепція ґрунтується на більшій увазі держави до інтересів громадянського суспільства; розширенні участі його суб'єктів у державному управлінні (громадян, громадських організацій, бізнес структур); відкритості влади щодо громадського контролю; засадах самоорганізації та міжорганізаційних мережах, для яких характерними є взаємозалежність, обмін ресурсами, правила гри і слабка залежність від держави.

3. Концепція «нова інституційна теорія» ґрунтується на виявленні спільно визнаного принципу щодо подальших узгоджених дій різними інституційними підсистемами. Основними інструментами його реалізації є ті, що забезпечують взаємоузгодженість інтересів декількох суб'єктів: органів влади різних рівнів, органу влади і бізнесу та громадських структур.

4. Концепція «політичних (соціальних) мереж» – новий підхід у соціальному управлінні, який ґрунтується на комунікаційних процесах постіндустріального суспільства та демократичній практиці сучасних держав; перебудові відносин між державною владою і сучасним суспільством,

досягнення суспільно значущих цілей, соціально-сервісного і публічно-комунікативного управління.

5. Концепція розвитку організаційної культури (засновники У. Оучі, Е. Шайн, Ф. Харіс, В. Сате та інші, 1980–1990 рр.), яка інтегрує системні, поведінкові, соціокультурні та інші аспекти управління. У сучасному вимірі є доцільною щодо посилення ролі ціннісних орієнтирів у системі публічного управління та становлення сучасної соціальної безпеки держави [10, с. 21–28].

6. Концепція «Ера цифрового врядування» (Digital Era Governance), (П. Данлеві, Х. Маргетс, С. Бастоу та Дж. Тінклер) [379, с. 275], яка базується на трьох основних напрямках: реінтеграції; «клієнто-орієнтованій» цілісності; цифровізації (використання потенціалу цифрового зберігання інформації та цифрових комунікацій для трансформації управління). «Цифрове урядування повністю перекреслює концепцію «управління заради управління» й переходить у площину «управління для задоволення потреб громадян» [181, с. 275].

Як бачимо, сучасні концепції публічного управління зорієнтовані на цінності, технологізації прийняття рішень, зосередження на децентралізації та реформуванні публічного адміністрування, регіональної політики та місцевого самоврядування, посилення ролі комунікації, організаційної культури, соціальної відповідальності, формування соціальної безпеки держави та громадянина.

Якщо ж робити акцент насамперед на технологічній складовій публічного управління, більш доцільним вдається використання категорії «державне управління», яка надалі переважатиме в дисертаційному дослідженні.

У другій половині ХХ ст. світ вступив у новий етап свого розвитку, а саме в епоху постіндустріального (інформаційного) суспільства. Якщо індустріальне суспільство було зорієнтоване на збільшення матеріального продукту за рахунок додаткової енергії, сировини, праці, то нова модель

передбачає посилення фактора знань, інформації, використання відновлюваних видів енергії, захист довкілля.

Цифрові технології спонукають до філософського, соціально-політичного переосмислення сучасного світу, фундаментально змінюють традиційні форми спілкування і взаємодії людей.

Враховуючи особливу вагомість системи державного управління, яка покликана спрямовувати вектори суспільного розвитку в умовах цифровізації, проблема формування соціально-ціннісної орієнтації як найважливішого фактора функціонування соціальної безпеки, що визначає тип життєдіяльності, характер і динаміку розвитку всієї сучасної соціальної системи України має сьогодні особливу наукову актуальність.

«Цифровізація», «цифрові технології» в державному управлінні утвердилися відносно нещодавно і пов'язане це із масштабним проникненням інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденне життя сучасного суспільства. До кола науковців, які започаткували дослідження цифровізації як явища, слід віднести Д. Тапскотта та Н. Негропonte [461; 443].

Результати досліджень, які були опубліковані в «Science Express», доводять, що цифрові технології почали домінувати в 1990-і роки. Початком цифрової революції вчені вважають 2002 рік, коли обсяг збережених у світі цифрових даних вперше перевищив сукупний обсяг аналогових [6, с. 9–18].

Державне управління соціальною безпекою в умовах цифровізації суспільства – це процеси соціалізації, спрямовані на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів.

Цифровізація стає глобальним процесом, зокрема і в системі державного управління.

Цифрове забезпечення дієвого державного управління включає наявність цифрових державних платформ, веб-порталів, центрів надання інформаційних послуг, відкриті дані, ефективна комунікація на основі

цифрових технологій, розвиток у публічних службовців цифрових навичок, цифрових компетентностей, цифрове робоче місце, систему електронного документообігу, багатоканальне інформування та залучення громадян до використання ІКТ, електронну ідентифікацію громадян, ефективну систему протидії кіберзлочинності.

Варто погодитися з думкою Ж. Семчука, що «модернізація системи державного управління передбачає впровадження цифрової платформи з метою підвищення рівня співпраці у суспільстві між різними соціальними елементами, які прагнуть до забезпечення своїх потреб та створення добробуту в умовах інноваційного постіндустріального суспільства. Система цифрового управління повинна відображати не лише запровадження досягнень попередніх поколінь, а і остаточне революційне реформування нових суспільних вимог щодо інформатизації усіх сфер життя та господарювання людини. Така тенденція передбачає оновлення та модернізацію публічного управління, а також соціальних проєктів» [291, с. 22].

Більше того, розвиток цифрової інформаційної комунікації в системі державного управління забезпечують лише вихідні умови, але не автоматичну трансформацію даних систем відповідно до ідеалів гуманізму та свободи особистості, внаслідок чого необхідне соціально-ціннісне обґрунтування стратегії та практики їх впровадження [291, с. 22].

1.2. Розроблення проблем соціальної безпеки й цифрової трансформації в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців

Сучасне українське суспільство перебуває у стані війни, тому питання, пов'язані з будь-яким видом безпеки для української держави, надзвичайно актуальні, пріоритетні та своєчасні. Але гостра необхідність дослідження проблем, пов'язаних з державним управлінням соціальною безпекою, виникає не тільки в умовах воєнного стану. На жаль, існують й інші виклики та загрози,

зокрема й ті, що пов'язані з об'єктивним процесом цифрової трансформації суспільних відносин.

Соціальна безпека є об'єктом дослідження широкого кола науковців з позицій філософії, економіки та державного управління. Багатовекторність досліджень свідчить про актуальність та своєчасність наукових підходів до проблематики соціальної безпеки. Так, категорійний апарат та методологія соціальної безпеки були об'єктом дослідження таких науковців, як: І. Білоус [21], О. Білорус [20], К. Бондаревська [29], Б. Бузан [373], І. Галіця [51], О. Гетьман [57], І. Гнибіденко [306], О. Давидюк [80], Б. Данилишин [81], Л. Ерхард [97], О. Зінченко [104], О. Іляш [106, 107, 108], Н. Коленда [130], В. Куценко [151], Е. Лібанова [156], С. Линдюк [154], О. Новікова [313], Ж. Озолиня [456], С. Онишко [314], О. Палій [195], Т. Поснова [314], П. Роу [451], О. Сидорчук [293], О. Сиченко [297], В. Скуратівський [300], Г. Старостенко [314], М. Тіль [464], Х. Хеллер [404], А. Хімченко [104], П. Шевчук [356].

Водночас, як свідчить проведений аналіз, наукові розробки в галузі державного управління соціальною безпекою не охоплюють усього спектра проблем. Потребують поглиблення теоретичні та практичні аспекти вдосконалення державного управління соціальною безпекою на основі застосування сучасної системи цифрової трансформації.

Проведений аналіз дозволив класифікувати існуючі дослідження державного управління соціальною безпекою на чотири інституційні категорії, а саме: фундаментальні, теоретичні, емпіричні, перспективні.

Фундаментальні дослідження спрямовані на глибоке і всебічне вивчення основних принципів, теорій, концепцій і понять, пов'язаних із соціальною безпекою та державним управлінням у цій сфері. Метою таких досліджень є обґрунтування сутності, закономірності та принципів функціонування системи соціальної безпеки в контексті державного управління. Це й зрозуміло, адже соціальна безпека відповідає за виконання державою

державних соціальних стандартів, які спрямовані на підвищення рівня життя населення.

Фундаментальні дослідження соціальної безпеки включають праці західноєвропейських дослідників, які обґрунтовували основні постулати соціальної держави. Так, термін «соціальна держава» було запроваджено німецьким державознавцем Х. Хеллером. Він дотримувався думки про існування правової основи, інститути якої дозволяють здійснити значний крок у поширенні демократії на соціальну сферу як передумови побудови соціальної держави [404]. Необхідно наголосити на тому, що зазначене положення було активно використане у законодавстві країн Західної Європи після Другої світової війни. Так, наприклад, Конституція Франції, ФРН, Іспанії та Швеції містять відповідну статтю, яка визначає їхню приналежність до соціальних держав.

Соціальну спрямованість держави досліджував у своїх наукових працях Ж.-С. де Сімонді. На його думку, людина є головним об'єктом *піклування* держави через соціальне забезпечення [455]. Цю думку поділяє також Д. Сковронський [298].

Концепція соціальної держави знайшла своє практичне застосування у затвердженій на державному рівні концепції нового економічного ладу Л. Ерхарда. Згідно з цією концепцією, держава бере на себе соціальні зобов'язання у забезпеченні певного рівня життя своїм громадянам [97].

Подальші дослідження феномену соціальної держави сприяли виявленню її складових, до яких безумовно належить соціальна безпека як результат функціонування соціальної держави. Розуміння зазначеної категорії вимагає комплексного дослідження з урахуванням практичної імплементації для з'ясування природи походження, принципів та методів державного управління соціальною безпекою.

Суттєвий внесок у з'ясування сутності соціальної безпеки внесли науковці, які розкрили природу походження зазначеної категорії. Ідея включення соціальної безпеки до об'єкту державного управління належить

Б. Бузану. Він досліджує різноманітні типи відносин держави з іншими суб'єктами у сфері безпеки. Об'єктом його аналізу є держава як головний суб'єкт у політиці безпеки та її співвідношення з окремими особами, групами, суспільствами, іншими державами та міжнародною системою в цілому. У цьому контексті заслуговує на увагу думка Б. Бузана про те, що «якщо суспільна безпека – це стійкість, у прийнятних умовах для еволюції, традиційних моделей мови, культури, релігійної та етнічної ідентичності та звичаїв, то загрози цим цінностям набагато частіше походять з середини держави, ніж зовні» [373].

Розглядаючи соціальну безпеку в контексті міжнародної політичної ситуації, Ж. Озолиня наголошує, що в сучасних умовах наявності воєнних конфліктів у світі соціальна безпека знову стала більш тісно пов'язана з національною безпекою, при цьому суспільство стає більш схильним до широкого спектру викликів [456, с. 16].

Інші дослідники дотримувались більш гнучкого підходу до природи соціальної безпеки. Так, П. Роу стверджує, що безпека спрямовується на підтримку значних етнічних і релігійних груп, причому їх межі як можуть збігатися, так і не збігатися з обмеженнями, що встановлені державою [451]. Його підтримує М. Тіль, який, наголошуючи на взаємодіях між групами та державою, акцентує увагу на тому, що соціальна безпека як одне з розширених понять безпеки належить до безпеки колективних груп у відношенні до інших спільнот або інститутів держави, в якій вони існують [464].

Разом із тим, в умовах сьогодення важливо визнавати той факт, що реальне змістовне наповнення концепту соціальної безпеки і доведення його до практичної імплементації можливі лише за умови комплексного врахування усіх її складових та елементів.

Такої думки дотримуються вчені, які розглядають державне управління соціальною безпекою з позиції керованого впливу держави. Вони передбачають вплив на соціальні процеси, забезпечення соціальних прав та потреб громадян, а також забезпечення соціальної безпеки в суспільстві.

Прикладом такого фундаментального методологічного дослідження є праці О. Сидорчук, яка визначає соціальну безпеку як філософську, економічну та соціальну категорію. Філософський зміст соціальної безпеки має прояв у з'ясуванні людського буття. Саме філософія надає можливість визначення справедливості як основної складової безпеки, яка поєднує захищеність буття особи, нації та держави, що нарешті призводить до визначення економічного змісту безпеки [293, с. 23].

Так, з точки зору економічних процесів, безпека – це передусім дотримання суб'єктами господарювання норм конкуренції, стандартів якості товарів та послуг. Безпека як економічна категорія включає економічну свободу та усунення впливу економічної дестабілізації, що є основою соціальної спрямованості економічної політики держави [293, с. 97]. Як вважає науковиця, соціальна спрямованість безпеки полягає у «побудові моделі соціальної держави та є відображенням соціалізації всіх сфер людського життя й підпорядкування їх соціальним цілям» [293, с. 106]. Крім цього, заслуговує на увагу думка дослідниці про залежність соціальної безпеки від розвитку галузей соціальної сфери, що підкреслює її значимість в системі державного управління [293, с. 104].

Теоретичні дослідження соціальної безпеки в українському науковому колі мають різні спрямування відносно належності зазначеного категоріального апарату. На основі досліджень І. Галіці, О. Гетьмана [51] та С. Линдюк [154] вважаємо за доречне запропонувати класифікацію наукових розвідок, а саме [185]: до першої групи ми віднесли дослідження, автори яких відносять соціальну безпеку виключно до сфери національної безпеки та впливу зовнішніх загроз. Це такі вчені, як: І. Білоус [21], О. Білорус [20], І. Гнибіденко [306], Б. Данилишин [81], О. Іляш [107], В. Куценко [151], Г. Старостенко [314], С. Онишко [314], Т. Поснова [314], П. Шевчук [356]; друга група представлена науковими розвідками, автори яких наголошують на приналежності соціальної безпеки до соціальної сфери державного управління: К. Бондаревська [29], О. Давидюк [80], О. Зінченко [104],

Н. Коленда [130], Е. Лібанова [156], О. Новікова [313], О. Палій [195], О. Сиченко [297], В. Скуратівський [300], А. Хімченко [104].

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених дозволяє акцентувати увагу на тому, що державне управління соціальною безпекою нині постає консолідованою діяльністю органів публічної влади. Її метою є формування адекватної та дієвої системи соціальної безпеки населення, спрямованої не лише на максимальне задоволення його соціальних потреб, а й на забезпечення його соціального самопочуття. Доцільно погодитися з думкою А. Мелякова про те, що «соціальне самопочуття – це комплексна характеристика стану свідомості людей, що виявляється у різних соціальних ситуаціях, відображає ступінь їхньої соціальної свободи, можливості всебічного розвитку, реалізації здібностей і життєвих планів, які зумовлюються сукупністю наявних у суспільстві матеріальних, політичних, соціокультурних і духовних можливостей задоволення людських потреб і реалізації їхніх інтересів. Соціальне самопочуття є суб'єктивним індикатором успішності процесу соціально-економічної адаптації громадян до соціальної дійсності, яка постійно змінюється. Показник характеризує мотиваційний субстрат соціального захисту, що віддзеркалює суб'єктивний стан людей, детермінований соціально-економічними факторами. Чим сильніше особа відчуває брак соціальних благ, тим гіршим є її самопочуття... Соціальне самопочуття – результат рефлексії людиною міри власного благополуччя чи неблагополуччя, пов'язаного з можливостями реалізації найбільш значущих і актуальних потреб, прагнень, сподівань, тощо. Воно тісно пов'язане з рівнем ресурсних можливостей людини, які забезпечують реалізацію її значущих потреб, відображає те, наскільки за оцінкою людей (груп населення) суспільство створює передумови для їх реалізації, визначає задоволеність соціально захисними заходами. Соціальне самопочуття виступає інструментом діагностування проблем суспільства, суб'єктивним критерієм оцінки рівня ефективності соціальної політики та дієвості інститутів соціального захисту населення, є основою для прогнозування соціальних змін,

потреб суспільства та проектування соціальних технологій з оптимізації управління системою соціального захисту населення [94, с. 661–662].

Як правило, виокремлюють такі наукові підходи до визначення поняття соціального самопочуття:

1. Задоволення людиною різними сторонами життя. Прихильники такого підходу наголошують, що у такому контексті під соціальним самопочуттям доцільно розуміти відображення якості не лише життя в цілому, а й в різних сферах життєдіяльності.

2. Інтегрована характеристика реалізації життєвої стратегії особистості, ставлення до оточуючої дійсності та її суб'єктивних проявів.

3. Синдром свідомості, який віддзеркалює ставлення людини до взаємозв'язку рівня запитів та ступенем задоволення життєво важливих потреб.

Проведений аналіз свідчить, що емпіричні дослідження категорії соціальної безпеки, як правило, базуються на її оцінюванні на основі всебічних методик. У сучасних дослідженнях відсутня універсальна методика оцінювання соціальної безпеки. Як зазначає К. Бондаревська, ця категорія входить до Індексу глобальної конкурентоспроможності, Індексу соціального прогресу, Індексу людського розвитку та Індексу добробуту. Дослідниця наполягає на тому, що «індикатори в цих методиках можуть бути застосовані до оцінки стану соціальної безпеки на ринку праці за умови дотримання принципів репрезентативності, достовірності та інформаційної доступності» [28, с. 15].

Проведений аналіз свідчить, що чимало вітчизняних наукових досліджень присвячено правовим аспектам цифрових процесів в Україні. Так, чинне вітчизняне законодавство щодо цифровізації стало об'єктом дослідження. Частина вчених вивчали правове регулювання цифрової економіки.

Ряд науковців досліджують різноманітні аспекти проблематики як цифровізації та цифрових трансформацій сфери державного управління, так і

впровадження та використання електронних технологій у цю сферу, а саме:

- механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій: Т. Биркович, В. Биркович, О. Кабанець [18];
- різноманітні аспекти електронного урядування: Л. Гапєєв [52], О. Карпенко [339], С. Квітка [121], В. Куйбіда, О. Карпенко, В. Наместнік [148], В. Наместнік, М. Павлов [186];
- вітчизняне законодавство у сфері цифрової трансформації: О. Качний [120], А. Омельченко [190];
- нормативно-правове регулювання цифрової економіки: І. Гончарук [66], С. Коляденко [135], Я. Костюченко [142], Н. Левицька [153], О. Вінник [45], О. Піжук [231], І. Струтинська, Г. Козбур [317], В. Тогобицька [324], Г. Чмерук [348];
- цифрова трансформація публічного управління: І. Кобзев, В. Косенко, О. Мельников [126], Ю. Пігарєв та Н. Костенюк [230], О. Савченко [285];
- цифрова спроможність територіальних громад в Україні: О. Євсюкова [99], С. Лукін [159], О. Матвєєва, А. Мунько [171];
- формування цифрових компетенцій та компетентностей публічних службовців: Л. Матвейчук, П. Польовий [174], П. Польовий [175];
- цифрова трансформація діяльності органів виконавчої влади: В. Ченцов, О. Бобровський [346];
- цифрова трансформація взаємодії влади та бізнесу: О. Бардах [12];
- цифрові технології та штучний інтелект у боротьбі з корупцією: В. Боженко, К. Петренко [23];
- інформаційна державна політика: О. Панченко, І. Сердюк [197];
- штучний інтелект у муніципальному управлінні: С. Квітка, Н. Новіченко, О. Бардах [122];
- особливості цифрової економіки: С. Щеглюк [359], Г. Власенко, Л. Кирпач, В. Скрипник [47].

Проте у цих дослідженнях не приділено уваги науковому обґрунтуванню методів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації.

Проведений аналіз засвідчив, що початковою метою впровадження комп'ютерних технологій було підвищення ефективності функціонування державних установ та надання адміністративних послуг в режимі онлайн. На сучасному етапі відбувається розширення можливостей використання таких технологій для організації та забезпечення широкого спектру взаємодії у форматах «громадяни – органи державної влади» та «громадяни – бізнес», впровадження інновацій у сферу державного управління, формування відкритих державних даних тощо.

Свідченням вагомості проблеми диджиталізації державного управління стала розробка ООН Індексу розвитку цифрового уряду (E-Government Development Index (EGDI)). Цей Індекс об'єднує три важливі показники урядової цифровізації, а саме: надання онлайн-послуг, телекомунікаційне забезпечення та людський потенціал. Крім цього, Індекс розвитку електронного уряду передбачає оцінювання інфраструктури та рівня освіти в контексті наявності в країні сприятливих умов для заохочення та доступу населення до інформаційних технологій [47].

У зв'язку з цим, варто наголосити на пріоритетному підході до соціальної безпеки як інституційної складової державного управління і, як результат, необхідності його цифрової трансформації у цьому контексті. Прикладом підвищення рівня соціальної безпеки громадян може служити впровадження у 2019 році єдиного мобільного додатку онлайн-сервісу державних послуг Дія (похідний від веб-порталу Дія). За два роки ним скористалося 11 мільйонів користувачів. У 2020 році онлайн було доступно 17 адміністративних послуг у 7 сферах. Їх потенційний економічний ефект становив 495 млн. грн. на рік. Станом на 2021 рік в онлайн-формат було перенесено вже 74 послуги. Міністерство цифрової трансформації у своєму стратегічному плані передбачило до 2024 року перенесення усіх офлайн

послуг у цифровий формат [23, с. 62]. Станом на травень 2022 року застосунком і порталом користувалося вже понад 17 млн. людей. На порталі доступно вже 72 послуги, а у застосунку – 9 послуг та 15 цифрових документів.

Пріоритетною метою сучасного етапу цифрової трансформації державного управління соціальною безпекою має стати запровадження цінностей взаємозацікавленого партнерства та прозорості між інститутами влади та громадянами.

Хоча проблеми державного управління соціальною безпекою мають достатній рівень обговорення у закордонній та вітчизняній науковій літературі, проте в Україні на законодавчому рівні ця система формується все ще фрагментарно, що призводить до негативних тенденцій та деформацій у соціально-економічному розвитку.

Досягнення мети соціальної безпеки потребує осучаснення системи соціальної захищеності громадян у відповідності до існуючих європейських стандартів за допомогою суттєвої цифрової трансформації державного управління цією сферою. Використання цифрової трансформації у державному управлінні соціальною безпекою сприятиме підвищенню рівня соціального добробуту та захисту громадян, ефективному використанню ресурсів, забезпеченню стабільності та активної участі громадськості у процесі прийняття управлінських рішень.

Цифровізація державного управління соціальною безпекою сприятиме інтегруванню України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. Це дозволить підвищити ефективність функціонування системи соціальної безпеки, сутність якої полягає у результативності адекватної та дієвої соціальної політики, одним з інструментів якої нині постає цифрова трансформація.

Цифрова трансформація повинна бути спрямована на:

– досягнення стратегічних цілей державного управління соціальною безпекою. До них необхідно віднести забезпечення належного рівня

соціальних послуг, зниження рівня бідності, покращення якості освіти та охорони здоров'я тощо;

- оптимізацію ресурсів, які виділені для забезпечення соціальної безпеки. Це передбачає раціональний розподіл бюджетних коштів та інших ресурсів для отримання та забезпечення максимізації соціальних благ;

- забезпечення соціальних прав та потреб громадян, а саме: доступ до освіти, охорони здоров'я, житла, праці та інших аспектів соціального життя;

- захист від соціальних ризиків та кризових ситуацій шляхом забезпечення соціальної стабільності;

- підвищення рівня активізації громадськості шляхом участі у процесах прийняття рішень та впровадженні соціальних програм. Це сприятиме посиленню відкритості та демократії у сфері соціальної безпеки.

Зрозуміло, що наведений перелік дій потребує підвищення рівня кваліфікації суб'єктів державного управління шляхом впровадження системи підвищення кваліфікації державних службовців з питань електронного врядування та диджиталізації. Запровадження такої системи сприятиме підвищенню рівня цифровізації надання адміністративних та соціальних послуг, що входять до сфери відповідальності Міністерства цифрової трансформації України.

Підтвердженням цього може служити підвищення рівня цифровізації та автоматизації робочих процесів за період пандемії та війни [4].

Таким чином, наукові дослідження у галузі державного управління соціальною безпекою сприяють розвитку та вдосконаленню методів та підходів до реалізації соціальної політики та забезпеченню сталого соціального розвитку суспільства. Як результат, державне управління соціальною безпекою безпосередньо спрямоване на вирішення пріоритетних проблем соціально-економічного розвитку держави.

Проведений аналіз виявив значну кількість зарубіжних та вітчизняних досліджень інформаційних систем щодо подолання цифрового розриву у середовищах із розвиненою технологічною інфраструктурою та економікою.

Наукові джерела акцентують увагу на багатогранній природі цифрового розриву, що передбачає більше, ніж доступ до інформаційних і комунікаційних ресурсів.

Цифровий розрив досліджується вже понад 25 років і як спочатку, так і нині викликає занепокоєння в сучасних наукових колах й суспільствах. Це пов'язане з досі наявними розбіжностями у доступі, фактичному використанні та ефективності використання цифрових ресурсів. Так, у 2018 році цифрові ресурси, які включають такі трансформаційні технології, як бізнес-аналітика, великі дані та штучний інтелект (І. Паппас, П. Мікалеф, М. Джаннакос, Я. Крості, Г. Лекакос [439]), були визначені Організацією Об'єднаних Націй [462] ключовими процесами зменшення цифрової нерівності для переходу суспільств до сталого розвитку.

Як свідчить аналіз, усі типи цифрової нерівності охоплюються терміном «цифровий розрив» [462]. Одне з перших застосувань цього терміну простежується у звіті уряду США, опублікованому в 1999 році. У ньому йдеться про розрив між тими, хто має доступ до нових технологій, і тими, хто його не має [429]. У 2003 році розуміння цього терміну розширив Д. Гункель, акцентуючи увагу на тому, що існує «розрив між тими, хто може ефективно використовувати нові інформаційні та комунікаційні інструменти, такі як Інтернет, і тими, хто не може» [402]. Загалом, змістове наповнення терміну «цифровий розрив» включає цифрову нерівність між окремими особами, домогосподарствами, підприємствами або географічними регіонами [47].

Концептуальна широта цього терміну охоплює багатогранне питання економічних і громадянських прав в епоху цифровізації суспільства. Постійна тривала цифровізація створює виклики для людей, які не мають доступу або не вміють використовувати цифрові ресурси, а тому можуть відчувати себе частково або повністю «виключеними» із суспільства.

Дослідження допомагають зрозуміти різні аспекти явища цифрового розриву. У попередні роки вся література (наукова, практична тощо) про цифровий розрив здебільшого ґрунтувалася на звітах, де головним було

зосередження на доступі населення до них. Проте, з роками наукові дослідження розширилися та формувався напрям вивчення цифрової нерівності.

У дослідженнях П. ді Маджіо та ін., Я. ван Дейка, А. ван Деурсена і Я. Хелспера на перший план виступає цифрова нерівність, пов'язана зі знаннями (освітою), економічними та соціальними ресурсами, атрибутами технології, зокрема, такими, як: продуктивність, надійність і захист людини, а також конструктивність системного дослідження цифрового розриву [386].

Деякі вчені вважають, що в економічно та технологічно розвинених країнах цифровий розрив хоча й скорочується, зокрема щодо доступу до цифрових ресурсів, проте нерівність, яка впливає на здатність людей ефективно їх використовувати, зберігається [406].

Саме на збереження нерівності в суспільствах, які активно впроваджують цифрові технології у повсякденне життя населення звертають особливу увагу такі автори, як Р. Панкова, О. Касперович [198], О. Гапченко [53], В. Вишневський, О. Гаркушенко, С. Князєв [42]. Хоча і в країнах з низьким цифровим ресурсом значні проблеми з доступом залишаються і поглиблюються [430].

У дослідженнях 2014–2018 років науковці акцентували увагу на відмінностях цифрових технологій у межах доступу серед країн з низьким рівнем доступу до них. Крім цього вони слушно, на нашу думку, наголошували, що через певні штучно створені політичні, економічні та соціальні умови виникає цифровий розрив [470; 457; 421].

Дослідження низки вчених цифрового розриву у науковому просторі України присвячені цілому комплексу політичних, економічних, соціальних проблем тощо (Г. Власенко, Л. Кирпач, В. Скрипник [47], Н. Ржевська [276], О. Каркач, Т. Семигіна [117], Я. Пік, Р. Азарі [447], О. Панкова, О. Касперович [198], О. Гапченко [53], В. Вишневський, О. Гаркушенко, С. Князєв [42], О. Струтинська [318], І. Довжук [90]). Проте узагальненого огляду та систематизації наукових джерел проведено не було. А кількість

новітніх досліджень щодо цифрового розриву, на нашу думку, не відповідає ані значимості проблематики, ані вимогам сьогодення та суспільства.

Огляд літератури цифрового розриву забезпечує синтез проведених досліджень і визначає напрями для подальших наукових розвідок. У дослідженні нами об'єднано праці, опубліковані протягом останніх років, які знаходяться у відкритому доступі наукових баз Google Scholar, Web of Science та Scopus.

Наш підхід спирається на модель аналізу огляду літератури, запропонований Б. Кітченхемом [411], який закладено у методологічну основу пошуку джерел для аналізу. Він об'єднує три етапи, а саме: I-ий: конкретні терміни пошуку та критерії включення/виключення; II-ий: відбір та синтез попередніх опублікованих досліджень; III-ий: опис отриманих даних.

Із дотриманням цих етапів, визначено ключові поняття пошуку та застосовано концептуально-орієнтований підхід, який полегшує систематизацію наукових джерел. Для того, щоб визначити, які роботи доцільно аналізувати, здійснено контент-аналіз за ключовими категоріями «цифровий розрив», «цифрова нерівність» у назві публікацій та в анотаціях опублікованих досліджень. Ці критерії включення/виключення були встановлені для підвищення валідності огляду наукових джерел. Також у дослідження були включені рецензовані статті, опубліковані англійською мовою, де є емпіричні докази, і документи, присвячені цифровому розриву та нерівності. Приклад, що відображає етапи процесу відбору та кількісний аналіз відповідних наукових джерел подано в Рис. 1.1.

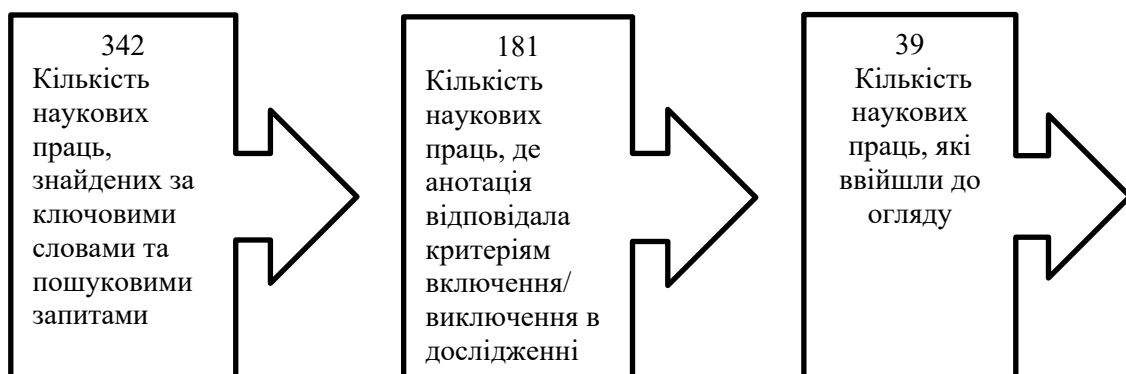

Рис. 1.1. Етапи процесу відбору наукових джерел

Кількісний відбір наукових джерел за 13 років (з 2010 р.) став основою для аналізу їх змісту. Сформований таким чином пласт метаданих систематизовано: за типом дослідження, роком, контекстом дослідження, методами дослідження. Зокрема, визначено предмет дослідження в кожній статті, окремо – наукові праці, що стосуються широких верств населення або окремих соціально-демографічних груп, наприклад, людей похилого віку, маргіналізованих груп (біженців, мігрантів) тощо. Подальшим етапом став внутрішній аналіз змісту робіт з метою пошуку основних тем в кожній статті. Теми, що були визначені, узагальнено у Табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Опрацювання літературних джерел, щодо цифрового розриву

<i>Об'єкти, методи та джерела вивчення цифрового розриву</i>	<i>Кількість опрацьованих джерел</i>	
	<i>Зарубіжні дослідження</i>	<i>Вітчизняні дослідження</i>
Концепції цифрового розриву, з них:	28	23
– індивідуальні погляди, переконання та поведінкові моделі огляди в європейських країнах	12	9
– інформаційної приватності, впровадження технологій	9	7
– пов'язані з соціально-економічними, політичними, демографічними, культурними аспектами та інфраструктурою	7	7
Поняття цифрового розриву. Цифровий розрив 1-го порядку (доступ) та 2-го порядку (використання)	24	21
Теоретичні дослідження, обґрунтовані теорії – побудова моделей оцінки цифрового розриву, критичний дискурс, критична теорія цифрових нерівностей	32	27
Соціальний капітал, когнітивні теорії цифрового розриву (якісні дослідження)	12	10
Концепції відкритості суспільства. Вплив інфраструктури, соціальної інтеграції, доступності, інновацій. Демографічні та економічні фактори	19	15
Інформаційні інфраструктури, соціально-технічна перспектива, ІТ-поведінка	27	24
Цифрова інклюзія та соціальна інклюзія, соціальна безпека цифрової держави, державність, технології влади	31	17
Соціальна когнітивна модель, комп'ютерна самоефективність	16	16

Розроблена дисертанткою таблиця містить систематизовані дані щодо теорій і концепцій, методів і джерел вивчення цифрового розриву у розглянутій літературі. Як свідчить проведений аналіз, вітчизняні наукові дослідження йдуть поряд із закордонними. При цьому є напрями, які потребують подальших наукових пошуків та розробок. Таким є вивчення цифрового розриву та соціальної безпеки у цифровій державі для окремих сегментів населення з особливим цифровим викликом (наприклад, люди похилого віку, маргіналізовані групи громадян тощо), а також для суспільства в цілому.

Наступним кроком стало порівняння документів. Це дозволило виявити повторювані теми та певні закономірності у наукових працях. Крім того, було сформульовано висновки та знайдено площини для подальшого наукового пошуку.

Проведений аналіз засвідчив, що найбільша кількість досліджень зосереджена на трьох ключових напрямках наукових пошуків, а саме: політичні заходи, освіта/підготовка та адаптація дизайну.

На роботи дослідників інформаційних систем у розрізі цифрового розриву суттєво вплинули звіти, орієнтовані на політику, що, як правило, базуються на аналізі макrorівня. Цей вплив помітний у першій половині періоду 2010–2020 рр., хоча у другій половині 2020–2022 рр. дослідження поширюються на більш складну та контекстуалізовану картину цифрового розриву.

Нові статті, як правило, не лише ставлять ширший спектр питань, пов'язаних із доступом до інформаційних технологій і їх використанням, а й досліджують більшу різноманітність факторів. Наприклад, фактори, пов'язані з навичками, досліджуються приблизно в половині попередніх і пізніших досліджень. Причому нові дослідження, як правило, додатково вивчають мотивацію та особистісні аспекти. Цікаво, що деякі з нових досліджень зосереджуються лише на використанні технологій. У них науковці досліджують цифровий розрив другого порядку та ступінь включення або

мимовільного виключення тих, хто вже має доступ до технологій. До того ж, більшість праць попередніх років, як правило, досліджують загальну популяцію населення, тоді як більшість нових досліджень зосереджуються на аналізі її конкретних груп. Загалом, у переважній кількості наукових робіт використовуються кількісні методи дослідження з використанням усталених інструментів опитування, адаптованих для вивчення цифрової нерівності для певних соціально-демографічних груп США або повторного використання наявних наборів даних таких організацій, як Міжнародний союз електрозв'язку та Світовий банк.

У кількох дослідженнях використовується змішаний підхід, який поєднує інтерв'ю з даними опитування, тоді як решта використовують якісні підходи. Добре відомі такі моделі сприйняття технологій, як ТАМ (модель прийняття технологій), UTAUT (уніфікована теорія прийняття та використання технологій) і МАТН (модель впровадження технологій у домогосподарствах), а також теорії людської поведінки використовувалися для дослідження цифрового розриву. Типовими змінними, включеними в дослідження, є самоефективність, продуктивність і очікувана тривалість зусиль.

Цифровий розрив переважно характеризують як каскад цифрового розриву, що поділяється на різні типи нерівності, включаючи нерівні можливості, нерівність доступу та використання. Це вказує на важливість виявлення та прагнення виправити нерівність у тому, що люди насправді можуть робити та досягати за допомогою цифрових технологій [372; 375; 365; 405; 32].

У країнах із розвиненою інфраструктурою та економікою фізичний доступ не є ключовим джерелом цифрової нерівності. Причому дослідження, які вивчають проблеми нерівного доступу, свідчать, що прогалини в доступі скорочуються, за винятком маргіналізованих груп населення. Тим не менше, все ще існує різка різниця між доступом (поділ першого порядку) і фактичним використанням (поділ другого порядку) [359]. Останнє стосується

відмінностей у цифрових навичках, автономії, соціальній підтримці та цілях використання цифрових технологій [125; 440]. Виходячи за межі соціально-економічної демографії, у літературі були визначені додаткові особисті фактори, що стосуються: мотивації, особистісних рис (наприклад, відкритості, екстраверсії, сумлінності) та цифрових навичок.

Чимала кількість розглянутих досліджень зосереджена на цифрових проблемах літніх людей. Їх називають «цифровими іммігрантами», на відміну від цифрових вихідців, які взаємодіють з цифровими технологіями з дитинства. Незважаючи на те, що цифрові технології існують уже кілька десятиліть, певна частина осіб поважного віку мають труднощі з ознайомленням із цифровими інструментами та послугами з їх використання. Зокрема, результати дослідження показують, що люди похилого віку часто використовують пов'язані з Інтернетом функції смартфона, такі як листування електронною поштою та перегляд веб-сторінок, при цьому дуже небагато осіб використовують смартфони для доступу до державних послуг, таких як, наприклад, Національна служба охорони здоров'я [417; 462].

Одна з потенційних причин обмеженого використання спеціалізованих веб-сервісів серед людей похилого віку, незважаючи на широке впровадження смартфонів, полягає в тому, що їхні колишні робочі місця, можливо, характеризувались низькою інтенсивністю ІТ (інформаційні технології). Це спричиняє меншу дослідницьку поведінку в ІТ, коли люди похилого віку виходять на пенсію. Важливо зазначити, що загалом люди похилого віку є неоднорідною групою, і було б неправильно ігнорувати їхні відмінності в цифрових навичках і цифровій практиці, але це потребує додаткових досліджень та вироблення рішень відповідних структур, які надають цифрові послуги.

Дослідження С. Парка та його колег показало позитивний вплив управлінських/наукових/мистецьких професій, інновацій та соціального капіталу на використання цифрових технологій [440]. Водночас, навіть якщо

люди мають рівний доступ до цифрових технологій, відмінності в навичках можуть призвести до цифрової нерівності [125].

Диференційований погляд на навички необхідний для розуміння використання та невикористання технологій. Перш за все мають значення фізичні навички. Користувачі з обмеженими можливостями можуть опинитися в не вигідному цифровому становищі, і, незважаючи на переваги, які обіцяють спеціалізовані допоміжні технології, рівень їх впровадження не відповідає очікуванням [326].

Розробка механізмів управління цифровою політикою вважається інструментом усунення цифрового розриву. Загалом, політичні ініціативи можуть включати низку заходів, серед яких, наприклад, є субсидії, націлені на певні цифрові сегменти, які перебувають у не вигідному становищі, зокрема, сільське населення [17]. Крім того, цифровий розрив можна подолати в масштабі, розробивши політику безпеки для оснащення незаможних груп кращими комунікативними навичками (читання, письмо та використання програмного забезпечення) – це дозволить залучати різні групи населення до цифрових платформ [348]. Належне навчання та освіта можуть допомогти зменшити цифрову нерівність [468]. Наприклад, інтеграція цифрової освіти в навчальні програми, а заклади освіти можуть стимулювати впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Створення програм цифрової грамотності, орієнтованих на людей похилого віку, можуть допомогти їм розвинути необхідні навички та здібності для використання цифрових мобільних пристроїв, щоб вони могли стати частиною цифрового суспільства.

Освітні зусилля для зазначеної категорії мають бути практично орієнтованими, щоб прямо показати, що можна отримати, ставши більш цифровими [405]. При проектуванні та розробці ІКТ-рішень слід враховувати індивідуальні відмінності для створення належних стимулів для різних груп користувачів. Наприклад, використання державних електронних послуг

можна покращити, зробивши їх більш привабливими, інтерактивними та персональними для відповідності культурним нормам країни чи регіону [136].

Загалом сучасні наукові дослідження вказують на важливість функціональних можливостей, які відповідають потребам конкретних груп користувачів, для стимулювання використання цифрових технологій. Синтез пропозицій із розглянутих статей за результатами аналізу дозволив визначити низку напрямів досліджень, які набувають надзвичайної актуальності в епоху цифровізації у всьому світові, а саме:

- розширення теоретичних моделей цифрового розриву за допомогою аналізу сучасних суспільних трансформацій;
- узагальнення явища цифрового розриву в багатьох аспектах для формування комплексних моделей управління;
- аналіз цифрового розриву шляхом виявлення прогалів між фактичним доступом до технології та її використанням у порівнянні з ідеальною ситуацією;
- вивчення впливу цифровізації на соціальну безпеку громадян;
- виявлення впливу інституційних факторів і чинників навколишнього середовища на здатність і мотивацію людей отримувати доступ до технологій і використовувати їх;
- визначення суспільних проблем і цілей сталого розвитку в контексті цифрового розриву.

Особливої уваги заслуговують дисертаційні дослідження вітчизняних науковців: О. Вишневського [43], М. Загрійчук [102], Ю. Костинця [141], Г. Подзігун [235], В. Ракіпова [272], І. Струтинської [316] та Г. Чміль [349], присвячені вивченню різноманітних питань впливу цифрової трансформації на інші процеси суспільного розвитку, а також К. Бондаревської [29], О. Грипич [74], Л. Павлової [194], Семигіної [290], Р. Хасанова [333], присвячені вивченню питань соціальної безпеки України. Однак віддаючи належне вагомому внеску цих вчених у розвиток вітчизняної науки, варто

зазначити, що ці дослідження носять переважно епізодичний, вузькоспеціалізований характер і далеко не охоплюють весь спектр питань впливу процесів цифрової трансформації на соціальну безпеку України.

1.3. Логіка і методологія дисертаційного дослідження

У сучасних реаліях глобального розвитку інформаційного суспільства проблеми цифрової трансформації держави цілком очевидно стають предметом наукового дослідження, результатом якого є численні праці багатьох зарубіжних та й вітчизняних науковців. Однак ця проблема лишається актуальною для подальших досліджень, зокрема й тому, що цифрова трансформація держави є невід’ємною частиною більш загального процесу цифрової трансформації суспільства в цілому, який обумовлений незліченною досі кількістю об’єктивних і суб’єктивних детермінант.

«Ми вже стаємо – і станемо! – лідером у цифровій трансформації держави і суспільства», – заявив Президент України вже у 2021 році [41]. Разом з тим, практичний досвід повсякчас доводить, що коли держава зазнає фундаментальних змін, вона також неодмінно стикається з різними проблемами та труднощами. Це також повною мірою стосується цифрової трансформації, і якщо перехід не відбувається гладко, це може свідчити про наявність певних викликів, а саме:

- відсутність стратегії управління організаційними змінами;
- відсутність досвіду і кадрів;
- постійна еволюція суспільного середовища;
- внутрішній опір змінам;
- питання безпеки;
- ресурсні обмеження.

Протидія цим викликам вимагає від сучасної держави креативного залучення сучасних управлінських технологій та інноваційних механізмів державного управління, наразі, гіпотетично, це можуть бути:

1. *У сфері управління організаційними змінами.* Для впровадження успішного управління стратегічними організаційними змінами держава повинна розробити й прийняти адекватну парадигму державного управління соціальною безпекою та застосовувати комплекс стратегій і дій. Ключовим елементом цього комплексу є стратегічне планування.

Насамперед треба визначити мету і цілі цифрової трансформації та узгодити їх із баченням суспільства, країни. Далі держава має ретельно задокументувати встановлений план, який охоплює всі деталі змін, наприклад, які процеси, ресурси та фази він включатиме, коли він розпочнеться, хто відповідатиме тощо. Лідери держави також мають своєчасно інформувати суспільство і працівників державного апарату про запропоновані зміни. Вони повинні пояснити, чому відбуваються зміни, і обговорити будь-які занепокоєння, якщо такі є.

Створення дорожньої карти – щоб допомогти «виконавцям» – державним службовцям зрозуміти шлях трансформації. Належна дорожня карта встановила б ще й часові рамки для кожного етапу трансформації.

Моніторинг і вимірювання – у міру цифрової трансформації держава повинна постійно оцінювати процес і вимірювати показники, щоб переконатися, що вони досягають цілей. Крім того, регулярний моніторинг може допомогти виявити потенційні проблеми та швидко їх вирішити. Як і для багатьох інших змін, держава також може отримати потужну інформацію для вдосконалення процесу з даних і аналітики, і наукових досліджень.

2. *У сфері кадрового забезпечення,* особливе місце займатиме підвищення кваліфікації та підбір персоналу. Брак досвіду є дуже поширеною проблемою цифрової трансформації. Відповідальні за цифрову трансформацію держави особи повинні розуміти, що їм потрібні кваліфіковані працівники, які можуть продовжувати процес, і, якщо це необхідно, доцільно

розглянути можливість інвестування в залучення нових співробітників, які мають необхідний досвід, навички та знання. Висування лідерів, які добре знайомі з цифровими процесами та повністю віддані трансформації, є ще одним фундаментальним кроком до успіху. Крім того, співробітників потрібно навчити, щоб використовувати нові інструменти та підготуватися до нових технологій.

3. *Орієнтація на задоволення потреб суспільства.* Цифрова трансформація фундаментально впливає на життєвий досвід громадян. Щоб задовольнити очікування та потреби громадян, які постійно змінюються, держава повинна бути в курсі останніх тенденцій і постійно вивчати нові способи, методи та технології, розроблені для покращення цього досвіду. Найкращий спосіб – це активно залучати громадськість до всього процесу та бути для громадян прозорими. Крім того, лідери держави повинні усвідомлювати, що навіть якщо вони роблять все правильно, якщо перехідний період короткий, усі швидкі зміни та всі нові інструменти, процеси й технології ще мають бути й позитивно сприйняті громадськістю.

4. *Зміна культури праці публічних службовців.* У процесі трансформації незаперечною є важливість людського фактору. Ключ до успіху цифрової трансформації держави полягає в тому, щоб починати процес змін з людей, а не з технологій. Тому державі необхідно працювати над зміною культурного мислення та всієї організаційної культури публічних службовців, підвищуючи обізнаність про важливість цифрової трансформації та інших пов'язаних елементів. Хорошим способом пом'якшити опір чиновників змінам є залучення їх з самого початку (скоріше за все, ще на етапі професійної підготовки) та часте й прозоре спілкування з ними.

5. *Безпека цифрової трансформації.* Цифрова трансформація – це процес, який несе в собі ризики, й їх ідентифікація та управління мають вирішальне значення для успішних і безпечних змін. Одночасно із засобами цифрової трансформації держава повинна впроваджувати засоби контролю та політики безпеки, інвестувати в нові інструменти та технології,

запроваджувати управління ризиками та навчати відповідним чином державних службовців.

6. *Розподіл ресурсів цифрової трансформації.* Окрім інвестицій у час, цифрова трансформація вимагає великих фінансових інвестицій, які потрібно ретельно планувати. Тому держава повинна мати фінансову дорожню карту, щоб полегшити відповідні бюджетні процеси. Бюджет має бути підготовлений на основі загальних цілей і потреб, стратегій, пріоритетів, часових рамок, запланованих результатів, повернення інвестицій тощо. Бюджет має бути гнучким на випадок виникнення будь-яких викликів або проблем. Окрім того, неодмінною умовою ефективного ресурсного забезпечення цифрової трансформації є залучення до участі в ній суб'єктів ринкової економіки.

Незважаючи на те, що виклики цифрової трансформації можуть здаватися неподоланими для держави, що розвивається, за наявності правильного мислення, ефективного розподілу ресурсів і належних зусиль можна досягти успішної трансформації, а переваги виправдають усі зусилля.

Тому *метою дисертаційного дослідження* стала концептуалізація теоретико-методологічних засад розвитку системи державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації та вироблення науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою України.

Для досягнення поставленої мети виконувалися наступні дослідницькі завдання:

– систематизувати теоретико-методологічне підґрунтя формування механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації (Розділ 1);

– окреслити загальні особливості сучасного впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку та механізми державного управління нею (Розділ 2);

– акцентувати характерні особливості, спільні та відмінні підходи у формуванні моделей соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації зарубіжних країн (Розділ 3);

– оцінити вплив сучасних визначальних суспільних детермінант, насамперед – розвитку соціальних медіа, на удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації (Розділ 4);

– уточнити сутнісні характеристики соціальної відповідальності держави та суб'єктів ринкової економіки в контексті цифрової трансформації суспільства (Розділ 4);

– виявити актуальні виклики, ризики та загрози впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку (Розділ 5);

– визначити і науково обґрунтувати на теоретико-методологічному рівні доктринальні засади інноваційної парадигми державного управління соціальною безпекою, перспективної для модернізаційного розвитку післявоєнної України (Розділ 5);

– сформулювати концептуальні засади впровадження нової парадигми і доктрини державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України (Розділ 5);

– розробити й науково обґрунтувати рекомендації для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою України (Розділ 5; Висновки).

Визначена таким чином наукова проблема, її складові та основні напрями дисертаційного дослідження вимагають формування й застосування оригінальної методології, заснованої на логіці й теорії наукового пізнання. Особливе місце в методології дослідження визначеного проблемного поля приділяється як загальнонауковим, так і спеціальним методам, зокрема: діалектичному, системному, гіпотетико-дедуктивному, структурно-функціональному, абдуктивному, історіографічному, прогностичному,

порівняльному (порівняльно-історичний, порівняльно-політичний) та іншим методам. Логіка дисертаційного дослідження базується на непорушному втіленні гносеологічних принципів [329]:

- сходження від абстрактного до конкретного (зокрема, від визначення загального змісту категорій «соціальна безпека» і «цифрова трансформація», до з'ясування стану, суперечностей та особливостей формування теоретико-методологічних засад, впровадження й функціонування механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації сучасної України);

- єдності початку дослідження й початку розвитку об'єкта (визначає історичну відправну точку дисертаційного дослідження: з одного боку – виникнення систем забезпечення соціальної безпеки як об'єктивного явища суспільного буття, та їх дослідження, як наукового теоретико-прикладного напряму в світовій практиці державного управління, з іншого боку – активного включення процесів цифрової трансформації сучасного суспільства – початку зміни в структурі й змісті політичних та державно-управлінських процесів);

- збігу логічного й історичного (характеризує етапність розгортання дослідження відповідно до історичних періодів у розвитку досліджуваного об'єкту);

- збігу законів розвитку об'єкта й законів його пізнання (спричиняється необхідністю аналізу етапів і суті розвитку феномену соціальної безпеки в державному управлінні, його впливу на формування й функціонування самої держави, її політичної системи та громадянського суспільства із застосуванням тих наукових методів, які найбільше відповідають обставинам такого розвитку. Зокрема для досліджуваного об'єкта цей принцип передбачає застосування діалектичного підходу й системного аналізу).

Діалектичний підхід спричиняється масштабністю та багатоплановістю дисертаційного дослідження, у значній мірі детермінує його гіпотезу, проблемне поле та отримані результати. Дослідження складних соціальних

систем, якими є держава і суспільство, вимагає побудови паралельних рядів логічних ланцюгів взаємодії багатьох соціальних інститутів, що вкрай обтяжується лінійною побудовою тексту наукової праці. Аналіз механізмів взаємодії соціальних інститутів й інститутів держави із застосуванням законів діалектики вимагає побудови цілісної системи пізнання й відображення з наступним поділом її на ряд досліджуваних підсистем, у кожній з яких діє досліджуваний об'єкт.

Для дисертаційного дослідження коло цих підсистем значною мірою визначено сферою впливу цифрової трансформації на процеси державного управління. Однак і саме це коло настільки велике, що не може бути описаним у нормативних рамках дисертаційного дослідження. Тому особливе місце в дисертації приділяється вивченню механізмів державного управління соціальною безпекою в світовій практиці у співставленні з реаліями сучасного національного державотворчого процесу. Діалектичний підхід також дозволяє здійснити аналіз суперечностей та деформацій в системі державного управління соціальною безпекою України.

У системному методі знайшов конкретне втілення принцип діалектики – універсальність взаємозв'язку й розвитку всіх елементів системи. У цьому випадку системний метод дозволив розглянути феномен соціальної безпеки як складну, суперечливу й недостатньо структуровану наукову систему що саморозвивається, та в основі якої перебувають кращі здобутки світової цивілізації; соціальні цінності притаманні українському суспільству і сучасні парадигми формування систем гуманістичної демократії та державного управління.

Застосування діалектичного підходу й системного методу дозволили в загальному механізмі формування та функціонування системи соціальної безпеки визначити, обґрунтувати та розкрити сутнісні особливості, які впливають на процес формування державної політики та реалізацію механізмів державного управління.

Гіпотетико-дедуктивний метод являє собою насамперед інструмент обґрунтування готового, існуючого знання. Дедуктивний доказ, висунутої гіпотези дослідження не тільки підтверджує правильність формування його методології, справедливість висновків, але дозволяє також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта.

Одним з найбільш ефективних методів дослідження процесів та явищ суспільного життя вважається абдуктивний метод. Сформовані відповідно до його положень висновки базуються на істинності наслідків, які доступні дослідникові для безпосереднього спостереження, як це звичайно має місце в пізнанні закономірностей функціонування складного феномена, яким у нашому випадку є система механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації.

Історичний метод дозволяє визначити основні етапи розвитку як самих систем державного управління соціальною безпекою різних країн на різних історичних етапах, так і у наукових дослідженнях напрямів формування теоретико-методологічних засад побудови моделей державного управління соціальною безпекою як суто наукової й прикладної сфери діяльності. Порівняльно-історичний метод дає можливість зіставити вищезначені фактори в часі й обставинах з урахуванням специфіки досліджуваних об'єктів [321].

Структурно-функціональний метод визначив напрям дослідження, що втілюється в аналізі особливостей, функцій, структури та параметрів системи механізмів державного управління соціальною безпекою та дозволив позначити, осмислити, описати та порівняти роль цієї системи в процесі формування державної політики й функціонування державної влади; виявити та оцінити результати й наслідки аналітичного впливу цифрової трансформації на ці процеси, визначити напрями перспективи його вдосконалення механізмів державного управління цієї сфери в Україні.

Порівняльний, гіпотетико-дедуктивний та структурно-функціональний методи також реалізовувалися в процесі уточнення змісту понять сучасного категоріального апарату дослідження.

Порівняльно-політичний метод відкрив можливість аналізу впливу цифрової трансформації як системного суспільного явища на процеси вироблення та реалізації державної політики і державного управління в сфері соціальної безпеки.

Прогностичний метод дав можливість визначити більш віддалені перспективи розвитку теоретико-методологічних засад та загалом системи механізмів державного управління та обґрунтувати їх вплив на удосконалення механізму вироблення та реалізації державної соціальної політики України, що відкриваються в процесі цифрової трансформації.

Оскільки аналіз наукових джерел, зроблений у попередньому розділі, засвідчив наявність чималої кількості оригінальних методик дослідження механізмів державного управління соціальною безпекою, кожен з яких автори формулюють і доводять переважно виходячи з міркувань дедуктивної логіки, з метою підтвердження нашої власної гіпотези та більш чіткої структуризації теоретико-методологічних засад соціальної безпеки в державному управлінні, доцільно застосувати метод емпіричної верифікації отриманих нами теоретичних результатів.

Верифікація (лат. *verus* – істиний і *facio* – роблю) – процедура відокремлення наукового знання від ненаукового на основі перевірки його істинності [321, с. 96]. Емпірична верифікація, у нашому випадку, – перевірка сформульованої теорії на досвіді функціонування реального об'єкта дослідження, може бути здійснена трьома способами. Насамперед шляхом спостереження.

На відміну від абдуктивного дослідження (спостереження), верифікація шляхом спостереження спирається на вже сформовану теоретичну модель і зводиться до емпіричної перевірки на власному досвіді самим автором або іншими особами (експертами) дієвості запропонованої моделі. У нашому

випадку цю процедуру здійснено в навчальному процесі Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій групами експертів (державних службовців, які здобувають другу вищу освіту за магістреською програмою «Публічне управління та адміністрування») наступним чином:

1. Теоретико-методологічні засади та універсальна технологія здійснення державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації України викладається експертам автором у формі лекцій та практичних занять навчальної дисципліни «Державне управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації».

2. Групі експертів пропонується на основі викладеного матеріалу та власного досвіду застосувати отримані знання, вміння та навички при підготовці інформаційно-аналітичного матеріалу за обраною ними темою. Тема обирається в контексті наявності певної актуальної проблеми соціальної політики України в умовах цифрової трансформації.

3. На основі спільного розгляду результатів аналітичної роботи та узагальнення експертної думки (пропозицій та зауважень) до категоріального апарату та в методологію аналітичної роботи вносяться відповідні корективи.

Таким чином, науковець може спостерігати, як результати його дослідження використовуються іншими аналітиками й робити необхідні доповнення до власного дослідження.

Однак метод звичайного спостереження має свої недоліки: по-перше, навіть за умови залучення значної кількості експертів, він лишається досить суб'єктивним; по-друге, він не дозволяє точно визначити зміст понять категоріального апарату; по-третє, він не є достатньою підставою для прогнозу розвитку, оскільки лише констатує реалії сьогодення.

Тому з метою подальшої теоретичної верифікації результатів дослідження має бути застосована інша процедура – апробація. Апробація здійснювалася нами за участі вітчизняної наукової, аналітичної та державно-управлінської спільноти, у процесі публікації результатів дисертаційного дослідження в наукових вітчизняних та закордонних фахових виданнях з

державного управління, у виступах дисертанта на науково-комунікативних заходах й проведення ним авторських теоретико-методологічних семінарів.

Наступною складовою емпіричної верифікації став експеримент. Хоча можливості дисертаційного дослідження не передбачали проведення соціального експерименту навіть в дуже обмеженому середовищі, автор в процесі своєї практичної аналітичної діяльності, неодноразово застосовував уточнений ним категоріальний апарат і практичні рекомендації з удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою, шляхом впровадження їх в діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій тощо (що підтверджено численними довідками про впровадження). Таким чином, у процесі верифікації результатів дисертаційного дослідження відбувалося також їх впровадження в практику діяльності органів державної влади України.

Завершальним етапом верифікації основних результатів дисертаційного дослідження стало експертне опитування із залученням широкого кола представників різних галузей наук, результати якого детально описані в *Додатку Б* до дисертації.

1.4. Особливості формування евристичного змісту (наукової новизни) дисертаційного дослідження

Методологічний аналіз численних наукових досліджень, які здійснюються нині у вітчизняній державно-управлінській науці вказує на актуальність і необхідність подальшого розроблення не лише наукового інструментарію, а й самої теорії пізнання цієї вкрай важливої галузі суспільного буття. Проблеми розробки гносеологічних підвалин державно-управлінської науки, ще на етапі її становлення в Україні, приділили чималу увагу вітчизняні учені В. Бакуменко [86], Ю. Сурмін [323], С. Фаренік [329] та інші. Але у цій сфері ще й досі спостерігаються прогалини.

Багатогранність пізнання навколишнього світу ставить безліч проблем, і найчастіше, саме ставить, а не вирішує їх. Хоча вже сам процес наукової постановки проблеми передбачає, що в ході подальшого дослідження будуть окреслені шляхи її вирішення. Наявність проблеми виступає підставою і основним показником наукового дослідження. Вона є водночас пізнавальною формою і засобом пізнання, які включають в себе два змістовні елементи: знання про незнання і передбачення можливого відкриття. Тобто наукова проблема пов'язує між собою сферу дослідженого і сферу того, що належить дослідити, а отже передбачає здійснення евристичних змін в наявній системі знання. Вивчення і вирішення проблеми є комплексним науковим процесом, який спрямовано як в минуле – вивчення стану проблеми, так і в майбутнє – прогнозування можливих шляхів її розв'язання. Цей процес передбачає принаймні два рівні дослідження: емпіричний та теоретичний. На емпіричному рівні відбувається спостереження, становлення співвідношень та зв'язків між окремими явищами, які симптоматизують проблему. При цьому здобуті емпіричні знання набувають форми ідей та суджень, які є вихідними для побудови теоретичного знання. Мета подальшого процесу дослідження – перетворити ідею в аргумент – судження істинності якого вже доведено і яке наводиться далі з метою обґрунтування істинності чи хибності інших суджень [321, с. 87].

На теоретичному рівні створюються системи знань. Суб'єкт дослідження, за допомогою абстрактного мислення, виходить за межі того, що дається у безпосередньому досвіді, здійснює перехід до нового знання [329, с. 35–37].

З одного боку, в поставленій проблемі констатується недостатність досягнутого до певного моменту рівня знання, неможливість пояснити на основі цього знання нові явища дійсності. З іншого боку, проблема несе в собі частку знання, наявності якого вона зобов'язана своїм постановням. Таким чином, наукова проблема – це форма розвитку знання, форма переходу від старого знання до нового. Відповідно розв'язання проблеми ставить своєю

метою розробку нової (евристичної) теорії – новизни – тобто необхідності виходу за рамки старого знання з метою відкриття, розробки, формулювання нового знання у галузі теоретичної науки та реального буття суспільства. Проблема виступає загалом як усвідомлення недостатності, недосконалості наукової теорії. Зокрема, Г. Лассвел стверджує, що «Проблема виступає як авторська рефлексія, усвідомлення, констатація недостатності діючої наукової парадигми внаслідок нових фактів, зв'язків, запитів практики, а також логічних вад існуючих теорій і методологічних стратегій» [419, с. 221].

Однією з найбільш розповсюджених ознак новизни є те, що дослідження проводиться вперше – на оригінальній темі (проблемі), що раніше не досліджувалася в тій чи іншій галузі наукового знання. Крім того, новизна наукового дослідження може являти собою евристичні елементи у загальній науковій концепції. Таким чином, вже сама постановка наукової проблеми, якщо наявність цієї проблеми доведено, і доведено, що досі вона не знайшла свого наукового розв'язання, є елементом наукової новизни в дисертаційному дослідженні.

Вище доведено, що проблема нашого дисертаційного дослідження раніше не досліджувалася у вітчизняній державно-управлінській науці. Вона не знайшла системного висвітлення й у світовій науковій практиці. Ознаки наукової новизни виникають, якщо звернути увагу на ефективність нових положень для визначеної галузі діяльності, тобто визначити наскільки можливе подальше узагальнення і розвиток методів та ідей, а також використання результатів дослідження в суміжних галузях знань і прикладної діяльності.

Критерій ефективності присутній в самій постановці проблеми дисертаційного дослідження. У процесі його розгортання (розділи 3 і 4) доводиться, що ефективність системи державного управління підвищується в процесі імплементації нових механізмів державного управління соціальною безпекою в її практику. Крім того, новизна дослідження може бути пов'язана як з уже відомими ідеями, що виражається в їхньому поглибленні,

конкретизації, додатковій аргументації, доведенні можливості використання в нових умовах, в інших галузях наукового знання й практики тощо, так і з новими ідеями, висунутими особисто дослідником. У дисертаційному дослідженні (розділи 3 і 5) доведено можливості використання нових механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації України, які розроблялися в межах науки і в практиці державного управління. Також сформовано оригінальну теоретичну доктрину і парадигму формування системи механізмів державного управління соціальною безпекою в Україні.

Ще одним напрямом формування новизни дослідження може бути вирішення уже відомого наукового завдання методами, що істотно різняться від загальноприйнятих та загальновідомих щодо окресленої проблеми. У процесі дисертаційного дослідження нами сформовано оригінальну методику, яка зазвичай є лише набором традиційних методів теорії пізнання, однак специфічна спрямованість методів дослідження на розв'язання конкретних аспектів дисертаційної проблеми, послідовність та сполучення у застосування окремих методів та особливості методики верифікації результатів дисертаційного дослідження дозволяють стверджувати про новизну теоретико-методологічних підходів розв'язання проблеми. Важливим етапом доведення евристичного змісту (новизни) наукового дослідження є емпіричне випробування його результатів. Експериментальна модель випробування результатів теоретичного дослідження, яка стає основою для їх подальшого практичного впровадження, також може мати ознаки евристичності (наукової новизни). Авторські технології прикладної

політичної аналітики та моделі їх впровадження в практику випробовувалися в процесі вирішення конкретних державно-управлінських проблем.

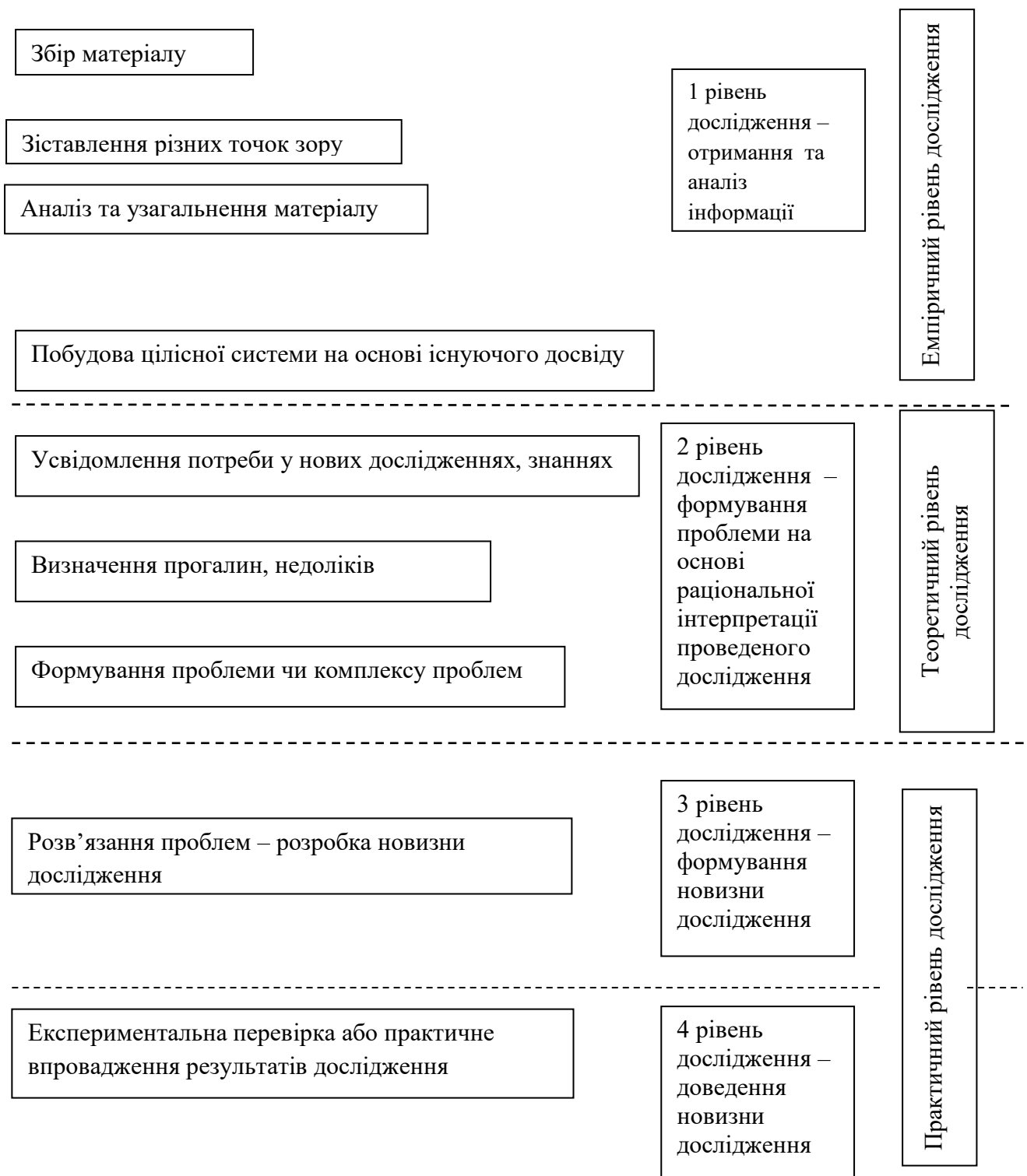

Рис. 1.2. Модель становлення новизни дисертаційного дослідження

Модель становлення новизни дисертаційного дослідження виглядає наступним чином (див. Рис. 1.2.):

– перший рівень є емпіричним. Він передбачав роботу тільки з уже доведеними і обґрунтованими фактами; докладне вивчення існуючої літератури з предмету дослідження, особливо в історичному розрізі; власні спостереження автора; розгляд різних точок зору, аналіз та зіставлення їх; узагальнення матеріалу після детального аналізу тощо;

– другий рівень містить в собі елементи як емпіричного, так і теоретичного дослідження, тобто на основі ретельно проведеного аналізу формуються основні положення власної теорії шляхом постановки кола проблем, дотримувалося спрямування на вдосконалення;

– третій рівень є суто теоретичним. В процесі його здійснення формується нове наукове знання. Цей рівень власне і передбачає створення новизни дослідження. Перехід на третій рівень став можливим і необхідним тоді, коли з'явилися нові факти, які не можна було вмістити в рамки уже відомих теорій та уявлень;

– четвертий рівень відображає практичний зміст дослідження, в процесі реалізації якого доводиться, що синтезоване нами знання не є абстракцією, а має справжнє практичне значення, і як таке виступає інновацією.

Процедурами, які застосовуються в практичній частині дослідження були: експеримент з теоретичною моделлю предмету дослідження, емпіричний експеримент та реальне практичне впровадження результатів дослідження, які дали можливість довести ефективність їх реалізації.

Отже, про наявність новизни у запропонованому дисертаційному дослідженні можна судити за наслідками отриманих рішень наукової задачі, за зміною погляду на практику впровадження політичної аналітики в систему державного управління, а також за можливістю здійснення впливу на подальший розвиток державно-управлінської науки і практики.

Для виявлення новизни дисертаційного дослідження використано методику так званих «інноваційних фільтрів», які є різновидом інформаційних фільтрів – об’єктів, що відмежовують потік загальної інформації, виокремлюючи лише ту інформацію, яка задана відповідними параметрами. Енциклопедія визначає інновацію як створення, використання та розповсюдження нового засобу, продукту, процесу тощо [301]. Словник з методології державного управління трактує інновацію як сукупність всієї «продукції інтелектуальної праці в усіх галузях людської діяльності за умов суспільної потреби в ній та її споживанні». При цьому зазначається, що інноваційні процеси охоплюють, крім сфер науково-технічної та виробничої ще й соціально-гуманітарну сферу, зокрема освіту та управління [177].

У цьому контексті інноваційні фільтри в наукових дослідженнях можна визначити як інструмент забезпечення появи нових ідей шляхом виділення корисного і необхідного із загальної сукупності фактів. При цьому інновацією може бути не лише власне запропоноване автором нововведення, а також і використання відомого, але вивчаючи його під іншим кутом зору. Таким чином один і той самий елемент може виступати або як власно новий елемент, або як нове бачення існуючого, або як нове впровадження відомого. Відповідно інноваційні фільтри, застосовані в дисертаційному дослідженні можна згрупувати (Табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація інноваційних фільтрів за ознаками їх застосування

За методикою проведення дослідження	узагальнення (нове упорядкування); методика; доведення; обґрунтування; більш детальне проведення дослідження з використанням нових підходів і технологій
За побудовою ідеї дослідження	закономірності; класифікація; парадигма; типологія; моделі-підходи; концепції; понятійний апарат (введення нових понять); категорії; нові технології; критерії (оцінки досліджуваних процесів з урахуванням їх показників – нові та удосконаленні); нові наслідки з відомої теорії, експерименту тощо в нових умовах

За аспектами	ціннісний; галузевий; функціональний; мотиваційний; інноваційний
За елементами	принципи; моделі; підходи; методи; виділення типових ознак; критерії; нові задачі, проблеми
за якостями	нові наслідки з відомої теорії, експерименту тощо в нових умовах; новий науковий продукт
За новизною використанням відомого	нове застосування моделей дослідження об'єкта; вперше застосовані відомі методи та методики для іншої ніж раніше парадигми; моделі; методи; підходи
За новизною застосування відомого	понятійний апарат (удосконалення, уточнення); метод; нова постановка відомих проблем чи задач (прийняті нові умови); інше використання парадигм, методів, підходів; типологія (в основі якої лежать інші ознаки, зв'язки, моделі, функції, відносини, рівні організації тощо); критерії (нові та удосконалені, інші показники їх обґрунтування)

У процесі дослідження ідея, ніби фільтруючись, поступово пройшла етапи творчого осмислення і втілилася у доведену сентенцію, яка має реальне практичне й науково-теоретичне значення.

Висновки до Розділу 1

У розділі проаналізовано еволюцію теорії державного управління соціальною безпекою. При цьому особливу увагу приділено дослідженням проблем соціальної безпеки й цифрової трансформації в публікаціях сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, що в сукупності дало змогу систематизувати теоретико-методологічні засади механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації. Також в розділі висвітлено логіку й методологію та особливості формування евристичного змісту дисертаційного дослідження.

1. Показано, що у своєму донауковому становленні державне управління соціальною безпекою спрямоване на задоволення потреб у різних матеріальних та нематеріальних благах, як включене в ціннісну ієрархію буття

іманентною для будь-якого живого організму потребою – потребою в безпеці. Управління соціальною безпекою в античному світі розумілося як закон, що спрямовує життєдіяльність людини на забезпечення насамперед свого самозбереження (Платон, Аристотель, Цицерон); в Середньовіччі (Ф. Аквінський) – як віра, смирення, надія на спасіння, служіння Богу і ближнім, головний мотив якого є любов, – основні християнські чесноти, що забезпечать людині безпеку; в епоху Відродження (Н. Макіавелі) – цінність свободи як мети існування і соціальної безпеки, орієнтира державного управління поєднується з розвінчанням божественної природи державної влади; в епоху Нового часу (Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.) – становлення державного управління створило фундамент соціальної безпеки та її ціннісного виміру, паростки гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів суспільства та особистості.

2. Розкрито сутність та особливості сучасних концепцій державного управління, зорієнтованих на цінності, технологізацію прийняття рішень, зосереджених на децентралізації та реформуванні публічного адміністрування, регіональної політики та місцевого самоврядування, посиленні ролі комунікації, організаційної культури, соціальної відповідальності, формування соціальної безпеки держави та громадянина. Сучасні тенденції реформування системи державного управління створюють умови для функціонування концептуально нової державно-управлінської системи, орієнтованої, в першу чергу, на взаємодію суб'єктів публічної діяльності для вирішення суспільно важливих соціально-безпекових колективних проблем як на місцевому, так і загальнодержавному рівнях.

3. Аналіз наукових джерел вітчизняних та зарубіжних досліджень з метою визначення стану дослідженості теми дозволив сформулювати низку висновків, а саме:

– у вітчизняній науковій літературі все ще відсутні комплексні дослідження механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації;

– проблеми державного управління соціальною безпекою мають достатній рівень обговорення у закордонній та вітчизняній науковій літературі, проте в Україні ця система формується все ще фрагментарно, що призводить до негативних тенденцій та деформацій у соціально-економічному розвитку;

– увага науковців до процесів цифровізації поступово переміщується від проблем поширення й використання цифрових технологій до глибокого розуміння причин та наслідків цифрового розриву між різними країнами і створення механізмів та моделей його подолання;

– розробка механізмів державного управління цифровою політикою вважається ефективним інструментом усунення цифрового розриву. Цифровий розрив можна подолати шляхом розробки політики безпеки для оснащення незаможних груп кращими комунікативними навичками.

4. Аналіз метаданих і результати наведеного огляду літератури дозволяє визначити основні напрями подальших наукових пошуків, а саме:

– окреслити загальні особливості (тренди, виклики, загрози, аксіологічні засади тощо) впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку та механізми державного управління нею;

– оцінити поточний стан механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації;

– виявити характерні особливості, спільні та відмінні підходи у формуванні моделей державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації зарубіжних країн;

– визначити зміст, напрями та перспективи модернізації вітчизняної моделі державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації;

– розробити та науково обґрунтувати концептуальну модель модернізації вітчизняної моделі державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації та на цій основі внести практичні рекомендації.

5. На основі започаткованої на логіці й теорії наукового пізнання, системного, діалектичного, історичного та інших наукових підходів розроблено оригінальну авторську методологію дисертаційного дослідження. Особливе місце в методології дослідження визначеного проблемного поля приділяється як загальнонауковим, так і спеціальним методам, зокрема: діалектичному, системному, гіпотетико-дедуктивному, структурно-функціональному, абдуктивному, історіографічному, прогностичному, порівняльним (порівняльно-історичний, порівняльно-політичний) та ін.

Емпіричні результати експертної верифікації основних положень дисертації та впровадження результатів дисертаційного дослідження відображено в додатках до дисертації (див. Додатки А; Б).

Результати досліджень за матеріалами розділу відображено в наукових публікаціях авторки [208; 202; 221; 203; 44; 444].

РОЗДІЛ 2

ВІТЧИЗНЯНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ

Забезпечення гідного існування людини є одним з пріоритетних завдань державного управління на сучасному етапі функціонування Української держави. В умовах повномасштабної російської агресії, і як наслідок посилення зовнішніх та внутрішніх загроз національної безпеки України, першочерговими завданнями органів державної влади постають забезпечення стабільності, захищеності та покращення добробуту громадян. Результатом цього має стати підвищення рівня соціальної безпеки українців.

Державне управління соціальною безпекою поєднує в собі формування та реалізацію соціальної політики, розробку програм та проєктів у сфері соціального забезпечення, моніторинг соціальних процесів та аналіз їх впливу на стан безпеки населення. Зрозуміло, що забезпечення соціальної безпеки вимагає належного використання ресурсів, координації дій різних гілок влади та їх взаємозацікавленої взаємодії з громадськими організаціями і міжнародними партнерами.

Метою державного управління в цій галузі є досягнення високого рівня захищеності громадян, що передбачає системний підхід до вирішення проблем соціальної безпеки. З урахуванням цього, державне управління соціальною безпекою постає нині складним та важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу усіх зацікавлених суб'єктів та врахування інтересів і потреб самих громадян.

Основне дослідницьке завдання, результати якого відображено в цьому розділі, полягало в тому, щоб окреслити загальні особливості сучасного впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку та механізми державного управління нею.

Уточнено базові наукові категорії дисертаційного дослідження.

Аналітико-емпірична частина дослідження містить аналіз аксіологічних і правових засад та інституційної складової механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації України.

2.1. Соціальна безпека в умовах цифрової трансформації, як об'єкт державного управління

Важливою передумовою будь-якого наукового дослідження виступає уточнення змісту і значення базових категорій, які складають його об'єкт і предмет. Предметом наукового дослідження можуть бути причини виникнення явища або процесу, закономірності його розвитку та його особливості, як статичні (ознаки, властивості, якості, елементи), так і динамічні (функції, взаємозв'язки тощо).

Виходячи з того, що всі процеси суспільних відносин одночасно проявляються як явища і як процеси, при їх дослідженні доцільно застосувати феноменологічно-процесний підхід, згідно якого створюється теорія для спостережуваних явищ, які надалі розглядають як серію взаємопов'язаних дій, що реалізуються у певній послідовності.

Ще давньоримський мислитель Тіт Лукрецій Кар, переповідаючи вчення Епікура, у своєму творі «Про природу речей» (*De rerum natura*) [160] сформулював проблему інтелектуального пошуку кожного науковця – з'ясувати, «яка кінцева сила властива кожній з речей, яка суть її, де їй накреслено межі». Отже, перш ніж упевнено рухатися у напрямі дослідження предмету, необхідно з'ясувати його зміст і природу, уточнити дефініцію.

Якщо предметом запропонованого дослідження визначено формування та розвиток механізмів державного управління соціальною безпекою країни в умовах цифрової трансформації, то в процесі його осмислення доцільно буде уточнити зміст таких категорій, як «формування», «розвиток», «механізми державного управління» і «цифрова трансформація», але ключовою категорією цього предмету виступатиме саме «соціальна безпека», яка

визначає об'єкт і навколо неї буде розгортатися основний зміст дисертаційного дослідження.

Визначаючи феномен безпеки не залежно від контексту, в сучасній вітчизняній науковій літературі автори насамперед акцентують увагу на такій його характеристиці, як «стан захищеності» (Табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Аналіз дефініцій «безпека»

Джерело	Дефініція
<i>Енциклопедичний словник з державного управління [94, с. 60]</i>	<ul style="list-style-type: none"> - стан захищеності життєво важливих інтересів держави, особи, суспільства від реальних або потенційних загроз - захищеність системи від загроз її дестабілізації, конфронтації, конфліктів - захищеність системи від зовнішніх і внутрішніх загроз
<i>Енциклопедія державного управління: у 8 т. [95, с. 42–60]</i>	<ul style="list-style-type: none"> - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від подій, явищ, процесів та інших чинників, які породжують небезпеки - захищення цінностей, ідеалів і традицій, способу життя, людини, соціальних груп і суспільства в цілому, за якої забезпечується їх нормальна життєдіяльність і стійке функціонування - стан системи, за якої забезпечується її стійкість від внутрішніх та зовнішніх загроз - стан системи, за якої забезпечується її поступальний розвиток, своєчасне виявлення та нейтралізація деструктивних факторів впливу (загроз, викликів, небезпек)
<i>Публічне управління: термінологічний словник [270, с. 18]</i>	<ul style="list-style-type: none"> - стан захищеності [системи] особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз реального і потенційного характеру - оптимальне, з точки зору підтримки стабільності, досягнення стійкого і гармонійного розвитку [системи]
<i>Юридична енциклопедія [334]</i>	<ul style="list-style-type: none"> - стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз

	- такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень
<i>Державний стандарт України 2293-99 [91]</i>	- стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди
<i>Про національну безпеку України. Закон України [255]</i>	- захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина

Категорію «безпека» у вітчизняній державно-управлінській науковій літературі найбільш змістовно розкрито В. Абрамовим, який у свою чергу, посилається на праці В. Горбуліна, А. Качинського [69] і Г. Ситника [296], а саме: «Безпека (security) – стан системи за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість, стабільність, здатність до ефективного функціонування і сталого розвитку, а на їх основі – можливість надійного захисту всіх елементів від будь-яких деструктивних зовнішніх і внутрішніх дій» [95 с. 42–44].

Підводячи підсумок аналізу вже можна стверджувати, що переважна більшість джерел сходиться на спільній думці, що безпека (security) – це стан захищеності (protection) від загрози (danger). Відповідно, – небезпека – це стан об’єкта, у якому він реально перебуває у незручному для свого існування стані (evil) або зазнає якоїсь шкоди (damage) – певних кількісних і якісних втрат.

У свою чергу, дефініція «загроза» також потребує більш детального аналізу (див. Табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Аналіз дефініцій «загроза»

Джерело	Дефініція
<i>Енциклопедичний словник з державного управління [94, с. 243]</i>	- події, процеси, явища, інші чинники, що створюють небезпеку (перешкоджають) і таким чином породжують

	можливість (з деякою імовірністю її реалізації) заподіяння збитку (шкоди)
<i>Енциклопедія державного управління: у 8 т. [95, с. 302]</i>	- подія, процес, явище, інші чинники, які створюють небезпеку (перешкоджають) та формують певний потенціал (можливість) заподіяння збитку (шкоди) з деякою імовірністю реалізації вказаного потенціалу
<i>Публічне управління: термінологічний словник [270, с. 50]</i>	- події, явища, процеси, інші фактори, які створюють небезпеку
<i>Академічний тлумачний словник української мови [1]</i>	- можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого - те, що може заподіювати яке-небудь зло, якусь неприємність
<i>Про національну безпеку України. Закон України [255]</i>	- явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України

Із запропонованого порівняння, яке звичайно не є вичерпним, можна виділити два ключових фактори усвідомлення загрози – це «подія» і «можливість». Тому можна погодитися із твердженням І. Бойко, що «загроза – це вже реальна подія, за якої небезпека переходить із стану можливості в реальну площину» [24, с. 96]. При цьому автор визначає два компоненти, що свідчать про наявність загрози – це об’єктивні фактори (явища) і їх можливість впливати на безпеку (потенціал).

У науковій літературі існують багато класифікацій загроз, зокрема:

- за джерелом походження (природні, техногенні, антропогенні);
- за сферою походження (ендогенні та екзогенні);
- за повторюваністю (разові, повторювані, постійні);
- за рівнем детермінізму (закономірні й випадкові);
- за значенням (допустимі, критичні, фатальні);
- за структурою впливу (системні, структурні, елементні);

- за об’єктом та масштабом впливу (особа, спільнота, суспільство, держава, людство).

Варто також взяти до уваги класифікації загроз за природою впливу:

- екзистенційні, такі що загрожують фізичному стану об’єкта – його існуванню і цілісності; життю і тілесному здоров’ю індивіда;
- утилітарні, такі що загрожують об’єкту матеріальними втратами; добробуту індивіда, суспільства (добробут – стан об’єкта у якому він спроможний задовольняти свої потреби по мірі їх зростання);
- ментальні, такі що загрожують психічному, емоційному, моральному стану індивіда.

Втім, у науковій літературі серед авторів [139; 178; 283] досі точиться дискусія – чи є загроза сама по собі небезпечною, чи вона лише попереджає про певну міру можливості (ризик) настання небезпеки. Тому надалі доцільно уточнити ще й дефініцію «ризик» (див. Табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Аналіз дефініцій «ризик»

Джерело	Дефініція
<i>Енциклопедичний словник з державного управління [94, с. 621]</i>	<ul style="list-style-type: none"> - ситуативна характеристика діяльності суб’єктів, що полягає у невизначеності її результатів чи настанні несприятливих наслідків - ймовірність виникнення негативних наслідків - невизначеність, пов’язана з можливістю виникнення несприятливих ситуацій та наслідків, або втрат у результатах, яка виявляється у неповноті або неточності інформації
<i>Енциклопедія державного управління: у 8 т. [95, с. 493]</i>	- розрахункова кількісна оцінка ймовірного розміру шкоди у разі настання небажаної події
<i>English Oxford living Dictionaries [394]</i>	- вплив; можливість втрати, ушкодження чи інших несприятливих чи небажаних обставин

Вікіпедія [278]	<ul style="list-style-type: none"> - характеристика ситуації, що має невизначеність результату, при обов'язковій наявності несприятливих наслідків - невизначена подія або умова, яка в разі виникнення має негативний вплив призводить до прибутку або втрат - ймовірність можливої небажаної втрати чого-небудь при поганому збігу обставин - добуток імовірності на збиток
-----------------	---

У державному управлінні, на думку Ю. Кальниша, «під ризиком мається на увазі ймовірність настання несприятливих наслідків управлінських рішень, прийнятих в умовах невизначеності. Під невизначеністю в цьому випадку слід розуміти відсутність або нестачу інформації необхідної для прийняття управлінського рішення» [114].

Поняття ризику багатопланове, тому в науковій літературі вживаються різні його похідні залежно від сфери застосування і стадій аналізу небезпеки. Але можна стверджувати, що ризик – це явище зародження можливої небезпеки. Швидше за все, у будь-якій соціальній системі ризик присутній завжди – в силу наявності незліченної множини детермінант та умов їхнього виникнення і взаємодії.

Серед факторів, які впливають на безпеку, найменш розкритою у вітчизняній науковій літературі виступає категорія «виклик» (challenge). Оксфордський словник трактує цю категорію, як «завдання або ситуація, яка перевіряє чийсь здібності» [394]. Академічний тлумачний словник української мови дає кілька визначень категорії «виклик», поміж яких найбільш наближеним до об'єкту дослідження є: «заклик до змагань, до участі у чому-небудь» [1]. У внутрішньому і зовнішньому просторі будь-якої соціальної системи таких викликів є значна кількість, що створює необхідність їх постійного моніторингу та вироблення заходів реагування. Тому вітчизняні науковці трактують виклик як: «сукупність обставин, не обов'язково негативного впливу, на які необхідно відреагувати, при цьому їх ігнорування може спричинити позитивні чи негативні наслідки» [139]. У державному

управлінні, на думку Ю. Сурміна, виклик (середовища) – це «потужні впливи зовнішнього середовища на систему, які становлять загрозу її існування, вимагають реорганізації та диверсифікації її діяльності. Вони виникають на ключових етапах розвитку, спонукають систему до вибору варіанту майбутнього або деградації й руйнування» [126, с. 85].

Таким чином, в узагальненому тлумаченні можна вважати, що виклик – це поява будь-якого нового явища в системі чи в сфері її існування, на яке система змушена реагувати. Підбиваючи перший підсумок, співвідношення і взаємодію категорій «безпека – небезпека» можна відобразити наступним чином (Рис. 2.1).

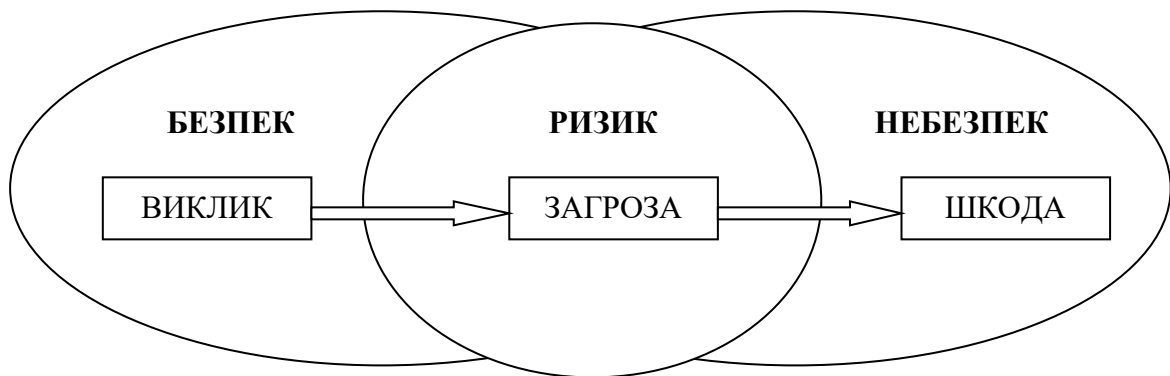

Рис. 2.1. Співвідношення і взаємодія категорій «безпека – небезпека»

У вітчизняній науці категорія «соціальна безпека» трактується по різному (див. Табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Аналіз дефініцій «соціальна безпека»

Джерело	Дефініція
<i>Енциклопедичний словник з державного управління [94, с. 654]</i>	- стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкістю щодо впливу чинників, які підвищують соціальний ризик

<p><i>Енциклопедія державного управління: у 8 т. [95, с. 529–532]</i></p>	<p>- комплекс заходів, спрямованих на недопущення умов, які б призвели до суттєвого зниження рівня життя, добробуту людини, населення, суспільства в цілому</p> <p>- формування стану захищеності особистості, соціальних груп, соціуму загалом від загроз їх соціальним інтересам</p> <p>- стан життєдіяльності людини і суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою, її соціальною захищеністю, стійкістю щодо чинників, які підвищують соціальний ризик</p>
<p><i>Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки [72, с. 97]</i></p>	<p>- стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз</p>
<p><i>Економічна безпека: навч. посібн. [93, с. 302]</i></p>	<p>- соціальний ідеал стабільного суспільства, його життєво важливі соціальні інтереси та цінності, а також соціальні норми, як сукупність умов стабільного розвитку, до яких належать: забезпечення високого рівня зайнятості населення, формування ресурсної бази розвитку для наступних поколінь; забезпечення належного рівня життя та доходів населення</p>

Отже, можна зробити узагальнюючий висновок, що «Соціальна безпека держави визначає стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз соціальних інтересів громадянина і суспільства, забезпечує створення умов для людського та соціального розвитку, несе відповідальність за гармонізацію соціальної, економічної, екологічної складових сталого розвитку, формує соціальні перспективи майбутнім поколінням держави» [313, с. 12].

Соціальна безпека – як соціально-економічна категорія характеризує відсутність викликів, небезпек та загроз життєво важливим інтересам (життю, здоров'ю і добробуту) як суспільства так і людини в державі, тому що безпека належить до базових людських потреб і є потребою її дефіциту, тобто її сутність пов'язана з тим, що будь-яка діяльність людини і суспільства у соціально-економічних системах завжди має потребу забезпечення соціальної безпеки. Це природно, тому що доки людина не почувається безпечно, вона не

може належним чином дбати про потреби вищого порядку – соціальні та духовні. Тому забезпечення соціальної безпеки людини, суспільства в державі є центральним концептом, навколо якого має бути структурована діяльність усіх трьох гілок влади держави (законодавча, виконавча та судова) на всіх її рівнях. Адже саме гарантування соціальної безпеки є необхідною передумовою позитивного сприйняття суспільством діяльності владної еліти і довіри до неї, а також успішної реалізації проголошених в Україні реформ [294; 331].

Натомість, у зарубіжних наукових джерелах зустрічаємо дві категорії, які українською мовою мають перекладатися як «соціальна безпека» – «Social Protection» та «Social Security».

Вірогідно, поширення категорії «Social Security» пов'язане з прийняттям Закону про соціальний захист (Social Security Act) 1935 року у США. У буквальному перекладі термін «security» має декілька значень, основними з яких є «безпека», «охорона», «захист», «забезпечення», «гарантування». У перекладі з англійської мови слово «social» означає «суспільний», «соціальний» [370]. Із контексту англійських наукових джерел [407] можемо зробити висновок, що названі категорії використовуються ними в значенні, яке в українській мові відповідає категорії «соціальний захист».

Соціальний захист трактується як широке поняття, яке стосується усієї соціальної сфери держави. Соціальний захист у широкому розумінні включає соціальну допомогу, соціальні гарантії, соціальне страхування, а також активні заходи (політика зайнятості, боротьба з безробіттям). Інакше кажучи, це діяльність держави, спрямована на забезпечення процесу формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення й ствердження у житті.

Зокрема, викликає інтерес визначення, яке дає соціальному захисту «The Encyclopedia Americana»: «Соціальний захист (Social Security) у загальному розумінні цього поняття означає безпеку та свободу від страху та спрямоване

до суспільства як до групи взаємопов'язаних людей, які залежать одна від одної» [463]. Визначальним фактором у тлумаченні цієї категорії є «безпека та свобода від страху», що є необхідним елементом вільної демократичної держави. Втім, саме у США цей термін належить виключно до пенсійної системи (для соціального захисту в широкому розумінні використовується поняття «welfare» (добробут) або «welfare system» (система добробуту), у Великій Британії – до всієї системи грошової допомоги, у Європейському Союзі охоплює всю грошову допомогу та охорону здоров'я, в деяких інших країнах означає здебільшого соціальне страхування. Звідси випливають розходження в трактуванні соціального захисту, які існують у західній літературі [140, с. 27].

З одного боку, це не дивно, адже й українські джерела, як виявлено вище, переважно визначають соціальну безпеку як «стан захищеності». З іншого боку, маємо достатньо чітко виражену позицію щодо того, що категорія «соціальний захист» (Social Protection) використовується переважно в контексті державної соціальної політики, а категорія «соціальна безпека» – переважно в контексті державної політики національної безпеки. І саме в цьому контексті вона буде використовуватися в подальшому дослідженні.

Соціальна безпека (як соціально-економічна категорія) охоплює відносини щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення визначених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків. Тому управління соціальною безпекою здійснюється суб'єктами соціальної безпеки. Суб'єктами соціальної безпеки є органи законодавчої влади, центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та громадяни. Звідси соціальна безпека (з макроекономічної точки зору) розглядається як особлива система управління соціальними ризиками для компенсації шкоди, зменшення або запобігання їх впливу на державу, суспільство та громадян. Забезпечення соціальної безпеки здійснюється за допомогою державної системи соціального захисту. Безумовно, що наявність дієвої, ефективної системи

соціального захисту – це свідоцтво рівня розвитку держави, його відповідності вимогам часу. Чим вищий рівень життя членів суспільства, тим більш розвинутим може вважатися суспільство.

Головними завданнями соціальної безпеки є [144]:

- соціальний захист, тобто забезпечення потрібного стану і можливості захищеності соціальних інтересів людини, суспільства, держави від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз соціальній безпеці;
- гарантії правового та інституціонального захисту інтересів суб'єктів соціальних відносин (людини, соціуму та держави) від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, що забезпечуються за рахунок попередження соціальних ризиків (загроз, небезпек) та пом'якшення їх наслідків.

У науковій спільноті відомі три макро структурні складові соціальної безпеки, які щільно пов'язані та суттєво впливають одна на одну внаслідок відомих чинників: *соціальна безпека держави, соціальна безпека суспільства, соціальна безпека людини.*

Соціальна безпека держави – це сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвитку соціальної структури та відносин у суспільстві, системи життєзабезпечення та соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, нинішніх та майбутніх поколінь. Вона характеризує [21]:

- обумовленість ступеня реалізації соціальної функції суспільства, покликаною безперервно забезпечувати відтворення дійсного життя всіх соціальних суб'єктів, а також гармонізацію їхніх взаємин у рамках єдиної соціальної сфери;
- стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, сім'ї, соціальних груп та суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечується за допомогою сукупності заходів політичного, правового, економічного, ідеологічного та організаційного характеру.

Об'єктами соціальної безпеки держави є мало захищені соціальні верстви, групи, спільноти, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Їх соціальна захищеність визначається ефективністю соціальної політики, яка регулює відносини між державою, суспільством (спільнотами) та людиною. Основу такого регулювання становить система соціальних гарантій, які повинні забезпечувати реалізацію передбачених Конституцією соціальних прав і свобод людини.

Соціальна безпека суспільства – це стан суспільства, враховуючи всі основні сфери виробництва, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, соціуму, при якому забезпечується мінімальний рівень соціальних умов та соціальних благ (матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо), які визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантують мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей. Вона є складовою національної безпеки, що визначає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загроз соціальним інтересам. Вона характеризує [313]:

- стан суспільства відносно суспільства загалом, а не відносно окремого громадянина;
- мету соціального захисту – підтримання стабільності у суспільстві, запобігання соціальної напруженості, що виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю, виявляється у страйках, актах громадянської непокорі, сутичках між окремими групами населення.

Об'єктами соціальної безпеки суспільства є соціальні блага у суспільстві, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне середовище, природне довкілля і ресурси.

Соціальна безпека людини – це стан гарантованої захищеності людини від внутрішніх та зовнішніх загроз, що порушують її життєво важливі

інтереси, права й свободи, за якого відбувається підтримання нормальної життєдіяльності, поліпшення матеріального добробуту, а також створення умов для її розвитку й самореалізації. Об'єктом соціальної безпеки людини в загальному вигляді є її життєво важливі права, свободи й гарантії в соціальній сфері – гарантований державою соціальний захист та право: на життя, на працю та гідну її оплату; на безоплатну медичну допомогу; на безоплатне здобуття освіти; на відпочинок [34].

Таким чином, *соціальний захист* є основою всіх складових соціальної безпеки та у загальному випадку:

- є станом захищеності особистості, соціальної групи, суспільства в цілому від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод;
- складається з набору політик та програм, спрямованих на запобігання чи захист усіх людей проти бідності, уразливості та соціальної ізоляції протягом усього життєвого циклу, приділяючи особливу увагу вразливим соціальним групам;
- створює умови для безпечного розвитку суспільства, визначає пріоритети соціальної політики та є складовою національного ресурсу, багатства нації і держави.

Впровадження інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя продовжує набирати обертів швидкими темпами. З цією метою ідея цифровізації державного сектору розглядається насамперед як спосіб забезпечення більш ефективних та результативних рішень для того, щоб задовольнити постійно зростаючі потреби населення.

Суспільні виклики, такі як зростання та старіння населення, а також збільшення захворювань і часті фінансові кризи, поставили державний сектор під тиск, щоб знайти нові способи надання державних послуг, утримуючи витрати на низькому рівні.

Ідея полягає в тому, що за допомогою впровадження цифрових технологій в послуги соціального забезпечення можна зміцнити його подальшу

економічну стабільність. Більше того, для громадськості відкривається ще одна можливість, яку в науковій літературі вже «охрестили» терміном – «цифровий добробут» («digital welfare»).

Разом з тим, як свідчить аналіз наукових джерел, такі терміни, як «оцифрування» (digitization), «цифровізація» (digitalization) та «цифрова трансформація» (digital transformation) часто плутають, не тільки українські науковці, але й зарубіжні, оскільки вони постійно використовуються як взаємозамінні в різних джерелах. Однак існують чіткі відмінності між цими термінами-категоріями, які важливо брати до уваги.

Так, перша категорія, «оцифрування», як правило передбачає перетворення аналогового матеріалу (наприклад, зображень, відео та/або тексту тощо) у цифровий формат [418].

Друга категорія, «цифровізація», відноситься до процесу, в якому використання цифрових технологій впроваджується з наміром створити комунікаційну інфраструктуру, яка з'єднає різних суб'єктів, різні дії та процеси [469].

Натомість, категорія «цифрова трансформація» зазвичай позначає помітно ширше поняття, яке означає впровадження цифрових технологій не лише у процеси виробництва та бізнесу, але практично у всі сфери взаємодії між суб'єктами суспільних відносин [369; 377; 453].

З цих причин цифровізація (диджиталізація) та цифрова трансформація є двома найбільш корисними та значущими категоріями для пояснення змін і впливу цифрових технологій на суспільство в цілому. Тобто інтелектуальні алгоритми роблять наші повсякденні завдання легші, і в багатьох випадках це майже неможливо уявити як би ми обходилися без них.

Під цифровими технологіями розуміються інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), або, іншими словами, інструменти та послуги з використанням ряду апаратного та програмного забезпечення, які полегшують, створюють, зберігають, обробляють, передають та відображають

інформацію в електронному вигляді. До них належать електронні пристрої, такі як ноутбуки, телефони та комп'ютери, а також штучний інтелект.

На жаль, сьогодні поняття «цифровізація» немає чіткого визначення, оскільки іноді її використовують як синонім автоматизації або цифрової трансформації, що використовується у багатьох сферах. Фактичне оцифрування передбачає перетворення аналогової інформації на цифрові дані (шляхом сканування паперу та збереження її у форматі PDF, наприклад, у форматі PDF). Цифровізація виходить за рамки автоматизації, оскільки вона включає використання цифрових технологій для зміни процесів. Нарешті, цифрова трансформація передбачає, що у результаті цифровізації процесів вся система чи організаційна культура змінюється, зокрема способи прийняття рішень.

За версією онлайн-словника «Мислово» диджиталізацію було обрано словом 2019 року в Україні [299]. Але, варто наголосити, що поняття «цифровізації» (диджиталізації) і «цифрової трансформації» в Україні сьогодні не мають спеціального визначення ні в законодавчих, ні в будь-яких інших правових документах. А наукові публікації висвітлюють питання «цифрової трансформації» переважно у вузькому контексті окремих суспільних галузей, зокрема освіти, і не торкаються його суті і змісту як цілісного процесу.

До найбільш вдалої спробою імплементувати ці категорії в лексикон вітчизняної науки державного управління вдається Термінологічний словник «Публічне управління» [270, с. 193]:

Категорія/Дефініція	
Цифрова трансформація	Цифровізація
- спричинені використанням цифрових технологій зміни в природі людини, її мисленні, життєдіяльності та управлінні	- процес упровадження цифрових технологій для вдосконалення діяльності людини, суспільства і держави

У цілому, погоджуючись з цими дефініціями, варто також наголосити, що цифрову трансформацію суспільства слід розглядати насамперед, як

об'єктивний процес еволюції людської цивілізації в усіх сферах суспільних відносин, обумовлений сучасним рівнем її технологічного розвитку. Суть цього процесу полягає в активному проникненні цифрових та інформаційно-цифрових технологій в усі сфери життя кожного індивіда і суспільства в цілому.

Оскільки процес цифрової трансформації суспільства є об'єктивним (природним) і не залежить від особистої волі будь-якого суб'єкта суспільних відносин, навіть на рівні держави, його можна розглядати як виклик державі, ухилитися від реагування на який вона вже не може. Таким чином, цифровізація державного управління по суті виступає як відповідь держави на цей виклик, який (поки що гіпотетично) може містити в собі певні ризики й загрози як для держави, так і для суспільства в цілому (див. Рис. 2.1.).

Отже, в сучасних реаліях глобального розвитку інформаційного суспільства проблеми цифровізації держави цілком очевидно стають предметом наукового дослідження, результатом якого є численні праці багатьох зарубіжних та й вітчизняних науковців. Однак ця проблема лишається актуальною для подальших досліджень, зокрема й тому, що цифровізація держави є невід'ємною частиною більш загального процесу цифрової трансформації суспільства в цілому, який обумовлений незліченною досі кількістю об'єктивних і суб'єктивних детермінант.

Разом з тим, практичний досвід повсякчас доводить, що коли держава зазнає фундаментальних змін, вона також неодмінно стикається з різними проблемами та труднощами. Це також повною мірою стосується цифровізації, і якщо перехід не відбувається гладко, це може свідчити про наявність таких проблем, як:

1. *Відсутність стратегії управління організаційними змінами*, що може негативно вплинути на процес цифровізації держави, тому це є однією з основних причин високого рівня невдач. Крім того, управління організаційними змінами має фокусуватися на різних компонентах держави, а не лише на одному. Зазвичай, воно починається згори і передбачає зміни в

культури, мисленні, процесах, структурах і в усій управлінській моделі. Наявність сильної та ефективної стратегії управління змінами є життєво важливою для успіху, оскільки вона підвищує ймовірність досягнення державою своїх цілей цифровізації.

2. *Відсутність досвіду і кадрів.* Коли держава бере курс на будь-яку трансформацію, брак досвіду може загрожувати її шляху. Враховуючи, наскільки складними є стратегії цифровізації, для впровадження необхідних змін потрібні правильні навички та знання. Найпершою тут є проблема з браком кадрів, яка загрожує уповільнити цифрову трансформацію. Проблемою також може бути нестача експертів. Наразі, Українській державі все ще не вистачає співробітників з відповідними навичками в процедурах цифровізації та кібербезпеки.

3. *Постійна еволюція суспільного середовища.* Очікування та вимоги українського суспільства зросли в результаті розвитку та вдосконалення публічної політики держави, і це, як не парадоксально, створює проблему для держави. Навіть якщо держава докладатиме суттєвих зусиль для цифровізації, потреби суспільства можуть змінюватися протягом цього часу, оскільки громадяни й організації постійно шукають більш інтуїтивно зрозумілі та розширені послуги. Це означає, що потрібні додаткові зусилля для впровадження нових цифрових технологій, які б відповідали постійному розвитку потреб суспільства.

4. *Внутрішній опір змінам.* Незважаючи на дивовижну здатність пристосовуватися до змін, люди за своєю природою схильні насолоджуватися комфортом і рутиною, оскільки це дає їм відчуття безпеки. Зміни, особливо значні, можуть змусити людей почуватися некомфортно, а в деяких викликати стрес, впливаючи на їхнє самопочуття, спонукає людей до опору всіляким новаціям. Ось чому, коли держава починає реформи (ту ж таки цифровізацію), вона стикається з опором, як консервативно налаштованої громадськості, так і власного апарату управління.

5. *Питання безпеки.* Оскільки цифрова держава починає активно використовувати цифрові процеси та хмарні технології, вона не лише сама наражаються на більш високий рівень ризику, а й наражає на це своїх «клієнтів» – громадян. Отже, від неї вимагається впровадити більш дієві заходи безпеки та покращити свою кібербезпеку, щоб захистити себе і громадян від загроз. Відсутність захисту даних та інших цінних активів держави може призвести до величезних ризиків і негативних наслідків.

6. *Ресурсні обмеження.* Ще одним викликом цифровізації держави є високі витрати, пов'язані з нею. Оскільки це величезні інвестиції, державі необхідно ретельно спланувати бюджет і розробити стратегію, яка відповідатиме реальним потребам самої держави і її «клієнтів» – громадян.

Втім, незважаючи на те, що виклики цифрової трансформації суспільства можуть здаватися неподоланими навіть для держави, що розвивається у напрямі цифровізації, за наявності правильного мислення, ефективного розподілу ресурсів і належних зусиль, при ефективному застосування наявних механізмів державного управління можна досягти успішної трансформації, а переваги виправдають усі зусилля.

Енциклопедія державного управління дає чітке визначення механізмів державного управління, яке вже стало класичним: «Механізми державного управління – способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління. За формою подання – це схематичне зображення статично-динамічного (структурно-функціонального) змісту процесу управління як взаємодії суб'єкта і об'єкта, єдності діяльності і відносин, функціонування певної системи чи підсистеми. Склад елементів та порядок функціонування механізмів державного управління визначається метою, засобами впливу на об'єкт, зв'язками між елементами системи, наявністю ресурсів та можливостей конкретної ситуації. Обов'язковими складовими є: цілі, принципи, функції, методи, інформація,

технологія та технічні засоби. Залежно від засобів, які використовуються у конкретних механізмах державного управління, вони можуть бути політичними, економічними, соціальними, організаційними та правовими, а також комплексними відповідно до основних сфер суспільної діяльності» [94, с. 421].

Спираючись на цю дефініцію, можна окреслити нову категорію – «цифровізація (диджиталізація) держави», як комплексний механізм державного управління, який передбачає всебічне і глибоке упровадження в її діяльність сучасних цифрових технологій із застосуванням всього доступного інструментарію механізмів державного управління.

Хоча в різних країнах існують відмінності, термін «система соціального захисту» описує систему, в якій будуть задіяні всі зацікавлені сторони (включаючи уряд, приватний сектор, спільноти та громадянське суспільство), та включатиме такі основні компоненти: соціальні послуги; соціальну допомогу; соціальне страхування; соціальне просування на ринку праці.

Відповідно до основних управлінських механізмів забезпечення вказаних компонентів соціальної безпеки (держави, суспільства, людини) в теперішніх реаліях є [309]:

- закони та нормативно-правові акти, які визначають й гарантують права й свободи громадян;
- соціальне партнерство та соціальний діалог між урядом, працедавцями й працівниками для розв’язання суперечливих питань;
- безпечна та відповідальна поведінка громадян;
- розвинуті демократичні інститути громадянського суспільства;
- консолідація суспільства, стабільність та соціальний порядок;
- чіткі критерії соціальної підтримки тих чи інших груп населення;
- наявність служб та сервісів, що надають послуги соціального характеру;
- адресна допомога особам, які потребують соціального захисту.

З урахуванням засобів цифровізації соціальної сфери сьогодні на основі світового досвіду на системному рівні система соціального захисту користується наступними управлінськими цифровими механізмами [347]: різноманітні реєстри, інформаційні системи служби соціальної допомоги, мобільні додатки.

Реєстр збирає та надає дані про бенефіціарів соціального захисту, що використовуються для програм соціального захисту та розвитку. Реєстр ґрунтується на поєднанні цифрових та аналогових інструментів для збору даних, а дані автоматично перевіряються ще раз з реєстрами соціального захисту та іншими урядовими базами даних. Він підтримує перевірку даних та збільшує частоту, з якою дані можуть оновлюватися, оскільки реєстр стикається з труднощами при виявленні людей, які не мають документів, що засвідчують особу або фізичну адресу.

Інформаційна система служби соціальної допомоги (інтегральна цифрова платформа) є прикладом того, як цифрові інструменти можна використовувати таким чином, щоб покращити охоплення бенефіціарів, їх реєстрацію та зарахування. Вона не тільки сприятиме підвищенню ефективності соціального захисту за рахунок економії транспортних витрат заявників, вони розгорнуті таким чином, щоб захистити конфіденційність заявників, а також зробити великі дані доступними для прийняття рішень.

Мобільні додатки (різноманітні системи онлайн надання послуг, грошових переказів та довідкові системи) дозволяють бенефіціарам використовувати свої мобільні додатки для спрощення спілкування з органами влади, керування соціальним захистом, спрощує рух грошей, що робить свій внесок у забезпечення соціального захисту.

В Україні ці механізми перебувають ще на стадії формування – надання певної форми, визначеності, системності, завершеності. А подальший розвиток (інноватизація, набуття нових якостей, підвищення результативності й ефективності тощо) механізму цифрової держави потребуватиме, крім

іншого, також пошуку і впровадження додаткових інструментів державного управління в галузі соціальної безпеки країни та її населення.

Зрештою, раціональне впровадження й використання механізму цифровізації держави має, як результат, призвести до її (держави) цифрової трансформації. Тобто, об'єктивної, адекватної відповіді на загальноцивілізаційний виклик цифрової трансформації суспільства в цілому – «digital welfare».

2.2. Ціннісні засади державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації в Україні

Розгляд теоретичних засад поняття «соціальна безпека» свідчить, що при всьому розмаїтті визначень поняття «соціальна безпека» і справедливому трактуванні різних аспектів зазначеного терміну, залишається відкритим питання – наскільки змінюються критерії соціальної безпеки у ціннісному вимірі в умовах цифрових трансформацій в Україні.

Сьогодні Україна переживає надважкий етап свого розвитку. Війна, яка йде на території нашої країни, відволікає людські, матеріальні, фінансові ресурси задля перемоги над окупантом.

Водночас, інтенсивно відбувається розвиток електронних комунікацій та цифрових технологій в усіх сферах соціального буття. Технологічні зрушення набирають таких обертів, що ставлять людство перед найважчими випробуваннями: вони дають можливість маніпулювати світом всередині нас, змінювати наші особистості, ментальну систему аж до її руйнації.

Важко не погодитися з твердженням, що «технологічна революція невдовзі може витіснити мільярди людей з ринку праці й створити величезний новий клас непотрібних людей, що призведе до таких соціальних і політичних заворушень, яких не зазнавала жодна з існуючих ідеологій» [332, с. 24–37]. У цьому аспекті все більше набуває значення забезпечення соціальної безпеки

громадянина й суспільства в цілому, особливо в умовах цифрових трансформацій.

У цьому контексті варто визнати, що сучасний етап розвитку цифрових технологій полягає у трансформаційних змінах достатньо сформованої ціннісної системи сучасної України. Звичайно, виникає питання – як зберегти й дати одночасно новий поштовх розвитку гуманістичних, демократичних цінностей у процесі цифрових трансформацій за умови зміни самої системи? Власне це питання є базовим для забезпечення соціальної безпеки у складному процесі цифрової трансформації.

Формування державно-управлінської ціннісної системи соціальної безпеки в умовах сучасних цифрових трансформацій, яка була б прийнята більшістю суспільства, є найважливішим принципом його існування і водночас, – основним інструментом суспільних реформацій. Не випадково стратегічною метою будь-якого політичного режиму є прагнення сформувати систему базових цінностей і зорієнтувати на них більшу частину громадян. Ефективність цього процесу, зрозуміло, залежить від того, у якій «площині» масової свідомості – мотиваційно-смісловій чи виключно інструментальній, «розмістились» декларовані цінності. Якщо цінності політичного режиму стають мотивами діяльності – людина буде шукати і обов'язково знайде засоби їх втілення. Якщо ж цінності, що декларуються в інформаційному суспільстві, суперечать цінностям-мотивам, вони будуть лише інструментом для досягнення іншої, можливо, діаметрально протилежної мети [128, с. 22].

Варто також зауважити, що збереження найважливіших соціальних цінностей у спосіб їхнього правового визнання та охорони є важливою складовою захисту національних інтересів, які розглядаються як об'єкти національної безпеки [22, с. 174].

У державно-управлінській науці та системі державного управління сформувалися різні підходи до ціннісних засад соціальної безпеки. Серед різноманіття цих підходів особливої уваги заслуговує утилітаристський та гуманістичних підходи.

Теорія утилітаризму пов'язана насамперед з іменами Ієремії Бентама і Джона Стюарта Міля, які вважали, що найкращою є така форма організації державної влади, що приносить максимальну користь [287, с. 590–593].

З точки зору забезпечення соціальної безпеки, держава і відповідно державне управління має сформувавши утилітаризм добробуту, пов'язаний із сучасною економікою добробуту, а саме – задоволення бажань і потреб. Отже, метою утилітаризму в соціальній безпеці є створення максимально корисного соціального ідеалу стабільного суспільства, який торкався б життєво важливих соціальних інтересів та цінностей людини, сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності.

Ієремія Бентам описував користь, як такий принцип, що містить схвалення або несхвалення будь-якої дії, залежно від того, сприяє вона чи ні збільшенню блага (задоволення) тієї соціальної групи, про яку йдеться [287, с. 593]. Але для того, щоб кожен індивід був максимально соціально захищений, то для всебічної захищеності особистості держава повинна забезпечити кожному «середнє благо» – тобто вивести середній показник загального добра, розділеного на число індивідів. Загальне благо формується шляхом підсумовування показників щастя кожної людини. Отже, утилітаризм спрямований на створення такої системи державного управління, яка буде сприяти максимізації суспільного блага (задоволення, користі тощо).

Виникає слушне запитання – як кількісно підрахувати показники щастя кожної людини. Наприклад, Джеймс Б'юкенен стверджував, що сфера громадського життя є такою ж ареною мінливих відносин, як і ринок товарів та послуг. На звичайному ринку яблука обмінюються на апельсини, а в політиці люди погоджуються платити податки або віддають свої голоси на виборах в обмін на необхідні їм соціальні послуги суспільних і державних служб або на обіцянки. Як на кожному ринку, учасники обміну прагнуть максимізувати свою вигоду. Але особливість суспільного сектора в тому, що тут особисті інтереси реалізуються за допомогою суспільних інститутів.

Прийняття колективного рішення залежить від економічних оцінок голосуючими своїх витрат і зиску в зв'язку з його реалізацією. При цьому, багато що буде залежати від способу прийняття рішень [35].

Якщо виборці безпосередньо голосують за який-небудь соціальний проєкт, то результат буде відображати співвідношення витрат і зиску для різних груп учасників голосування. Так, проєкт будівництва нової школи за рахунок коштів місцевого бюджету буде прийнято, якщо більшість голосуючих будуть репрезентувати молоді родини, які мають дітей. Якщо ж більшість – люди похилого віку, то перевагу, швидше, буде віддано будівництву лікарні.

Відмовшись від суто кількісної оцінки користі, яку запропонували І. Бентам, Дж. С. Міль, які стверджували, що єдиною утилітарною основою, яка захищає конкретні життєво важливі інтереси всіх індивідів, є питання прав людини.

Натомість Р. Брандт стверджує, що утилітаристи повинні виступити на захист максимізації добробуту як моральної системи (своєрідний моральний кодекс). Правила в такій системі відповідатимуть природі людини й будуть брати до уваги інтелектуальний потенціал середньої людини, так само як і негативні якості, властиві середній людині – егоїзм й імпульсивність.

Максимізуючи ідею суспільного блага в країні з розвиненою ринковою економікою, утилітаризм приходять до висновку, що більшість управлінських структур, які покликані втілювати державну соціальну політику та соціальну безпеку, не потрібні, оскільки виробництво і розподіл блага відбувається на вільному ринку. Якщо держава оперує ідеєю середнього блага, то міркування про соціальну справедливість, а відтак і про управлінські заходи, спрямовані на її досягнення, їй зайві. Практика показує, що в такій державі свого роду «центр цінностей», крім власне цінностей споживання, зміщується із системи державного управління в систему правосуддя (вона починає виконувати функції перерозподілу блага, виходячи з інших цінностей, державно-управлінська теорія, в основі якої лежить принцип задоволення, приречена на

структурний крах. Таким чином, є серйозні підстави сумніватися в утилітаристській теорії блага. Якщо теорію доповнити й розвинути, то під сумнів підпадає й принцип максимізації користі. Саме це й викликало серйозну критику утилітаризму як основи для формування системи державного управління соціальною безпекою.

Головна мета – обґрунтувати утилітаристське міркування про «середнє благо і щастя». Уся система державного управління соціальною безпекою виявляється підпорядкованою меті досягання середнього блага. Відповідно її головна функція державного управління – перерозподільна.

Як приклад, можна згадати управління середнім благом за радянські часи, коли держава намагалася всіх прирівняти і в заробітній платі, і доступі до тих чи інших соціальних благ (надання квартир, черги за авто, розподіл соціальних пільг тощо).

З історичної ретроспекції видно, що подібну нормативну політичну теорію й притаманну їй систему державного управління Україна вже переживала в минулому, й неодноразово. Для сучасної України гіперболізація ідей утилітаризму є не тільки невиправданою з огляду на обмеженість ресурсів споживання, а й історично небезпечною [100, с. 69–79].

Державний розподіл суспільно вироблених благ також суперечить ринковому принципу функціонування економіки, а отже, не вписується в ліберальну теорію державного управління.

Утилітаристський підхід частково спроможний задовольнити ціннісні потреби організації державного управління переважно в екстремальних для суспільства ситуаціях (гостра нестача ресурсів, війна або широкомасштабна природна катастрофа, революційна ситуація тощо). Водночас основи теорії утилітаризму вступають у протиріччя з сучасними уявленнями демократії про місце і роль прав людини як окремо взятої особистості у формуванні демократичних засад державного управління.

На відміну від утилітаристської системи соціальної безпеки, парадигма гуманізму полягає в тому, що «благо особистості – є вищий закон». Варто

звернути увагу на те, що благо особистості гуманізмом розглядається не як абстрактне благо – «добробут» суспільства або як винятково добробут кожного індивіда. Воно – у реалізації його природних і громадянських прав. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом винятково з метою забезпечення належного дотримання свобод інших і задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві» (ст. 29 Загальної декларації прав людини) [100].

Основною гуманістичною парадигмою політики соціальної безпеки виступають демократичні цінності, а саме права людини і громадянина, що зафіксовані в багатьох міжнародних нормативно-правових документах, перш за все, в Декларації прав людини.

Гуманістична соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності соціальних інтересів людини, суспільства і держави на основі загальнолюдських цінностей.

Забезпечення соціальної безпеки одночасно на засадах утилітаризму та гуманізму призводить до очевидного парадоксу. Утилітаризм висуває гасло «благо для всього суспільства», а гуманізм – як «благо кожної людини». Відповідно, в тоталітарних державах ціннісна система прагне до високого рівня усереднених соціальних показників (які виражають рівень добробуту суспільства в цілому, але не зобов'язують державу забезпечити високий рівень блага для кожного індивіда), ціннісна система ліберальної демократії прагне до максимальних показників (досягнення яких для кожного члена суспільства є в принципі неможливим). Натомість, демократична держава, державне управління має навчитися узгоджувати проблеми, які виникають в соціальній сфері і розуміти, що потрібно сьогодні суспільству та громадянинові, тобто чути один одного.

Саме соціальна безпека в складних соціальних умовах, в якій сьогодні перебуває Україна, все більше залежить від створення нового, якісно відмінного діалогу між державою та суспільством, створення сучасної

платформи взаємодії між організаціями соціальної сфери, державними органами, недержавними громадськими організаціями. Таким чином, одним із базових ціннісних засад державного управління в соціальній безпеці має стати потреба у досягненні спільності інтересів тих, хто управляє, і тих, ким управляють.

Відтак соціальна безпека людини – це певний стан її життєдіяльності, забезпечений комплексом організаційно-правових та соціально-економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів [356; 364].

Зв'язок влади з інтересом, їх поєднання дійсно створює дієвий, міцний і авторитетний центр політичного єднання, який саме й може сконцентрувати і спрямувати процес державного управління соціальною безпекою у потрібному, бажаному для суспільства та людини напрямі.

Насправді здійснювати свідомі державно управлінські процеси, можна лише спираючись на інтереси людей, враховуючи реальний стан і співвідношення соціальних сил, груп населення, суспільних утворень як носіїв інколи досить розбіжних ідей та цінностей.

Досягнення консенсусу інтересів – єдино можливий шлях прогресу цивілізованого суспільства. Тому державне управління – це насамперед управління інтересами людей при досягненні ними спільної мети в усіх або в більшості сфер суспільного життя, соціальної безпеки. Триєдність влади, інтересів і державного управління створює всю політико-правову державну систему, через яку здійснюється державна влада, функціонують управлінські структури, стає більш ефективною соціальна безпека суспільства і людини.

В Україні відбувся перехід від суспільства, в якому усім його членам були прописані жорстко задані правила і моделі поведінки, до суспільства, де визначальними мають стати механізми соціального регулювання, засновані на індивідуальному виборі та індивідуальній відповідальності, особистих цінностях і перевагах. Тому наразі постає важке, але вирішуване завдання для державного управління – подолання соціальних протиріч і формування стабільності суспільного організму потребує не лише достатнього часу, а й

обережності у виборі засобів управлінського впливу, оскільки це стосується людей, їх почуттів, емоцій, настроїв, переживань і нарешті їх соціальної безпеки.

Отже, розвиток українського суспільства має здійснюватися на основі демократичних цінностей за умови надійного захисту прав, свобод людини, орієнтуючись на існуючу ціннісну систему, а «цифрове» суспільство потрібно розглядати як крок до формування нового типу взаємин влади і суспільства, побудованого на моральних принципах управління, з точки зору понятійно-ціннісної платформи і методології спілкування з громадянами, зі стратегією збереження національної ідентичності корінних народів.

Як наслідок, тут виникає достатньо великий обсяг проблемних питань, наприклад, як співвідносяться сучасні цифрові технології з тими цінностями, моральними настановами та нормативно-правовими документами, які мають формувати соціальну безпеку країни, іншими словами, чи не стає людина з її ціннісними, моральними пріоритетами та орієнтаціями заручником сучасних цифрових технологій?

У цьому контексті, слушно зауважив Мішель Маффесолі (французький соціолог, який нещодавно перебував з лекціями в Києві): «...Суть постмодерністського парадоксу – це коли далеке стає близьким: телевізор, телефон, Інтернет. І якщо раніше бурхливий розвиток техніки спричинив «розчарування світом», тому що світ перестав бути чимсь надзвичайним, то тепер техніка, яка спочатку забрала в світу цей аспект, цей характер чарівності, вона тепер знову чинить таку дію – знову зачаровує світ» [295].

Ми все більше занурюємося в світ інформації, цифровізації, яка призводить до відчуження людини від людини, суспільства та держави. Тому саме ціннісний підхід спрямований на з'ясування значення для суспільства процесів цифровізації, їх ролі в підвищенні добробуту суспільства, в реалізації свободи, справедливості та інших моральних, соціальних норм і цінностей.

Історичний екскурс розвитку цивілізованих суспільств засвідчує, що у певний момент невідворотно виникають та формуються соціальні чинники,

які впливають на подальші процеси функціонування цих суспільств. Соціальна парадигма, на відміну від офіційної ідеології, виступає як основа для формування системи цінностей державного управління суспільства. Тому політика і державне управління в процесі своєї реалізації мають постійно співвідноситися з вимогами соціальної парадигми. Однак слідування соціальній парадигмі є вимогою, а не метою державного управління, тому стосовно останнього її слід розглядати не як абсолютну, а як універсальну цінність, що завжди присутня в системі цінностей державного управління. Втім зміст її може змінюватися, наприклад, репресивна ціннісна система радянського суспільства створила «нову людину», яка відзначалася такими рисами, як: нетерпимість, агресивність, претензії на монопольне володіння істиною, опортуністичність. Ці ознаки соціальної реальності остаточно сформували цілком неструктуровану в ідеально-ціннісному вимірі людину, одномірну у своїй бездіяльності.

У контексті даного дослідження розглядалися лише ті цивілізаційні феномени сучасного українського суспільства, які можуть бути охарактеризовані як ціннісні та у взаємодії через систему державного управління потенційно можуть позитивно впливати або вже впливають на соціальну безпеку громадян.

Перше, на чому зосереджувалася увага у контексті мети дисертаційного дослідження, це те, що спільним для західної та української державно-управлінської науки виступає усвідомлення того, що цифровізація всієї суспільної системи та соціально-ціннісні відносини сконцентровані в поняттях «правової» та «соціальної держави». Без цього висновку неможливо усвідомити, наскільки соціальна безпека в умовах глобальної цифровізації стає невід'ємною частиною чи структурним елементом всієї соціально-ціннісної бази сучасного українського соціуму.

Правова держава – це така держава, в якій досягнуто пріоритет прав людини, де держава зв'язана правом і підкоряється йому, де законодавча, виконавча і судова гілки влади закріплюють, гарантують і забезпечують права

людини та народу у своїй повсякденній діяльності. Усвідомлення цінності правової держави нерозривно пов'язане з визнанням справедливості як провідної суспільно значимої цінності.

Право, включаючи у себе принцип формальної рівності, водночас містить і вимогу справедливості. Саме ця теза дуже важлива при аналізі сутності, умов та чинників забезпечення соціальної безпеки в цифровому суспільстві. Вирішальним у цьому необхідно визнати якісне правове регулювання всіх соціальних комунікацій, що в сучасних умовах зазнають тотальної цифровізації.

Таким чином, невід'ємною складовою соціальної безпеки людини в епоху цифрових технологій є її право на захист, що включає в себе:

- право на захист від негативних інформаційних впливів та інформаційного насилля;
- право на захист від маніпулювання свідомістю та від недостовірної (фейкової) інформації;
- право на захист особистої інформації та персональних даних [271, с.74].

Тому державно-управлінські засади соціальної безпеки в умовах цифровізації полягають:

- у взаємовідповідальності громадян і держави, що зумовлена правовими законами цифрової безпеки;
- у верховенстві закону в умовах цифровізації і рівність усіх громадян перед ним, незалежно від їхнього соціального статусу, будь-яких інших ознак, неможливість відомчого диктату над законами тощо.

Соціальна держава, як регулятор суспільного життя, здійснює контроль над діяльністю приватного власника та приватного капіталу; націлена на постійне ефективне поліпшення сфери соціального захисту народу; стверджує та розширює діяльність вільних профспілок і промислової демократії, здійснює чимало інших демократичних перетворень. Ст. 1 Конституції України визначає, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична,

соціальна, правова держава» [138, с. 4]. Тим самим, основний Закон України декларує базові цінності державного управління і, в тому числі, соціальної безпеки.

Однак складність полягає у приведенні системи державного управління та системи соціальної безпеки в стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства у відповідності з конституційним принципом соціальної спрямованості держави. Це досить складне завдання – як правило, реалізацію принципу соціальності належною мірою можуть дозволити собі лише розвинуті держави із стабільно працюючою ринковою економікою, оскільки пов'язане з великими витратами.

Для України, яка проголосила себе соціальною державою, повна реалізація принципу соціальності є стратегічною перспективою. Тому здійснення відповідних соціальних програм на основі визначення пріоритетів соціальної політики і їх першочергового фінансування є актуальним практичним завданням вже сьогодні.

Цифровізація охорони здоров'я, пенсійної системи, соціального страхування, отримання різних видів державної соціальної допомоги, процесу усиновлення дитини, комунального господарства тощо, безперечно, торкаються інтересів пересічних громадян, без урахування і реалізації яких не може бути успішною жодна державна політика та всебічний розвиток людського потенціалу. Зазначене виступає імперативом сучасного цивілізаційного прогресу, головною складовою національного багатства і суспільного поступу, визначальним ціннісним критерієм соціальної безпеки держави.

Соціальна безпека в умовах цифровізації суспільства – це процеси соціалізації, які спрямовані на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень

реалізації потреб та інтересів із застосуванням цифрових технологій та цифрових компетенцій.

Державно-управлінські пріоритети соціальної безпеки в умовах цифрових трансформацій в Україні, мають бути засновані на відповідних ціннісних принципах [390]:

- відкритості, прозорості, що сприяє налагодженню інформаційної взаємодії та публічного діалогу між державними органами та громадськістю, відкриваючи шлях легітимації рішень, підтримки програм діяльності держави та посадових осіб, мобілізації громадськості на певні дії, створює ситуацію взаєморозуміння;

- орієнтованості на громадян, гарантування правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства;

- доступності, створення платформи управління соціальними програмами для задоволення індивідуальних вимог і специфіки їх споживачів та оцінки ефективності наданих послуг;

- безпечності та конфіденційності, що надзвичайно актуально в умовах цифрової реальності;

- запровадження «цифрової» платформи на рівнях держави/регіону/міста для комплексного управління соціальними процесами та програмами, які будуть базуватися на цифрових технологіях, світовому досвіді розвитку соціальної сфери та керуватися реальними потребами суспільства і мобільно та гнучко реагувати на зміни в житті країни;

- створення інформаційного ресурсу соціальної сфери, орієнтованого на безпечну та швидку електронну взаємодію громадян з органами соціальної сфери;

- створення сучасної системи взаємодії соціальних служб, відомств, недержавних організацій, постачальників послуг для спільних погоджених дій щодо забезпечення потреб громадян;

– ефективності та результативності запровадження цифровізації потребам та очікуванням громадськості, суспільним реаліям, чітко ідентифікованим соціальним проблемам та оптимальним шляхам їх розв’язання, що є суспільно-ціннісним підґрунтям формування соціальної безпеки в цілому.

Але перелік цих принципів у даному випадку не може бути вичерпним.

Окрім того, ціннісно значимими для втілення цифрової трансформації є: посилення трансформаційного лідерства, зміна мислення та цифровий потенціал на індивідуальному рівні; забезпечення стратегічного та професійного управління даними для забезпечення формування та реалізації соціальної політики на основі таких даних і доступ до інформації через відкриті урядові дані; розвиток потенціалу на суспільному рівні для подолання цифрового розриву [390].

Цінність цифровізації в розвитку соціальної безпеки, на нашу думку, має полягати в цілеспрямованому формуванні нової якості життя громадян. Ця нова якість полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб.

Зрозуміло, що цифрові технології потребують значного підвищення рівня професіоналізму та цифрової компетентності державних службовців. Інноваційна діяльність у державному управлінні, що нині характеризується здатністю до цифрових нововведень, потребує нової структури організації управлінської діяльності в будь-якій сфері, розробку нової управлінської ідеології з відповідними цінностями, ініціювання нових управлінських процесів цифрового розвитку, змін управлінських структур, впровадження новітніх форм цифрового врядування тощо. Особливого значення у цьому плані набуває процес цифровізації надання адміністративних та соціальних послуг, якими опікується Міністерство цифрової трансформації України.

Голова Національного агентства України з питань державної служби Н. Алюшина констатує, що за останні роки досягнуто істотного розвитку в частині цифровізації та автоматизації робочих процесів. Пандемія та війна прискорили ці процеси, сприяла активному застосуванню засобів телекомунікаційного зв'язку, що стали невід'ємною складовою частиною щоденної роботи [4, с. 11–16].

Водночас політика цифрової трансформації, побудова цифрової сервісної держави на відповідних цінностях електронної та цифрової демократії, безпеки даних вимагають перманентного підвищення кваліфікації, опанування нових цифрових навичок, зміни свідомості та розширення кола послуг, що надають суб'єкти державного управління. Вирішальне значення для підвищення дієздатності системи державного управління, є людський поенціал.

Від державних службовців, їхньої компетентності і кваліфікації, моральних орієнтацій, підтримки чи опору реформам і змінам врешті-решт залежить успішність та ефективність соціальної безпеки.

Як визначено в «Цифровому порядку денному» [147]: «Цифрові» технології – основа добробуту України; світ, де створюються наші нові можливості; сфера, що визначає суть трансформацій у країні – для кращого життя, роботи, творчості, навчання, відпочинку українців та людей світу, дорослих та дітей. Впровадження нових моделей та підходів на базі «цифрових» технологій дозволить забезпечити соціальну безпеку України, суспільства, громадянина змінюючи саму парадигму її функціонування від оперування поняттям «справа споживача з окремої послуги» до «персоніфікований споживач послуг», з привнесенням філософії цінностей партнерства та прозорості між користувачами соціальних сервісів та соціальними працівниками. Це буде сприяти побудові якісно нових відносин між громадянами і державою та здійснення державної влади на демократичних, правових засадах, досягнення соціальної справедливості, яка виявляється через оптимальне поєднання соціальної рівності та свободи.

Таким чином, державне управління соціальною безпекою в умовах цифровізації – це запровадження цифрових технологій, створення платформи для комплексного управління соціальними процесами та програмами, формування дієвих державних механізмів направлених на забезпечення потреб громадськості та оптимальним шляхам їх розв’язання, що є суспільно-ціннісним підґрунтям формування соціальної безпеки в цілому.

2.3. Правові засади забезпечення соціальної безпеки України в умовах цифрової трансформації

На етапі становлення України як суверенної, незалежної держави, значна увага приділяється розвитку державної соціальної політики, соціальної сфери, зокрема питанням соціальної безпеки, що відображається у державних нормативно-правових актах.

Сучасні цифрові технології вагомо змінюють наше життя, а саме, спосіб виробництва продуктів і послуг, методи й форми освіти, впливають на соціальну структуру суспільства, економіку, політику та розвиток соціокультурних інститутів. Більше того, розвиток цифрових технологій не тільки породив різноманітні соціальні ефекти, а й сприяв виникненню нового гуманітарного знання, відомого як концепція інформаційного суспільства.

Для цього держава виробила суспільні правила, закони, нормативи, стандарти, які і стали тим наріжнем каменем, на якому побудована вся системи соціальної безпеки країни суспільства і громадянина. Саме аналізу нормативно-правових документів, законодавчих актів, законів щодо правових засад формування соціальної безпеки в умовах цифровізації в Україні присвячено цей підрозділ.

Насамперед треба констатувати, що у нормативних актах України відсутнє визначення поняття «соціальна безпека, що дає певне нерозуміння, чи вона є самостійним видом національної безпеки, чи складовою частиною, наприклад, економічної безпеки. Наявні закріплені норми та стандарти

соціальної безпеки, які втілені у нормативно-правовому документі ДСТУ ISO 22320:2017 «Соціальна безпека. Управління у надзвичайних ситуаціях. Вимоги щодо реагування» (ISO 22320:2011, IDT) були скасовані та виведені з національних стандартів з 1 грудня 2023 року. Замість цих стандартів були прийняті національні стандарти, гармонізовані з європейськими та міжнародними стандартами, методом підтвердження з наданням чинності з 25 грудня 2022 року: ДСТУ ISO 22395:2022 (ISO 22395:2018, IDT) – Безпека та адаптивність. Адаптивність спільноти. Настанови щодо підтримування уразливих осіб у надзвичайній ситуації [92].

На жаль, хоча в цих стандартах запроваджені певні принципи соціальної безпеки, законодавець не включив саму соціальну безпеку в національні стандарти.

Сучасний період розвитку України пов'язаний з стійким рухом до цифрового суспільства. Для цього необхідні не лише політичні умови, а й належне правове забезпечення розвитку цифрового суспільства. Важливо – приведення ключових законодавчих актів щодо ефективного запровадження інформаційних (цифрових) технологій у подальшому розвитку соціальної безпеки у відповідність із стратегічними цілями держави та актуальними технологічними трендами, які виступають основними критеріями наближення України до демократичних європейських цінностей. Соціальні та цифрові трансформації, що відбуваються нині, потребують оперативного реагування правової системи держави задля забезпечення ефективного правового регулювання суспільних відносин в усіх без виключення сферах.

Вітчизняна наука та практика не виробили єдиного загально-визначеного поняття соціальної безпеки. Поняття трактується від «стану захищеності загрозам соціальним інтересам, а також як результат реалізації соціальної політики» [156] до визначення соціальної безпеки як «соціального ідеалу стабільного суспільства, його життєво важливих соціальних інтересів та цінностей, а також соціальних норм, як сукупність умов стабільного розвитку, до яких належать: забезпечення високого рівня зайнятості

населення, формування ресурсної бази розвитку для наступних поколінь; забезпечення належного рівня життя та доходів населення; надання соціальних гарантій працюючим особам» [73].

Основними нормативно-правовими документами, які стали фундаментом соціальної безпеки, як і всієї соціальної політики держави наразі виступають (в хронологічному порядку): Декларація про державний суверенітет України [83]; Конституція України [138]; Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [254]; Закон України «Про основи національної безпеки України» за 2003 рік [257]; Стратегія національної безпеки України (Безпека людини – безпека країни) [264].

У зазначених документах держава створила правове підґрунтя формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян і суспільства в цілому, подальшого поступу України як демократичної держави зі сталою та зростаючою ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою дієвої соціальної безпеки.

Водночас, треба визнати, що при всій важливості та актуальності прийнятих нормативних актів, поняття «соціальна безпека» не виносилося в законодавство окремо, або про неї згадувалось тільки в сенсі соціального захисту чи соціальної політики загалом.

Тільки в 2007 році урядом була затверджена «Методика розрахунку рівня економічної безпеки України», де практично вперше на законодавчому рівні було визначено поняття «соціальна безпека» як «такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз» [249]. У 2015 році затверджено «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», в якій було уточнено поняття «соціальна безпека». Вона визначалася як «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від

віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [250].

Сучасний період України пов'язаний з формуванням та розвитком цифрової держави та суспільства. Сьогодні Україна стоїть перед необхідністю концептуального осмислення впровадження інформаційного способу організації життєдіяльності суспільства.

Це означає, на думку В. Політанського, що «...стратегія формування основ інформаційного суспільства має розглядатися в контексті загальних стратегічних пріоритетів соціального, економічного та інституційного розвитку країни як органічного складника масштабних перетворень у суспільстві та владних інститутах... Цифрове суспільство дозволяє найбільш ефективно і в стислі терміни: підвищити національну конкурентоспроможність за рахунок розвитку високотехнологічних секторів економіки і людського потенціалу насамперед у високоінтелектуальних сферах праці; підвищити якість життя громадян за рахунок економічного зростання, надання легкого й загального доступу до інформації, знань, освіти, послуг закладів охорони здоров'я та адміністративних послуг органів державної влади і місцевого самоврядування, підвищення соціального захисту вразливих верств населення завдяки широкому використанню інформаційно-комунікаційних технологій; сприяти становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті» [236, с. 143–145].

Серед перших нормативно-правових документів щодо розвитку цифрового суспільства в Україні було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [259] та відповідний план заходів, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України [251], Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» [262].

Водночас, варто наголосити, що зазначені нормативно-правові акти не змогли повноцінно реалізувати свої положення й повною мірою виправдати очікуванні сподівання українського суспільства, оскільки технологічні трансформації в реальному житті перебували вже на іншому, наступному, етапі розвитку.

На теперішній час Україна, разом з іншими розвиненими країнами світу активно впроваджує політику цифровізації у різних аспектах.

Зокрема, в 2017 набув чинності Закон України «Про електронні довірчі послуги». Метою здійснення державного регулювання та управління у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації стало: проведення єдиної та ефективної державної політики у зазначених сферах; забезпечення функціональної сумісності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації; забезпечення рівних можливостей для доступу до електронних довірчих послуг та захисту прав їхніх суб'єктів; запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції у сфері електронних довірчих послуг; забезпечення захисту персональних даних згідно відповідного законодавства; проведення заходів з популяризації електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації серед населення та юридичних осіб; здійснення контролю за прозорістю та відкритістю у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; сприяння інтеграції України у світовий електронний інформаційний простір [248].

Важливим, з точки зору, впровадження ефективних механізмів державного управління в галузі соціальної безпеки в умовах запровадження цифрових технологій став Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [260], який визначив засади надання електронних публічних послуг, публічних послуг, комплексних електронних публічних послуг, автоматичного режиму надання електронних публічних послуг. Державна політика у сфері надання публічних (електронних публічних) послуг, зазначається в законі, базується на принципах:

верховенства права; рівності перед законом; відкритості і прозорості; багаторазовості використання; технологічної нейтральності і портативності даних; орієнтованості на громадян; інклюзивності та доступності; безпечності та конфіденційності; підтримки прийняття рішень; адміністративного спрощення; збереження інформації; оцінювання ефективності та результативності.

З метою задоволення інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни, розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію розвитку електронної демократії в Україні (2017 р.) [266].

Одним з перших напрямів законодавчого закріплення цифровізації в Україні стала «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки». В Концепції нормативно закріплено поняття цифровізації, як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, інакше кажучи, створює «кіберфізичний простір» та визначено поняття цифрової інфраструктури як «комплексу технологій, продуктів та процесів, що забезпечують обчислювальні, телекомунікаційні та мережеві можливості на цифровій основі» [267].

Останнім часом актуальними постають питання розвитку соціальної безпеки в контексті розвитку цифровізації всіх сфер життєдіяльності держави та суспільства. Якісна та ефективна соціальна безпека в сучасних умовах інформатизації повинна бути одним із основних пріоритетів розвитку. Для цього необхідні не лише політичні та соціально-економічні умови, а й належне правове забезпечення.

У зазначеній Концепції [267] сформульовано основні принципи цифровізації. Дотримання цих принципів є визначальним для створення нової законодавчої бази, впровадження та користування перевагами, що надають

цифрові технології в формуванні та реалізації соціальної безпеки держави, суспільства і громадянина. Зупинимося на розгляді тих принципів, які безпосередньо стосуються підвищення рівня соціальної безпеки (Табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Принципи цифровізації як базис для соціальної безпеки
держави, суспільства і громадянина**

Принципи	Вплив на соціальну безпеку
1. <i>Цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій</i>	Цей принцип детермінує створення цифрових інфраструктур як основного чинника розширення доступу громадян до глобального інформаційного середовища та знань. Із 2011 року вільний доступ до Інтернету визнано ООН фундаментальним правом людини – цифровим правом, що значно підвищує соціальну безпеку громадян
2. <i>Цифровізація повинна бути спрямована на створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя</i>	Цей принцип передбачає підвищення рівня соціальної безпеки громадян, суспільства та держави через якість надання послуг з охорони здоров'я та отримання освіти, створення нових робочих місць, розвиток підприємництва, сільського господарства, транспорту, захисту навколишнього природного середовища і керування природними ресурсами, підвищення культури, сприяння подоланню бідності, запобігання катастрофам, гарантування громадської безпеки тощо
3. <i>Цифровізація здійснюється через механізм економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності від використання цифрових технологій</i>	Цей принцип передбачає всеохоплюючу цифровізацію, яка має на меті комплексне та глибоке перетворення існуючих аналогових економічних, соціальних систем та сфер у нову цінність та якість для набуття ними нових конкурентних якостей та властивостей, їх ефективності, розвитку, зручності використання тощо. Економічне зростання шляхом цифровізації прямо чи опосередковано обумовлює підвищення рівня соціальної безпеки громадян, суспільства та держави

4. <i>Цифровізація повинна сприяти розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації</i>	Інформаційна прозорість, плюралізм джерел інформації, оперативність та якість надання інформації сприяють розвитку соціальної безпеки громадян, суспільства та держави
5. <i>Цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням рівня довіри і безпеки</i>	Цей принцип засвідчує, що соціальна безпека громадян, суспільства та держави неможлива без належного рівня інформаційної безпеки, кібербезпеки, захисту персональних даних, недоторканності особистого життя та прав користувачів цифрових технологій, без зміцнення та захисту довіри у кіберпросторі
6. <i>Цифровізація як об'єкт фокусного та комплексного державного управління</i>	Основними завданнями держави на шляху до цифровізації країни є корегування вад ринкових механізмів, подолання інституційних та законодавчих бар'єрів, започаткування проєктів цифрових трансформацій національного рівня та залучення відповідних інвестицій, стимулювання розвитку цифрових інфраструктур, формування потреб у використанні цифрових технологій громадянами та розвитку відповідних цифрових компетенцій, створення відповідних стимулів та мотивацій для підтримки цифрового підприємництва та цифрової економіки, що позитивно впливатиме на соціальну безпеку людини, суспільства, держави

Джерело [267].

Частково зазначені принципи вже реалізовано в практичну площину. Великим успіхом у запровадженні цифрових технологій стало створення у 2019 році Міністерства цифрової трансформації України, однією з головних цілей якого визначено перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси та переведення 100 % державних послуг у портал «Дію» до 2024 року [87].

Наразі майже половина громадян України активно користуються державним додатком «Дія», що суттєво підвищило стан безпеки громадян та змінило ставлення до держави та системи державного управління.

У 2020 році запрацювала Концепція «Держава в смартфоні», яка значно розширила та спростила отримання онлайн державних послуг. Через єдиний портал надання державних послуг онлайн «Дію» надаються адміністративні послуги для громадян та бізнесу за багатьма напрямками, серед яких: пільги та допомога; е-робота; здоров'я, у тому числі, ковідний сертифікат; довідки та витяги; ліцензії та дозволи; безпека та правопорядок; транспорт; земля, будівництво, нерухомість; навколишнє середовище; документи та громадянство; підприємництво. Оптимізовано послуги, пов'язані з народженням дитини (є-Малятко – це комплексна послуга лише за однією заявою, яка містить до 10 державних послуг, пов'язаних з народженням дитини (зареєструвати народження дитини, її місце проживання, оформити фінансову допомогу тощо); пенсією (є-Пенсія – проєкт електронної взаємодії з державними реєстрами для призначення, перерахунку пенсії, доплат, компенсацій); усиновленням дитини (можливість подати онлайн заявку на консультацію та заявку на усиновлення, дізнатися про подальші кроки, необхідні документи, типові запитання тощо) [87].

Ще низку цифрових інструментів у сфері соціальної безпеки запроваджено в останні декілька років. Серед них – платформи «Електронні петиції», «Електронні консультації», «e-DEM», «СВОЇ», «Електронні лікарняні» тощо.

Розроблено каталог освітніх програм для вступників університетів з інформацією про підготовку фахівців у галузі штучного інтелекту (аналіз даних, машинне навчання, комп'ютерний зір, розпізнавання образів, обробка природної мови).

Одним із останніх важливих правових актів, який безпосередньо впливає на розвиток соціальної безпеки держави, суспільства та громадян, став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти» (2022 р.). Відповідно до цього Закону, в Україні започатковується цифрова взаємодія між органами управління освітою всіх рівнів, закладами, установами та учасниками

освітнього процесу, що буде реалізовуватися на базі програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» [246]. Закон спрямований на пришвидшення цифрової трансформації освіти, що суттєво підвищить рівень соціальної безпеки.

Вже сьогодні Україну ставлять в один ряд разом з Естонією та Південною Кореєю – найефективнішими цифровими демократіями світу, у яких технократи працюють над прозорістю політичної діяльності й удосконаленням державного сервісу за допомогою цифрових технологій.

Втім незважаючи на зазначені позитивні зрушення, у сфері цифровізації залишається низка стратегічних пріоритетів, досягнення яких має стати першочерговим завданням Української держави в середньостроковій перспективі. Зокрема, у контексті підвищення рівня соціальної безпеки в цифровій державі важливо:

- подолати недосконалість (застарілість) як профільної законодавчої бази, так і інституційної моделі управління/регулювання тієї чи іншої галузі;
- уникати спроб точкових змін підзаконних нормативно-правових документів, які не вирішують проблему, адже вони корегують здебільшого законодавчі акти, що є фундаментально застарілими і апелюють до технологічних платформ, стратегічних завдань та практик державного менеджменту (як управлінського, так і регуляторного), які давно втратили актуальність у розвинених суспільствах;
- сформувати механізми доступності е-платформ цифрових послуг для різних категорій громадян та соціально-демографічних груп, тобто щоб усі громадяни України без обмежень та труднощів технічного, організаційного, ментального та фінансового характеру могли скористатися цифровими можливостями незалежно від свого місцезнаходження та інших обставин.

Відтак актуальним постає питання приведення ключових законодавчих актів у відповідність із стратегічними цілями держави, актуальними технологічними трендами та відповідними стандартами Європейського Союзу. Саме тому Україні ще необхідно виконати значний обсяг роботи з

осмислення й адаптації концепції цифрового суспільства, всебічної інформатизації в українських реаліях, розроблення та реалізації Національної стратегії сучасного інформаційно-комунікаційного розвитку.

Окремої уваги законотворців та інших суб'єктів потребує приведення у відповідність цифровізації держави та суспільства з належним рівнем соціальної безпеки громадян, захистом їх цифрових прав, мінімізацією цифрової нерівності, що тісно взаємопов'язана з цифровою доступністю та цифровою компетентністю, забезпечення інклюзивності державних цифрових послуг тощо.

Аналіз вітчизняного нормативно-правового забезпечення дозволив зробити висновок про доцільність закріплення поняття соціальної безпеки на законодавчому рівні, при цьому важливо надати поняттю соціальної безпеки цифровий вимір, який значно розширює межі трактування соціальної безпеки людини, суспільства та держави.

Крім того, проведений аналіз нормативно-правового регулювання соціальної безпеки в умовах цифровізації дає нам змогу стверджувати, що Україні необхідно провести кореляцію існуючого законодавства з сучасними цифровими вимогами, розробити концепцію інформаційного (цифрового) законодавства, яке регулюватиме всі сфери життєдіяльності країни з урахуванням особливостей забезпечення соціальної безпеки держави, суспільства, особистості в сучасних умовах та з урахуванням існуючих викликів і загроз. Настав час створити Цифровий Кодекс України, в який увійшли б всі нормативно-правові документи, стандарти та зміни до цивільного, адміністративного й кримінального законодавства щодо забезпечення соціальної безпеки держави та громадянського суспільства в сфері цифрових технологій.

Важливим є приведення ключових законодавчих актів щодо ефективного запровадження інформаційних (цифрових) технологій для подальшого розвитку соціальної безпеки у відповідність із стратегічними цілями держави та актуальними технологічними трендами, які виступають

основними критеріями наближення України до демократичних європейських цінностей і є затребуваною реальністю суспільства.

Отже, соціальні та цифрові трансформації, що відбуваються нині, потребують оперативного реагування правової системи держави задля забезпечення ефективного правового регулювання суспільних відносин у всіх без виключення сферах життєдіяльності.

Впровадження нових моделей та підходів до інституціональних реформ на базі «цифрових» технологій з запровадженням філософії цінностей партнерства та прозорості між інститутами влади та громадянами, досягнення соціальної справедливості, забезпечення стійкої соціальної безпеки України, суспільства стає провідною метою інституціоналізації державного управління соціальною безпекою.

2.4. Інституційна складова державного управління соціальною безпекою України

Для всебічного дослідження місця і ролі державного управління в сфері соціальної безпеки необхідно провести інституціональний аналіз соціального життя, шляхи вдосконалення інституціонального середовища, під яким розуміється сукупність основоположних соціальних, політичних та економічних правил, що обмежують людську поведінку [183].

Сутність інституціональної концепції полягає в тому, що в ній економічні процеси пояснюються не тільки економічними, але і соціально-політичними, правовими, етичними умовами життя, а також звичаями, традиціями і звичками, що існують як в житті окремої людини, так і суспільства в цілому. Зазначене є вкрай важливим з точки зору розуміння причин того, що в одних країнах певні соціально-економічні моделі та механізми ефективно працюють і забезпечують високі результати, а в інших – гальмуються і не спрацьовують.

Інтерес до інституціональної теорії почав зростати у зв'язку зі спробами розглянути сучасні економічні (і не тільки економічні) процеси комплексно та всебічно. Саме інституціоналізація – це шлях регуляції людської діяльності, забезпечення організованості, упорядкованості, нормативності життя суспільства і підвищення його ефективності, яке регулюється соціальними нормами, правилами, здатних діяти у напрямку задоволення певної суспільної потреби.

Взагалі, існує багато визначень категорії «інституціоналізація». Так, Б. Маліновскі вважає, що «інституціоналізація – це процес «культурних реакцій» на певні людські потреби, збільшення різних причинно-культурних способів задоволення потреб або простіше – розвиток культури. [423, с. 150] Для А. Гідденса «...інституціоналізація є процесом продукування певних норм поведінки на підставі відповідних компонентів свідомості та окремих дій. Система ж цих інституціоналізованих форм поведінки є суспільством» [58, с. 130]. Загальним для всіх названих підходів у визначенні поняття «інституціоналізації» є те, що вона трактується як процес упорядкування, закріплення, утворення, тощо, певних усталених компонентів свідомості або дій.

Варто звернути увагу на те, що традиційний інституціоналізм використовував категорію «інституції» в значенні майже тотожному поняттям політичні установи чи організації, а неоінституціоналізм відмовився від такого підходу, зосередившись на правилах. Він називає інституціями будь-які набори правил (sets of rules) і розглядає інституції в динаміці, як незалежні, системні феномени. Основним джерелом інституційних змін у політиці, як і в економіці, соціальній сфері є світоглядні зміни людей.

Визначаючи важливу роль інституціоналізації в розвитку соціальної безпеки доцільно визначити роль інституціональних чинників модернізації публічної влади, і відповідно державного управління, до яких можна віднести:

– становлення та прийняття суспільством нових соціальних правил (законів, нормативних структур, традицій і ритуалів);

- створення організаційних структур, відповідальних за артикуляцію і порядок дотримання даних правил і складових соціальної інфраструктури інституціоналізованої поведінки;

- формування ставлення масових суб'єктів до соціальних правил і організаційних структур, що відображає згоду людей з даним інституційним порядком;

- перехід від регіональної політики «єдиного центру» до політики врахування інтересів суб'єктів на регіональному рівні;

- усвідомлення «мультицентристської» сутності природи регіонального управління, врахування принципів вертикальної та горизонтальної координації управлінських заходів щодо стимулювання регіонального розвитку [62, с. 5].

- відмову від політики перерозподілу ресурсів, «вирівнювання» та прагнення досягти мінімізації соціально-економічних диспропорцій регіонального розвитку до політики створення рівних можливостей та сприятливих інституційних передумов для комплексного розвитку регіонів України, підвищення їх конкурентоспроможності;

- перехід до комплексного регуляторного впливу, застосування гібридних інструментів та механізмів стимулювання регіонального розвитку (у тому числі, впровадження потенціалу державно-приватного партнерства, створення регіональних кластерів);

- удосконалення системи середньострокового та довгострокового стратегічного планування регіонального розвитку на засадах координації секторального, територіально-просторового та управлінського підходу – що становить фундамент формування та реалізації нової державної регіональної політики в Україні [93, с. 3–4].

Державне управління є вельми нормативним явищем. Прагнення управляти – ще й управляти демократично і ефективно – нерідко стає недосяжною метою для багатьох державних утворень. І причиною тут є не

тільки дефіцит відповідних (у тому числі, й кадрових) ресурсів, але й рівень компетенції, що мають відповідні інституції. Одним словом, треба мати на увазі, що прагнення держави управляти будь-якими суспільними відносинами, нерідко не приводить не тільки до успіху, а й взагалі до можливості використовувати цей інструмент.

Сучасна Україна знаходиться в процесі глибоких політичних і соціально-економічних перетворень. Все ще спостерігаємо незавершеність інституціональних реформ, незахищеність прав власності, недостатність системи соціальної безпеки громадян, неефективність і корумпованість сформованої системи державного управління тощо.

У цьому контексті, слушною є думка О. Молодцова про те, що «...у цілому інституціональна політика в Україні, яку, за задумом політиків, спрямовано на побудову нової європейської держави, не турбується про потребу врахування особливостей інституціонального середовища, орієнтуючись при цьому на радикальну зміну інститутів. Унаслідок цього, замість демократичних інститутів, ми отримуємо їх симулякри. Так, замість ринку ми маємо квазіринок (базар), замість економічної конкуренції – монополію та корупцію, замість політичної конкуренції – безідейність і політичну корупцію, замість публічно-приватного партнерства – патрон-клієнтелізм й так далі [183, с. 45].

Однак попри всі складності сучасного етапу, зокрема війну з російським агресором, Україна, впевнено продовжує дотримуватися вектору демократичного соціально спрямованого розвитку.

До останнього часу вважалося, що сильна вертикаль – це успішна влада. Наразі, в процесі децентралізації (горизонталізації) влади, реформування державного управління, відбувається наближення до громадян, до тих, ким керуємо, для кого, власне, всі ці системи, інституції і створені. Втім, попри спроби децентралізації, державна влада в Україні в свої основі лишається суто вертикальною.

В Україні в силу історичних чинників та сучасної суспільної дійсності, ще й досі панує думка, що суспільство та всі процеси, що відбуваються в ньому виступають в ролі об'єктів управління. Метою власне самого управління постає їхнє впорядкування у процесі вироблення й досягнення мети. При цьому передбачається, що ця мета визначається якимось суб'єктом, в нашому випадку державою (або державними інституціями), яка знає, яким повинне бути суспільство, і в якому стані впливати на нього. Таким чином, суб'єкт управлінського впливу представляється таким, що височіє над суспільством і покликаний вирішувати його долю. В цілому це свідчить, що відчуження людини від держави ще не повністю подолано, що у свою чергу впливає на оцінку інституціональної спроможності органів державного управління й відповідно рівень довіри до них.

Отже, процес інституціоналізації державного управління має певні недоліки, які, у свою чергу, створюють загрози щодо ефективності державного управління в сфері соціальної безпеки, а саме [108]:

- недостатній рівень самостійності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень щодо розбудови соціальної інфраструктури;
- низький рівень функціонування системи соціального партнерства;
- недосконалість механізмів державної підтримки підприємницької ініціативи громадян та створення сприятливого підприємницького середовища, низький рівень економічної активності населення;
- відсутність прозорого механізму розмежування повноважень між державними та регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування;
- неврегульованість проблеми організації єдиної національної системи соціального, медичного та пенсійного страхування населення.

Все це призводить до інституційної пастки, де соціальна система стала на шлях неефективного розвитку, або інволюції, перевага «політичної доцільності» над формальними процедурами.

Корупція, клієнтелізм стає своєрідним операційним кодом особистих мотивів гравців (які вважають, що дотримання неформальних норм є більш вигідним, ніж формальних), відсутності жорстких санкцій за порушення формальних правил, підтримкою неформальних правил іншими гравцями.

Неформальні угоди блокують вибір на користь інституціонального компромісу, або варіанту «гри за правилами», тому що формальні процедури ухвалення рішень були принесені в жертву «політичній доцільності». Виникають певні проблеми і в системі публічної влади і відповідно державного управління. Їх рішення, доволі часто без громадського обговорення та належного обґрунтування, ухвалюються «в надрах» органів влади та доводяться до виконання. Міністерства повною мірою не задіяні у розробці цілісної, прозорої і зрозумілої суспільству соціальної політики. Все це призводить до того, що соціальна безпека як соціальний ідеал стабільного суспільства, його життєво важливі соціальні інтереси та цінності, а соціальні норми, як сукупність умов стабільного розвитку стають примарними.

Тому в інституційній системі державного управління України першочерговим ключовим принципом для вдосконалення всіх процесів повинна стати реалізація взаємодії у форматі «paper-free» – виключення паперового документообігу, перехід до принципу «однієї заяви». Якщо, згідно з методологією Gartner, на ранніх стадіях розвитку «електронного уряду» ключовим показником ефективності була кількість наданих електронних послуг, то новими показниками ефективності має стати зниження чисельності державних послуг і зростання кількості життєвих ситуацій, які проявляються в режимі он-лайн. Так, за деякими підрахунками, реалізація цих заходів найближчим часом дасть змогу повністю виключити більш ніж 20 млн. довідок. Матеріальну основу цифрових систем управління повинні представляти data-центри і сучасні ІТ-платформи для систематизації й аналітичної обробки інформації, упровадження «провайдингу» послуг з управлінського консалтингу і бізнес-аналітики. Організаційною основою вдосконалення соціальної безпеки повинні виступати нові інститути –

інформаційно-консалтингові служби і державні агентства розвитку. Неможливо здійснити цифрову трансформацію (цифровізацію) в умовах безкінечного потоку паперових документів, створюючи дублюючі один одного інформаційні системи, які обмежені «стінами» відомств, не побачивши в громадянинів і організаціях партнерів для вирішення загального завдання і клієнта для всієї системи державного управління. Має змінюватися управлінська культура – як стосовно ухвалення рішень, так і стосовно розробки програмних продуктів. Пріоритетом повинно стати отримання цифрових компетенцій для держслужбовців і дійсного розуміння можливостей, які дають цифрові технології [110, с. 141].

Надалі, визначаючи ефективність будь-якого органу державного управління та місцевого самоврядування, в першу чергу особливу увагу слід приділяти оцінці того:

- наскільки його діяльність забезпечує соціальну безпеку суспільства та громадянина;
- наскільки рішення цього органу забезпечують розвиток і підвищення ефективності галузі/території, яка за ним закріплена;
- наскільки злагоджено й ефективно працює сам орган в інтересах громадян та суспільства, наскільки він спроможний до інституціональних змін та розвитку.

Якщо під інституалізацією органу державного управління розуміти процес утворення відповідних норм, правил, повноважень, регламентів, стандартів і процедур, які задають контекст існування, діяльності та взаємодії, то сутність цих правил ефективно пов'язує діяльність і державних органів, і учасників громадянського суспільства, і суб'єктів господарювання, наближаючи інституціональну реальність до очікувань громадян та суспільства. Як слушно зауважив О. Іляш: «Зробити інституційну революцію, змінити формальні соціальні норми можна швидко. А неформальні норми, традиції змінюються набагато повільніше, у зв'язку з чим з'являється могутній розрив між новими формальними інститутами і старими неформальними. У

чому природа цього розриву в нашому випадку? Інститути працюють ефективно тоді, коли вони обслуговують базові соціальні стосунки. Тому вони можуть бути ефективні як в демократіях, так і в автократії, оскільки обумовлені тим, що у демократіях базові соціальні стосунки – горизонтальні, у не демократіях – вертикальні» [106, с. 29].

Розв'язання протиріч інституалізації державного управління щодо розвитку соціальної безпеки в Україні може вирішити певною мірою всебічне запровадження цифрової трансформації держави (на що звертають увагу звіти ООН) [147]:

- по-перше, цифрова трансформація уряду переважно стосується трансформації управління та культурних змін на підтримку загального бачення й стратегії національного розвитку країни та досягнення Цілей сталого розвитку;

- по-друге, цифрова трансформація уряду вимагає цілісного підходу, який інституціоналізується на всіх рівнях управління та суспільства;

- по-третє, цифрова трансформація уряду повинна бути спрямована на сприяння цифровій інклюзії та забезпечення того, щоб усі люди, зокрема вразливі групи, мали доступ до нових технологій для поліпшення свого добробуту.

Це повинно ставити людей на перше місце й обертатись навколо їхніх потреб і може бути реалізовано за допомогою плану, який передбачає проведення аналізу контексту та ситуації, формулювання спільного бачення трансформації уряду й того, як цифрові технології буде використано для досягнення суспільних цілей, розроблення стратегії та цифрової дорожньої карти трансформації уряду й запровадження механізмів моніторингу та оцінки для постійного подальшого вдосконалення.

Еволюція інформаційно-комунікаційних технологій, їх повсюдне використання призводить до інституційних змін у всіх сферах життєдіяльності людини і людства, а також до можливості підвищення рівня соціальної безпеки як держави, так і громадянського суспільства і людини. Традиційні

сьогодні види життєдіяльності – від медичного обслуговування, освіти, до фінансових послуг – переходять в цифровий формат, що має їх за задумом зробити більш якісними, зручними і широкодоступними.

Тому важливими напрямком забезпечення соціальної безпеки в країні мають стати ґрунтовні зрушення у діалозі між державою і суспільством на місцевому рівні.

По-перше, формування системи місцевого самоврядування, розвиток територіальної громади як її первинного суб'єкта активізує глибинні процеси політичної, соціально-економічної, гуманітарної трансформації суспільства і держави, є об'єктивною і тому неодмінною передумовою та вагомим чинником процесу реформування України.

По-друге, все очевиднішою стає ключова роль соціальної і гуманітарної складової в модернізації державного управління саме на місцевому рівні, створення гарантій соціальної безпеки, підвищення якості життя населення, нарощування соціогуманітарного потенціалу українського суспільства в цілому. Адже реформа місцевого самоврядування, передбачає передачу в місцеві бюджети частки загальнонаціональних податків, створює економічну зацікавленість громад в розвитку нових виробництв, підтримці бізнесу, а тому має можливості для реалізації вагової соціальної політики, покращення якості життя членів громади тощо.

По-третє, цифровізація, яка підкріплена всебічною децентралізацією влади, вже стала реальністю для значної частини українських громадян, об'єднаних в територіальні громади. У багатьох з них вже здійснено перехід на електронний документообіг і активно впроваджуються комплексні програмні рішення типу «електронної громади», що дозволяють вирішувати на сучасному рівні широкий спектр соціо-гуманітарних завдань.

І, нарешті, по-четверте, у середовищі європейських вчених активно обговорюється тема цифровізації соціальної безпеки місцевого самоврядування та територіальних громад. Це й зрозуміло, бо цифрові

рішення все частіше обговорюються і запроваджуються на муніципальному рівні.

Успішність реформи децентралізації влади має бути закріплена розширенням дієвості ТГ на різних рівнях: у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, енергетики, громадського транспорту, питаннях громадської безпеки тощо, за рахунок посилення їх цифрової спроможності. Зокрема, мова йде про впровадження нових, цифрових процесів та сучасних технологічних рішень, що надасть можливість спланувати дії й оперативно реагувати на виклики громади.

Сталий розвиток територій будь-якого рівня залежить від низки факторів і, зокрема, стану економіки, сучасних підходів до управління громадою, застосування новітніх інноваційних технологій. Цифрова трансформація регіонів зазначена серед пріоритетних цілей, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки [85].

Війна з російським агресором, з одного боку, певною мірою загальмувала процес становлення та розвитку цифрових технологій (наприклад, проблеми з інтернет послугами на території громад), а з іншого боку, надала можливості для пришвидшення цих процесів на основі впровадження більшого спектру цифрових послуг, які надаються громадам в on-line режимі. З початку вторгнення російських військ на територію України цифровий простір та електронні сервіси стали у нагоді мільйонам українців.

Саме цифровізація кардинально змінила діяльність органів місцевого самоврядування та наблизила громадянина до влади, управлінських рішень в громаді.

Серед українських науковців спостерігається підвищення інтересу до тематики цифровізації місцевого самоврядування в забезпеченні соціальної безпеки територіальної громади. Тут слід відзначити монографію за редакцією О. Карпенко, в якій проаналізовано історію цифровізації в Україні, представлено основні сучасні підходи до визначення поняття, показано шляхи

та прогнози подальшого використання цифрових технологій в різних сферах життєдіяльності громад [119].

Перспективи цифровізації соціальної безпеки територіальних громад О. Євсюкова вбачає в необхідності покращення якості надання публічних послуг громадянам та підвищення їхньої довіри до місцевої влади; подолання цифрової нерівності розвитку ТГ, шляхом забезпечення всього населення української держави 95% Інтернетом (оскільки за умов сьогодення рівень швидкісного широкопasmового доступу до мережі Інтернет у малих містах та сільських громадах є досить низьким) [99].

На пріоритеті забезпечення внутрішньої соціальної безпеки (рівень регіонів) як бази для формування дієвої соціальної політики держави, яка має захистити громадян від зовнішніх загроз, наголошує О. Іляш [107, с. 31].

Водночас, Schou і Pors (2019) відзначають, що місцеві агентства соціального забезпечення одночасно підтримують існуючі лінії соціального розшарування і підсилюють його, створюючи нові форми цифрової нерівності [403].

З 2015 року Україна проголосила курс на активний розвиток територіальних громад на основі децентралізації. Децентралізація в рамках публічної влади – це спосіб переміщення влади, повноважень з центру керованої системи на її периферію і зміцнення політико-правової самостійності периферійних підсистем – у випадку унітарної України – місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування (муніципальних утворень).

Разом з тим, науковці звертають увагу і на певні ризики соціальної безпеки в умовах децентралізації, зокрема [288]:

- можливе поглиблення негативних тенденцій посилення регіональних ідентичностей серед населення, сепаратистських тенденцій в окремих регіонах за умов надання їм можливості вирішувати свою долю у складі держави;

- зростання свавілля місцевих чиновників;

- ескалація незадоволення населення владою, включаючи центральну, яка не в змозі і нездатна буде захистити інтереси та права регіональних громад;
- посилення відцентрових тенденцій через вкрай низький рівень відповідальності держави перед адміністративно-територіальними суб'єктами.

Такі тенденції певно мають місце в житті деяких територіальних громад. Але саме впровадження децентралізації та цифрових технологій вплине на систему соціальної безпеки територіальних громад, змінюючи саму парадигму її функціонування від оперування поняттям «справа споживача з окремої послуги» до «персоніфікованого споживача послуг», з привнесенням філософії цінностей партнерства та прозорості, що сприятиме побудові якісно нових відносин між громадянами і державою.

Так, Є. Бородін, І. Хожило, Т. Тарасенко вважають, що «активізація запровадження підходів до визначення та реалізації функцій і повноважень органів місцевого самоврядування в соціально-гуманітарній сфері на засадах принципів децентралізації та субсидіарності, а також забезпечення доступності до якісних послуг у цій сфері за місцем проживання дозволить створити сприятливе середовище для соціального розвитку населення територіальних громад» [31, с. 73].

Соціальна безпека в умовах цифровізації територіальної громади – це процеси соціалізації, які спрямовані на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів із застосуванням цифрових технологій та цифрових компетенцій.

Треба визнати, що «завдяки реформі місцевого самоврядування та політиці децентралізації в становленні і розвитку цифрового місцевого самоврядування в Україні [30, с. 94–103]:

- успішно експлуатуються цифрові рішення в сфері комунікацій на муніципальному рівні;

- створені та підтримуються в актуальному стані цифрові системи та інформаційні ресурси з усіх найбільш пріоритетних напрямів життєдіяльності громад;
- більша частина інформаційних ресурсів країни формується і зосереджена як раз на муніципальному рівні;
- сформувався окремий напрям в діяльності організацій-розробників цифрового бізнесу, орієнтований на створення цифрових рішень для органів місцевого самоврядування.

На думку вітчизняних дослідників І. Розпутенка та С. Москаленко, провідним напрямом соціальної безпеки розвитку України має стати цілеспрямоване формування нової якості життя громадян. Ця «нова якість» полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб» [280].

Соціальна безпека має ґрунтуватися на підході, який передбачає поділ влади між центральним і місцевим рівнями. Європейський досвід показує, що для більшої ефективності влади доцільно всі питання врегульовувати також на регіональному рівні. Має бути сформований клімат унікального взаєморозуміння та співпраці. Запорукою цього має стати реалізація принципів Ради Європи, основним з яких є – принцип когезії (згуртування), який передбачає, що здійснення регіонального самоврядування має сприяти результативності виконання завдань державних органів влади щодо забезпечення економічної та соціальної згуртованості, спрямованої на збалансований розвиток життєдіяльності всієї національної території на засадах солідарності між регіональними органами влади [75, с. 102–104].

Основним механізмом формування нової якості життя людини на основі якісного розвитку людського потенціалу, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної

інфраструктури та підвищення якості життя найчисельніших (а не лише найбідніших) прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства.

На жаль, війна тимчасово трансформувала більшість національних пріоритетів України у запровадженні соціальної безпеки, зорієнтованої на формування сучасної конкурентоспроможної нації. Але прийде час і країна зможе реалізувати більшість напрямів соціальної безпеки територіальних громад залучивши найкращі цифрові технології: формування нової якості життя громадян України шляхом створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, реалізації нею всіх своїх професійних можливостей, досягнення високих соціальних стандартів, впровадження пріоритетів здорового способу життя, гармонізації людського і природного середовища, підтримки сім'ї та сприяння народжуваності; формування суспільства знань, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації і розвитку особистості та ключовими чинниками прискореного розвитку держави і суспільства; соціальну активність громадян, формування розвиненого громадянського суспільства; культурну та політичну консолідацію української нації в якості модерної європейської спільноти. На цих пріоритетах заснована Європейська Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини та Європейської соціальної хартії, яка узгоджена з діючими державними та відомчими програмами і законодавчими актами в сфері гуманітарного розвитку [137].

Цифрова трансформація в Україні сьогодні відбувається надзвичайно швидко. Вже більше 15 мільйонів українців користуються порталом та застосунком Дія. Успішна цифровізація за прискореним сценарієм має привести не тільки до цифрової трансформації державного управління та переходу до електронного врядування, але й стати поштовхом для значних змін в суспільному житті, створення попиту та формування потреб серед громадян до цифровізації, насамперед через впровадження державою

масштабних проєктів цифрових трансформацій, зокрема на базі сучасних моделей державно-приватного партнерства.

Перетворення в Україні державно-управлінської системи на засадах публічності передбачає впровадження нових принципів діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Серед них найважливішими є взаємодія та співпраця з представниками інститутів громадянського суспільства; зосередження на інтересах громадян та вирішення колективних проблем; оптимізація соціальних мереж шляхом регулювання. За цих умов державне управління передбачає складний механізм взаємодії між державними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства.

У цьому сенсі важливою подією стала Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою» – яка фінансується Європейським Союзом та його державами-членами Німеччиною, Польщею, Швецією, Данією, Естонією та Словенією, які підтримують реформу децентралізації в Україні, що запрацювала в 2015 році [327].

Метою «U-LEAD з Європою» є розширення спроможностей ключових суб'єктів на національному, регіональному та місцевому рівнях для подальшого впровадження децентралізації та пов'язаної з нею реформи регіональної політики, а також сприяння визначенню функцій кожного рівня державного управління в конкретних сферах політики. Її пріоритетними цілями є:

- підвищення рівня цифрової грамотності населення;
- забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету всіх населених пунктів (насамперед сільських та малих міст) та соціальних закладів;
- запровадження можливості отримання електронних послуг через смартфон;

- впровадження електронного документообігу;
- забезпечення електронної взаємодії між національними реєстрами, реєстрами органів місцевого самоврядування;
- переведення пріоритетних публічних послуг в електронну форму;
- впровадження регіональними органами влади відкритих даних;
- розвиток інструментів електронної демократії.

Ще одним прикладом ефективного впровадження цифрових технологій щодо соціальної безпеки територіальних громад стала Програма EGAP (2021), що реалізується Фондом Східна Європа та Фондом Innovabridge у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України та фінансується Швейцарською агенцією розвитку і співробітництва. Програма спрямована на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення якості врядування, покращення взаємодії влади і громади, та сприяння соціальним інноваціям в територіальних громадах. Головними акцентами буде не лише впровадження е-інструментів, але й розвиток громадянського суспільства та інституційної спроможності органів влади задля ефективної взаємодії з громадянами. Ключова мета – покращити якість життя українців завдяки зручним і прозорим державним сервісам. Щоб громадяни не витрачали часу на бюрократію та збір документів. Щоб доступ до державних послуг був однаково простим усюди: від столиці – до віддалених гірських сіл. Щоб мешканці будь-якого регіону могли легко впливати на життя у своїх громадах; ініціювати власні проекти та звертатися до місцевої влади. Щоб комунікація з владою була однаково простою усюди – незалежно від того, де мешкає громадянин [388].

Проривом у становленні ефективної системи соціальної безпеки України стала Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери» [252], створення в Україні Єдиного соціального реєстру, в якому зібрана інформація про всіх отримувачів соціальних виплат, пільг та будь-яких інших видів соціальної підтримки. Завдяки Реєстру практично унеможлиблюються будь-які зловживання при

наданні громадянам соціального захисту, соціальні видатки держави стають цілком прозорими і контрольованими.

Тільки за 2018–2022 рр. на рівні місцевого самоврядування запрацювали новітні цифрові проєкти (Таблиця 2.6):

Таблиця 2.6

Цифровізації соціальної безпеки на рівні територіальних громад

Цифрові інструменти	Мета
<i>Дія. Цифрова держава</i>	Проєкт охоплює мобільний застосунок та портал державних послуг Дія. Застосунок містить головні документи: паспорт, водійські права, свідоцтво про народження дитини та COVID-сертифікати. Портал є точкою доступу до державних послуг – спрощених, описаних простою мовою та реалізованих з урахуванням UX/UI-дизайну. За планом Мінцифри, до 2024 року 100% публічних послуг будуть доступними онлайн
<i>Платформа Електронні петиції</i>	Електронна петиція – це особлива форма колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, яке обов’язкове до розгляду за умови набрання необхідної кількості голосів
<i>Платформа Електронні консультації</i>	Головна ціль – розвиток громад шляхом залучення членів громади до створення місцевих актів, наприклад, планів розвитку, стратегій розвитку, будь-яких інших стратегічних документів або при запровадженні нових правил
<i>Громадський бюджет</i>	Частина бюджету громади перерозподіляється самими громадянами шляхом подачі проєктів. Проєкт може бути, наприклад: розбудова дитячого майданчика у районі, де жодного майданчика немає, чи запровадження тих чи інших соціальних послуг, направлену на розв’язання соціальних проблем, що покращить рівень життя в громаді
<i>Платформа e-DEM</i>	Платформа e-DEM має на меті надати громадянам легкий і зручний доступ до використання інструментів електронної демократії. Ці

	інструменти покликані налагодити кращий взаємозв'язок громадян та влади у вирішенні різноманітних соціально важливих проблем
<i>Платформа СВОЇ</i>	Чат-бот СВОЇ надає можливість писати звернення до місцевої влади, користуватися інструментами електронної демократії, зокрема, підтримувати проекти громадського бюджету чи місцеві петиції
<i>Дія. Цифрова освіта</i>	Цифрові навички стають невід'ємною частиною нашого життя загалом. Вони дають змогу швидко отримувати актуальну інформацію, послуги, навчатися аби конкурувати на ринку праці, опановувати затребувані професії за декілька місяців або підвищувати кваліфікацію
<i>Платформа Є-Малятко</i>	З метою створення сприятливих умов для реалізації прав дитини у 2020 році в Україні стартував експериментальний проєкт під назвою «ЄМалятко». Лише на підставі однієї заяви батьки новонародженої дитини можуть отримати послуги в рамках комплексної послуги «ЄМалятко»: проведення державної реєстрації народження; реєстрації місця проживання дитини; призначення державної допомоги при народженні дитини; призначення допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях; внесення відомостей про дитину до Реєстру пацієнтів, що ведеться у центральній базі даних електронної системи охорони здоров'я; реєстрації дитини у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків; визначення приналежності новонародженої дитини до громадянства України
<i>Платформа Електронні лікарняні</i>	Електронні лікарняні з 1 жовтня 2021 року в Україні запустили реформу е-лікарняних. Замість паперового лікарняного листка пацієнтам формують медичні висновки про тимчасову непрацездатність. Це відбувається онлайн – в електронній системі охорони здоров'я. На підставі медичного висновку створюється електронний листок непрацездатності, який зберігається в реєстрі Пенсійного фонду України
<i>Система «Трембіта»</i>	Система «Трембіта» дає можливість будувати безпечні інформаційні міжвідомчі взаємодії державним органам та органам місцевого самоврядування через інтернет шляхом обміну електронними повідомленнями між їх інформаційними системами

Втілення інноваційних проєктів, націлених на ефективну соціальну безпеку, які дозволять громадянам територіальних громад отримувати адміністративні та інші послуги, захищеність їх соціальних інтересів в цифровому форматі, передбачає забезпечення підключення громад до швидкісного доступу до мережі Інтернет, оскільки його відсутність створює цифрове відставання, яке веде до нерівності людей і порушення прав і свобод людини.

Разом з тим, певна частина територіальних громад і, відповідно, громадяни ще не можуть скористатися цифровими технологіями та перебувають у так званому сегменті «цифрового розриву» (digital divide).

У 2020 році в Україні почалося обговорення національної стратегії розвитку широкопasmового доступу до інтернету. Цю Стратегію Кабінет Міністрів України наразі ще не затвердив, але за розрахунками Світового банку, на покриття всіх населених пунктів високошвидкісними мережами потрібно 350–450 млн. доларів інвестицій – як з боку держави, так і приватних компаній [252]. Звичайно, що в період війни знайти таку суму буде складно.

У контексті аналізу інституційної спроможності України щодо цифровізації механізмів державного управління соціальною безпекою, заслуговують на увагу й інші дані Світового банку, а саме [252]: стан ШСД (широкопasmовий доступ) до інтернету в Україні і в світі засвідчує, що при достатньо високому середньому показнику та рівномірному розподілу проникнення ШСД по країні наявний яскраво виражений розрив між містом та селом – близько 30%.

Також значна кількість сільського населення (33–35%) не має ШСД. Разом з тим дослідження свідчать, що для вразливих груп споживачів, таких як малозабезпечені сім'ї, пенсіонери та інваліди, що мають наднизькі доходи, ШСД взагалі не є загальнодоступним, незалежно від міста чи селища.

Також наявність ШСД вдома значною мірою обумовлюється рівнем освіти українців. Згідно з дослідженнями 54% осіб з середнім рівнем освіти не потребують ШСД. Цей розрив вказує на необхідність загальної реалізації

програм щодо набуття «цифрових» навичок, які в сучасному світі стали життєво необхідними.

Дослідження стану ШСД на соціальних об'єктах свідчать, що наприклад, із загальної кількості закладів охорони здоров'я в Україні до ШСД підключено менше 1%.

Таким чином, розрив між наявним та всезагальним ШСД для лікарень складає 99%. Тобто фактично громадяни України не мають можливості задовольняти власні потреби в телекомунікаційних послугах медичного обслуговування. Це призводить до нерівного доступу до якісної медицини, хоча Стаття 49 Конституції України зобов'язує державу створити умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування.

Дослідження стану ШСД в середніх школах свідчить, що лише близько 47% з них мають достатньо пропускну спроможність каналу для транспортування навантаження в межах освітнього процесу з використанням цифрового контенту, а 53% (10067) шкіл взагалі не підключені до мереж ШСД.

Із наведених даних можна зробити висновок, що інформаційну інфраструктуру держави не можна вважати повною, доки вона не буде доступною в усіх регіонах країни і для всіх її жителів та поки не буде забезпечено належний і недорогий доступ до всього спектра традиційних та новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та послуг, беручи до уваги різні потреби користувачів і враховуючи їх стать, вік, етнічні та мовні відмінності й особливі потреби.

Крім того, необхідно повсемітно в Україні вже створювати національну систему кібербезпеки. Національна система кібербезпеки є сукупністю суб'єктів забезпечення кібербезпеки та взаємопов'язаних заходів політичного, науково-технічного, інформаційного, освітнього характеру, організаційних, правових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних, оборонних, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного і технічного захисту національних інформаційних ресурсів, кіберзахисту об'єктів інформаційної інфраструктури [258].

Наразі певні проблеми з прискоренням цифровізації зумовлені ще й тим, що, окремі реєстри територіальних громад не є сумісними на рівні програмного забезпечення, що, звичайно, не сприяє якісній взаємодії. Ба більше, лише частина реєстрів ведеться територіальними громадами в електронній формі. І далеко не всі вони мають зв'язок із системою державних електронних інформаційних ресурсів.

Додаткові труднощі створює неготовність місцевих службовців швидко опанувати та використовувати цифрові технології в своїй роботі. Через те, що в більшості громад подібні посади поки займають люди старшого віку. Доволі часто на місцях продовжують працювати у звичному режимі з мінімальним застосування цифрових технологій. Це призводить до того, що в різних установах збільшується розрив між більш обізнаними працівниками, які використовують нові технології, та тими, хто відмовляється їх приймати [279].

Посилюється поляризація в суспільстві внаслідок цифрової нерівності, що виникає з дедалі глибшою нерівністю у доступі до соціальних, економічних, освітніх, культурних та інших можливостей через нерівний доступ до цифрових технологій. Цифрова нерівність наблизатиме до зниження якості життя (менші можливості у всіх сферах життя, гірше медичне обслуговування та освіта).

Всі ці ризики не могли не зачепити систему соціальної безпеки територіальних громад, яка формувалася роками і вважалася достатньо ефективною. Натомість, запровадження цифровізації соціальної безпеки територіальних громад призведе до позитивних соціальних ефектів:

- по-перше, не лишається місця помилкам через так званий «людський фактор»;
- по-друге, зменшуються корупційні ризики;
- по-третє, в цифровий формат будуть переведені усі наявні паперові документи, що використовуються для надання соціального захисту, тобто максимально будуть знижені бюрократичні ризики;

– по-четверте, відбуватиметься значне спрощення і скорочення у часі процесу одержання соціальних послуг для громадян.

Отже, проведені наукові розвідки дали можливість дійти висновку, що успішне та ефективне державне управління в забезпеченні соціальної безпеки суспільства та громадянина має відбуватися на тлі всебічного запровадження цифрових технологій, а інституціональний розвиток країни все більше залежить від створення нового, якісно відмінного діалогу між державою та суспільством на місцевому рівні.

Висновки до Розділу 2

У межах даного розділу уточнено науково-категоріальний апарат дисертаційного дослідження, окреслено ціннісні засади державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації, систематизовано сучасні правові засади забезпечення соціальної безпеки України, оцінено стан інституційної складової державного управління соціальною безпекою України, що дало змогу зробити наступні висновки:

1. Аналіз соціальної безпеки як об'єкта державного управління свідчить про його пріоритетність на сучасному етапі функціонування Української держави в цілому та системи державного управління зокрема. Проведене дослідження дозволило:

- уточнити дефініції таких понять, як: «безпека», «загроза», «ризик», «соціальний захист», «соціальна безпека», «соціальна безпека держави», «соціальна безпека суспільства», «соціальна безпека людини»;
- обґрунтувати авторські дефініції низки базових категорій дисертаційного дослідження, а саме:
 - «цифровізація (диджиталізація) держави» – комплексний механізм державного управління, який передбачає всебічне і глибоке запровадження в її діяльність сучасних цифрових технологій із застосуванням всього доступного інструментарію механізмів державного управління;

- «цифрова трансформація суспільства» – об’єктивний процес еволюції людської цивілізації в усіх сферах суспільних відносин, обумовлений сучасним рівнем її технологічного розвитку. Суть цього процесу полягає в активному проникненні цифрових та інформаційно-цифрових технологій в усі сфери життя кожного індивіда і суспільства в цілому;
- цифрові технології – інформаційно-комунікаційні технології, тобто інструменти та послуги з використанням ряду апаратного та програмного забезпечення, які полегшують, створюють, зберігають, обробляють, передають та відображають інформацію в електронному вигляді.

2. Розкрито утилітаристський та гуманістичний підхід до ціннісних засад соціальної безпеки. Головна мета утилітаризму – міркування про «середнє благо і щастя». Уся система державного управління соціальною безпекою виявляється підпорядкованою меті досягання середнього блага. Відповідно головна функція державного управління – перерозподільна. На відміну від утилітаристської системи соціальної безпеки, парадигма гуманізму полягає в тому, що «благо особистості – є вищий закон». Варто звернути увагу на те, що благо особистості гуманізмом розглядається не як абстрактне благо – «добробут» суспільства або як винятково добробут кожного індивіда. Забезпечення соціальної безпеки на засадах утилітаризму та гуманізму призводить до певного парадоксу. Утилітаризм висуває гасло «благо для всього суспільства», а гуманізм – як «благо кожної людини». Відповідно в тоталітарних державах ціннісна система прагне до високого рівня усереднених соціальних показників (які виражають рівень добробуту суспільства в цілому, але не зобов’язують державу забезпечити високий рівень блага для кожного індивіда), ціннісна система ліберальної демократії прагне до максимальних показників (досягнення яких для кожного члена суспільства є в принципі неможливим).

3. Доведено, що ціннісні засади державного управління соціальною безпекою в умовах цифрових трансформацій в Україні мають полягати в

цілеспрямованому формуванню нової якості життя громадян. Ця нова якість передбачає створення умов для належної реалізації особистого потенціалу кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб.

4. Констатовано, що державне управління соціальною безпекою в умовах цифровізації суспільства – це процес соціалізації, який спрямовано на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів. Цифровізація стає глобальним процесом в системі державного управління соціальною безпекою.

5. Аналіз правових та інституційних процесів цифровізації державного управління соціальною безпекою України, які спрямовані на створення нової системи соціальної захищеності, показав перспективи розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, всебічної самореалізації, виходу на більш високий рівень забезпечення потреб та інтересів із застосуванням цифрових технологій та цифрових компетенцій.

Разом з тим, оцінка стану нормативно-правового регулювання соціальної безпеки в умовах цифровізації дає нам змогу стверджувати, що Україні необхідно провести кореляцію існуючого законодавства з сучасними цифровими вимогами, розробити концепцію цифрового законодавства, яке регулюватиме всі сфери життєдіяльності країни з урахуванням особливостей зміцнення соціальної безпеки в сучасних умовах та з урахуванням існуючих викликів і загроз. Цифровізація призводить до інституційних змін у всіх сферах життєдіяльності людини і суспільства, а також до можливості підвищення рівня соціальної безпеки, як суспільства, так і кожної людини.

У кінцевому підсумку, проведене дослідження дало можливість дійти висновку, що успішне та ефективне державне управління соціальною

безпекою суспільства та громадянина має відбуватися на тлі всебічного запровадження цифрових технологій, а інституціональний розвиток України все більше залежить від створення нового, якісно відмінного діалогу між державою та суспільством.

Результати досліджень за матеріалами розділу відображено в наукових публікаціях авторки [206; 225; 208; 202; 44; 443].

РОЗДІЛ 3

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОЛІПШЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Становлення і розвиток інформаційного суспільства є характерною рисою сучасної епохи. Саме в інформаційному суспільстві активно розвиваються інформаційні й комунікаційні технології, створюються умови для ефективного використання знань в рішенні найважливіших завдань управління суспільством і демократизації суспільного життя.

Активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх широке впровадження у всі сфери людської діяльності дало величезний поштовх до формування сервісно-орієнтованої держави. Питанням формування сервісно-орієнтованої держави, її ролі у забезпечення соціальної безпеки громадянина і буде присвячено наступний підрозділ дослідження.

Перехід в кінці ХХ ст. до нового типу (мережевого) суспільства, що володіє найбільшою мобільністю та активністю, пов'язаних з розповсюдженням і пануванням інформації, відкрив питання пошуку нових шляхів пізнання соціальної реальності, можливостей її конструювання. Зміна парадигми дослідження відобразилася в поширенні постмодерністського бачення світу, постулюючи відмову від об'єктивної основи світогляду.

Основне дослідницьке завданням, результати виконання якого відображено в цьому розділі, полягало в тому, щоб на основі всебічного аналізу сучасних теорій суспільного розвитку та практичного досвіду акцентувати характерні особливості, спільні та відмінні підходи у формуванні моделей соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації зарубіжних країн.

3.1. Інформаційне суспільство як передумова формування сучасних цифрових технологій у соціальній безпеці

Сучасна епоха, як слушно зазначав М. Кастельс, характеризується зміною суспільної структури, яка уподібнюється до мережевої. Інформаційна мережа стає основою соціального життя, вона є місцем «вираження культурних форм і суспільної думки» [238, с. 494].

У середині ХХ ст. склалося дві точки зору на подальший розвиток людської цивілізації. Дослідники умовно поділилися на дві протилежні групи: «техно-песимісти» та «техно-оптимісти». Перші вважали, що розвиток цивілізації, сучасної науки і техніки не тільки не знімає соціальних протиріч, які склалися в сучасних суспільствах, а й навпаки посилюють їх. Основна теза техно-оптимістів, а отже і їх технократичних концепцій, полягала в тому, що в умовах всезростаючого значення науки і технологій для добробуту суспільства, суспільне життя може і повинне переходити на управління за принципами науково-технічної раціональності. Сама технологія виступає на сучасному рівні як головний чинник соціального добробуту, тому інтенсивний розвиток науки і техніки, в ідеалі, мав би вирішити безліч традиційних соціальних проблем (таких, як бідність, неосвіченість, розшарування суспільства, соціальна несправедливість тощо). Зрештою, погляди техно-оптимістів, спонукали до появи теорії постіндустріального та інформаційного суспільства.

Концепція інформаційного суспільства, на думку більшості сучасних дослідників, сприймається й розглядається як різновид або ж похідна теорії постіндустріального суспільства, основу якої свого часу поклали такі вчені, як Д. Белл, З. Бжезинський, О. Тоффлер, Й. Масуда та інші [325, с. 49].

У праці «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» («The Coming of Post-Industrial Society») Д. Белл висловив ідею, що постіндустріальне суспільство є новим принципом соціально-технологічної організації й новим способом життя, тим самим, заклавши концепцію інформаційного

суспільства [368, с. 113]. Відповідно до ідей вченого, найбільш використовуваний вид трудової діяльності визначає риси та особливості того чи іншого суспільства. Якщо в доіндустріальних суспільствах переважала сільськогосподарська праця і взаємодія з природою, в індустріальних – мануфактурне виробництво і взаємодія людини з машиною, то в постіндустріальному суспільстві – робота у сфері послуг та комунікація й обмін інформацією з людьми. Причому, частка сфери послуг має постійно зростати через зростання продуктивності виробництва внаслідок технічного прогресу. Таким чином, Д. Белл вважав інформацію основним предметом праці для людей постіндустріального суспільства.

Водночас, за Д. Беллом, постіндустріальне суспільство не замінює повністю індустріальне або аграрне суспільство – з'являється лише новий аспект, пов'язаний з використанням даних та інформації, які є компонентом суспільства. Одже, Д. Белл прагнув зобразити контури постіндустріального суспільства, де нові інтелектуальні технології відіграватимуть на стільки ж значну роль у людських справах, яку відіграла машинна технологія в минулі півтора століття. Саме комп'ютери, що дозволяють виконувати значне число операцій протягом короткого інтервалу часу, роблять можливим розвиток інтелектуальних технологій [368, с. 113].

Аналізуючи погляди Д. Белла слушне зауваження зробив Е. Кальницький про те, що «поняття «постіндустріальне суспільство» широко вживається в сучасній літературі, і майже кожен автор наділяє його своїми, особливими якостями. Ця ситуація не в останню чергу пов'язана з тією обставиною, що саме по собі слово «постіндустріальне» вказує лише на становище суспільства в тимчасовій послідовності стадій розвитку – «після індустріального», а не на його власні характеристики. Термін «інформаційне суспільство» у Д. Белла – це нова назва для постіндустріального суспільства, термін, який підкреслює основу його соціальної структури – інформацію» [113, с. 140].

Е. Тоффлер, відомий своєю працею «Третя хвиля» [325], розглядає історію як неперервний хвильовий рух, послідовність хвиль, що накочуються одна на одну, виділяє в історії цивілізації три хвилі: «перша хвиля» – аграрна (до XVIII ст.), «друга хвиля» – індустріальна (до 50-х рр. XX ст.), «третя хвиля» – постіндустріальна (починаючи з 50-х рр. XX ст.).

До постіндустріальні хвилі в розвитку техніки та їхній вплив на суспільство характеризуються Е. Тоффлером як хвилі, що «симетрично» розбігаються. Якщо перша «аграрна хвиля», що продовжувалась майже 10 тисяч років, «вихлюпнула» індустріально-заводський, масовий тип культури і суспільства, то «третя хвиля» виносить людство від нього в безкінечність технологічної творчості індивідуумів. Е. Тоффлер наполягає на тому, що економіка не є більше головним чинником сучасного суспільства. Розвиток та активне використання потужних інформаційно-комп'ютерних технологій – це основа третьої хвилі, на зразок того, як землеробна та індустріальні технології були ключовими в розвитку попередніх хвиль.

Перша хвиля сприяла зникненню малих соціальних груп, які раніше складали основу людських поселень, та створенню напівурбанізованих суспільств, у яких стали можливі прояви культурних і соціальних інновацій. Друга хвиля, індустріальне суспільство, яке почало формуватися на нашій планеті близько 300 років тому, головною економічною характеристикою було промислове виробництво. Поступово індустріалізація прискорила розвиток науки, техніки та культури.

За третьої хвилі, суспільство зазнаватиме докорінних змін. Така перебудова спостерігається в процесах взаємовідносин сучасних держав, у способі організації сучасного суспільства та в економічній діяльності. Тому, на думку Е. Тоффлера, всі «індустріальні» суспільства стоять перед «суперіндустріальною революцією», яка «позбавить значення великий конфлікт XX ст. – конфлікт між капіталізмом і комунізмом» і створить нове, «суперіндустріальне суспільство».

Таке суспільство матиме посткапіталістичну соціальну структуру, в якій поняття приватної власності втратить свій сенс не внаслідок соціального перевороту, а як автоматичний наслідок розгортання науково-технічної революції [325].

Суспільству, що формується, вважає американський соціолог, притаманні такі риси, як децентралізація виробництва і населення, різке зростання інформаційного обміну, подальша індивідуалізація особистості із збереженням солідарних відношень між людьми та співтовариствами відводить головну роль телекомунікаційній «кабельній мережі», яка забезпечує двосторонній зв'язок громадян з урядом та дозволить враховувати їх думку при розробці політичних рішень [325].

Концепцію, згідно з якою інформаційне суспільство буде безкласовим та безконфліктним, висунув Й. Масуда (японський соціолог і футуролог, один із авторів концепції інформаційного суспільства, ще в 1972 році представив «План для інформаційного суспільства – національна мета до 2000», який пізніше був розширений і вийшов у вигляді книги «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство»). На відміну від індустріального суспільства, характерною цінністю якого є споживання товарів, інформаційне суспільство висуває як характерну цінність – час. У зв'язку з цим зростає цінність культурного дозвілля. Він приходить до висновку про трансформацію сутності особистості і появу нового типу людей: на зміну «Homo sapiens» приходить «Homo intelligens», так як саме інтелектуальна діяльність стає для людини основним типом діяльності [425].

Одним із головних дослідницьких інтересів Й. Масуди був вплив інформаційної ери на аспекти повсякденного життя. Він писав про різні етапи цього впливу. Першу стадію він окреслив як стадію «на якій технологія виконує роботу, яку раніше виконувала людина», друга стадія, «на якій технологія робить можливою роботу, яку людина ніколи раніше не могла виконувати», і третю стадію, «на якій існуючі соціальні і економічні структури перетворюються на нові соціальні та економічні системи». Нарешті, він

окреслив четвертий і останній етап інформаційного суспільства, етап «індивідуальної комп'ютеризації». «На цьому етапі, – писав Й. Масуда, – у кожній родині буде персональний термінал, який використовуватиметься для вирішення повсякденних проблем і визначення напрямку майбутнього життя» [425, р. 39].

Інший висновок Й. Масуда описує інформаційний простір як поле, пов'язане мережами інформації та характеризується трьома основними ознаками:

- інформація не має кордонів, як територіальне поле;
- інформація складається з «елементів, пов'язаних об'єктивно орієнтованою дією»;
- інформація є ієрархічною, міститься та організована тими, хто її використовує та створює.

Він досліджував ідею інформаційної добровільної спільноти як результату цього інформаційного простору. Він описав це як «свободу від зв'язків із місцевістю, абсолютно новий тип добровільної спільноти». Фундаментальним зв'язком, який об'єднує людей, буде їх спільна філософія та цілі у повсякденному житті; саме технологічна база комп'ютерних комунікаційних мереж зробить це можливим» [425].

Фундаментальною працею Й. Масуди стала «Комп'ютопія» [424], в якій вчений охарактеризував майбутнє інформаційне суспільство, змалював його переваги, а також вади і потенційні небезпеки. Перш за все, що людство постало перед «суворою альтернативою», а саме – вибором між «двома різко контрастними моделями майбутнього»: між «комп'ютопією», тобто справді демократичним, правовим інформаційним суспільством, а з іншого боку, «автоматизованою державою» [170, с. 4]. Адже, за його слушним твердженням, «існує серйозна небезпека того, що ми рухаємося у напрямі контрольованого суспільства». Але також, він вважав, що «нинішній бюрократичний адміністративний апарат буде перетворений на вільну систему управління громадян», а на зміну «бюрократії привілейованого класу»

прийдуть фахівці-професіонали. «У цьому вільному громадянському суспільстві управління, примус і контроль над іншими будуть припинені. Суспільство буде синергетично функціональним і це та ідеальна форма, яку нам обіцяє інформаційна перебудова» [170, с. 46], тобто продовжуючи його думку, народжується соціальний ідеал стабільного суспільства, його життєво важливі соціальні інтереси та цінності, до яких належать: забезпечення високого рівня зайнятості населення, формування ресурсної бази розвитку для наступних поколінь, забезпечення належного рівня життя та доходів населення, надання соціальних гарантій працюючим тощо.

П. Друкер у 1995 році зробив великий внесок у формування нової концепції інформаційного суспільства, опублікувавши книгу «Посткапіталістичне суспільство» [387]. Він описує тенденції, що сприяють подоланню традиційного капіталізму, причому основними ознаками зрушення, що відбувається, є перехід від індустріального господарства до економічної системи, заснованої на знаннях та інформації, акцентуючи свою увагу на значенні й ролі не стільки інформації, скільки знань, що породило спектр нових концепцій сучасного суспільства, які можна визначити терміном «knowledge society» (суспільство знань).

А. Турен визначає постіндустріальне суспільство за соціальними та культурними факторами, а не економічними. Це суспільство, де саме мотиви, прагнення та цінності соціальних суб'єктів визначають хід та направленість соціальних процесів. Якщо в індустріальному суспільстві соціум в більшій мірі управлявся державною владою, то концепція постіндустріального суспільства ґрунтується на іншому – на саморегуляції та самоуправлінні. Саме тому А. Турен називає це суспільство «програмованим». Вирішальними для постіндустріального суспільства є те, що воно здатне саме створювати моделі управління і виробництва, організації, розподілу та споживання. В результаті подібне суспільство на всіх рівнях свого функціонування представляється не продуктом природних законів чи культурної специфічності, а є результатом впливу суспільства на самого себе, результатом систем соціальної дії її

суб'єктів. Основні відносини у такому суспільстві складаються між тими, хто управляє створенням культурних моделей, і тими, хто бере участь в історичності, погоджуючись на роль, що приписується йому пануючим класом, або навпаки прагне зруйнувати присвоєння історичності правлячим класом. Пануючими групами в програмованому суспільстві стають технократи, бюрократи та інженери.

Окрім того, А. Турен вважає, що терміни «постіндустріальне» та «інформаційне» суспільство не можна розглядати як синоніми. У постіндустріальному суспільстві, головною характеристикою якого є пріоритетний розвиток сфери послуг, що починають превалювати над обсягами промислового та сільськогосподарського виробництва та продукції, інформаційне суспільство, в якому виробництво інформаційних послуг переважає над усіма іншими видами соціально-економічної активності людей [412].

Аналізуючи погляди зарубіжних вчених щодо розвитку постіндустріального (інформаційного) суспільства не можна не згадати вітчизняного вченого В. Глушкова, який ще наприкінці 50-х рр. ХХ ст. виступив активним поборником широкого практичного використання обчислювальної техніки і одним із перших усвідомив велике майбутнє комп'ютерних технологій як потужного рушія розвитку всіх сфер діяльності людини. Безпаперова інформатика розвивається винятково швидкими темпами; «зрощування засобів телекомунікації з машинною інформатикою призведе до того, що вже недалеко той день, коли зникнуть звичайні книги, газети і журнали. Натомість кожна людина буде носити з собою «електронний блокнот», що становитиме собою комбінацію плоского дисплея з мініатюрним радіоприйомопередавачем. Набираючи на клавіатурі цього «блокнота» потрібний код, можна (перебуваючи в будь-якому місці на нашій планеті, викладати з гігантських комп'ютерних баз даних, пов'язаних в мережі, будь-які тексти, зображення (у тому числі, й динамічні), які й замінять не тільки

сучасні книги, журнали і газети, а й сучасні телевізори», – вважав В. Глушков [292].

Ці ідеї і результати досліджень В. Глушкова значно випередили час і становлять глибинну суть сучасних комп'ютерних інформаційних технологій. Особливу увагу В. Глушков приділяв роз'ясненню можливостей побудови інформаційного суспільства, базуючись на використанні комп'ютерів і телекомунікаційних мереж. При цьому особливо наголошував на необхідності надійного захисту інформації як у базах даних, так і в мережах, що використовуються для передачі даних.

Запровадження новітніх інформаційних технологій, пов'язані з революційними змінами в людському суспільстві, його соціальної структури, соціальною безпекою. Постіндустріальне (інформаційне) суспільство характеризує демасивізація суспільства і культури, деконцентрація виробництва і населення, різке зростання інформаційного обміну, зближення виробництва і споживання, індивідуалізація особистості при збереженні солідарних відносин між людьми, значно розширюються можливості для отримання освіти тощо.

Доступ до інформації й знань, культурного самовираження й соціальної участі надає можливості для розвитку, тобто знання стають основною силою соціальної безпеки у розвитку громадянина та суспільства. Розвиток мережевого суспільства надає можливість впровадження новітніх інформаційних розробок у повсякденне життя людей, стає імпульсом глибоких змін у різноманітних сферах суспільства, формування ефективної безпеки.

Таким чином, з іменами Д. Белла, Е. Тоффлера, Й. Масуди, П. Друкера, А. Турена, В. Глушкова можна пов'язати початок становлення епохи постіндустріального суспільства, яке можна в загальному вигляді охарактеризувати як початок переходу від індустріального суспільства до постіндустріального або інформаційного суспільства. Саме в цей час

починають розвиватись новітні електронні технології, які надалі складуть базис культури постмодерну.

Для подальшого дослідження окрім аналізу категорії «постіндустріальне суспільство» буде важливим з'ясування поняття «постмодернізм». Якщо теорія постіндустріального суспільства виступила продовженням теорії індустріальної фази суспільного розвитку, то постмодернізм став відносно новим феноменом, пов'язаним із принциповою зміною ролі культури в житті сучасного соціуму, що як ми розуміємо призвело до безпеки сучасних держав і суспільств.

Постмодернізм являє собою культуру постіндустріального, інформаційного суспільства, разом з тим він виходить за межі культури і в тій або іншій мірі виявляється у всіх сферах суспільного життя. Термін «постмодерн» ужив одним із перших Р. Панвіц (1881–1969 рр.) на початку ХХ ст. для позначення кризових явищ у європейській культурі [96].

Перехід від індустріальної фази розвитку до постіндустріальної (інформаційної), її ще називають епохою постмодерну, пов'язаний із значними змінами у всіх сферах людського існування: матеріальне виробництво, духовне життя, соціальні та міжособистісні відносини.

В історико-культурному (як і в історико-економічному) розвитку людства Р. Панвіц також вирізняє три фази [96]:

– *премодерн* (або премодерніті) – суспільство традиції, домінування родового (кланово-сімейного) та ірраціонального (міфу, релігії, почуттів, ініціацій, «табу» та «тотемів», колективного несвідомого, конфліктів духовного та тілесного);

– *модерн* (або модерніті), що позначає певний історичний період, що ототожнюється з Новим Часом (Modernity), який характеризується філософським та науковим світоглядом – модернізмом, що символізується такими фігурами як Ф. Бекон, Р. Декарт, І. Ньютон, Г. Гегель, К. Маркс та інші. Основною ідеєю цього світогляду була віра у можливість людського розуму пізнати світ як якесь ціле, як єдину систему. Модернізм у своїх теоретичних

побудовах виходить з того, що людині властиве абсолютне знання, яке можна втілити в реальності;

– *постмодерн* (або постмодерніті). Становлення епохи постмодерну пов'язують з другою половиною 60-х рр. ХХ ст. Вважають, що саме тоді в економічно розвинутих країнах почався перехід від індустріального (модерного) до постіндустріального (постмодерного) суспільства, спричинений упровадженням сучасних інформаційних (електронних) технологій. Технологічні чинники розвитку починають превалювати над політичними та соціальними.

Постмодерністська ситуація була підготовлена і характером соціальної практики в ХХ ст. Перманентні локальні і світові війни, експлуатація, насильство і злидні; розкол світу на протиборчі табори, рух, союзи тощо; расизм і націоналізм; регіональні та етнічні конфлікти; Хіросіма, Нагасакі і Чорнобиль і наразі війна з росією – все це і багато іншого показали хиткість і невизначеність людського буття, відсутність тих точок опори, на які можна було б спиратися в цьому соціальному світі.

На думку Р. Інглхарта, актуальність безпекової проблематики зростає у зв'язку з тим, що відбувається притаманне добі постмодерну зрушення від «матеріалістичних» цінностей з акцентом на економічній та фізичній безпеці до цінностей «постматеріальних», орієнтованих на проблеми індивідуального самовираження та якості життя [109, с. 10].

Економічне накопичення для індивідів та економічне зростання для суспільств ставали головними цілями соціального розвитку в добу Модерну.

Під постмодернізмом розумітиметься не якась окрема концепція або теорія, а загальне вираження світогляду конкретної епохи, яка власне і зветься «постмодерном». Як правило, прийнято розрізняти ці два поняття – «постмодерн», що буквально означає період, що настає після «модерну»; і «постмодернізм», що означає самосвідомість культури на цьому історичному етапі.

Виникаючи з природи Модерну, Постмодерн кардинально змінив всю парадигму розвитку людини, її ціннісних пріоритетів та орієнтацій, що змінило і саму природу соціальної безпеки.

Як справедливо зауважив вітчизняний вчений Е. Афонін: «...цінності Постмодерну вже більш високого пріоритету надавали самовираженню та якості людського життя, ніж економічній ефективності чи безпеці суспільства в цілому; розширення сфери індивідуального вибору та політичної участі громадян стало дієвим фактором зміни статичної соціальної норми на динамічну і, як наслідок, деформувало ієрархічну побудову соціальних інститутів, спричинивши втрату ними своєї колишньої ефективності; на авансцену історії, зрештою, вийшов новий тип соціального суб'єкта – знесилений Колектив (total) поступився місцем Особистості (individual)» [328. с. 29–30].

Саме постмодерн став новим типом світогляду, спрямований створення такого життєвого простору, у якому основними цінностями є воля у всьому, спонтанність діяльності, ігровий початок. Свідомість постмодерну зосереджена на запереченні будь-яких норм і традицій – етичних, естетичних, методологічних, на зреченні авторитетів будь-якої величини, починаючи з держави, великої національної ідеї та закінчуючи нормами поведінки людини. Постмодернізм проявляється як новий напрям у соціальній теорії, що намагається пояснити явища і процеси, які відбуваються останнім часом у соціальній дійсності та визначити стратегії, цілі і завдання подальшого розвитку людства.

В епоху постмодернізму неможливими стають стандартизація, масовізація суспільства. «Суспільство нової доби стає поліваріантним, у ньому панують не догми, а дискурс, на зміну очікуванню й надії людини поступово приходять прагматичним розрахунок і віра», – вважає В. Горбатенко [68, с. 277–278].

Варто підкреслити, що соціокультурна динаміка переходу модерну у постмодерн виступає прикметною ознакою процесів глобалізації та

трансформацій сучасного суспільства, яке переживає складний перехідний період. Цей період, на думку вітчизняних дослідників, слід вважати одним із факторів культурогенезу, в процесі якого занепадають традиційні і виникають нові соціальні форми і цінності, відбувається перегляд духовної спадщини, оновлення культурних традицій, що дає можливість формувати нову культурну систему, позначену багаторівневим і різноспрямованим синтезом [129, с. 8].

Аналізуючи постмодерні ознаки сучасності П. Козловські, вказував, що нині побутують дві протилежні теорії епохи. Одна розглядає сучасність як час модерну, який ще не «втїлив у життя свій недосить чіткий проєкт». Інша вбачає в сьогодні «епоху постмодерну, яка не тільки зберегла такі характерні імпульси модерну, як правова держава і права людини, але й одночасно розвинула їх до нового синтезу субстанціонального і нових тенденцій» [241, с. 21].

Тому, якщо незважати на наявні в рамках постмодернізму відмінності, можна виділити його загальні риси [273, с. 34]:

- плюралізм, відсутність будь-якого єдиного початку і універсальних передумов. Ні в пізнанні, ні в культурі, ні в людському світі немає ніяких інтегруючих ідей. Будь-яка єдність носить «репресивний» характер і пов'язана з тоталітаризмом, будь-яка форма якого повинна бути відкинута;
- нездатність людини пізнати і змінити світ і порядок речей. Будь-які наші проєкти перетворення дійсності приречені на провал;
- відмова від спроб привести світ в систему, бо він не піддається ніякій систематизації і не вміщується ні в які схеми. Події завжди йдуть попереду теорії;
- розпад суб'єкта як центру пізнання та затвердження децентрації, тобто заперечення центру як такого;
- представлення світу і культури як сукупності текстів. Текст як репрезентація реальності. А оскільки жодне тлумачення тексту не може

претендувати на визнання усіма, то і «істинного» сенсу тексту бути в принципі не може;

- відмова від поняття «прогрес» як в знанні, так і в соціальному житті.

Отже, під постмодерном у соціальній сфері сьогодні розуміють новий напрям у соціальній теорії, який ставить за мету пояснити вищезазначені явища і процеси, «стимулює розробку багатомірних уявлень про пріоритети, цілі й завдання людства, ініціює виникнення поліваріантних способів, засобів, стратегій їх здійснення» [302, с. 65].

Проведений аналіз постіндустріального (інформаційного) суспільства постмодернової доби дало нам можливість зробити висновок, що сучасний глобальний світ все більше стає мінливим, змінюються і основні пріоритети соціальної безпеки громадянина, які побудовані на загальних пріоритетах соціальної захищеності людини та усвідомлення цінності окремого індивіда та його соціальних прав.

Новим етапом у розвитку інформаційного суспільства стала розробка концепції «мережевого суспільства», в рамках якої було акцентовано увагу на тому, що по-перше, розвиток суспільства в майбутньому залежатиме не стільки від фізичних ресурсів, скільки від довіри людей до процесів мобілізації і координації знань та інформації, а по-друге, однією з ключових рис інформаційного суспільства є мережева логіка його базової структури, дотримуючись якої організують основні соціальні функції та процеси. Залученість до тієї чи іншої мережі, а також їхня взаємодія, на думку М. Кастельса, може стати джерелом влади й суспільних змін. Соціальні трансформації кінця ХХ ст. охопили весь світ і визначили новий тип соціальної структури, яка називається «мережесим суспільством», або «суспільством мережесих структур» (network society), «характерною ознакою якого є домінування соціальної морфології над соціальною дією».

Тому, в умовах сьогодні, соціальна структура суспільства, соціальна безпека громадянина все більше формується на основі мережесого суспільства.

Поняття «мережеве суспільство» стосовно суспільства в цілому було введене М. Кастельсом, основними характерними рисами якого є: зростання ролі інформації в житті суспільства, збільшення частки комп'ютерних комунікацій, створення глобального інформаційного (комунікативного) простору, і відповідно, зміна самої соціальної реальності, в якій всі основні сфери життєдіяльності та соціальної безпеки людини ґрунтуються на мережевій логіці [376].

У суспільстві постмодерної доби роль та значення мережі інформаційних потоків суттєво зростає, що сприяє певним синергетичним ефектам прискореного виникнення нової якості процесів. Інформаційні мережі, що обслуговують відповідні сфери й сегменти суспільства, можуть бути політичними, економічними, культурними. Вони мають досить широкі можливості для самоорганізації громадянських рухів за права людини, за соціальну справедливість, для захисту екології, для контролю за діяльністю державного апарату як у локальному, так і в глобальному масштабі.

Сучасне мережеве суспільство несе в собі не лише зміни характеру виробництва (наприклад, зростання виробництва послуг), а й перш за все, трансформацію соціальної безпеки, все більше націленої на потреби і ціннісні орієнтири людини.

Мережевому суспільству властива інноваційна соціальна структура та процеси, спричинені інформацією та комунікаційними технологіями. У мережевих суспільствах базові інститути трансформуються та стають більш гнучкими й такими, що легко змінюються [413, с. 6].

До важливої особливості мережевого суспільства, з-поміж інших, можна віднести індивідуалізацію праці особи, яка залежить від її знань і вмінь, а також децентралізацію робочих місць. Індивідуалізація праці підриває засади колективної згуртованості, захищеність працівників індустріальної сфери, функціонування профспілок. Різка диференціація між самопрограмованою і родовою працею містить у собі серйозні соціальні виклики і загрози для соціальної безпеки [310]. Праця була цінністю епохи модерну, то тепер у

суспільстві починає превалювати креативність, повернення до творчої основи. Отже, творчість – замість роботи, праці.

Таким чином, мережеві суспільства змінюють не технології, а соціальні потреби, що змінюються, викликаючи зміни технологій. Ідеологія, релігія, творчість, освіта – усі сфери, які обслуговують культуру, – змушені змінювати формати поширення, переходячи від статичних книжкових форм комунікації до мобільних інформаційно-комунікаційних форм.

Мережеве суспільство діє глобально – як наприклад, Європейський союз, в якому члени різних співтовариств організовані за допомогою національних, економічних та політичних мереж. Від якості та розгалуженості мережевих взаємовідносин між людьми залежить розвиток соціального капіталу, який формується у повсякденних індивідуальних та сімейних стосунках людей. З допомогою мережі взаємовідносин між людьми можна поліпшити життя і окремих осіб, і всієї спільноти в цілому. Адже людські відносини потребують взаємної підтримки та довіри. Тож кожна особа, формуючи мережу взаємозв'язків з іншими людьми, створює соціальний капітал [413].

У наш час формується тип «мережевого громадянина», людини, яка є толерантною вільнолюбною особистістю, котра відчуває відповідальність за суспільні справи й має добре осмислену й свідому громадянську позицію.

Підсумовуючи особливості структури постмодерного суспільства, варто звернути свою увагу на наступне. Одна із задач державного управління – управління соціальними процесами – має аналітичний (прямий вплив економічними, політичними, культурними важелями) та рефлексивний (інформаційно-комунікативна інтеракція) рівні. Базовим для рефлексивного соціального управління є поняття інформаційної рівноваги, тобто такого стану соціальної мережі (групи, колективу, натовпу, товариства, споживачів тощо), при якому її агенти підпорядковують свої дії очікуваним діям з боку інших агентів цієї ж групи.

Більше того, важливими засобами пізнавальної діяльності в мережевому суспільстві стають інформаційно-комп'ютерні технології, які дають змогу побудувати комп'ютерні моделі досліджуваних об'єктів. З'являється новий вид об'єктів наукового пізнання – віртуальна реальність, за допомогою якої можна глибше дослідити світ. А відповідно суб'єктом пізнання стає людино-машинна система – людина – комп'ютер.

У подальшому дисертаційному дослідженні, в контексті його об'єкту і предмету, за основу буде взято концепції інформаційного та мережевого суспільства.

У зв'язку з активним поширенням інформаційних технологій напрошується припущення, що постмодернізм – це не що інше, як світогляд сучасного інформаційного суспільства. Саме такий підхід надав можливість всебічного розвитку інформаційного суспільства.

Сучасні інформаційні технології суттєво змінюють наше життя, а саме – спосіб виробництва продуктів і послуг, організацію та форми проведення дозвілля, методи й форми освіти, впливають на соціальну структуру суспільства, економіку, політику та розвиток соціокультурних інститутів. Більше того, розвиток цих технологій не тільки породив різноманітні соціальні ефекти, а й сприяв виникненню нового гуманітарного знання, відомого як концепція інформаційного суспільства [236, с. 140].

Відмінними рисами запровадження соціальної безпеки інформаційного суспільства є [79, с. 26]:

- збільшення ролі інформації та знань у житті суспільства;
- зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті;
- створення глобального інформаційного простору, що забезпечує:
 - а) ефективну інформаційну взаємодію людей;
 - б) їхній доступ до світових інформаційних ресурсів;
 - в) задоволення їх потреб у інформаційних продуктах та послугах;

– постійне зростання рівня інформаційної культури всіх суб'єктів інформаційних відносин, у тому числі, в структурах державного управління.

Україна все більше стає відкритим суспільством, де громадяни мають право на повноцінний доступ до інформації, інформаційно-комунікативних технологій – індустрія інформаційних послуг.

3.2. Сервісно-орієнтована держава

Науково-технологічні досягнення кінця другого тисячоліття, нерозривно пов'язані зі змінами в культурі в цілому, формують новий образ реальності, утвердження якого і дозволяє говорити про сучасне суспільство не тільки як про інформаційне, а й як про постмодернове.

Цікаву думку висловив Л. Луценко, який вважає, що «...в постіндустріальному суспільстві виділяється два чіткі етапи розвитку: сервісне суспільство та інформаційне суспільство. З розвитком інформаційних технологій частина сервісних соціумів знаходить нове наповнення, перетворюючись на медіаіндустрію, стаючи все більш і більш значущою, поступово формуючи інформаційне суспільство як соціальну реальність» [161].

Концепція сервісної держави передбачає зміну підходу до управління в публічному секторі, трансформацію засад відносин між публічними органами і громадянами. Головним призначенням держави стає служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання якісних послуг громадянам. Сервісний підхід у державному управлінні насамперед передбачає впровадження інформаційних технологій управління, спрямованих на підвищення якості публічних послуг, підвищення соціального захисту населення і в кінці кінців формування ефективної соціальної безпеки.

Сервісно-орієнтована держава бере свій початок з досвіду розвинених держав світу (Велика Британія, США, Канада, Нідерланди, Швеція, Фінляндія та інші), де починаючи з 80-х рр. минулого століття набула поширення

доктрина «new public management» («новий публічний менеджмент») та відбулася зміна пріоритетів у діяльності органів публічної влади, а також у засадах і формах їх відносин із громадянами. У цих країнах запровадили систему оцінювання роботи органів влади, що ґрунтується на очікуваннях та уподобаннях споживачів, що фактично і стало початком впровадження доктрини «служіння» («надання послуг») [336, с. 33].

З одного боку, поняття «сервісна держава» ширше, оскільки фактично означає модель побудови держави в інформаційному суспільстві. З іншого – очевидна змістовна акцентуація сервісної держави саме на наданні публічних послуг, тоді як близько споріднені поняття «електронний уряд», «відкритий уряд» мають інформаційно-правову спрямованість [180].

На думку О. Карпенка, сервісно-орієнтована держава – це суспільні відносини, спрямовані на державну політику надання управлінських послуг (або сервісно-орієнтовану державну політику), як цілеспрямований курс дій органів влади та сукупність засобів (механізмів, інструментів, важелів, способів), які вони практично реалізують для створення, забезпечення, функціонування, та розвитку сервісної держави (впровадження механізмів взаємодії суб'єктів і об'єктів надання державних і муніципальних сервісів) [119, с. 28–29].

На думку А. Соколова, модель «сервісної держави» акцентує чотири виміри держави [304]:

- держава є гарант (тобто інститут, що забезпечує виробництво і надання певних послуг);
- держава є інститут, що створює необхідні рамки для процесів громадської активності та спонукає громадян до самостійного рішення проблем;
- держава є інститут нагляду (здійснюваного на основі встановлених правил) громадської і, передусім, економічної діяльності;

– держава є виробником робіт і послуг для суспільства, які це диктують, наприклад, питання безпеки, якщо держава може це зробити з меншими витратами, ніж інші виробники.

У Західній Європі 40-і рр. ХХ ст. відзначилися формуванням теорії і практики держави загального добробуту (Welfare State), що передбачало спрямування вектору публічної влади на забезпечення соціальних стандартів, причому чим далі, тим стандарти ставали все вищими. В основі цієї теорії лежали ідеї Дж. Кейнса, висловлені у праці «Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей» [281, с. 325].

Головний зміст цієї теорії зводиться до такого: сучасна демократична держава втратила класовий характер і діє в інтересах усіх членів суспільства, використовуючи такі економічні важелі, як політика цін, податки, інвестиції, державне замовлення, кредити, регулювання експорту та імпорту і в такий спосіб впливає на приватний сектор, пристосовує його для блага всіх. Держава через свою соціальну політику (матеріальна допомога, поліпшення умов праці, підвищення заробітної плати і пенсій, покращення житлових умов, охорони здоров'я, освіти), забезпечує вищий рівень життя населення всієї країни. Дж. Кейнс доводив, що розвиток змішаної економіки, активізація функції соціальних послуг, відмирання репресивно-каральної функції держави перетворює її з класово-антагоністичної на державу загального добробуту.

Отже, під «державою добробуту» розуміють систему економічних, фінансових, соціальних інститутів держави, що здійснюють регулювання економічної та соціальної безпеки щодо забезпечення зайнятості населення, високого рівня доходів, а також реалізують програми соціальної допомоги вразливим верствам населення.

Слід зазначити, що поняття «соціальний захист» в скандинавських країнах трансформоване в термін «соціальний добробут». У Конституції Швеції зафіксована категорія «держави добробуту» концепція правління, при якій держава відіграє ключову роль в захисті і заохоченні економічного і соціального добробуту своїх громадян. Вона заснована на принципах рівності

можливостей, справедливого розподілу багатства і громадянської відповідальності щодо тих, хто не в змозі самотійно забезпечувати собі певні соціальні стандарти [471].

Тобто Швеція декларує себе як держава, в якій населення є матеріально забезпеченим належним чином та відсутня бідність. Адресною соціальною допомогою керують відділи соціального обслуговування при місцевих органах влади. Розміри допомоги визначаються на місці, а вона сама нерідко є лише складовою комплексної допомоги особі чи сім'ї. До недавнього часу більшість тих, хто звертався за допомогою, становили літні люди чи бідні сім'ї з дітьми, проте у 90-ті рр. ХХ ст. ними стали переважно одинокі, молоді й часто бездітні люди. Розповсюдження бідності серед бездітних сімей з осіб працездатного віку становить 7 %, що є найвищим показником серед інших країн. Серед причин, що змусили звернутись за допомогою, соціальні працівники називають безробіття, соматичні та психічні захворювання, алкоголізм та наркотична залежність [471].

А цифровізація у державі, безперечно, відкриває нові можливості для людей, підвищує рівень її сервісної й аналітичної функції та дозволяє побудувати державу для громадян. Так, завдяки зусиллям уряду України понад 125 послуг сьогодні доступні в режимі онлайн на Урядовому порталі (<https://www.kmu.gov.ua/kmu.gov.ua>). Запроваджено принцип «цифровий за замовчуванням» та інші базові елементи, необхідні для того, щоб державний сервіс став ближчим до українців – «in one click». Держава вже робить хоч і не великі, але вагомі кроки назустріч людям.

З погляду сучасної політико-управлінської теорії, мова повинна йти про серйозну трансформацію самих принципів взаємодії влади й громадянського суспільства, коли громадянин з об'єкта владно-управлінського впливу перетворюється в компетентного споживача послуг.

Сервісно-орієнтована держава, її ефективність в умовах розвитку інформаційних технологій не можлива без запровадження діяльності електронного урядування.

У науковій літературі все частіше використовують поняття «електронне урядування», «електронний уряд», останнім часом «цифрове урядування», «мобільний уряд». Тому при аналізі поняття «сервісно-орієнтованої держави» необхідно з'ясувати чи ці поняття синоніми, чи вони мають різне тлумачення, і які поняття найбільш привабливі для нашого дослідження.

Із прийняттям в 2010 році «Концепції розвитку електронного урядування в Україні», вперше офіційно було визначено поняття «електронне урядування» як «форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [265].

Дослідник з Австралії К. Фан вважає, що електронне урядування – це електронний уряд, сутність якого полягає у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні та наданні публічної інформації й послуг в усіх державних установах. Це насамперед зумовлено, на його думку, тим, що однією зі змін у структурах управління є зростання підключених структур управління [399].

Поняття «електронний уряд» (e-government) запропоноване Європейським Союзом: це використання інформаційних та комунікаційних технологій у державному управлінні, поєднане з організаційною зміною та новими навичками, для впровадження державних послуг та демократичних процесів, а також для зміцнення підтримки публічних політик [391].

«E-government is more about government than about «e» (Електронний уряд – це більше про уряд, ніж про електронний) – такий своєрідний девіз роботи ОЕСР в області e-government. Це означає, що уряди повинні використовувати механізми і можливості інформаційного суспільства для того, щоб робота органів державного управління максимально відповідала потребам громадян. При цьому слід зауважити, що e-government є не просто використанням Інтернету в роботі органів влади.

Як визначає І. Погребняк: «...без структурної реформи системи влади, вироблення концептуально нового підходу до організації надання адміністративних послуг, впровадження ІКТ не призведе до підвищення ефективності роботи, а буде виглядати, як спроба навчити старого собаку новим трюкам» [234, с. 29].

Отже, продовжує І. Погребняк, «e-government можна визначити як спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних Інтернет-мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу і робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами. На практиці це означає організацію управління державою і взаємодію з фізичними, юридичними особами шляхом максимального використання в органах публічної адміністрації сучасних інформаційних технологій» [234, с. 29-30].

Більшість закордонних дослідників e-government визначає як використання Інтернет-технологій, спосіб подання інформації та послуг і забезпечення доступу до інформації та послуг. Тобто, e-government відноситься до методів діяльності уряду, а не до уряду як суб'єкту цієї діяльності.

Вісім типів взаємовідносин електронного урядування, на яких будується різнопланова система соціальної безпеки виділяє Ж. Фенг [277]:

- уряд до громадянина (G2C) – сприяє наданню державних послуг в Інтернеті, зокрема, надання інформації та комунікацій;
- громадянин до уряду (C2G) – сприяє наданню громадських послуг в Інтернеті, зокрема, через електронну службу доставки для обміну інформацією та комунікації;
- уряд до бізнесу (G2B) – переведення в електронний формат різноманітних угод, зокрема електронних закупівель та розробки електронного ринку для державних закупівель; виконання тендерів

- державних закупівель за допомогою електронних засобів обміну інформацією та товарами;
- бізнес урядові (B2G) – управління бізнесом, що активно здійснює операції з такими електронними угодами, як електронні закупівлі та розробка електронного ринку для державних закупівель; використання тендерів з державних закупівель за допомогою електронних засобів продажу товарів і послуг;
 - уряд до співробітника (G2E) – ініціативи, які сприяють управлінню державною службою та внутрішнього зв'язку з урядовими співробітниками, щоб розробити додатки з електронної кадрової служби, запровадження електронного документообігу тощо;
 - уряд до уряду (G2G) – забезпечує електронну взаємодію різноманітних державних департаментів та агентств, наповнення та використання державних баз даних тощо; включає в себе внутрішній обмін інформацією й товарами;
 - уряд до некомерційних організацій (G2N) – уряд надає інформацію та здійснює комунікації з некомерційними організаціями, політичними партіями і громадськими організаціями, законодавчого спрямування;
 - некомерційні організації до уряду (N2G) – обмін інформацією та комунікації між урядовими та неприбутковими організаціями, політичними партіями та громадськими організаціями, законодавчими організаціями тощо.

Європейська комісія, оцінюючи потенціал нової форми управління, визначила електронний уряд як «використання інформаційних і телекомунікаційних технологій у державних адміністраціях у сукупності з проведенням організаційних змін і набуттям нових навичок, спрямованих на поліпшення суспільних служб і демократичних процесів, а також посилення підтримки державної політики. Електронний уряд є засобом для підвищення ефективності державного обслуговування. Він спрощує провадження державної політики й допомагає держсектору, з одного боку, розширювати

обсяг послуг і підвищувати їхню якість, а з другого – збільшувати економію ресурсів» [145, с. 143].

У сучасних умовах вже не достатньо просто залучення інтернет-технологій у всі процеси, яких стосується урядування. Сучасність вимагає нових рішень, інноваційних підходів. Все частіше у науковому дискурсі вживають поняття – цифрове урядування.

Як вважають європейські експерти, у результаті впровадження е-уряду варто очікувати: поліпшення якості послуг з надання інформації держорганами; зменшення часу обслуговування клієнтів (громадян і бізнесу); зниження адміністративних бар'єрів; зменшення витрат на адміністрування; розширення набору державних послуг; підвищення ефективності діяльності держорганів і якості надаваних ними громадянам і бізнесу послуг; поліпшення показника задоволеності клієнтів послугами.

Потрібно визначити відмінність цифрового урядування та електронного уряду. Головна відмінність цифрового урядування від електронного уряду полягає в тому, що відбуваються зміни у використанні технологій для формування результатів державного управління, а не просто для підтримки урядових процесів, це в свою чергу, вимагає послідовного і стратегічного планування політики використання цифрових технологій у всіх сферах і на всіх рівнях управління. Цифрове урядування передбачає передусім глобальні трансформаційні процеси та нове розуміння якості цифрового «спілкування» між державою та суспільством. Важливо усвідомлювати, що цифрове урядування повністю перекреслює концепцію «управління заради управління» й переходить у площину «управління для задоволення потреб громадян. З упевненістю можна сказати, що цифрове урядування не є лише черговою стадією урядування електронного, а є його якісним перетворенням». Європейською комісією електронний уряд визначається як застосування ІКТ в державному управлінні у поєднанні з організаційними змінами і новими навиками державних службовців з метою підвищення якості державних послуг і демократичних процесів.

Отже, у сучасному розумінні англomовний термін «e-government» тлумачиться не лише як електронний уряд, а як електронне управління державою, тобто використання в органах державного управління сучасних технологій, у тому числі, Інтернет-технологій. А якщо вести мову вже про електронне управління, як про певну технологію, то виникає нове поняття «електронне урядування».

Досвід Данії з впровадження електронного урядування вибрано для нашого аналізу не випадково. Ця європейська країна є беззаперечним лідером з розвитку е-урядування. Стратегія електронного урядування, в Данії базується на цифровому самообслуговуванні й була запроваджена як процедура взаємодії громадськості з державним сектором.

Стратегія має три головні напрями, кожен з яких поширюється на різні сфери для створення ефективної соціальної безпеки громадянина [351, с. 143]:

напря́м 1. Кінець паперових форм та листування. Станом на 2014 рік у всіх громадян має бути електронна поштова скринька, на яку їм надходять листи від влади;

напря́м 2. Новий електронний добробут. Цифрові технології добробуту мають бути використані послідовно задля модернізації та раціоналізації основних галузей добробуту, освіти, охорони здоров'я, тощо;

напря́м 3. Електронна суспільна співпраця. Спільні електронні рішення, що їх висувала держава, регіони та муніципалітети, мають втілюватися разом.

Досвід Данії у сфері е-урядування є важливим для України, оскільки він дає змогу спростити процес модернізації державного управління, розробити свою систему соціальної безпеки, виокремити кращі шляхи її розвитку.

У Німеччині послуги федерального уряду (\approx 400 видів) за змістом класифіковані на 8 типів, більшість з цих послуг надаються громадянам завдяки цифровим технологіям [360, с. 120–125].

Концепція сервісної держави передбачає трансформацію відносин між органами, установами, організаціями та громадянами, що надають публічні послуги на основі цифрових технологій. Ці відносини головними чином

спрямовуються на задоволення різноманітних потреб людини, а ключовою функцією публічних установ стає соціальна безпека людини.

Для побудови сервісної держави й впровадження державних послуг варто зосередитись на формуванні правильної та сучасної інфраструктури, оцифрувати реєстри, розширити мережу електронної ідентифікації, провести аудит процесів надання послуг (найбільш соціально важливих для населення). Це довготривалі, проте фундаментальні речі. Переваги електронної держави як сервісної держави визначаються [341, с. 9–16]:

- цільовою орієнтацією виконавчих структур державної влади на потреби різних соціальних груп населення, що значною мірою зумовлюється перенесенням стандартів і правил бізнесу до системи публічного управління;
- новими якостями управління, заснованими на гнучкому реагуванні відповідно до принципів інтерактивної комунікації та зворотного зв'язку за допомогою призначених для користувача запитів;
- дійсними можливостями реалізації соціальних функцій держави на основі якісного надання публічних послуг широкому колу споживачів;
- зниженням державних витрат управління, пов'язаних із децентралізацією бюрократичних структур і відкритістю процесів прийняття рішень;
- можливістю контролю процесів управління.

Найвищий розвиток «сервісної» моделі держави простежується у рамках постмодерністської парадигми вдосконалення інститутів держави. Пріоритетним завданням держави стає створення умов для самореалізації індивідів, забезпечення їх індивідуальної свободи і прав, надання публічних послуг, які задовольняли б потреби громадян. У державі, що дотримується такої парадигми і реалізовує «сервісну» модель має місце, по-перше, заміщення розподільчих форм державної діяльності продуктивними, що припускають відносно неринкове виробництво і забезпечення приватних осіб певною сукупністю послуг (процес сервісизації). По-друге, зміна ролі громадян і бізнесу з об'єкту дії держави на реальних учасників управлінських

процесів, що припускає орієнтацію сектора державного управління на суб'єкта як ціннісну домінанту і відтворення їх людського і соціального потенціалів (процес суб'єктивації) [304].

У процесі створення сервісно-орієнтованої держави важливим є зміна суб'єктно-об'єктної взаємодії. Системотворчим чинником сервісизації як результату, повинен стати процес суб'єктивації. Суб'єктивація в секторі державного управління розуміється як механізм введення соціально-економічних і функціональних суб'єктів в інституціональне середовище держави за допомогою діяльнійшої комунікації і наділу учасників взаємодії інституціональними ресурсами.

Суб'єктивація обумовлює орієнтацію на певний громадський рівень цілераціональних суб'єктів, а в ідеалі реалізації «сервісної» моделі держави – цінносно-раціональних. Вона припускає [304]:

– по-перше, не просто декларування необхідності орієнтації, а орієнтацію в діяльному аспекті за допомогою виявлення послідовності формування процесів взаємодії. У системному розумінні категорія взаємодії використовується для характеристики системи дій і опису взаємно орієнтованих реакцій у відповідь;

– по-друге, надання учасникам взаємодії інституціональних ресурсів. Для актуалізації таких ресурсів населення, як знання, досвід, активність потрібно надання інституціональних ресурсів (фінанси, влада, інформація). Організації на відміну від фізичних осіб мають такі ресурси як фінанси. Проте в публічній сфері суб'єктивація відбувається не лише за рахунок фінансових ресурсів, але і підтримується громадянськими засобами. Тому для формування повноцінних суб'єктів реальний ресурс дії повинні отримати організації громадянського суспільства і бізнес-співтовариства;

– по-третє, орієнтацію сектора державного управління на реалізацію і відтворення суб'єктами людського і соціального капіталів як соціально-економічної якості людського і соціального потенціалів в макромасштабі.

Питання щодо трансформації України в сервісну державну на основі цифрових технологій неможливо розглядати без врахування досвіду провідних країн Європи, до яких, в тому числі, входять Австрія, Велика Британія, Франція, Німеччина тощо, адже на даний час державна політика у більшості сфер життєдіяльності суспільства спрямована на її перевтілення під європейські стандарти.

В Австрії діє Загальний закон про адміністративні процедури; в Естонії – ряд законів про адміністративну процедуру; в Польщі – Кодекс адміністративного судочинства – відповідають потребам населення в послугах або наданні відповідних послуг самими органами влади, або за допомогою укладання договорів на їх поставку з приватними підрядниками.

В Австрії, наприклад, уряд створив платформу Digital Austria. Вона координує роботу центральної, регіональної та місцевої влади. Роботу поділено на чотири напрями [341]:

- інформаційний – загальний доступ до інформації від відомств;
- комунікаційний – обмін інформацією з державою;
- транзакційний – держпослуги й електронний документообіг;
- персоналізаційний – розподіл контенту залежно від запитів громадян.

У Польщі впроваджувати IT-рішення в сфері соціальної безпеки розпочали ще в 1990-х рр. з впровадження проекту PES. З 2015 року прийнята програма «Цифрова Польща» (Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014–2020) [89].

Метою програми є зміцнення цифрових фондів для національного розвитку [34]:

- загальний доступ до високошвидкісного інтернету;
- ефективні та зручні публічні електронні послуги;
- рівень цифрової компетентності громадян й урядовців, що постійно зростає.

Починаючи з 2015 року всі реформи, прийняті в рамках «Цифрової Польщі», рухаються в напрямку повної диджиталізації послуг. Тепер навіть популярний у Польщі державний проєкт 500+ (соціальні виплати для дітей, ними, до речі, можуть скористатися навіть емігранти) також передбачає онлайн-подачу заявки. Це можна зробити через свій онлайн-банкінг – жодної потреби стояти у чергах. Так само через онлайн-банкінг, можна створити для себе так званий довірений профіль eGO, який існує в рамках польської системи ePUAP (електронна платформа служб державного управління). Це система, що дозволяє публічним установам надавати громадськості адміністративні послуги через електронні засоби комунікації. Зокрема, в рамках такої платформи, є можливості: прописатися в новому помешканні онлайн; зареєструвати фірму онлайн; зареєструвати запрошення для іноземного працівника онлайн тощо. У напрямі повного «оцифрування» йде й процес контролю та прозорості державних установ та урядовців, що сприяє участі громадян в управлінні та аналізі прийнятих рішень. Наприклад, створення єдиного державного сервісу DanePubliczne.pl надало можливість полякам контролювати всі дані, що знаходяться у публічному доступі в рамках однієї платформи. Розвиток таких рішень дозволив створити так звану єдину точку контакту для громадян (Single Point of Contact) – проєкт Obywatel, де кожен мешканець може поспілкуватися з держустановою, надати запит й перевірити все, що його цікавить: історія вживаного транспортного засобу; сумніви щодо бюджету політичної партії; борги своєї гміни (громади); перевірка, чи автобус, що везе твою дитину до школи, безпечний та має дійсну страховку тощо. Цифрові технології дають змогу полякам обрати, як вони хочуть отримати інформацію – «старим» способом чи вже новим. Хочеш перевірити скільки в тебе пунктів (за порушення ПДР) на права – можеш йти в комісаріат поліції, але можеш перевірити це онлайн, сидячи на дивані. Сьогодні, один з найважливіших проєктів, який розвиває міністерство – це проєкт mObywatel, та його два підпроєкти: mDokumenty – які дозволяють мати в смартфоні водійські права та особисте посвідчення (ID-карту) – українським

аналогом є внутрішній паспорт; mWeryfikator – який дозволяє перевіряти такі електронні документи та їх чинність, в управліннях, в поліції та навіть у готелях. У рамках цих платформ створюється можливість зберігати, передавати та підтверджувати свої приватні данні на екрані телефону. Послуга на цьому етапі звичайно добровільна – більша частина населення може надавати перевагу традиційним пластиковим посвідченням, які з часом зникнуть. Тобто у найближчому майбутньому поляки зможуть не носити з собою оригінали документів, наприклад, при відкритті рахунку в банку, при голосуванні, в органах реєстрації актів цивільного стану. Пілотний проект успішно стартував у 2017 році та чекає загального впровадження на всій території Польщі [89].

У 1992 році Рада міністрів Франції прийняла «Статут про доставку громадських послуг», де були представлені основні принципи регулювання діяльності французької державної служби на основі рівності, неупередженості та безперервності, а також нові принципи діяльності, як реакція на появу нових потреб громадянина в прозорості та підзвітності, простоті та доступності. Для скандинавської моделі сервісної держави притаманна система сервісного адміністрування, де адміністрації державних органів влади представлені як служби сервісу, які сприяють утвердженню у свідомості громадян уявлень про те, що органи державної влади у системі публічного управління сприймаються не як державні інституції, а як структури, що надають якісні послуги громадянам [111, с. 13–14].

Скандинавська модель сервісної держави на противагу ідеології індивідуалізму, значно розширює роль держави, вона бере участь у стимулюванні економічного зростання, забезпечує програми соціального захисту та соціальні інвестиційні проекти. За участю держави створюються численні фонди, фінансування яких передбачається в бюджетних статтях. Реалізація зазначених проектів здійснюється у тісній співпраці з деякими великими громадськими об'єднаннями. Щоб уникнути гострих конфліктів, знайти ефективні шляхи розв'язання проблем соціального захисту людей та

для забезпечення співпраці у цих питаннях державних органів, громадських асоціацій, комерційних структур у зазначених країнах створюються спеціальні ради як на загальнодержавному, так і на регіональному та галузевому рівнях, з підключенням до них безпосередньо працівників підприємств.

Шведська сервісна держава функціонує на засадах «три D»: Dialog, Discussion, Decision (діалог, обговорення і вирішення). Основними принципами побудови електронного уряду у Швеції стало надання послуг у будь-який момент часу, наявність єдиних технічних стандартів взаємосумісності (електронні додатки повинні задовольняти принципи загальної архітектури систем ідентифікації, безпеки, дизайну), а також забезпечення конфіденційності і виконання правил інформаційної безпеки, беззастережна орієнтація на думку громадян у процесі реалізації нововведень [111].

Отже, в провідних країнах Європейського Союзу розвиток електронної інфраструктури державного управління передбачає значно більше, ніж створення системи сайтів органів влади й інших установ.

Процес становлення системи «електронного уряду» в країнах Західної Європи можна умовно розділити на три стадії: «публічність», «участь» і «онлайн-транзакції» [389, с. 24–25].

Зокрема, стадія «публічності» направлена на використання новітніх інформаційних технологій для доступу громадян і інститутів громадянського суспільства до інформації та впливу на органи державної влади й місцевого самоврядування. Стадія «участі», має на увазі розширення можливостей участі громадян в управлінні державними й суспільними справами на всіх рівнях влади. І нарешті, стадія «онлайн-транзакцій» припускає надання послуг державних і муніципальних установ через Інтернет – оплату комунальних платежів, реєстрацію громадських об'єднань, тощо. Серед можливих переваг від таких нововведень слід назвати спрощення бюрократичних процедур і значне скорочення строків при оформленні необхідних документів, забезпечення більш суворої податкової підзвітності юридичних і фізичних

осіб, за допомогою введення уніфікованої системи електронного обліку, підвищення рівня бюджетних платежів, скорочення масштабів корупції й, відповідно, ріст довіри громадян до інститутів влади [84].

Дуже цікавий та яскравий приклад використання можливостей електронного уряду (e-Government) як важливого ресурсу для впровадження сервісно-орієнтованої держави демонструє досвід уряду Великої Британії [73, с. 22–29]. Створена комісія при уряді дійшла висновку, що всі повідомлення адресовані громадянам, повинні стосуватися не того, що уряд вважає за важливе, а того, що є важливим для громадян. Саме так Велика Британія запровадила нову, так звану громадяно-центричну модель сервісно-орієнтованої держави.

У результаті такого демократичного розвитку сервісно-орієнтованої держави з'явився урядовий портал Directgov (www.direct.gov.uk). З 2021 року урядова платформа Gov.uk. На теперішній час цей портал держпослуг і важливої інформації, що використовується сотнями департаментів замість існуючих раніше DirectGov як один із ефективних сучасних комунікативних продуктів. Вся інформація в ньому згрупована за 17-ма основними напрямками і викладена за інтересами, потребами й проблемами громадян. «Наприклад, якщо ви – водій, будь ласка, заходьте в розділ, що стосується водіїв та транспорту. Там можна сплатити транспортний збір або, за необхідності, записатися на іспит водія. Це все здійснюється безпосередньо на порталі, й не потрібно спеціально приходити до державної установи. Якщо ж ви молода сім'я, у вас є діти, то відповідно усі батьківські турботи можете вирішити на Gov.uk.: тут, наприклад, знайдете школу для своєї дитини тощо. Отже, людина заходить на сайт і шукає не міністерство, не якусь бюрократичну структуру, яка вирішує певну проблему, а розділ, де пропонується її розв'язання». Натомість до реформи урядової комунікації, що розпочалася 2003 року, в Британії налічувалося 1 800 урядових порталів, у результаті чого людей нерідко «відфутболювали» з сайта на сайт, від міністерства до міністерства. Саме тому урядова інформація не доходила до

громадян, вони не відгукувалися на неї, а найголовніше, майже ніколи не заходили на урядові сайти. Водночас, портал Directgov надав найповніший обсяг державних послуг і в одному місці. Таким чином, уряд, у даному випадку, позиціонує себе як постачальника послуг, як суб'єкта сервісної політики, а громадяни – клієнти, яких уряд обслуговує» [275].

Ще одним цікавим прикладом для наслідування можна назвати систему надання адміністративних послуг у Великобританії, в якій наявний особливий суб'єкт надання адміністративних послуг – «омбудсмен у сфері публічних послуг» (Publicservices ombudsman), зазначену посаду утворено шляхом об'єднання посад омбудсмена з питань охорони здоров'я, омбудсмена з питань місцевого самоврядування, омбудсмена з питань соціальних послуг та з питань діяльності адміністративних органів. Завданням омбудсмена з питань публічних послуг у Великобританії є соціальна безпека громадян від порушень з боку органів публічної адміністрації, оскільки омбудсмен уповноважений розглядати скарги на дії, рішення чи бездіяльність органів публічної адміністрації у сфері надання публічних послуг [449].

На окрему увагу заслуговує gov.uk.Verify – платформа для визначення ідентичності користувачів для безпечного використання державних сервісів. Подібний портал вже створюють в Україні, а тому британська версія може значно допомогти в успішному запуску вітчизняного інструменту e-government.

Першою в світі країною, яка запровадила електронну взаємодію реєстрів та ID-картки, провела електронні вибори та досягла показника онлайн-послуг у 99% є Естонія. В Естонії з 2001 року використовується X-Road – програмне забезпечення, яке дозволяє закодовано комунікувати між собою всім урядовим установам. Естонська версія X-Road належить естонській державі. Але останніми роками були зроблені кроки для впровадження цього програмного забезпечення і в інших країнах, передусім у Фінляндії, а зараз також в Ісландії. Вони всі функціонують на тому самому програмному коді, мають всередині дещо різні структури, але можуть бути вибудовані в так звану «федерацію».

Це означає, що між фінською та естонською державою вже сьогодні відбувається обмін деякими даними, приміром, щодо стану здоров'я на той випадок, якщо фінський громадянин зі своїм фінським посвідченням особи приїздить до Таллінна, забувши свої медикаменти в Гельсінкі, для яких потрібен рецепт. Тоді він може просто піти до фінської аптеки і отримати ці ліки, не йдучи перед цим до естонського лікаря [145].

Серед головних досягнень на шляху до побудови цифрової держави в 2021 році – Україна стала першою країною у світі, яка узаконила електронні паспорти й прирівняла їх до паперових. За даними групи «Рейтинг», цю програму українці оцінили найвище – їй довіряють 64% опитуваних. У 2021 році команда Мінцифри України під час Dii Summit 2.0 презентувала масштабне оновлення Дії понад 10 зручних електронних послуг: зміна місця реєстрації онлайн; податкова в декілька кліків; електронні петиції; е-підпис у смартфоні; автоматична реєстрація ФОП, і ще багато революційних для України та світу послуг уже доступні на порталі та в застосунку Дія. В планах впровадження чотирьох рівнів е-послуг: інформація про державу – перший рівень, комунікація з державою – це другий рівень, транзакції з державою – третій рівень, залучення в управління державою – це четвертий рівень. Із вже реалізованих е-послуг в нашій країні можна відмітити ряд досить таки корисних і тих, які полегшили життя громадян та бізнесу. Зараз можна зареєструвати бізнес онлайн, отримати численні довідки та витяги з реєстрів, подати заяву на допомогу при народженні дитини та інші. Основна ціль, яку перед собою ставить нова влада – це легка, швидка та ефективна взаємодія з державою громадян та власників бізнесу за допомогою смартфона, планшета чи ноутбука без втручання чиновників [277].

У контексті програми «Держава в смартфоні», визначеної урядом України як першочергова, використання мобільного каналу для надання послуг, забезпечення соціальної безпеки громадян, особливо з інклюзивними запитами, у рамках впровадження електронного урядування також називають «мобільним урядом» або «м-урядом». Такий «мобільний уряд» є інтегральною

складовою електронного уряду, що дозволяє надавати послуги електронного уряду громадянам та організаціям на основі використання технологій мобільного зв'язку.

Вперше цей термін з'явився в роботах І. Кушчу на початку 2000-х років, який визначив «мобільний уряд» як стратегію, яку реалізують за допомогою використання усіх видів бездротових технологій, сервісів, додатків та пристроїв мобільного зв'язку з метою максимізації переваг від використання системи електронного уряду для усіх суб'єктів взаємодії в рамках електронного уряду – органів державної влади, громадян та бізнесу [416].

«Держава у смартфоні» надає можливість: проголосувати на виборах; написати скаргу на чиновника; перереєструвати автомобіль; стежити за успішністю дитини у школі; сплатити податки чи комунальні послуги; отримати рецепт на ліки; зареєструвати дитину після народження тощо [277].

Усе це дозволить Україні, як сервісній державі вже найближчим часом увійти в режим «без паперів». Треба визнати, що в такі важкі часи в Україні почали впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), спрямованої на усунення корупційних ризиків. Система автоматизує більшість процесів, пришвидшить розгляд заяв та сприятиме усуненню корупційних ризиків в соціальній сфері.

Єдиний соціальний реєстр (ЄСР) – ключовий елемент у роботі ЄІССС. Він створений на базі Реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду. Уже зараз в ЄСР є актуальні дані про особу, зокрема інформація про її документи та страхові виплати. Завдяки тому, що ЄСР взаємодіє з іншими реєстрами, підтвердження особи відбуватиметься автоматично, а з документів достатньо мати лише паспорт. Згодом інтеграція реєстру з порталом Дія дозволить подавати заяви на отримання соціальної допомоги онлайн. Для працівників соцорганів у ЄІССС створять кабінети. Вхід до яких відбуватиметься через електронний підпис. Це забезпечить захист даних та унеможливить несанкціонований доступ до системи. «Із впровадженням ЄІССС українцям не потрібно буде звертатися у декілька держустанов, щоб зібрати всі необхідні

довідки для отримання соціальних послуг», – вважають у Мінцифри. Зараз доступні сім послуг. Серед них дистанційне отримання довідок про розмір пенсій та сплачені страхові внески, а також соціальні послуги для дітей і сімей з дітьми, людей з інвалідністю та інші [15].

«Україна має стати сервісом, який допомагає швидко отримувати послуги та чесно виконувати свою роботу. Тому український уряд запустив проєкт «Цифрова держава», що згодом об'єднає всі відомства в єдину зручну й дієву онлайн-систему. Що таке цифрова держава? Це сервісно-орієнтована держава, яка включає в себе певні принципи та критерії, а саме: активне надання послуг та орієнтація на надання послуг з життєвими ситуаціями; концепція життєвого циклу у різних сферах суспільства; цифрові платформи як форма реалізації запитів мережевого суспільства, формування інтегрованих цифрових платформ; подальша цифровізація державних послуг та функцій; екосистемний підхід до управління розвитком; перенесення уваги з ресурсного забезпечення на керування змінами та комунікаціями» (https://diia.gov.ua/img/diia-october-prod/sites/1/Diia_LOGO_GUIDE.pdf).

Нині все більшої актуальності набуває проблема цифровізації суспільного життя, яка характеризується запровадженням новітніх цифрових технологій. Саме наступний підрозділ і буде присвячено аналізу запровадження соціальної безпеки на основі цифрових технологій в зарубіжних країнах, досвід яких буде актуальним і цікавим для України.

3.3. Зарубіжні тренди запровадження соціальної безпеки на основі цифрових технологій

Сучасний етап розвитку України характеризується активізацією впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. Саме це актуалізує завдання з вивчення та аналізу зарубіжних трендів запровадження соціальної безпеки в умовах цифровізації та розгляду основних тенденцій та перспектив розвитку України на шляху до євроінтеграції.

Європейська Комісія 5 вересня 2022 року підписала угоду про приєднання України до програми «Цифрова Європа» (Digital Europe Programme) як асоційованої країни. Це надало суттєвий поштовх у запровадженні соціальної безпеки в сфері цифровізації сучасного життя. Досвід зарубіжних країн в забезпеченні та розвитку соціальної безпеки для України на часі та дуже корисний.

Початок XXI ст. характеризується запровадженням всебічної цифровізації. Цифрові технології сприяють здобуттю нових навичок та соціальної взаємодії, заохочують незалежне та автономне життя, покращують соціальну безпеку, дають можливість отримувати ефективні і новітні форми медичних, освітніх і соціальних послуг. За останні роки відбувся суттєвий прогрес соціальної безпеки у сфері цифровізації суспільства, від освіти та робочих місць до системи соціального забезпечення та впливу на систему державного/публічного управління.

Основи цифрових трансформацій у ЄС були сформовані у 2010 році у Стратегії «Європа 2020» [396], а також у Цифровому порядку денному для Європи (A Digital Agenda for Europe) [448], де були визначені напрямки цифрового розвитку ЄС до 2020 року. Комюніке 2010 року від Європейської Комісії Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічному та соціальному комітету та Комітету регіонів, в якому викладений Цифровий порядок денний для Європи стало важливим та необхідним кроком для забезпечення стійких економічних і соціальних вигід країнам ЄС від запровадження єдиного цифрового ринку, надання доступних цифрових послуг для громадян та державних інституцій на основі швидкого і надшвидкого інтернету і сумісних додатків.

Подальші цифрові трансформації у ЄС відбувались відповідно до прийнятих: Цифрової стратегії Європейської Комісії; Комісія в цифровому форматі, орієнтована на користувачів та орієнтована на дані (European Commission Digital Strategy; *adigitally transformed, user-focused and data-driven Commission*), Стратегії єдиного цифрового ринку для Європи (A Digital Single

Market Strategy for Europe), Формування цифрового майбутнього Європи (Shaping Europe's Digital Future), Білої книги з штучного інтелекту.

Важливим кроком стало впровадження Плану дій з цифрової освіти (Digital Education Action Plan), а також Стратегії взаємодії урядів ЄС (EU governments interoperability strategy) [454], Цифровий компас 2030: європейський шлях цифрового десятиліття (2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade) [466] тощо.

Програма «Цифрова Європа» (2021–2027 рр.) спрямована на розвиток провідних цифрових навичок, упровадження цифрових технологій на підприємствах, розбудову цифрової інфраструктури, а також на ще більшу доступність цифрових послуг для громадян та державних інституцій країн Європейського Союзу та асоційованих до Програми країн.

Програма «Цифрова Європа» охоплює п'ять конкретних цілей: (1) високопродуктивні обчислення, (2) штучний інтелект, (3) кібербезпека та довіра, (4) передові навички в цифровій галузі та (5) забезпечення широкого використання цифрових технологій в економіці та суспільстві.

Останній аспект в Програмі «Цифрова Європа» стосується важливого напрямку у забезпечення соціальної безпеки держави і громадянина, а саме: оцифрування державних послуг.

У 2020 році 64 % Інтернет-користувачів взаємодіяли з державним установами он-лайн, порівняно з 58 % у 2015 році. Доступність державних послуг в Інтернеті постійно зростала протягом останнього десятиліття та значно прискорилося під час пандемії COVID-19.

Державне управління та надання послуг у сферах, що становлять суспільний інтерес, підтримуються задля того, щоб державний сектор і такі галузі, як охорона здоров'я, освіта, транспорт, культурний і творчий сектори, мали змогу задіяти й отримати доступ до найсучасніших цифрових технологій. Пандемія коронавірусу, війна, яку веде Україна з російським агресором довела переваги диджиталізації у нашому повсякденному житті, як і те, що європейський людиноцентричний цифровий перехід є правильним шляхом

вперед. Даний перехід є основою, на яку спираються чотири стовпи Цифрового десятиліття Європи: розширення прав та можливостей громадян завдяки цифровим навичкам; диджиталізація бізнесу; диджиталізація державних послуг; зміцнення цифрової інфраструктури.

Політика цифровізації повинна надавати можливості особам та бізнесу рухатися до орієнтованого на людину, сталого та більш процвітаючого майбутнього. Головними елементами цифрового переходу є захист прав людини, демократія та верховенство права.

Першими чотирма робочими програмами, що впроваджують цифровізацію, стали: DIGITAL Europe Work Programme 2021–2022 [384]; DIGITAL Europe – EDIH Work Programme 2021–2023 specifically dedicated [382]; DIGITAL Europe – Cybersecurity Work Programme 2021–2022 [381]; та DIGITAL EUROPE – High Performance Computing [383].

Для подальшого дослідження найбільш цікавим видається саме Програма «Digital Work Programme», спрямована на запровадження соціальної безпеки, розвиток цифрової трансформації державних послуг – підвищення ефективності обслуговування громадянина, зручність послуг для європейських компаній і громадян і доступність публічних даних, а саме: створення ефективних і сумісних цифрових публічних послуг, формування довіри до цифрової трансформації, подальша підтримка досконалості освітніх і навчальних закладів ЄС у цифрових сферах, покращення спроможності виховувати та залучати цифрові таланти за допомогою спеціалізованих магістерських програм з передових цифрових технологій, а також збільшення кількості учнів для продовження цифрових досліджень і їх подальшої кар'єри; подальше інвестування у впровадження блокчейну в Європі тощо.

Цифровий порядок денний для Європи передбачає створення єдиного цифрового ринку ЄС (ЄЦР). Це означає розширення можливостей та залучення до нього кожного громадянина, посилення потенціалу кожного бізнесу та вирішення глобальних суспільних викликів.

Стратегію ЄЦР ЄС ухвалено у 2015 році, вона побудована на трьох базових засадах [338]:

1. Покращений доступ для споживачів та підприємств до товарів та послуг через Інтернет в Європі – це вимагає, зокрема, усунення ключових відмінностей між онлайн-товарами та офлайн-послугами та подолання бар'єрів для транскордонної онлайн-комерційної діяльності.

2. Створення належних умов для розвитку цифрових мереж та послуг – це вимагає підтримання високошвидкісної, надійної інфраструктури та контент-послуг.

3. Максимізація потенціалу зростання європейської цифрової економіки – це вимагає інвестицій в інфраструктуру ІКТ та нові технології, такі як хмарні обчислення чи великі дані, належної цифрової інклюзивності та навичок, а також досліджень та інновацій, спрямованих на підвищення індустріальної конкуренції, покращення соціальної безпеки громадян.

Зважаючи на величезні зміни, спричинені пандемією коронавірусу, відповідно з усвідомленням потреби у прискорених заходах, ЄС нещодавно запустив у дію декілька нових планів. Один з них – «Цифровий компас 2030» (2030 Digital Compass), який ставить за мету, щоб до 2030 року всі ключові державні послуги для громадян і бізнесу повністю надавались он-лайн, у тому числі, широкий діапазон послуг – від навчання, покупки автомобіля до відкриття бізнесу. Цифрова трансформація також має забезпечити роботу сучасних та ефективних систем правосуддя відповідно до принципу – «те, що є незаконним офлайн, також є незаконним в Інтернеті» [466].

Більш того, «Цифровий компас 2030» визначає конкретні строки реалізації амбіцій ЄС у сфері цифровізації до 2030 року. Володіти ними мають щонайменше 80% населення. Держави учасниці мають на власний розсуд реалізувати цілі за фінансової підтримки від ЄС.

Цифровий компас 2030: європейський шлях цифрового десятиліття (2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade) [466] визначає основні пріоритетні напрями, а саме [466]:

- розвиток цифрових компетентностей та підготовка висококваліфікованих працівників в галузі цифрових технологій;
- створення та підтримання безпечних, ефективних та стійких цифрових інфраструктур;
- забезпечення умов цифрової трансформація бізнесу. До 2030 року три з чотирьох компаній повинні використовувати послуги хмарних обчислень, великі дані та штучний інтелект; більше 90% малих та середніх підприємств повинні досягти принаймні базового рівня цифрової інтенсивності;
- оцифрування державних послуг. До 2030 року всі ключові державні послуги мають бути доступні в Інтернеті; усі громадяни матимуть доступ до своєї електронної медичної документації; 80% громадян повинні використовувати рішення цифрової ідентифікації.

У січні 2022 року Європейська Комісія внесла проєкт Декларація Цифрових Прав та Принципів Цифрового Десятиліття [98]. Дана пропозиція відповідає низці основних законодавчих актів ЄС, які будують безпечніший та вільніший цифровий простір у Європі та поза її межами, і які прагнуть захистити основоположні права і дані громадян. Декларація також повинна керувати політиками при обмірковуванні свого бачення цифрової трансформації та формування ефективної соціальної безпеки людини, а саме [98]:

- поставити людей у центр цифрової трансформації;
- підтримка солідарності та інклюзії через зв'язок, цифрову освіту, навчання та навички;
- чесні та справедливі умови праці;
- доступ до цифрових державних послуг онлайн;
- підтвердження важливості свободи вибору у взаємодії з алгоритмами та системами штучного інтелекту та в справедливому цифровому середовищі;
- сприяння участі в цифровому публічному просторі;

– підвищення безпеки, захисту та розширення можливостей у цифровому середовищі, зокрема для дітей та молоді, забезпечуючи при цьому конфіденційність та індивідуальний контроль над даними.

Більш того, в Декларації запроваджується право на освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя та мати можливість здобувати всі базові та розширені цифрові навички. В цій Декларації наголошується: «Ми зобов'язуємося здійснювати:

а. просування високоякісної цифрової освіти та навчання, в тому числі, з метою подолання цифрового гендерного розриву;

б. підтримку зусиль, які дозволяють усім учням і вчителям набувати та ділитися необхідними цифровими навичками та компетенціями, включаючи медіаграмотність і критичне мислення, щоб брати активну участь в економіці, суспільстві та в демократичних процесах;

в. сприяння та підтримку зусиль щодо оснащення всіх освітніх та навчальних закладів цифровим зв'язком, інфраструктурою та інструментами;

г. надання кожному можливості пристосуватися до змін, викликаних цифровізацією роботи, шляхом підвищення кваліфікації та перекваліфікації» [98].

Ще у 1990 році Генеральна Асамблея ООН резолюцією № 45/106 визначила 1 жовтня як Міжнародний день осіб старшого віку (UNIDOP). Опанування цифрової грамотності стало ключовим компонентом для всіх протягом усієї тривалості життя, інакше складно повноцінно долучитися до суспільного життя. Це також актуальне для старших поколінь.

З гаслом «Цифрова рівність для всіх» як головною темою відзначення цієї дати у 2021 році, поява цього дня у календарі є відображенням потреби в доступі до цифрового світу та значущій участі у ньому для всіх людей, а особливо для старшого покоління.

Згідно висновків робочої групи ЄЕК ООН з питань старіння (2021), вимагаються заходи для виконання таких завдань [56]:

1. Забезпечити рівний доступ до товарів та послуг із залученням цифрових технологій через участь в ініціативах з розробки інфраструктури та політики, які полегшують доступ до онлайн-послуг, як-то «держава у смартфоні», електронний банкінг, електронна торгівля, електронне навчання та дистанційні медичні послуги, та роблять їх дружніми до користувача, підтримуючи при цьому офлайн-доступ до них.

2. Підвищити рівень цифрової грамотності з метою зменшення розриву у здобутті цифрових навичок шляхом забезпечення навчання з безпечної й захищеної навігації цифровими середовищами, включно з можливостями навчання різних поколінь та обміну знанням.

3. Використати потенціал цифрових технологій для активного і здорового старіння, добробуту й розширення прав і можливостей людей старшого віку, зокрема шляхом цифрової комунікації для зменшення почуття самотності й соціальної ізоляції, а цифрових технологій, які можуть сприяти можливостям незалежного життя у старшому віці.

4. Забезпечити захист прав осіб старшого віку в цифровій епісі через створення етичних, прозорих та безпечних цифрових середовищ та послуг за допомогою політик, які захищають гідність, автономність та приватне життя, а також вимагають вільної та інформованої згоди на використання цифрових технологій.

Від сучасних світових трендів диджиталізації відстають й розвинені країни Азійско-Тихоокеанського регіону. Зокрема, азійська модель диджиталізації побудована з урахуванням високого рівня корпоративної культури країн цього регіону та історичної специфіки управління.

Корпоративна культура в більшості азійських країн полягає в тому, що компанії беруть на себе виконання додаткових соціальних, екологічних та інших функцій, не прописаних законодавчо, але відповідних «духу» закону. Компанії інвестують додаткові кошти в навчання своїх співробітників, беруть участь в програмах розвитку місцевої громади, дотримуються етичного

кодексу щодо своїх ділових партнерів і конкурентів, мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище тощо.

Вірогідно, що саме Азія сьогодні визначає майбутнє цифрових інновацій. У цьому регіоні мешкає половина (2,2 млрд.) користувачів інтернету (третина – лише у Китаї та Індії). Китай, Японія, Південна Корея та Сінгапур – серед країн з найвищою технічною грамотністю. Скажімо, Китай за останні 10 років збільшив частку у глобальній кількості транзакцій з 1% до 40%. А обсяг мобільних платежів серед китайських користувачів збільшився з 25% у 2013 році до 68% у 2016 року. Три китайські інтернет-гіганти – Baidu, Alibaba та Tencent – будують цифрову екосистему, яка вражає масштабом. У рамках східної моделі виділяються Японія, «азійські тигри» (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур та Гонконг), величезні зрушення намітилися у Китаї та Індії. Успіх цих країн базується на доктрині про максимальне утримання держави від втручання у прийнятті рішень щодо великих вкладень приватного капіталу, з одного боку, й на активній участі держави в створення національної інформаційної інфраструктури, з іншого [161].

Найбільш перспективними напрямками у розвитку інформаційного суспільства в Японії вважалися: застосування комп'ютерів у торгівлі та управлінні, що веде до появи нових комунікацій, що породжують новий вид роботи та відпочинку; зростаюча економічна роль виробництва комп'ютерів та засобів зв'язку; пов'язаний з останнім швидкий розвиток інтелектуальної продукції, пов'язаної з телекомунікацією, роботизацією та розвитком біотехнологій; швидка інтелектуалізація традиційної промисловості.

З 80-х років минулого століття почалася активна комп'ютеризація Японії: підвищувалась комп'ютерна грамотність населення, комп'ютери активно застосовувались в освітній, науковій, медичній та адміністративних сферах, були створені так звані «комп'ютеризовані міста» – технополіси. Технополіси були створені для генерації, вироблення нових знань для створення, розроблення і виробництва нових технологій.

Важливим кроком в розвитку соціальної безпеки громадянина та суспільства в Японії набув Основний закон «Про формування передового інформаційного та телекомунікаційного мережевого суспільства» – суспільства, в якому розвиток можливий у всіх сферах шляхом отримання, спільного використання та передачі у всьому світі широкого різноманіття інформації або знань у вільному та безпечному вигляді через Інтернет або інші сучасні інформаційні або телекомунікаційні мережі [367, с. 2].

У цьому законі закріплюються три напрямки діяльності, які б забезпечували соціальну безпеку громадянина в умовах розвитку цифрових технологій, а саме [367, с. 4]:

- сприяння структурним економічним реформам;
- забезпечення комфортного способу життя для громадян (покращення зручності повсякденного життя, сприяння диверсифікації повсякденного життя, розширення можливості для споживачів робити незалежний та раціональний вибір шляхом забезпечення розповсюдження високоякісної інформації з усіх аспектів життя громадян;
- надання різноманітних доступних послуг, що посприяє реалізації комфортного та благонадійного способу життя для громадян);
- створення життєво важливих місцевих спільнот та покращення добробуту мешканців (створення привабливих можливостей працевлаштування на місцевому рівні, збільшення різноманіття можливостей для обміну всередині та між спільнотами з використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій для збагачення життя і збільшення комфорту населення).

«Серед основних рис японської моделі соціальної політики можна назвати:

- статусний характер соціального забезпечення та покладання на ідею взаємодопомоги;

- орієнтація на соціальний захист через здійснення програм соціального страхування (пенсійного, медичного, у разі тимчасової та постійної непрацездатності тощо) за місцем роботи;
- співіснування системи соціального страхування, здійснюваного роботодавцями, та національної системи соціального страхування;
- функціонування профспілок як частини «корпоративної» культури (керівники профспілок отримують зарплату від роботодавців за цю діяльність);
- мінімальний рівень підтримки бідних, практично повна відсутність державних програм соціальної допомоги малозабезпеченим;
- орієнтація на догляд за родичами, котрі потребують сторонньої допомоги, в родині;
- державне субсидіювання закладів для дітей, чії батьки працюють; значне державне регулювання соціальних програм» [289, с. 176].

У 2013 році японський уряд проголосив Декларацію «Бути провідною ІТ-нацією у світі». Метою цієї декларації є становлення суспільства, яке «заохочує створення нових та інноваційних галузей, послуг і зростання, найбезпечніше і стійке до стихійних лих суспільство у світі, де люди можуть жити безпечно, зі спокоєм і комфортом та товариством з універсальними загальнодоступними послугами, до яких кожен може отримати доступ і користуватись з будь-якого місця в будь-який час» [438].

Японію не можна назвати державою загального добробуту (welfare state), їй більше відповідає назва «суспільство загального добробуту» (welfare society), бо у держави немає потреби надавати соціальну допомогу громадянам через високий рівень особистих збережень, родинну підтримку та страхування.

Особливо потрібно зупинитися на забезпеченні соціальної безпеки громадян щодо охорони здоров'я. Японська медицина, значною мірою спирається на сучасні технології. Прикладні й фундаментальні наукові

дослідження проводяться в 137-ми науково-дослідних інститутах, деякі з них мають світове визнання. За доступністю сучасних технологій, таких як магнітно-резонансна та комп'ютерна томографія або цистоскопія, Японія не поступається США. Основа передової професійної медицини – якісна підготовка японських лікарів, новітні препарати останнього покоління і високі технології у всіх сферах медичної допомоги, багато з яких були розроблені саме в Японії. Наприклад, у країні наявні 19 установок «кібер-ніж», які є далеко не в усіх країнах. У Японії давно вже немає величезних рукописних томів історій хвороб, архівів тощо у зв'язку з широким використанням сучасних інформаційних комп'ютерних технологій.

У 1989 році Міністерство охорони здоров'я та добробуту Японії розробило «Стратегію сприяння охороні здоров'я та соціальних послуг для людей похилого віку» («Золотий план») і активно почало перебудовувати принципи громадських послуг у цій сфері. Вже зроблено такі кроки, як організація установ з надання медичних послуг для людей похилого віку; виділення лікарень, які розміщують переважно пацієнтів похилого віку; розробка місцевих тарифів і стандартів для персоналу. Збільшилася кількість «помічників на дому», які відвідують сім'ї та надають послуги з догляду і допомоги за господарством людям похилого віку, створено сестринські станції відвідування старих людей на штатній основі, а також установи для осіб, яким потрібна не госпіталізація, а сестринський догляд і реабілітація для якнайшвидшого повернення додому. У Японії розуміють, що розвиток служби надання послуг вдома є частиною заходів з соціального забезпечення населення [185].

Японія залишається однією з найбагатших, найпродуктивніших і найосвіченіших країн світу. Оскільки японська модель є однією з найефективніших, усі ці риси можуть бути враховані під час законодавчого регулювання інформаційного суспільства в Україні.

У Республіці Корея існує вже понад 30 років система ініціативного бюджетування, яке дозволяє жителям певних територій завдяки публічному

процесу реєструватися в електронному порталі та приймати безпосередню участь у розподілі видатків місцевого бюджету. Ця система створена для підвищення інтересу громадянського суспільства до розподілу видатків місцевих бюджетів, що дозволяє звичайним громадянам вносити до нього свої корективи та приймати участь в обговореннях щодо пріоритетних напрямів бюджетного фінансування. Портал містить вичерпну інформацію щодо контролю видатків місцевих бюджетів і презентує як онлайн, так і офлайн заходи [401].

Наприкінці 2017 року уряд Південної Кореї оприлюднив «План реагування на 4-ту промислову революцію», який націлений на вирішення соціальних проблем. Планом встановлено чотири ключові цілі [401]:

- створення широкого спектру нових галузей за допомогою інтелектуальних інновацій;
- покращення якості життя людей шляхом вирішення гострих соціальних проблем;
- посилення мережі соціального захисту шляхом створення якісних робочих місць;
- забезпечення особистого користування людьми світовими інтелектуальними технологіями та мережами.

З цього часу цифрові державні послуги в Республіці Корея стали різноманітними та включають в себе їх надання через цифрові платформи, що виступають основним елементом комунікації між Урядом та споживачами, пересічними громадянами (Табл. 3.1)

Таблиця 3.1

План розвитку Республіки Корея в парадигмі цифрового урядування

Крок 1 <i>1960–1970</i>	Крок 2 <i>1980</i>	Крок 3 <i>1990</i>	Крок 4 <i>2000</i>	Крок 5 <i>2010 – по теперішній час</i>
Використання десятичного комп'ютеру ІВМ 1401 для	Впровадження Плану розвитку національно-орієнтованих	Введення в дію Положення «Про Обмін публічною	Введення в дію закону «Про телектронний Уряд» (2001	Запуск цифрової платформи даних DATA

перепису населення (1967)	систем інформаційних мереж (1984)	інформацією» (1998) та «Акту цифрового підпису» (1999)		GO.KR. (2011), порталу урядових послуг Gov.KR (2017)
Впровадження Першого п'ятирічного «Плану комп'ютеризації державного апарату» (1978)	Розвиток системи реєстрації резидентів (1989)	Запуск оцифрованих державних послуг	Створення Інтегрованого центру обробки державних даних (2005)	Створення Хмарного центру обробки урядових даних (2012)
Комп'ютеризація Публічного Адміністрування	Національні Інформаційно-комунікаційні мережі		Інтеграція е-Урядових систем	Інтеграція послуг, Відкриті дані

Джерело: [70]

Відомий інтегрований корейський інтернет-портал [433] має в своєму арсеналі 90 000 різноманітних державних послуг, який працює в форматі 24/7.

Уряд Південної Кореї використав силу цифрових технологій для створення більш ефективного суспільства. Від онлайн-голосування до онлайн-банкінгу та покупок, Інтернет і соціальні медіа полегшили південнокорейцям доступ до основних послуг і взаємодію з ними. Приклад Республіки Корея, яскраво доводить, що імперативом переходу від традиційного до електронного державного урядування виступають інноваційні ІКТ, які еволюційно переплетені з комп'ютеризацією, розвитком національних інформаційно-комунікаційних мереж, інформатизацією людства, де пізніша поява урядових цифрових платформ та веб-порталів змогла інтегрувати державні послуги.

Варто зазначити, що саме азійська модель з року в рік доводить свою ефективність. Наприклад, представник цієї моделі Республіка Корея вже багато років поспіль є одним із лідерів світового рейтингу за розвитком електронного урядування. Уряд цієї держави під час формування моделі електронної демократії зробив акцент на задоволенні інформаційних потреб населення та впровадженні інформаційно-комунікативних технологій у систему культури та освіти [390].

Ефективне впровадження соціальної безпеки громадян проілюструємо на прикладі диджиталізації у навчанні Південної Кореї, яка запроваджує цифрову освітню реформу.

У межах цифровізації Міністерство освіти на початку 2023 року провело реорганізацію та створило нові підрозділи: Бюро цифрової трансформації освіти, Бюро регулювання інновацій у вищій освіті та Бюро освітньої автономії та безпеки.

У 2023 році Міністерство освіти Південної Кореї планує передати під керівництво місцевих відділів освіти понад 300 провідних методик цифрового навчання. Також у планах Міністерства скоординувати роботу вчителів та штучного інтелекту як асистентів для персоналізованого навчання, адаптованого до потреб студентів.

Із 2025 року у Південній Кореї планують впровадити цифрові підручники з математики, англійської мови та інформатики з технологіями штучного інтелекту. В результаті такої політики уряду [131]:

- Південна Корея вже давно має статус освітньої супердержави: у рейтингу PISA (Programme for International Student Assessment, Програма міжнародного оцінювання учнів) – міжнародне дослідження якості освіти, яке започаткувала у 1997 році та координує Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). PISA надає доказові дані про якість освіти, допомагаючи урядам країн світу змінювати освітні політики там, де це потрібно);

- Південна Корея останніми роками все більше фокусується на дослідженнях штучного інтелекту, інтернету речей та великих даних: станом на 2018 рік країна налічувала понад 500 тисяч дослідників. Як результат – численні патенти на винаходи всередині країни та за її межами;

- індекс людського розвитку (інтегральний показник для вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості та довголіття, тобто соціальної безпеки) Південної Кореї невпинно зростає: від 34 місця серед 130 країн у 1990 році до 19 місця серед 191 країни у 2022 році.

Жодним чином не можна обійти увагою розвиток цифрових технологій та запровадження ефективної соціальної безпеки в Сінгапурі – місто-державі у Південно-Східній Азії з населенням понад 5,5 млн. осіб, незмінно посідає перші місця в світових рейтингах щодо впровадженні інформаційних технологій.

Сінгапур, у якому з'явився перший праобраз електронного урядування, є класичним представником азійської моделі електронного урядування. Саме на теренах цієї країни вперше у світі стали доступними електронні послуги, а право на звернення до суду значно спростилося завдяки можливості подання позову в електронному варіанті. Основною вадою сінгапурського «електронного дива» стала потреба координації процесу впровадження електронної взаємодії на всіх рівнях державного управління [232, с. 289].

Ще на початку 90-х Сінгапур побудував одну з перших у світі національних мереж широкопasmового зв'язку. А на початку двохтисячних уряд Сінгапуру відкрив безкоштовні точки підключення Wi-Fi у всій країні.

У 2014 році Сінгапур запустив ініціативу Smart Nation – впровадження цифрових рішень щодо покращення соціальної безпеки громадян країни, якості сервісів та зареєстрованих на її території компаній. Зараз все це вже значно впливає на життя Сінгапуру.

Частиною ініціативи Smart Nation є запуск цілого ряду мобільних програм, за допомогою яких жителі країни можуть отримувати швидкий та зручний доступ до багатьох сервісів.

Так, програма HealthHub дає онлайн-доступ до медичних записів та результатів обстежень. За допомогою програми SG Secure можна надсилати фото, відео та повідомлення безпосередньо поліції у надзвичайних ситуаціях. Наприклад, у разі пограбування чи підозр у підготовці терористичної атаки.

Крім цього, досить багато уваги уряд Сінгапуру приділяє даним та статистиці. Існує спеціальний сайт Data.gov.sg, де громадянам країни доступні безкоштовні дані мережі та звіти, які вони можуть використовувати для своїх цілей. Однією з основних цілей порталу є спрощення для громадян

використання складних і масштабних даних, щоб вони могли приймати рішення, маючи максимальну інформацію [123].

Отже, східна модель розвитку соціальної безпеки в умовах інформаційного суспільства прагне до запровадження підходу, який базується насамперед на затвердженні власних ціннісних орієнтацій щодо індустріалізації, інформатизації та соціального розвитку. В його основі лежать співпраця держави та ринку, спроба встановити зв'язок між культурними цінностями, властивими конфуціанству, і соціальними. Філософські постулати співіснування та співпроцвітання, а також сприяння держави у реалізації цих принципів, на думку азіатських політиків, стануть запорукою успіху.

Завершуєчи аналіз зарубіжного та міжнародного досвіду цифрової трансформації та її впливу на соціальну безпеку, не можна оминати увагою роль у цьому процесі найновітнішого явища інформаційної епохи – штучного інтелекту.

Перші дослідження з вивчення штучного інтелекту почалися ще в середині ХХ ст. Уважається, що першим науковцем, який по-справжньому просунувся в цьому напрямку, був А.Тьюрінг. Дослідження А. Тьюрінга на початку 1950-х років заклали фундамент сучасної комп'ютерної науки.

Поняття штучного інтелекту (AI) як науки сформулював професор Дартмутського коледжу Дж. Маккарті ще у 1956 році. Про штучний інтелект активно почали говорити в 60-их рр. ХХ ст., саме після наукової конференції щодо використання електронно-обчислювальних машин для моделювання творчих процесів людини. Конференція мала назву «Міжнародна об'єднана конференція зі штучного інтелекту». Штучний інтелект – дуже молода галузь досліджень, на сьогодні її розвиток перебуває на «підйомі» і спирається на застосування вже досягнутих результатів в інших галузях науки, промисловості, бізнесі та навіть у повсякденному житті.

Засновниками даної галузі стали А. Тюрінг, Дж. Маккарті, М. Мінський, А. Ньюел, Г. Саймон, а також їхні послідовники (Г. Патнем, П. Норвіг, Ст. Расел).

Єдиної відповіді на питання, чим опікується штучний інтелект досі не існує. Останній підхід, що почав розвиватися з 1990-х років, називається агентно-орієнтованим підходом. Цей підхід зосереджує увагу на тих методах і алгоритмах, які допоможуть інтелектуальному агенту виживати в довкіллі під час виконання свого завдання. Тому тут вивчаються алгоритми пошуку і прийняття рішення.

Зрештою, штучний інтелект – технічна (в усіх сучасних випадках спроб практичної реалізації – комп'ютерна) система, що має певні ознаки інтелекту, тобто здатна: розпізнавати та розуміти, знаходити спосіб досягнення результату та приймати рішення, вчитися.

До речі, одним з перших дослідників та винахідників систем штучного інтелекту в Україні був академік М. Амосов. Разом з колегами в Інституті Кібернетики (м. Київ) він створив перші в світі автономні роботи, керовані нейромережею. В 1969 році була опублікована книга М. Амосова «Штучний розум» [5].

Кілька десятиліть тому розвиток технологій штучного інтелекту гальмувала відсутність впевненості в кінцевому продукті. На це впливало чимало чинників: надмірна вартість машинного часу, вельми скромні обчислювальні ресурси, обмеженість мов програмування, громіздкість елементної бази тощо. У 1970-80-х роках процес взагалі майже зупинився на фоні фактично повного скорочення належного фінансування.

Однак завдяки революційним розробкам у сфері напівпровідникової промисловості відбувся прорив у технологіях зберігання та обробки інформації і, як наслідок, – початок відродження епохи розумних машин припав на 1990-ті роки: з появою обмежених систем машинного навчання. А 2000-ті роки ознаменували вже зовсім нову епоху розвитку систем штучного інтелекту.

Уже у квітні 2021 року Європейська Комісія оприлюднила вкрай актуальний проєкт закону про штучний інтелект. Він є найдалегляднішою в світі спробою врегулювати технології штучного інтелекту, оскільки містить міжгалузевий регуляторний підхід, з урахуванням ризиків, до використання систем штучного інтелекту в ЄС і на його єдиному ринку.

Проєкт спрямований на те, щоб зробити правові норми стосовно AI послідовними скрізь у ЄС і завдяки цьому забезпечити правову визначеність, заохотити інвестиції та інновації у сфері AI, а також сприяти вірі громадянськості в те, що системи штучного інтелекту використовуються таким чином, аби поважати європейські цінності, засадничі права та забезпечити соціальну безпеку людини, суспільства.

Основні ефекти від застосування AI будуть отримані за рахунок оптимізації бізнес-процесів і розширення можливостей автоматизації та роботизації ручної праці; реструктуризації глобального ринку праці та трансформації освітніх процесів на користь персоналізації та розвитку концептуального мислення; виключення суб'єктивності та ірраціональності в прийнятті рішень [437].

Штучний інтелект стає реальністю сучасного світу і все більше проникає у наше життя. Для нашого дослідження особливо цінним буде дослідити та проаналізувати як AI впливатиме на розвиток соціальної безпеки держави, громадянського суспільства та громадянина, які можливі ризики та виклики будуть щодо його використання.

Потенціал застосування штучного інтелекту дуже широкий, вже зараз він використовується у багатьох сферах: медицина, фінанси, промисловість, торгівля, побут людини тощо.

Варто відмітити точку зору Дж. Маккарті щодо первинного напрямку досліджень в галузі штучного інтелекту: «Мета полягала в тому, щоб відійти від вивчення поведінки людини та розглядати комп'ютер як інструмент для вирішення певного кола проблем. Таким чином, штучний інтелект став напрямом комп'ютерної науки, а не психології». Тим не менш, прірва між

штучним інтелектом та людським інтелектом лише збільшується в міру того, як системи штучного інтелекту все більш успішно беруть на себе функції людини в будь-яких сферах життя [426].

«Наразі існує принаймні три моделі застосування AI в державному управлінні:

перша – європейська, де передбачається врегулювання не тільки поведінки держав, і їхніх зобов'язань в контексті AI, а й поведінки приватних гравців;

друга – китайська, в якій ми бачимо дуже суперечливі моменти, такі як надання оцінок людям, конвертування в якісь преференції чи штрафні санкції до людини;

третья модель – до неї можна умовно віднести США, Японію чи Південну Корею, де немає жорсткого регулювання, як це відбувається в ЄС, але разом з цим, немає і зворотного підходу, коли держава монополізує штучний інтелект, як це відбувається в Китаї» [105].

З одного боку, демократія дозволяє AI вільно розвиватися, а він, у свою чергу, має безпосередній вплив на неї з можливістю спотворювати деякі демократичні явища, як, приміром, чесні неупереджені вибори, вважають експерти.

Розвиток штучного інтелекту призведе до покращення процесів управління, розвитку відносин виробників зі споживачами, оптимізації всіх бізнес-процесів, вдосконаленню соціальної безпеки громадянина. У найближчому майбутньому людину будуть оточувати все більше «розумних речей», за допомогою яких можливо буде вирішувати багато задач з високою швидкістю і точністю.

У листопаді в 2018 року в Брюсселі відбулась конференція «Правові та нормативні наслідки штучного інтелекту (AI): кейси автономних транспортних засобів, електронної охорони здоров'я та збору даних» [312], на якій обговорювалися етичні та регуляторні норми в галузі AI. У матеріалах

конференції згадується досить багато цікавих ініціатив, з яких найбільш визначаються принаймні дві [312]:

1. AI HLEG – High-Level Expert Group on Artificial Intelligence – після відкритого процесу відбору Європейська Комісія призначила 52 експерти в нову групу експертів високого рівня з питань штучного інтелекту, до складу якої входять представники наукових кіл, громадянського суспільства та промисловості. Протягом 2018–2019 років свого мандату експертна група високого рівня зі штучного інтелекту (AI HLEG) працювала над трьома основними результатами:

- керівні принципи етики для надійного AI (документ пропонує орієнтацію на людину підхід до штучного інтелекту та перераховує сім ключових вимог, яким мають відповідати системи AI, щоб бути надійними);

- основні вимоги, націлені, перш за все, на соціальну безпеку громадянина;

- рекомендації щодо політики та інвестицій для надійного AI;

- секторальні міркування щодо політики та інвестиційних рекомендацій (у документі розглядається можливе впровадження рекомендацій, опублікованих раніше групою, у трьох конкретних сферах застосування: державний сектор, охорона здоров'я, виробництво та інтернет речі).

- рекомендації направлені на захист європейських громадян.

2. Платформа European AI Alliance – Європейський альянс зі штучного інтелекту. Його мета – сформувати широку багатосторонню платформу, яка доповнюватиме і підтримуватиме роботу експертної групи високого рівня, зокрема з підготовки проєктів керівних принципів із етики, соціального захисту громадянина, а також забезпечення конкурентоспроможності Європейського регіону в зростаючій галузі штучного інтелекту.

Водночас, стратегії Великобританії, Франції, Канади щодо запровадження AI в основному містять заклики «враховувати економічні, етичні та соціальні наслідки досягнень в області штучного інтелекту» і

рекомендують відкрите законодавство про захист даних, переноси даних і довіру до даних.

Надалі процес вироблення державної політики буде включати можливість апробувати і змінювати правила та норми в режимі реального часу. Перехід до автоматичного формування звітності сприятиме значному скороченню адміністративних витрат, підвищенню надійності даних і прийнятих на їх основі рішень, зниження корупційної складової. Застосування смарт-контрактів також вплине на змістовні аспекти регулювання. Більш того, програмні алгоритми зможуть прийти на зміну традиційним нормативно-правовим актам. Роботизація процесів і можливості діалогових систем дозволять скоротити апарат чиновників. Так, у Великій Британії, яка є лідером за індексом розвитку цифрового уряду (EGDI), планується до 2030 року вивільнити 250 тис. держслужбовців, застосувавши штучний інтелект. Реалізацією та наданням громадянам цифрових рішень зможуть займатися недержавні організації, наділені відповідними повноваженнями [337].

Британська стратегія, крім цього, зазначає, що «великі компанії, які контролюють величезні обсяги даних, не повинні ставати надмірно потужними», а французька стратегія передбачає «недопущення непрозорої приватизації AI або його потенційно деспотичного використання».

Однак не варто забувати про ризики які несе AI для соціальної безпеки. Наразі їх виділяють декілька (хоча цей перелік не може бути остаточним):

1. Сфера праці. AI витісняє робітників. Компанії, які збільшують рівень використання AI на 1 %, зменшують кількість живих працівників також приблизно на 1 %, вважають експерти. Багато роботодавців, орієнтованих на скорочення витрат, скористаються будь-якою можливістю, щоб усунути робочі місця за допомогою нових технологій та автоматизації. Як зазначають дослідники [196], найближчим часом нас чекає доволі стрімкий та стабільний приріст світового ВВП на 15,7 трлн. дол. до величини 90 трлн. дол. до 2030 року саме коштом розвитку штучного інтелекту (через автоматизацію процесів виробництва і збільшення трудових ресурсів за його допомогою).

Але «ціна» цієї динаміки – загрозливий масштаб безробіття та зумовлене ним зниження платоспроможності населення.

2. Штучний інтелект виявився здатний маніпулювати людьми. Вчені з Австралії провели експерименти зі штучним інтелектом і з'ясували, що він може навчитися маніпулювати людьми. В рамках цих експериментів нейромережа грала в ігри проти людей. Наприклад, у експерименті учасники натискали на червоні або сині поля, щоб виграти фальшиву валюту. У 70% випадків штучний інтелект вивчав шаблони поведінки людей і підштовхував їх до потрібного йому вибору.

3. Розробники штучного інтелекту висловлюють занепокоєння тим, що в них немає чіткої відповіді на питання, як уникнути потенційних конфліктів між штучним інтелектом і людьми. Дж. Прескотт, британський нейрофізик з Університету Шеффілда, не без підстав зазначає: «Таке відчуття, що всі спочатку прагнуть змусити штучний інтелект хоча б функціонувати і лише потім думатимуть, як уникнути того, щоб машини, що порозумнішали, могли завдати шкоди людству». Експерти підкреслюють, що сьогодні особливо гостро постає питання про довіру користувачів «розумним» машинам [245].

4. Етичний аспект розвитку штучного інтелекту – часто в процесі розвитку технологій етика і цінності залишаються осторонь. Хоча це дуже важливо звертати увагу на реальні проблеми реальних людей і працювати над збереженням людської гідності та цілісності в мінливому завдяки технологіям світі.

5. Загроза конфіденційності: загроза безпеки – системи AI, що самовдосконалюються, можуть стати настільки могутнішими, ніж люди, і може бути дуже важко зупинити досягнення їхніх цілей та привести до непередбачених наслідків [358].

Втім, при всіх негативних очікуваннях, запровадження AI в сфері соціальної безпеки несе певні позитивні переваги, а саме: підвищення ефективності діагностичних алгоритмів в медицині; персональні помічники-асистенти людини; використання біометричних можливостей та заміна

стандартної кредитної картки для розпізнавання людини; охорона правопорядку за допомогою використання спеціальних систем визначення районів потенційних правопорушень; подальший розвиток «розумних» міст; вдосконалення ефективності освітньої діяльності за рахунок індивідуального підходу тощо [358].

Штучний інтелект (AI) може бути задіяний для допомоги людям з інвалідністю. Наприклад, в Польщі, в рамках проєкту *Insension* була розроблена інноваційна технологія, що забезпечує мультимодальний користувацький інтерфейс для людей з дуже складним типом інвалідності. Ця технологія спрямована на допомогу людям з глибокими порушеннями когнітивних здібностей, які не можуть взаємодіяти за допомогою символічних засобів комунікації та які раніше не мали можливості безпосередньо використовувати такі технології. Даний проєкт реалізовувався у рамках програми «Горизонт 2020». До консорціуму входили фахівці з Польщі, Німеччини, Іспанії. Система *Insension* дозволила людям з інвалідністю робити те, що раніше було недоступно для них – контролювати їхнє життєве середовище. Тобто метою цього проєкту є надання більшої відповідальності за прийняття рішення на людину з інвалідністю. Першими користувачами технології стала група осіб різного віку та статі, які отримують послуги догляду у спеціалізованому центрі. Зокрема, одним із партнерів проєкту є Асоціація «На Так» (яка провадить дитячий садок, школу, центр для дорослих). Експерти вважають, що до 2023 року число працевлаштованих людей з інвалідністю потроїться, оскільки штучний інтелект і суміжні технології допоможуть знизити бар'єри, що перешкоджають трудовій активності інвалідів [49].

Соціальна безпека в сфері освіти – важлива складова в запровадженні AI. Протягом 2020–2021 років Фінляндія надала мешканцям ЄС безкоштовний доступ до онлайн-курсу «Елементи AI». Програму створили Гельсінський університет та фінська технологічна компанія *Reaktor*. Вона покликана заохочувати людей до освоєння основ штучного інтелекту,

незалежно від їхнього віку та освіти. Цифрові навички та обізнаність нині потрібні всім. Ініціатива коштує фінському бюджету 1 679 000 євро.

У Бельгії з 2021 навчального року 700 шкіл почали застосовувати штучний інтелект у навчанні [49]. Місцева влада уклала договір із британською компанією Century Tech, яка розробила платформу, що дозволяє персоналізувати навчання. Мета – дати змогу кожному школяреві навчатися у своєму темпі і, водночас, зменшити адміністративний тягар на вчителів.

Ідея в тому, щоб відійти від традиційної моделі освіти, коли вчителі намагаються навчати дітей різного рівня, до такої, де платформа AI допомагає адаптувати типи завдань, час на їхнє виконання та оцінювання для кожного учня. Така собі постійна діагностика і планування прогресу дитини.

На практиці це виглядає так: школи завантажують навчальну програму в систему Century, а потім платформа розбиває її зміст на мікроуроки. Діти проходять швидко оцінювання, щоб визначити, хто на якому рівні. Тоді система розробляє навчання для кожного учня, виходячи з того, над чим потрібно працювати більше, які моменти підтягнути.

На відміну від інших адаптивних технологій, навчання, що ґрунтується на чітких алгоритмах і правилах, платформа Century використовує AI, який навчається та адаптує свої знання про учня. Під час навчання вони постійно оновлюються.

Основні принципи нейронауки дозволяють індивідуально оцінити рівень зосередженості та наполегливості учнів, темп та найкращий час для навчання, скільки часу потрібно, щоб інформація перейшла з коротко- до довготривалої пам'яті. Компанія стверджує, що її технологія заощаджує для вчителів у середньому 6 годин на тиждень. Особиста інформація про дитину потрібна лише для входу до платформи. AI її не використовує.

Китай у своєму *A Next Generation Artificial Intelligence Development Plan* (липень 2017 р.) оголосив про амбіції стати світовим лідером в сфері розвитку теорії та технологій штучного інтелекту, а також в створенні AI рішень. План являє собою стратегію розвитку AI з ініціативами та цілями

щодо наукових досліджень та розробок, індустріалізації, розвитку талантів, сфери навчання та підвищення кваліфікації, стандартизації, етичних норм та безпеки. Він охоплює триступеневий розвиток [63]:

- вивести китайську індустрію AI на рівень конкурентів до 2020 року;
- досягти світового лідерства в деяких сферах AI до 2025 року;
- стати передовим центром інновацій в галузі AI до 2030 року.

Уряд не шкодує коштів на масштабні проекти, які об'єднують провідні IT-компанії, стартапи і школи. У Піднебесній збільшується кількість класів, оснащених камерами штучного інтелекту та трекерами мозкових хвиль.

Журналісти американського видання *The Wall Street Journal* побували в одній із початкових шкіл Шанхая. Урок починається з того, що всі діти прилаштовують на чоло спеціальний трекер, схожий на обруч. Спеціальний датчик, який загоряється різними кольорами, розташований над бровами. Там є спеціальні чутливі електроди. Вони є також з обох боків у місцях, де трекер кріпиться біля вух дитини. Заняття починається з медитації. Трекер здатний визначити рівень концентрації дитини в певний момент. Інформація одразу надходить до комп'ютера, і її можуть бачити вчителі та батьки. Використання штучного інтелекту в школах різних країн ще на ранніх стадіях. Однак уже лунають занепокоєння щодо конфіденційності персональних даних, підриву статусу вчителя. Одні вважають, що сучасні технології сприятимуть швидкому опануванню інформації, інші переконують – діти не готові до подібних експериментів і погано сприймають такі новації. Але ми точно не зможемо ігнорувати, уникати всіх можливостей і ризиків, досягнень і зривів, які несе із собою AI [63].

У Данії з січня 2018 року запроваджується *Strategy for Denmark's Digital Growth* [460] спрямована на те, щоб зробити країну лідером цифрової трансформації та забезпечити економічний підйом та покращення рівня соціальної безпеки, та благополуччя для всіх жителів. Окрім зосередження на перевагах штучного інтелекту, стратегія розповсюджується також на великі дані і інтернет речей. Ця Стратегія має три цілі [460]:

- зробити данські підприємства найкращими з точки зору використання цифрових технологій;
- забезпечити найкращі умови для цифрової трансформації бізнесу;
- забезпечити кожного данця необхідними навичками в цифрових технологіях задля можливості конкурувати на глобальному ринку.

Загалом, Стратегія виділяє 38 нові ініціативи. Ключові – створення Digital Hub Denmark (державно-приватний кластер для розвитку цифрових технологій) [385], SME: Digital [397], (схема підтримки цифрового перетворення данських підприємств малого та середнього бізнесу) та Технологічний пакт (загальнонаціональна ініціатива спрямована на розвиток цифрових навичок). Уряд також анонсував ініціативи стосовно подальшого відкриття урядових даних, експерименту з «регулятивною пісочницею» та посиленням кібербезпеки.

У США розповсюджений документ «Білль про права у сфері штучного інтелекту» [19]. Цей документ повинен запобігти шкідливому впливу новітніх технологій та захистити людей від можливих зловживань під час користування автоматизованими послугами в освітніх та медичних закладах, при працевлаштуванні тощо. Уряд США визначив, що кожен в Америці повинен бути захищений від дискримінації через алгоритми, неправомірного збору даних та стеження. Вони також повинні мати право на повідомлення та пояснення щодо програм AI, з якими вони стикаються.

«Білль про права» вимагає від компаній, урядових установ та інших осіб, які застосовують штучний інтелект, проводити тестування та нагляд, а також оприлюднювати результати, щоб зацікавлені сторони могли з ними ознайомитися. Документ не обов'язковий для виконання, але Білий дім закликає розробників та користувачів програмного забезпечення зі штучним інтелектом добровільно дотримуватися цих порад, щоб запобігти зловживанням в сфері соціальної безпеки громадян [19].

Україна також не стоїть осторонь процесів розвитку штучного інтелекту. Україна, яка є членом Спеціального комітету зі штучного інтелекту при Раді

Європи (AD HOC COMMITTEE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE), у жовтні 2019 року приєдналася до принципів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) з питань штучного інтелекту (OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449).

Зокрема, у грудні 2020 року в Україні була схвалена Концепція розвитку штучного інтелекту [268], практична реалізація якої сприятиме інтеграції інноваційних технологій в економічно важливі сектори держави. Очікується, що технології штучного інтелекту сприятимуть трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та соціальної безпеки загалом. Метою цієї Концепції є визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи державного управління та соціальної безпеки. Пріоритетними сферами, в яких реалізуються завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту, нормативно визначені: освіта і професійне навчання, наука, економіка, кібербезпека, інформаційна безпека, оборона, державне управління, правове регулювання та етика, правосуддя.

Розробники української «Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022–2030 роки» визначили, що «штучний інтелект є однією з ключових технологій сучасності. Понад 50 країн світу, а також Північноатлантичний альянс (НАТО), вже створили й затвердили власні стратегії розвитку штучного інтелекту, щоб зафіксувати свої завдання й пріоритети у цій сфері, прискорити темпи свого науково-технічного та соціально-економічного розвитку.

У таких умовах Україна, володіючи достатнім науковим потенціалом, зобов'язана визначити коло завдань розвитку АІ на декілька десятиліть, а також сформулювати закони й правила його використання для технологічних потреб суспільства. Разом з тим, незважаючи на поширення інформації про АІ та фрагментарне застосування елементів цієї технології в окремих галузях, у

повному обов'язі штучний інтелект як систему створення нових знань і прийняття на цій основі рішень не розроблено» [353].

Успішна реалізація Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні потребує належного державного управління науковими й технічними процесами, пов'язаними з дослідженнями та впровадженням АІ. Необхідно створити нормативно-правову базу щодо розвитку та впровадження штучного інтелекту, яка відповідає світовим стандартам. Потрібно прийняти окремий закон «Про штучний інтелект», а також відповідні постанови органів виконавчої влади, підзаконні акти та інструкції.

Діяльність виконавчого органу системи управління та регулювання АІ в Україні має ґрунтуватися на базових етичних нормах і принципах, забезпечуючи повноцінну та ефективну систему соціальної безпеки людини та суспільства, а саме [353]:

- пріоритет добробуту людини (мета забезпечення добробуту людини повинна переважати над іншими цілями розробки та застосування систем АІ);
- заборона на заподіяння шкоди з ініціативи систем АІ (за загальним правилом, слід обмежувати розробку та застосування систем АІ, здатних цілеспрямовано заподіювати будь-яку шкоду людині);
- підконтрольність людині (тією мірою, якою це можливо з урахуванням необхідного ступеня автономності систем АІ);
- проєктована відповідність законам (застосування систем АІ не повинно свідомо для розробника призводити до порушення правових норм);
- проєктована безпека даних (при розробці систем АІ повинен забезпечуватися достатній рівень особистої та громадської безпеки).

Згідно із положеннями чинного законодавства штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням яких можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми

роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. [344]. За даними всеукраїнського опитування, проведеного Інститутом Л. Горшеніна спільно з групою компаній Everest у рамках дослідження «Штучний інтелект: український вимір», українці позитивно налаштовані до перспектив розвитку технологій штучного інтелекту [11].

Зокрема, 43,4% опитаних українців вважають, що, з огляду на всі потенційні можливості і ризики, пов'язані з розвитком штучного інтелекту, людство повинно продовжувати розробки у сфері AI, одночасно запобігаючи ймовірним негативним наслідкам і протидіючи їм. Третина респондентів (34,0%) наполягають, що використовувати можна тільки штучний інтелект, безпеку якого доведено, в той самий час кожен восьмий (12,8%) готовий ризикнути, продовжуючи розробки у сфері штучного інтелекту незалежно від можливих загроз. 3% українців, утім, вважають, що необхідно вже зараз повністю припинити всі розробки у сфері AI. Серед позитивних наслідків розвитку технологій штучного інтелекту найчастіше називають звільнення людей від важких, небезпечних і некваліфікованих видів робіт (69,5% опитаних) і збільшення продуктивності у всіх галузях промисловості (50,4%). Значно менше впевнені українці, що AI зможе забезпечити запобігання хворобам, збільшення терміну людського життя (19,9%), порятунок людства від стихійних лих і катастроф (18,1%) і запобігання злочинності і війнам (тільки 14,1% респондентів вважають «так») [11].

Таким чином, однозначно можна стверджувати, що AI не лише сприяє покращенню якості задоволення вагомих потреб, але й часто за його посередництвом людина досягає цілей, які видаються на перший погляд недосяжними. Зокрема, значний прогрес успішного використання AI спостерігається у сфері охорони здоров'я. AI вже досяг експертного рівня в діагностиці захворювань очей і рекомендаціях щодо їх лікування. AI добре зарекомендував себе у сфері виявлення та класифікації серцевої аритмії на основі електрокардіограми. Але, яким би розумним не був робот, він не може

передбачити абсолютно усі стратегії і знати усі передумови певних дій. Тут відіграє велику роль людський фактор, що передбачає і такі «примітивні» сторони впливу для вирішення проблеми, як стосунки між працівниками, організаціями.

Технологічна сингулярність може принести значні загрози людству у вигляді погіршення соціальних стосунків між «приєднаними» і «неприєднаними», конфлікти між більш технологічно розвинутими і відсталими державами, застосування нової потужної зброї, що може призвести навіть до масового знищення цивілізації. Технологічна сингулярність – це момент в історії людства, коли науково-технічний прогрес стане настільки швидким і складним, що виявиться недоступним для розуміння людським інтелектом. Але також очікується значне стрибкоподібне збільшення можливостей людського мозку та тіла за рахунок розвитку біоінженерії, медицини, інженерії та виробництва.

Нарешті, доцільно проаналізувати гігантський технологічний стрибок, який продемонстрували моделі машинного навчання та його вплив на соціальну безпеку людини. Мова йде про ChatGPT – чат-бот зі штучним інтелектом, який здатен розуміти запити користувачів та генерувати відповіді на них розмовною мовою. Він був запущений як безкоштовний дослідницький прототип у листопаді 2022 року американською дослідницькою лабораторією штучного інтелекту Open AI [176].

На відміну від класичних пошукових систем, він не має заготовлених шаблонів, але навчений давати осмислені відповіді «на льоту». ChatGPT навчали за допомогою масиву текстів з Інтернету та системи навчання з підкріпленням на основі зворотного зв'язку з людиною. Потім нейромережу перенавчали кілька разів, використовуючи її власні відповіді, щоб зробити їх більш точними та коректними.

ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer, «генеративний попередньо навчений трансформатор») – черговий продукт компанії OpenAI, що досліджує штучний інтелект та шукає йому застосування у різних сферах.

Торік OpenAI стала відома всьому світові завдяки програмі DALL-E – генератору зображень за описом. Компанія влітку відкрила доступ до DALL-E для всіх, після чого мільйони звичайних людей перетворилися на художників, а мільйони реальних митців опинилися під загрозою безробіття. Адже DALL-E здатна намалювати шедевр за декілька хвилин, користуючись лише загальними підказками людини. Цей чатбот із штучним інтелектом легко виконує роботу представників багатьох професій та виконує багато інших завдань. Він одночасно і письменник у різних жанрах, і поет, і сценарист, і копірайтер, і науковець (якщо треба написати якусь статтю, курсову або дипломну роботу), і кулінар (якщо треба придумати новий рецепт), і особистий тренер і дієтолог (якщо треба скласти план вдосконалення тіла) і навіть дистанційний коханець чи коханка (якщо, наприклад, треба написати еротичного листа, поки смажиш яєчню). Додатково ChatGPT може писати не дуже складні програмні коди або виправляти помилки у вже написаних кодах, розв'язувати математичні задачі, складати тези до великих текстів, прокладати маршрути для подорожей, шукати інформацію, як Google, та... надихати. Принаймні, деякі користувачі скористалися послугами ChatGPT під час творчої кризи й отримали перелік ідей, що дозволив їм зрушити з місця. Але вже перші місяці його запровадження принесли і певні проблеми та заперечення. Так, наприклад, з'ясувалося, що чатбот може надавати шкідливі поради: від плану лікування раку в домашніх умовах до створення вибухівки. Ще однією серйозною загрозою є використання чатбота кіберзлочинцями. Наприклад, сервіс може писати коди вірусних програм, фішингові листи, створювати ботів для отримання персональних даних користувачів тощо. Але головне, що ChatGPT з нелюдською переконливістю вміє перекручувати інформацію [176].

Отже, розвиток технологій штучного інтелекту є важливим трендом сучасності. Провідні світові компанії і держави приділяють велику увагу цьому питанню. Україна не може залишатися осторонь цих процесів. Вирішення проблем розвитку соціальної безпеки людини та ефективного

використання систем знань у різних сферах людської діяльності, лежить у площині застосування сучасних інформаційних технологій, що реалізуються на засадах штучного інтелекту як однієї з ключових технологій сучасності. Необхідно застосувати орієнтований на людину етичний і надійний AI, що буде вирішальним для його впровадження в Україні.

Очевидно, що серед вчених немає єдиної думки та достовірного твердження щодо позитивного чи негативного впливу штучного інтелекту на людство та його соціальну безпеку. Технології AI можуть як допомогти людині досягти ще однієї науково-технічної революції, так і стати загрозою. Вони забезпечують суспільство необхідними елементами для життєдіяльності, тим самим роблячи його вразливим та залежним.

Висновки до Розділу 3

У межах даного розділу здійснено аналіз зарубіжного та міжнародного досвіду поліпшення соціальної безпеки шляхом цифровізації державного управління, зокрема, окреслено роль інформаційного суспільства, як передумови формування сучасних цифрових технологій у соціальній безпеці та механізмів управління сервісно-орієнтованої держави та виявлено зарубіжні тренди запровадження соціальної безпеки на основі цифрових технологій, відповідно до чого, вдалося сформулювати основні положення, які розкривають зміст реалізації дослідницької мети, а саме:

1. Проведений аналіз постіндустріального (інформаційного) суспільства постмодерної доби надав можливість стверджувати, що сучасний глобальний світ все більше стає мінливим, змінюються і основні пріоритети соціальної безпеки громадянина, які побудовані на загальних пріоритетах соціальної захищеності людини та усвідомлення цінності окремого індивіда та його соціальних прав. У суспільстві постмодерної доби неможливими стають стандартизація, масовізація суспільства, роль та значення мережі інформаційних потоків суттєво зростає, що сприяє певним синергетичним ефектам прискореного виникнення нової якості процесів. Вони мають досить

широкі можливості для самоорганізації громадянських рухів за права людини, за соціальну справедливість, для захисту екології, для контролю за діяльністю державного апарату як у локальному, так і в глобальному масштабі.

2. Визначено, що соціальна безпека громадянина все більше формується на основі мережевого суспільства, основними характерними рисами якого є: зростання ролі інформації в житті суспільства, збільшення частки комп'ютерних комунікацій, створення глобального інформаційного (комунікативного) простору, і відповідно, зміна самої соціальної реальності, в якій всі основні сфери життєдіяльності та соціальної безпеки людини ґрунтуються на мережевій логіці, націленій на потреби і ціннісні орієнтири людини.

3. Доведено, що провідним трендом політики соціального захисту на початку ХХІ ст. стала концепція сервісно-орієнтованої держави, головним призначенням якої є служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання якісних послуг громадянам, що передбачає упровадження інформаційних технологій управління, спрямованих на підвищення якості публічних послуг, підвищення соціального захисту населення і в кінці кінців формування ефективної соціальної безпеки. Разом з тим, сервісно-орієнтована держава, її ефективність в умовах розвитку інформаційних технологій, не можлива без запровадження діяльності електронного урядування.

Питання щодо трансформації України в сервісно-орієнтовану державу на основі цифрових технологій неможливо розглядати без врахування досвіду провідних країн Європи, до яких, в тому числі, входять Австрія, Велика Британія, Данія, Естонія, Німеччина, Польща, Фінляндія, Франція тощо, адже на даний час державна політика у більшості сфер життєдіяльності суспільства спрямована на її перевтілення під європейські стандарти.

4. Показано, що європейська політика цифровізації надає можливості особам та бізнесу рухатися до орієнтованого на людину, сталого та більш процвітаючого майбутнього. Головними елементами цифрового переходу є захист прав людини, демократія та верховенство права. Європейський

людиноцентричний цифровий перехід є основою, на яку спираються чотири стовпи Цифрового десятиліття Європи: розширення прав та можливостей громадян завдяки цифровим навичкам; диджиталізація бізнесу; диджиталізація державних послуг; зміцнення цифрової інфраструктури тощо.

Можна констатувати, що Україна здійснила ряд важливих кроків щодо приєднання до Цифрового порядку денного для Європи в запровадженні соціальної безпеки: вдалося досягти поступу в наближенні законодавства до європейських норм щодо державного регулювання у сферах електронних комунікацій; зроблено важливі кроки до взаємного визнання електронних довірчих послуг з ЄС; у рамках проекту EU4DigitalUA починається розробка Єдиної державної електронної системи дозвільних документів e-Permit, яка цифровізує процедури ліцензування та надання дозволів.

5. Розкрито особливості європейських та азійських моделей розвитку соціальної безпеки в умовах інформаційного суспільства, які базуються насамперед на затвердженні специфічних ціннісних орієнтацій щодо індустріалізації, інформатизації та соціального розвитку. В її основі лежать співпраця держави та ринку, спроба встановити зв'язок між культурними цінностями, властивими конфуціанству і соціальними. Філософські постулати співіснування та співпроцвітання, а також сприяння держави у реалізації цих принципів має стати запорукою успіху.

6. Виявлено, що розвиток штучного інтелекту цілком вірогідно призведе до покращення процесів управління, розвитку відносин виробників зі споживачами, оптимізації всіх бізнес-процесів, вдосконаленню соціальної безпеки громадянина. У найближчому майбутньому людину будуть оточувати все більше «розумних речей», за допомогою яких можливо буде вирішувати багато задач з високою швидкістю і точністю.

Отже, розвиток технологій штучного інтелекту є важливим трендом сучасності. Провідні світові компанії і держави приділяють велику увагу цьому питанню. Україна не може залишатися осторонь цих процесів. Вирішення проблем розвитку соціальної безпеки людини та ефективного

використання систем знань у різних сферах людської діяльності лежить у площині застосування сучасних інформаційних технологій, що реалізуються на засадах штучного інтелекту як однієї з ключових технологій сучасності. Необхідно застосувати орієнтований на людину етичний і надійний AI, що буде вирішальним для його впровадження в Україні.

Результати досліджень за матеріалами розділу відображено в наукових публікаціях авторки [236; 237; 241; 232].

РОЗДІЛ 4
СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ
МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сучасний світ трансформується під інтенсивним впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, мережових комунікацій і взаємодій, що знаходить своє віддзеркалення у формуванні нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій для суспільства, держави, економічних суб'єктів. Сьогодні неможливо розглядати стандарти соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу без розкриття їхнього системного взаємовпливу із новітніми медіа, конвергенції комунікаційних ланцюгів, що генерує нові можливості й створює нові проблеми у взаємовідносинах між державою, суспільством, бізнесом. У контексті нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій виникла потреба розкрити передумови її формування, уточнити її сутнісні ознаки й характеристики у їх взаємопроникненні й взаємозв'язку, виявити існуючі тренди, маркери й чинники впливу, окреслити траєкторії її розвитку та активізації дії на моделі поведінки держави, соціуму, різних економічних суб'єктів щодо модернізації на якісно новій платформі стандартів соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу.

Основні дослідницькі завдання, результати вирішення яких відображено в цьому розділі, полягали в тому, щоб оцінити вплив сучасних визначальних суспільних детермінант, насамперед – розвитку соціальних медіа, на удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації, а також, уточнити сутнісні характеристики соціальної відповідальності держави та суб'єктів ринкової економіки в контексті цифрової трансформації суспільства.

4.1. Формування нової медіареальності в контексті підвищення ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою

Актуальність формування нової медіареальності щодо ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою підтверджується й тим, що без глибокого осмислення такого явища, як нова медіареальність в умовах цифрових трансформацій, ми приречені до реактивних дій, не сприймаючи цілісної картини буття сучасного світу.

Наукові дискусії щодо проблем впливу інноваційних цифрових технологій на вектор розвитку суспільства, держави, різних економічних суб'єктів в умовах цифрових трансформацій у різних площинах, спостерігаються не один рік. Однак проблема формування нової медіареальності щодо ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою через свою складність, різновекторність і пластичну гнучкість, й досі недостатньо досліджена, що можна пояснити, через стрімкий динамічний розвиток самих нових медіа, що гуртуються на взаємодії соціальних, психологічних, комунікаційних, управлінських, інформаційних методів, технологій, мереж та засобів.

У широкий науковий вжиток дефініцію «media», якою окреслював «різноманітні засоби комунікації, як провідники та антени нації, які керують метафорами» [428, с. 135], увів М. Маклюєн ще у 60-х роках минулого століття. Він здійснив ґрунтовне дослідження каналів комунікацій та їх вплив на людину та суспільство.

Вітчизняні дослідники все частіше акцентують увагу на багатовимірності терміну «media», яке не обмежене технічними можливостями та «посередництвом». Нині, медіа стали вагомим інститутом впливу на сучасний комунікаційний простір, рівень соціальної активності суспільства на усіх його рівнях. Фактично, теоретичному полю поняття «медіа» притаманна вкрай складна композиція з сплетінням різних елементів,

неоднорідним простором об'єктів та суб'єктів, пов'язаних багатовекторними відносинами [465, с. 218].

Нині осмислення, природи й законів розвитку таких суспільних відносин під інтенсивним впливом цифрових комунікації й технологій, пояснює необхідність пошуку траєкторій формування нової медіареальності на основі пластичної інтеграції медійних, соціальних та технологічних новацій, які характеризуються суперечливістю, комбінаторикою інструментів впливу на соціум.

Сьогодні структура медіаспоживання під потужним впливом цифрових технологій трансформується на весь життєвий простір суспільства. Розвиток інформаційного цифрового формату спричиняє зниження попиту на традиційні медіа. Водночас, для частини аудиторії традиційні медіа залишаються найбільш достовірними інформаційними джерелами, попри те, що вони забезпечують, на відміну від нових медіа, лише односторонню комунікацію.

Складовою частиною нової медіареальності є соціальні медіа, пошукові системи, геолокаційні сервіси (All4geo, AlterGeo, FourSquare, Loopt тощо), сукупність інтернет сервісів, платформ, форумів (WikiAnswers, Yahoo!Answers, Google Answers, Askville, Quora, MouthShut.com, Epinions.com, TripAdvisor, Yelp.com, Customer Lobby тощо), месенджери (Skype, Viber, WhatsApp, Snapchat тощо), соціальні мережі, блоги, медіахостінги (YouTube, DailyMotion, Vimeo, Instagram, Flickr, Last.fm, Spotify, Myspace; Delicious, Digg, Pinterest, Flipboard, Ustream.tv, SlideShare, Calameo тощо), інтернет видання, довідники й енциклопедії (Wikipedia, Wetpaint та інші), онлайн-ігрові спільноти тощо.

Нова медіареальність дозволяє, на принципово новій основі, взаємодіяти усім контактним аудиторіям між собою та з державою і суспільством, формувати різні спільноти за інтересами, швидко будувати різноманітні соціальні й комунікаційні ланцюги, проявляти соціальну активність (ретвіти, вподобайки, коментарі, репости тощо).

Таким чином, трендами й маркерами формування нової медіареальності щодо ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою сьогодні, гіпотетично можна вважати:

- підвищення рівня охоплення новими медіа;
- стрімке зростання кількості користувачів месенджерів;
- конвергентність зовнішніх різноманітних сайтів із соціальними медіа;
- вибірковість системи обміну інформацією;
- появу спеціалізованих інтеграційних цифрових платформ;
- персоніфікація соціальних медіа;
- збільшення значення аудіовізуальних засобів медіаінформації;
- розширення можливостей пошуку;
- удосконалення мобільних пристроїв;
- зменшення популярності текстових медіа тощо;
- створення груп всередині аккаунту за інтересами;
- автоматичне надходження користувачам корисної, цікавої інформації;
- активний розвиток тематичних мереж;
- поширення комерціалізованого контенту;
- стрімкий розвиток технологій мобільного зв'язку;
- зростання кількості різноманітних онлайн-новин;
- оцифрування та створення нових новинних платформ;
- зростання популярності колективних онлайн-обговорень суспільно значимих подій;
- збільшення кількості доступних медіарозваг;
- віртуалізація мультимедіа;
- широко використовуються геолокаційні сервіси, які вказують місце розташування друзів, об'єктів тощо.

Соціальні мережі стали вагомою невід'ємною частиною суспільного життя (найбільш популярними за кількістю користувачів вважаються: Facebook, YouTube, QZone, Instagram, X (Twitter), Tumblr. Водночас, все

частіше державні структури використовують різні нові медіа для надання інформації населенню, та комунікацій з громадянами. Так само як і бізнес, використовує різні нові медіа для надання клієнтам таргетованої інформації щодо своєї продукції, цін, акцій, бонусів, знижок, реклами тощо.

Ще Е. Тоффлер стверджував, що «новим медіа притаманні такі основні риси, як: інтерактивність, мобільність, зворотність, можливість взаємозв'язку, повсюдність і глобалізація» [465, 409].

В умовах цифрових трансформацій вагомими детермінантами формування в Україні, нової медіареальності, яка може вплинути на підвищення ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою, можна вважати:

- зростання популярності відео контенту, такого як стріми, відеоблоги, туторіали, мобільний контент, що стає основним способом споживання інформації для багатьох громадян-користувачів;

- впровадження розширеної реальності (AR) у медіапростір, що дозволяє громадянам отримувати інформацію про реальний світ за допомогою цієї технології, яка може використовуватись у новинах, рекламі та іншому контенті для забезпечення більш іммерсивного досвіду;

- зростання популярності прямих трансляцій (Live streaming) в соціальних мережах та інших платформах, що дозволяє державі доносити інформацію та достукатися до населення в режимі реального часу;

- використання віртуальної реальності (VR) для створення більш іммерсивного контенту, такого як віртуальні тури, відображення подій та інше, що покращує сприйняття інформації та забезпечує більшу зацікавленість громадян;

- наголос на використанні соціальних медіамереж та платформ для поширення інформації та взаємодії з населенням, що дозволяє державі ефективно комунікувати зі своїми громадянами та використовувати їх повідомлення для покращення й підвищення ефективності своєї діяльності;

– залучення громадян до вирішення проблем та підготовки актуальних рішень за допомогою інтерактивних проєктів, таких як голосові асистенти, цифрове голосування, цифрові додатки для спільної роботи, що дозволяє державі взаємодіяти з громадянами та створювати необхідні зацікавлені групи і активні товариства для вирішення проблем соціальної безпеки;

– широке використання штучного інтелекту, нейромереж, аналітики даних для збору, обробки й аналізу великих обсягів інформаційних потоків, що дозволяє державі відстежувати та адекватно оцінювати поведінку громадян, їхні побажання й потреби щодо соціальної безпеки.

Практично, це змінює саму основу медіасередовища й впливає на якість суспільного життя, включаючи етичні цінності, соціальні стандарти захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу, демократизацію усіх суспільних процесів. Такі характеристики нової медіареальності потребують глибокого розуміння процесів взаємодії та мають сприйматися як джерело модернізації моделей поведінки держави, соціуму, різних економічних суб'єктів.

Таким чином, ці та інші детермінанти формування нової медіареальності стимулюють генерування єдиного медійного соціального простору, зокрема для розвитку нових механізмів державного управління соціальною безпекою. Адже, стандарти соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу, у контурі нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій, вже не можуть ґрунтуватися виключно на усталених схемах та алгоритмах. Їх необхідно модернізувати на якісно новій платформі, що ґрунтується на справедливості, плюралізмі інформації, прозорості, демократизації, поваги до правової системи, відкритості, транспарентності, поваги до особистості, свободи представлення різноманітних поглядів, підтримки загальних людських прав.

Крім того, інтерактивність нових медіа, тобто їх взаємодія та зворотній зв'язок із суспільством, відіграє важливу роль для розв'язання сучасних конфліктних ситуацій та проблем. Водночас, інтерактивність дає можливість

виявити запити суспільства до медіа, визначити їх ключові функції для комунікацій держави, суспільства, бізнесу, економічних суб'єктів, які стають активними ініціаторами формування різних комунікаційних ланцюгів. Комунікативна взаємодія сприяє чіткому усвідомленню ступеня впливу і взаємопроникнення нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій на усе суспільне життя.

Інноваційні цифрові технології, спочатку сприймалися, як чисто технічні допоміжні інструменти фіксації, трансляції і тиражування інформаційних потоків, але дуже швидко нові медіа, перетворилися в потужний механізм впливу на суспільне життя, сформувавши нову медіареальність і новий медіапростір. Саме нова медіареальність формує знання щодо сприйняття світу і генерує основу соціально орієнтованого ставлення людини до дійсності.

Тобто, «успіх новітніх медіа зумовлений потребою сучасного інформаційно-цифрового суспільства швидко отримувати необхідну інформацію у зручному форматі. Отже, це має бути оперативний і цікавий контент, який задовольнятиме всі запити контактних груп» [187, с. 86–92]. «Новий імпульс і нові якості отримує вся система масової комунікації, зокрема це стосується соціальної інформації, яка охоплює світоглядну, духовну, естетичну, публіцистичну, побутову інформацію тощо» – стверджує Т. Запорожець [103]. «Комунікаційна модель новітніх медіа уможлиблює не лише зворотний зв'язок, але й світову комунікацію, залучаючи окремі світи до єдиної глобальної мережі» [188, с. 40]. «Суспільні медіа як ідеологія незацікавленого професіоналізму, обережного балансування протилежних точок зору вважаються одним з індикаторів демократичності медіасистеми в Європі» – констатує Д. Каррен [431, с. 27–57].

Отже, сучасна нова медіареальність щодо ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою змушує усіх учасників (суспільство, державу, бізнес, населення) медіакомунікативного простору по-

новому дивитися на світ, позиціонувати дійсність та усвідомлювати свої можливості і переваги.

Епоха цифрових медіа породжує численні трансформації в суспільстві, комунікаційних моделях та алгоритмах поведінки державних установ, організацій, підприємств, населення: підвищується швидкість інформаційних потоків, відбувається їх персоналізація, інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстовість, конвергенція, полегшуються комунікації, скорочується відстань між користувачами, спостерігається гнучкість форм та змісту контенту й потоковість його споживання, необмеженість обсягів, анонімність, віртуалізація, відсутність цензури й модерації, розширюються технологічні можливості й нарощуються комунікативні практики.

Н. Луман обґрунтовує можливість існування нової медіареальності, яка формується під впливом нових інструментів мас-медіа, і акцентує увагу на генеруванні й подвійної змістової реальності, зазначаючи, що визначальною для цієї реальності є комунікація як триєдність змісту інформації, процесу повідомлення інформації та розуміння її отримувачем. З іншого боку, на його думку, реальність є конструкцією, спроектованою засобами масової інформації, яка полягає у відображенні мас-медійного змісту інформації для інших і постає, з першого погляду, як дещо незалежно існуюче, тобто мас-медіа «конструюють ще одну реальність, відмінну від них самих» [420, с. 8–10].

Трансформація медіареальності віддзеркалюється у всіх аспектах суспільного життя, формуючи якісно новий його контур, що потребує інноваційних підходів до соціальних стандартів захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу. Формат нової медіареальності у зрізі ефективності механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави проілюстровано на Рис. 4.1.

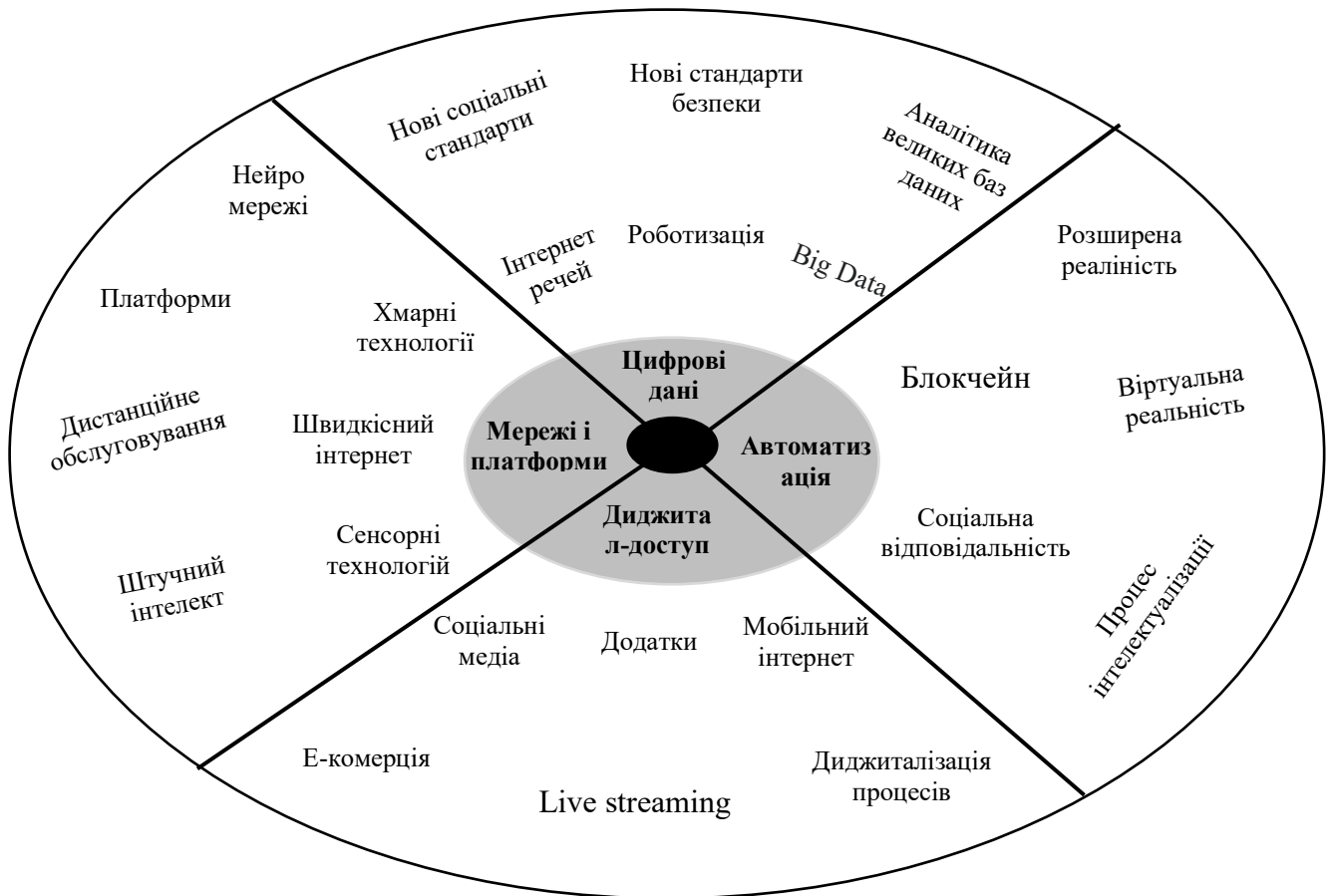

Рис. 4.1. Контур нової медіареальності у зрізі ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою

У таких умовах актуалізується управлінський аспект проблеми. Так, сучасному менеджеру на усіх ієрархічних рівнях (від державного, регіонального до підприємства) необхідно розуміти специфіку взаємодій з новою аудиторією, роль зв'язків з громадськістю, опановувати нові комунікаційні методи спілкування, комбінувати інформаційні формати щодо

бажаного впливу та отримання максимального ефекту і підтримки від цільової аудиторії.

Нова медіареальність фактично виконує наступні функції: інформаційна; соціальна; підтримка свободи слова; критична; контролююча; відстоювання власної громадянської позиції; освітянська; право вільно виражати свої думки; інтеграційна щодо суспільних запитів та інтересів; підняття актуальних суспільних проблем; демократизації; мобілізаційна; моніторинг за розв'язанням важливих суспільних проблем.

Водночас, варто зазначити, що формування нової медіареальності впливає на зміну психологічних та соціальних аспектів суспільства, оскільки цифрові технології розвивають чи пригнічують окремі риси соціального характеру, сприяють атомізації суспільства та демасифікація виробництва. При цьому, трансформуються механізми забезпечення транспарентності, прозорості та відкритості функціонування суспільства, держави та бізнесу.

У цьому контексті, доречно згадати, що Д. Мак-Квейл пропонує «...наступну схему: суспільні зміни – ідеї – нові технології – апеляція до старого – зміна старого – використання нового – адаптація комунікаційних інститутів – нові культурні форми – процес технічних і культурних змін» [166, с. 112]. Ця схема Д. Мак-Квейл наочно презентує, як саме нові цифрові технології впливають на трансформацію цінностей й соціальної парадигми, як взаємопов'язані явища, та в підсумку на формування нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій.

«Загалом, нові медіа суттєво розширили планетарно-масштабні можливості комунікації і, безперечно, вплинули на формування нової суспільної реальності. Сучасні мережеві технології дозволяють прямі стратегії влади замінити прихованими, неявними. З іншого боку, очевидно, що роль комунікативних технологій все більше зростатиме, що, без сумніву, матиме вплив на буття людини в культурі й визначатиме основні тенденції соціокультурного розвитку» [355, с. 44].

«Під впливом глобалізаційних процесів сучасний світ перебуває в умовах стрімкої трансформації, стаючи глобалізованим світом, для якого характерним є «комунікаційне зближення, пришвидшена динаміка обміну, взаємодія», – стверджує І. Нерубашенко [188, с. 95].

«Позитивним чинником є те, що соціальні медіа стали фундаментом розвитку громадянського суспільства. Через масовий вплив на громадську думку здійснюється оперативне інформування та консолідація громадян навколо важливих питань як державного, так і соціального характеру» [282, с. 198–206].

Складові впливу нової медіареальності механізмів державного управління соціальною безпекою (див. Рис. 4.2) проявляються через:

- правові нормативи і акти, які встановлюють й регулюють правила та обмеження щодо використання цифрових технологій й збереження особистих даних, розвиток цифрових прав та встановлення механізмів контролю над використанням цифрових технологій;

- зміни в політичному процесі та органах державного управління, що відбуваються під впливом цифрових технологій й використання цифрових і медіа інструментів та електронного урядування, що дозволяє ефективніше здійснювати різні аспекти управління соціальною безпекою цифрової держави, включаючи електронні послуги для громадян та бізнесу, електронні вибори, моніторинг і контроль за виконанням державних програм тощо;

- розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей, великі дані та інші, створює нові можливості для комунікаційних взаємодій між державними органами, громадянами та бізнесом, що дозволяють швидше та ефективніше обмінюватися інформацією, автоматизувати процеси та забезпечувати зручний доступ до державних послуг;

- необхідність впровадження цифрової грамотності та розвиток медійної освіти допомагають громадянам розуміти та адаптуватися до змін,

пов'язаних з цифровою реальністю, з урахуванням цифрових навичок, критичного мислення та етики використання цифрових технологій;

– розвиток цифрової економіки та впровадження нових технологій, оскільки цифрові інновації створюють нові можливості для бізнесу, підвищують ефективність та конкурентоспроможність економіки країни.

нова медіареальність				Державні органи
складові впливу у зрізі				
Правове регулювання, політика і управління	Технології	Культура і освіта	Економіка та бізнес	
	Цифрові технології інтегровані в усі бізнес-процеси	Адаптація до змін і викликів, нова етика використання цифрових технологій та медіа	Високий потенціал розвитку держави, інноваційний бізнес	
Створення та розбудова цифрової інфраструктури	Цифрова трансформація, нові комунікаційні ланцюги	Генерування цифрових компетенцій, розвиток стартапів, активізація творчості	Зниження витрат та підвищення прибутковості	
		штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей, великі дані, віртуалізація реальності	Підвищення продуктивності праці, саморозвитку	
Нові соціальні стандарти, зниження мережевої нерівності		Медіаосвіта, розвиток власних стартапів, медіаграмотність на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій		
Соціальна безпека, цифрові послуги				
				Суспільство
				Бізнес
				Населення

Рис. 4.2. Складові впливу нової медіареальності на ефективність механізмів державного управління соціальною безпекою

Отже, складові впливу нової медіареальності на ефективність механізмів державного управління соціальною безпекою включають: технології, правове регулювання, культуру й освіту, економіку та бізнес, політику та управління. Взаємодія цих складових допомагає створювати нові стандарти, умови й

регламенти управління соціальною безпекою цифрової держави, що відповідають сучасним вимогам цифрової епохи.

Нова медіареальність передбачає пильний нагляд громадськості за функціонуванням державних органів, різних організацій, установ, підприємств, їх соціально відповідальним відношенням до своїх працівників та суспільних запитів (волонтерства, довкілля, гуманітарних програм тощо) та можливість критичних зауважень від медіааматорів, блогерів тощо. Адже нова медіареальність генерує вплив суспільства і необхідність на нього адекватно реагувати, оскільки в новій медіареальності, не можливо ігнорувати демократичні цінності, нормативні засади, думку більшості громадян.

У наукових публікаціях існує кілька підходів до осмислення впливу нових медіа. Передусім це прихильники негативного ставлення до впливу нових медіа; А. Кін переконує, що буде «смерть культури під впливом інтернету» [410]. Другий підхід – це прихильники позитивного ставлення; Е. Тоффлер обґрунтовує формування «суспільства просьюмерів», на прагматичному широкому використанні нових технологій [465]. Третій підхід – це прихильники нейтрального ставлення до впливу нових медіа як до цифрових технологій, які не несуть якісного змістового навантаження.

Оскільки під впливом нових медіа формується нова медіареальність на якісно нових ціннісних засадах, відбувається низка трансформацій соціокультурного, економічного, антропологічного значення, яка помітно відрізняється від попередньої, оскільки зміна форм комунікаційних взаємодій, змінює мову, культуру, когнітивну сферу, управлінські засади, економіку, соціальну структуру, ідентичність, моделі поведінки, сприйняття людьми світу тощо, то ми стверджуємо, що нові медіа й цифрові комунікаційні технології мають глибокий, перетворюваний соціальний потенціал.

Водночас, «Інформаційне середовище соціальних медіа, з огляду на його зростаючу впливовість на свідомість користувачів, поступово стає також об'єктом впливу громадських організацій, владних структур, бізнесу. Воно також стає об'єктом маніпулятивних технологій, негативних інформаційних

впливів» [308, с. 14]. Також «соціальні медіа формують особливий інформаційний простір і водночас виступають у якості інструментів, ефект застосування яких слід враховувати як в ході досягнення суспільного консенсусу, так і оцінюючи ризики розгортання конфліктів» [88, с. 17].

Таким чином, нова медіареальність породжує й нові ризики та загрози від різного роду маніпуляцій, анонімності, емоційних реакцій, симуляторів, нівелювання почуття реальності, кібер ризиків тощо. Нова медіареальність змінює рівень прозорості суспільних процесів та позбавляє від табу публічно значимі події, розкриває таємниці, висвітлює багато прихованих тем (джерела збагачень, розлучення, садизм, булінг, корупція, кримінальні зв'язки, соціальна несправедливість тощо).

Особливості нової медіареальності генерують нові можливості для трансформації моделі поведінки держави, соціуму, різних економічних суб'єктів, модернізації стандартів, стратегії і тактики соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу. Отже, сучасна медіареальність це особлива нова платформа медіакомунікацій і взаємодій, яка завдяки віртуалізації, неієрархічності, блицкомунікаціям, мережевості, персоналізації суттєво впливає на усі сфери суспільного життя: державу, бізнес, соціальну безпеку і відповідальність, освіту, культуру тощо, зумовлюючи процеси якісних змін.

Сучасні події в Україні (широкомасштабна війна, окупація територій, міграція населення) змушують нову медіареальність служити суспільним і державним інтересам та забезпечувати єдність суспільства, розвиток демократії, збільшення кола знань та розширення соціальної інформації, поглиблення відносин, збереження зв'язків, відображення і формування громадської думки, соціалізацію поведінкових моделей держави та бізнесу тощо.

Тобто, формування нової медіареальності для механізмів державного управління соціальною безпекою вимагає вирішення декількох ключових проблем (див. Рис. 4.3):

– розробка і впровадження сучасних цифрових платформ, які включають системи моніторингу, аналітики, комунікацій та збору даних, вони вважаються основою для формування нової медіареальності для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави, і зазначимо, що розробка таких платформ потребує технічних знань та компетентних фахівців;

– медіареальність базується на використанні цифрових систем, платформ та технологій, тому держава повинна забезпечити високий рівень цифрової безпеки (у тому числі, й кібербезпеки) для захисту від хакерських атак, крадіжок даних та інших кіберзагроз, що потребує спеціалістів із кібербезпеки й використання надійних технологій;

– нова медіареальність для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави потребує швидкого та надійного Інтернет-з'єднання для передачі даних в реальному часі, тому розвиток мережі швидкісного Інтернету, нівелювання цифрової нерівності є необхідним для забезпечення ефективності механізмів управління соціальною безпекою;

– штучний інтелект та нейро мережі, сприяють підвищенню ефективності механізмів управління соціальною безпекою, оскільки алгоритми машинного й глибокого навчання допомагають аналізу великих обсягів даних та прогнозуванню подій для покращення соціальної безпеки;

– держава має сприяти прозорості та відкритості даних щодо соціальної безпеки, забезпечити доступ до даних та інформації для громадян, дослідників та інших зацікавлених сторін для покращення ефективності механізмів управління соціальною безпекою;

– медіареальність може бути використана для запобігання та виявлення загроз, ризиків і дезінформації, оскільки автоматизовані системи аналізу даних можуть визначати та фільтрувати недостовірну інформацію, що сприятиме розповсюдженню об'єктивної інформації.

Взагалі формування нової медіареальності для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави вимагає поєднання технологічних розробок, кібербезпеки, доступу до даних та залучення спеціалістів з цих галузей. Тільки таким шляхом можна забезпечити ефективне управління соціальною безпекою у цифровій державі.

Рис. 4.3. Ключові проблеми формування нової медіареальності для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави

Підсумовуючи, треба наголосити, що в умовах цифрової трансформації, розкриваються нові можливості формування медіареальності в Україні, щодо підвищення ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою, зокрема:

- за допомогою нової медіареальності органи державного управління соціальною безпекою будуть об'єктивно розуміти й оцінювати ситуацію, оскільки зможуть отримати більш детальну та точну інформацію про виклики та загрози, що дозволить їм аналізувати дані, тенденції та платформи соціальних мереж для забезпечення соціальної безпеки;

- нова медіареальність на основі використання сучасних цифрових технологій та освітніх заходів забезпечить зростання рівня свідомості та знань громадян про соціальну безпеку, що сприятиме її підвищенню;

– за допомогою нових медіа органи державного управління соціальною безпекою можуть ефективніше відстежувати та контролювати ситуацію в реальному часі та більш оперативно моніторити та реагувати на різноманітні події і процеси, що можуть загрожувати соціальній безпеці;

– нова медіареальність формує можливості для покращення комунікаційних взаємодій між органами державного управління соціальною безпекою та населенням, що включає обмін інформацією, порадами та інструкціями в режимі реального часу та сприяє налагодженню швидких і ефективних комунікаційних ланцюгів і каналів спілкування;

– нова медіареальність допомагає виявляти потенційні загрози та пропонувати заходи безпеки для захисту критично важливої соціальної інфраструктури, тренування персоналу та розповсюдження інформації про потенційні ризики.

4.2. Стратегічний медіаінструментарій механізмів державного управління соціальною безпекою

Нині докорінно змінюється функціонал медіаменеджменту, оскільки цифрові трансформації сформували принципово новий стиль життя працівників й споживачів (*media meshing lifestyle*). Для примноження конкурентних переваг у потоці стрімкої цифрової трансформації, медіаменеджмент має бути особливо пластичним й гнучким до нових стратегій. Цифрові трансформації зумовлюють використання сучасного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою, особливо в стратегічному горизонті, генеруючи нові його характеристики і стратегії. Активне впровадження новітніх цифрових технологій змінює стандарти комунікацій і обміну інформацією.

Водночас відкритість, демократичність і принципова нецензурованість нових медіа генерує прояви деструктивних поведінкових моделей, маніпулятивних зовнішніх впливів, підвищуються ризики розгортання

конфліктів, формується особливий інформаційний простір, що об'єктивно зумовлює й використання якісно нового стратегічного інструментарію медіаменеджменту, особливо у контексті соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації. Актуальність дослідження обґрунтовується стрімкою цифровою трансформацією медіаінструментарію й медіасередовища загалом, використанню принципово нових диджитал-медіа. Означене аргументує наукову значимість та практичну доцільність проблематики визначеного вектору нашої розвідки.

Науковий інтерес до формування теоретичної платформи стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій, його специфіки й складових проявляли такі вчені, як: Е. Ардевол, Ж. Бодріяр, О. Ігнатенко, Г. Інніс, В. Козаков, М. Кравченко, Д. Мак-Квейл, М. Маклюен, Е. Тоффлер та інші. Однак визначення основних характеристик стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою як складного феномена цифрової сучасності, пошук ефективних підходів до його формування, розробка методик його фільтрації й відбору при ухваленні управлінських рішень, формування концептуальних підходів щодо розуміння ролі й значення соціальних медіа є не вирішеною проблемою, що вимагає подальших досліджень.

У сучасних наукових розвідках медіаменеджменту, вагома увага приділяється сутності медіа та розглядаються функції й принципи медіаменеджменту. «Медіа» (від лат. «medium» – «посередник»), цим терміном позначають комунікації з їх сукупністю технологій, засобів, інструментів передачі інформації [428]. Цікаво, що Маклюен акцентував, «що тип і форма медіа («generic form of media») важливіші за те значення («meaning») або зміст («content»), яке воно передає, тобто сама форма засобу комунікації змінює нашу свідомість» [427, с. 58].

Разом з тим, вчені погоджуються, що медіа, зорієнтовані на велику аудиторію, є важливим соціальним й економічним механізмом та значимим

інститутом, що формує світоглядні позиції й ціннісні уявлення сучасних людей в цифровій державі й підтримують її соціальну безпеку. Враховуючи складність підходів до розуміння природи медіа, медіаменеджмент визначають як комплексну мультифункціональну сферу, що включає процес ухвалення управлінських рішень й відповідних заходів на макро-, мезо- та мікрорівнях для побудови механізмів генерування й регулювання інформаційних масивів на основі медіакомунікативного процесу, формуючи тим самим цінності й світогляд громадян, що сприятиме соціальній безпеці цифрової держави.

Тобто медіаменеджмент передбачає діяльність керівників, фахівців, що ухвалюють рішення задля досягнення визначеної мети. Метою медіаменеджменту є формування контурів й регулювання інтенсивністю й якістю інформаційних потоків всередині суспільства, публічних організацій, економічних суб'єктів на основі інтерактивності, персоналізації інформації, мультимедіатизації, гнучкості, віртуалізації, конвергентності, неієрархічності, блицкомунікації, для максимального бажаного впливу на цільову аудиторію та її поповнення.

Національні відмінності визначають і специфіку стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою, що залежить від особливостей медіаполітики держави та її соціальної безпеки, оскільки медіаполітика держави сповідує базові цінності, що властиві українському суспільству та його корпоративній культурі. Саме тому формування стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою потребує більш складних управлінських альтернатив з врахуванням національної специфіки.

Медіаменеджмент вимагає постійного ретельного дослідження певної цільової аудиторії, для характеристики «портрету» своїх споживачів, що передбачає розробки відповідних стратегій та рішень. У цьому контексті, американський дослідник медіаринку К. Фінк стверджував, що «менеджер

повинен бути кваліфікованим за двома основними напрямками – поточній діяльності та стратегії» [428].

Роль медіаменеджера зростає в реаліях цифрових трансформацій, що зумовлюють різке нарощення інформаційних та медіамасивів.

Інноваційні зміни в реаліях цифрових трансформацій, пов'язані з розвитком цифрових технологій, пояснюють необхідність формування специфічного стратегічного медіаінструментарію механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави. Конвергенція, мультимедіатизація, інтерактивність, кросплатформність, персоналізація, глобалізація, віртуалізація, потребують адаптації бізнес-моделей медіаменеджменту до умов нової цифрової реальності, пошуку, фільтрації та відбору нових гнучких стратегічних інструментів в умовах мінливого медіаспоживання.

Стратегічний медіаінструментарій механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій – це сукупність методів, моделей, способів, засобів, механізмів, технологій обґрунтованого портфелю стратегії за чітко визначеними ціннісними принципами і стандартами їх реалізації в медіапросторі.

Зауважимо, що стратегічними медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій є програми, проекти, прогнози, традиційні та цифрові засоби комунікацій, нові медіа, накопичення, транслявання й споживання інформаційних ресурсів, ланцюги взаємодій між різними контактними аудиторіями.

Таким чином, для стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій сутнісними атрибутами є:

- цілеспрямованість (забезпечує досягнення визначеної мети);
- стратегічність (зорієнтованість на стратегічний горизонт);
- ціннісна орієнтація (використовується із врахуванням сукупності цінностей);

- інтерактивність (забезпечує інтерактивність комунікацій і управління);
- доступність (просторова, соціальна, демократичність комунікацій);
- простота використання;
- різнопрофільність форматів (програми, соціальні мережі, проекти, відеоконференції, відеохостинги, мікроблоги, прогнози, аудіохостинги, аудіоконференції, мобільні додатки, закладки тощо);
- збереження, накопичення, трансляція різноманітного контенту (текст, графіка, аудіо, відео та медійний контент).

Сучасна специфіка стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій сформувалася через:

- непрогнозованість медіапростору в стратегічному горизонті;
- інтенсивність впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- одночасний вплив конвергенції нових комунікацій (кабельних, супутникових, цифрових, мобільних) і традиційних медіа (друк, телебачення, радіомовлення);
- стрімкий розвиток соціальних мереж;
- загрозу втрати національної культурної ідентичності;
- загострення конкуренції на внутрішньому медіаринку;
- спрощену можливість залучення інвестиційних ресурсів на медіапроекти;
- стрімкість поширення й генерування продуктових та технічних медіановацій;
- поглиблення глобалізаційних процесів світового медіаринку, що призводить до поглинання вітчизняних медіакомпаній, зумовлює ухилення від оподаткування та зниження надходжень до бюджету й соціальної безпеки через відплив прибутків;

- зростання попиту на персоналізовані та локальні медіапродукти;
- розширення диверсифікаційних напрямів медіадіяльності та медіапроектів;
- часте впровадження додаткових ієрархічних управлінських рівнів (адміністративний апарат значно віддалений від операційних медіапроцесів);
- лавиноподібне зростання інформаційних потоків (медіаменеджерам неможливо зібрати, осмислити й опрацювати необхідний масив інформації, для ухвалення раціональних управлінських рішень);
- зростання вимог до технологій медіакommunікацій;
- розростання бюрократичних процедур через збільшення апарату управління (генеруються проблеми обміну інформацією, суперечливості прийнятих рішень, координації заходів, бюрократичної тяганини);
- посилення вимог до якості змістового наповнення медіапродукції;
- підвищення середніх витрат та зниження ефективності медіадіяльності;
- занепад вітчизняних малих медіапідприємств;
- зміну умов взаємодії з цільовими аудиторіями та окремими споживачами медіа продукту;
- розвиток процесів регіоналізації та демократизації в медіапросторі.

Однак «сьогодні використання інструментів онлайн-комунікацій вже є невід'ємним елементом комунікаційної стратегії» [61, с. 71].

Відповідно, можна дійти висновку, що стратегічний медіаінструментарій механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави, опираючись на свою соціокомунікативну сутність включає й соціальні медіа, оскільки «...роль соціальних медіа зростає, оскільки одна з головних їх особливостей полягає в інтерактивності і здатності постійно тримати в курсі справ» [354, с. 117], а «...характерними властивостями нових соціальних медіа виступають: універсальність, інтерактивність, доступність, мобільність, комунікативність» [315, с. 26].

Вивчаючи соціальні медіа у зрізі їх взаємодії із різними цільовими аудиторіями та окремими споживачами також можна стверджувати, що характерними рисами соціальних медіа слід вважати:

- інтернет-майданчик на базі Web 2.0;
- легка цілодобова доступність до сучасного інформаційно-комунікаційного простору;
- загальнодоступний творчий контент;
- значна кількість взаємодіючих користувачів;
- простота використання;
- контент створюється, легко змінюється, коректується і передається цільовій аудиторії;
- можливість ідентифікації цільової аудиторії;
- можливість встановити взаємозв'язок та мотивувати цільову аудиторію;
- інтерактивність (цільова аудиторія може вільно висловлювати свої думки і побажання);
- формування конкурентних переваг порівняно з традиційними медіа;
- множина профілів і форматів (аудіо, відео, текст, зображення тощо);
- велика інтерактивна аудиторія дозволяє залучати цільову аудиторію у всьому світі;
- доступ до ринків та аудиторій легкий і доступний.

Водночас, Ю. Цаль-Цалко та Ю. Мороз попереджають, що сьогодні «нехтування можливостями соціальних медіа, зневажання їхнім комунікаційним потенціалом, означатиме недосягнення цільових орієнтирів діяльності суб'єктів господарювання. У сучасних конкурентних умовах це загрожує економічному суб'єкту не лише погіршенням позицій у наявній ринковій системі, а й звуженням перспектив інноваційного оновлення ресурсів, позбавлення шансів на інтеграцію в інформаційну економіку» [335, с. 257].

Підтримують таку позицію й інші вчені, вони констатують, що «нині, соціальні мережі є надзвичайно важливим інструментом забезпечення не лише ефективної маркетингової політики та налагодження продуктивних маркетингових відносин, але й визначальним чинником функціонування суб'єкта господарювання, його конкурентної позиції та місця на ринку» [284, с. 127].

Таким чином, соціальні медіа, як складова стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою, – це інтерактивні інтернет-платформи і майданчики (наразі, на основі Web 2.0), які використовуючи свої технологічні, соціокомунікативні, функціональні можливості, формують соціальний простір та мережі лояльних цільових аудиторій, користувачів Інтернету.

У контексті стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій ключовими функціями соціальних медіа варто визначити: інформаційну функцію; функцію консолідації; розважальну функцію; функцію обміну створеним контентом; креативну функцію; функцію медіа-активізму (флешмоби, акції, заходи організовані через соціальні мережі); функцію взаємодії й співпраці; функцію класифікації та рубрикації; функцію оцінки актуальності, якості та релевантності контенту; функцію навчання; функцію контролю й перевірки достовірності фактів.

Ключовими завданнями соціальних медіа у контурі формування стратегічного медіаінструментарію механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій є:

- консолідація цільової аудиторії;
- стратегічне управління позиціями та цінностями цільової аудиторії;
- максимізація рівня лояльності цільової аудиторії до визначених цінностей та стратегій;
- коригування небажаних стереотипів щодо визначених цінностей та стратегій, формування позитивного уявлення про них;

- підвищення результативності взаємодій з цільовою аудиторією;
- розширення цільової аудиторії;
- постійний моніторинг та швидке адекватне реагування на зміни в медіапросторі.

Стратегічний медіаінструментарій для механізмів державного управління соціальною безпекою з часом розвивався, і сьогодні може включати наступні елементи (див. Рис. 4.4):

- веб-сайти державних органів, відповідальних за соціальну безпеку, можуть бути використані для публікації інформації про різні програми і послуги, доступні жителям країни, при цьому, велика увага має бути приділена комфортності використання, навігації та зручності пошуку на сайтах;

- єдиний державний онлайн-портал може виступати як центральний пункт доступу до різних інтерактивних послуг, які надають державні служби соціальної безпеки, це, зокрема, можуть бути послуги онлайн-звернень, онлайн-консультацій, подачі заявок на отримання пільг і допомоги, ведення електронних персональних облікових записів тощо;

- застосування соціальних медіа є дуже ефективним інструментом для комунікації з громадськістю і поширення інформації про різноманітні програми соціальної безпеки, при цьому, державні органи можуть використовувати платформи соціальних медіа, такі як Facebook, Twitter, Instagram, для представлення актуальних новин, порад та оновлень, важливо також створювати спільноти та дискусійні групи для обміну думками та відгуками про недоліки та побажання;

- цифрова держава може надавати онлайн-навчання та навчальні матеріали для підвищення рівня обізнаності про соціальну безпеку та доступні програми й соціальні послуги, це можуть бути відео уроки, електронні посібники, вебінари, онлайн-тренінги та інші електронні ресурси, доступні для всіх зацікавлених осіб, включаючи громадян і фахівців.

– розробка і використання мобільних додатків може бути корисним способом надання інформації про стан соціальної безпеки та доступні програми й соціальні послуги, водночас, їх можна використовувати для подання заявок, інформування про нові послуги та актуальні новини, а також вони забезпечать функції онлайн-доступу до особистої інформації та зв'язку зі спеціалістами служби соціальної безпеки.

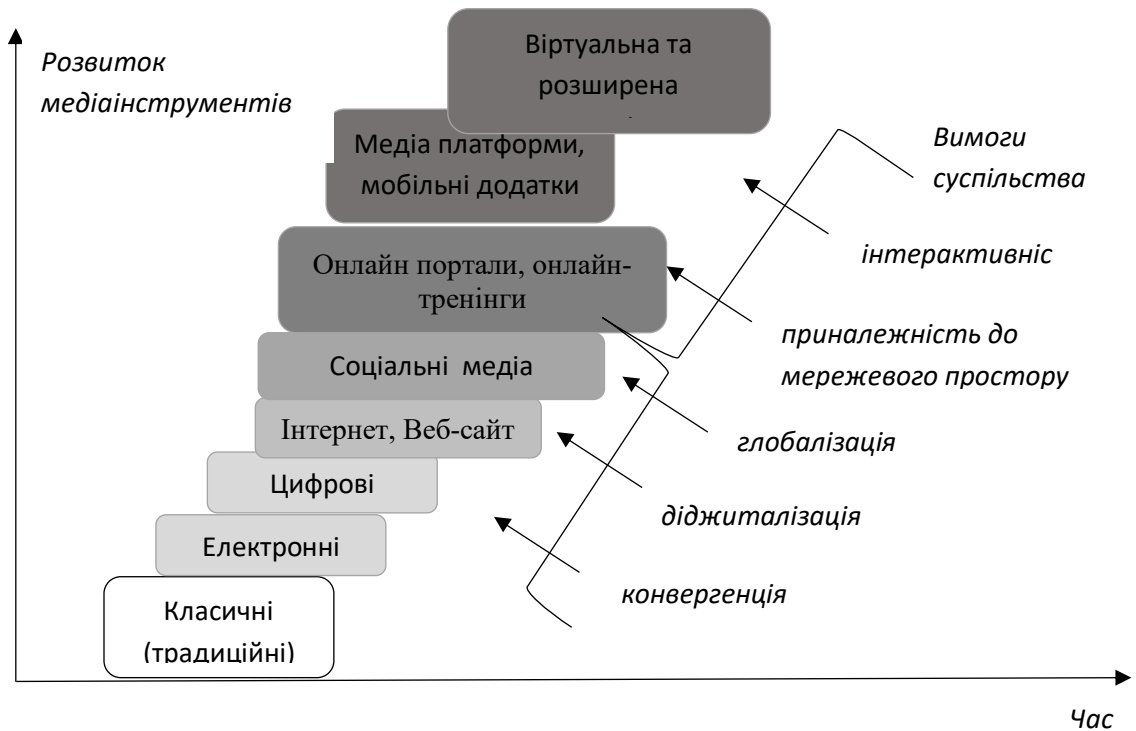

Рис. 4.4. Елементи стратегічного медіаінструментарію для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави

Отже, стратегічний медіаінструментарій для механізмів державного управління соціальною безпекою може включати веб-сайти, онлайн-портали, соціальні медіа, онлайн-тренінги та навчальні ресурси, а також мобільні додатки. Ці інструменти допоможуть забезпечити легкий доступ до інформації, поліпшити комунікацію та сприяти взаємодії з громадськістю.

Проте домінантою стратегічного медіаінструментарію для механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій визначимо розробку стратегічних альтернатив оптимальних рішень.

Стратегічні альтернативи – це сукупність обґрунтованих різнопланових стратегій, зорієнтованих на досягнення стратегічної мети на основі наявного ресурсного потенціалу.

Одним із найбільш результативних стратегічних медіаінструментаріїв для механізмів державного управління соціальною безпекою для реалізації визначених завдань в реаліях цифрових трансформацій, є формування проектно орієнтованого портфелю стратегій.

Портфель стратегій – це набір проектів або програм й інших заходів, робіт, об'єднаних із метою ефективного управління цими роботами для досягнення стратегічних цілей [59].

Формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів державного управління соціальною безпекою є надзвичайно важливим і актуальним завданням. У сучасних умовах, коли цифрові технології все більше проникають у всі сфери життя, включаючи сферу управління соціальною безпекою, медіаменеджмент грає вирішальну роль у забезпеченні успішного функціонування державного апарату.

Однією з головних причин, чому формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту є важливим, є те, що медіа мають великий вплив на суспільство, і використання медіа для передачі інформації про соціальну безпеку може значно збільшити ефективність її сприймання громадськістю. Стратегії медіаменеджменту розробляються з метою створення ефективного комунікаційного середовища між владою, фахівцями з питань безпеки та громадськістю, що сприяє швидкому та точному обміну інформацією.

Наголос на проектному підході важливий ще й тому, що він спрямовує зусилля на досягнення конкретної мети, цілей і завдань, забезпечуючи систематичний та організований підхід до медіаменеджменту. Проектні стратегії медіаменеджменту дозволяють враховувати особливості і потреби

цифрової держави, забезпечуючи адаптивність та гнучкість управлінських рішень.

Узагальнюючи, варто наголосити, що формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів державного управління соціальною безпекою є важливим для досягнення ефективного комунікаційного середовища та забезпечення успішного управління соціальною безпекою. Він має актуальне значення у світлі швидкого розвитку цифрових технологій та змін у способах сприймання інформації громадськістю.

Проектно орієнтований портфель стратегій медіаменеджменту має характеризуватися чіткою цілеспрямованістю на досягнення бажаної мети. Формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій слід окреслити як «новий гнучкий метод, який забезпечує взаємозв'язок творчих зусиль із загальними задачами медіаменеджменту. Його суттю є постановка задач, виявлення проблем, що вимагають ефективного вирішення, розробка програми або стратегічного плану, усунення перешкод досягненню визначеної мети [16]. Водночас, «проектування є одним з елементів передпланової діяльності в процесі розроблення можливих варіантів певного рішення. Це різновид управлінської діяльності, який може широко застосовуватись у процесі розробки різноманітних програм» [67].

Формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій – це складний, креативний процес, що спрямований на вибір дієвої альтернативи майбутніх заходів та рішень для досягнення визначеної мети. Його характерною відмінністю є стратегічна зорієнтованість. Проектно орієнтований портфель стратегій медіаменеджменту передбачає конструювання моделі медіаменеджменту, окреслює його функціональні характеристики, обґрунтовує комплекс технологій, засобів, методів, що допомагають досягти бажану стратегічну мету.

Проектно орієнтований портфель стратегій, як стратегічний інструментарій медіаменеджменту беззаперечно має свої переваги в реаліях цифрових трансформацій, оскільки він є інструментом розв'язання проблем і досягнення бажаної мети за допомогою декомпозиції стратегій.

Проектно орієнтований портфель стратегій дає змогу генерувати нову якість медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій, посилити синергійний ефект реалізації проєктів та програм, що характеризує його як найбільш дієвий стратегічний інструментарій.

Нині проектно орієнтований портфель стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій має формуватися на платформі сукупності цінностей, тобто його ключовим орієнтиром має бути розвиток і закріплення стратегічно важливих цінностей для суспільства, держави, публічних організацій, економічних суб'єктів.

Під час формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій необхідно опрацювати систему критеріїв оцінки результатів завдань і процедуру відбору складових елементів до портфеля стратегій у просторі встановлених критеріїв та означених цінностей.

Формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій – це безперервний процес створення та оцінювання набору (портфеля) стратегічних ініціатив, призначених для досягнення стійких результатів і переваг у збільшенні цінностей. Результати та переваги, отримані завдяки реалізації цих ініціатив, сприяють здійсненню стратегії і дають змогу оцінити ефективність стратегії у створенні цінності [184].

Тобто, стратегічні орієнтири, завдання, пріоритети, цінності мають постійно переглядатись, відповідно проектно орієнтований портфель стратегій медіаменеджменту має коректуватися та бути збалансованим і гнучким.

Формування міцного зв'язку між медіастратегіями та різними програмами, проєктами, ініціативами сприяє генеруванню ними максимальних ефектів і цінностей, що сприяє оптимальній концентрації зусиль щодо втілення обраної стратегії медіаменеджменту в життя. Проте часто взаємозв'язки між стратегією та різними програмами, проєктами, ініціативами виявляються найслабшими ланками в проєктно орієнтованому портфелі стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій.

При цьому проблематика побудови проєктно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій є архіважливою, і має вагоме соціальне та соціо-комунікативне значення на усіх управлінських рівнях, включаючи державний.

Формування проєктно орієнтованого портфеля (алгоритму) стратегій медіаменеджменту для механізмів державного управління соціальною безпекою може складатися з наступних етапів (див. Рис. 4.5.):

1. Спочатку проводиться детальний аналіз та оцінка ситуації у сфері соціальної безпеки, виявляються існуючі тренди, враховуються технологічні виклики, загрози та ризики, збирається інформація про наявні механізми державного управління соціальною безпекою і здійснюється оцінка їх ефективності.

2. На даному етапі визначається мета, ставляться конкретні цілі та завдання для проєктного портфеля стратегій медіаменеджменту, які можуть бути зорієнтовані на підвищення свідомості громадськості про цифрову безпеку, розробку нових інструментів управління, забезпечення ефективного впливу на цифрову сферу тощо.

3. На основі аналізу та оцінки ситуації у сфері соціальної безпеки та, враховуючи поставлені цілі й завдання, розробляються стратегії медіаменеджменту для досягнення цих цілей та вирішення існуючих проблем, які можуть включати розвиток партнерств з медіаорганізаціями, проведення інформаційних кампаній, підвищення обізнаності громадськості через засоби масової інформації та соціальні мережі тощо.

4. На цьому етапі розробляються конкретні альтернативи та проекти, що включають до портфеля стратегій медіаменеджменту, при чому, кожна альтернатива чи кожен проект мають визначену мету, завдання, бюджет і терміни реалізації, зокрема вони можуть бути зорієнтовані на створення медіацентрів для інформування громадськості, організацію навчальних програм, розробку і просування додатків для безпеки в Інтернеті тощо.

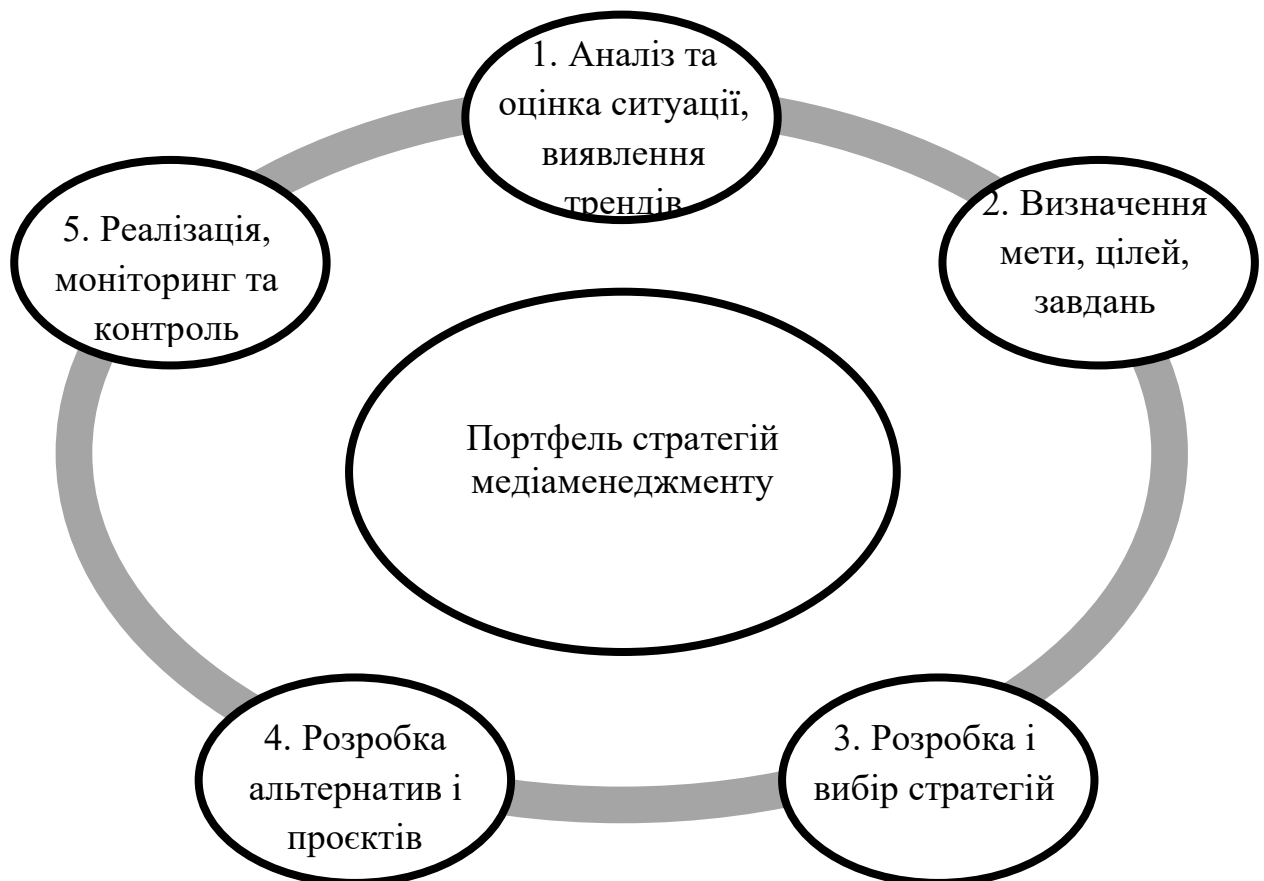

Рис. 4.5. Етапи формування проектно орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави

5. На останньому етапі здійснюється реалізація альтернатив чи проектів, що включені до портфеля стратегій медіаменеджменту, при цьому важливо виконувати моніторинг та контроль за прогресом реалізації і вносити необхідні корективи, зокрема, за допомогою медіамоніторингу, звітності, аналізу результатів тощо.

Формування проєктно-орієнтованого портфеля (алгоритму) стратегій медіаменеджменту для механізмів управління соціальною безпекою генерує потенційні переваги (див. Рис. 4.6), серед них слід вказати:

- проєктно-орієнтований підхід дозволяє краще координувати та інтегрувати різні стратегії управління, що допомагає оптимізувати процеси, усунути надмірності та підвищити загальну ефективність державного управління механізмами соціальної безпеки;
- шляхом формування портфеля стратегій розробляються конкретні рішення для різних аспектів механізмів державного управління соціальною безпекою, такий індивідуальний підхід дозволяє вирішувати унікальні проблеми та вимоги, що забезпечить більшу ефективність результатів;
- динамічна природа медіа та цифрового середовища вимагає постійної гнучкої адаптації та коригування, а саме наявність портфеля стратегій, зорієнтованого на альтернативи і проєкти, дозволяє гнучко реагувати на нові виклики, технологічний прогрес і мінливі потреби механізмів державного управління соціальною безпекою;
- портфельний підхід забезпечує комплексне бачення щодо стратегій взаємодії механізмів державного управління соціальною безпекою, оскільки, розглядаючи численні перспективи та використовуючи різноманітні стратегії, генерується більш цілісне розуміння ролі нових медіа для соціальної безпеки у цифровій державі, що призведе до комплексних рішень;
- коли в портфелі інтегровано декілька різних стратегій, це сприяє співпраці між різними зацікавленими сторонами, що залучені до управління соціальною безпекою, і така співпраця сприяє синергії, обміну знаннями та перехресному збагаченню ідеями, що призведе до кращих результатів;

- постійне вдосконалення портфеля стратегій, зорієнтованих на альтернативи і проекти, полегшує моніторинг та оцінку рішень, регулярно оцінюючи їх ефективність, вносячи корективи та вивчаючи минулий досвід, стає можливим безперервне вдосконалення в управлінні медіа та соціальною безпекою.

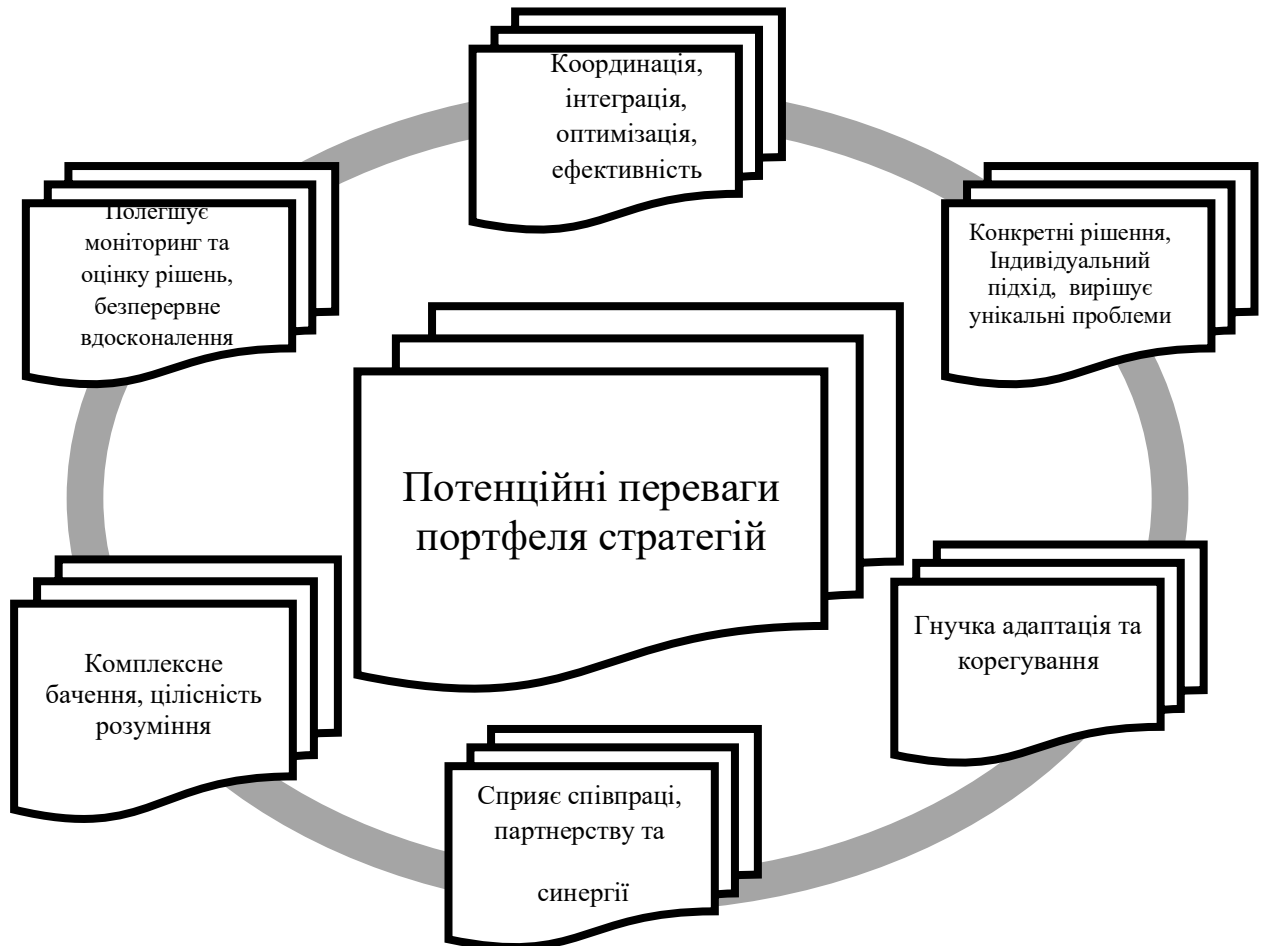

Рис. 4.6. Потенційні переваги формування проектно-орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів управління соціальною безпекою у цифровій державі

Важливо зазначити, що вказані потенційні переваги, є гіпотетичними і повинні бути додатково досліджені та оцінені в контексті конкретних механізмів державного управління та соціальною безпекою.

Доцільно також при розробці проектно-орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів державного управління

соціальною безпекою враховувати наступні потенційні недоліки (див. Рис. 4.7):

– обмеженість інформаційних даних, оскільки у деяких випадках важко зібрати достатню кількість інформації для ефективного формування портфеля стратегій, що пояснюється різноманітністю інформаційних джерел, недоступністю даних або їх некоректністю чи фрагментарністю;

– недостатня універсальність стратегій, оскільки при формуванні портфеля стратегій медіаменеджменту можуть бути не враховані деякі важливі аспекти або контекстуальні вимоги поточного стану соціальної безпеки;

– вирішення проблем ефективної взаємодії механізмів державного управління соціальною безпекою, вимагає детального розуміння специфіки соціальної безпеки та потреб медіаменеджменту;

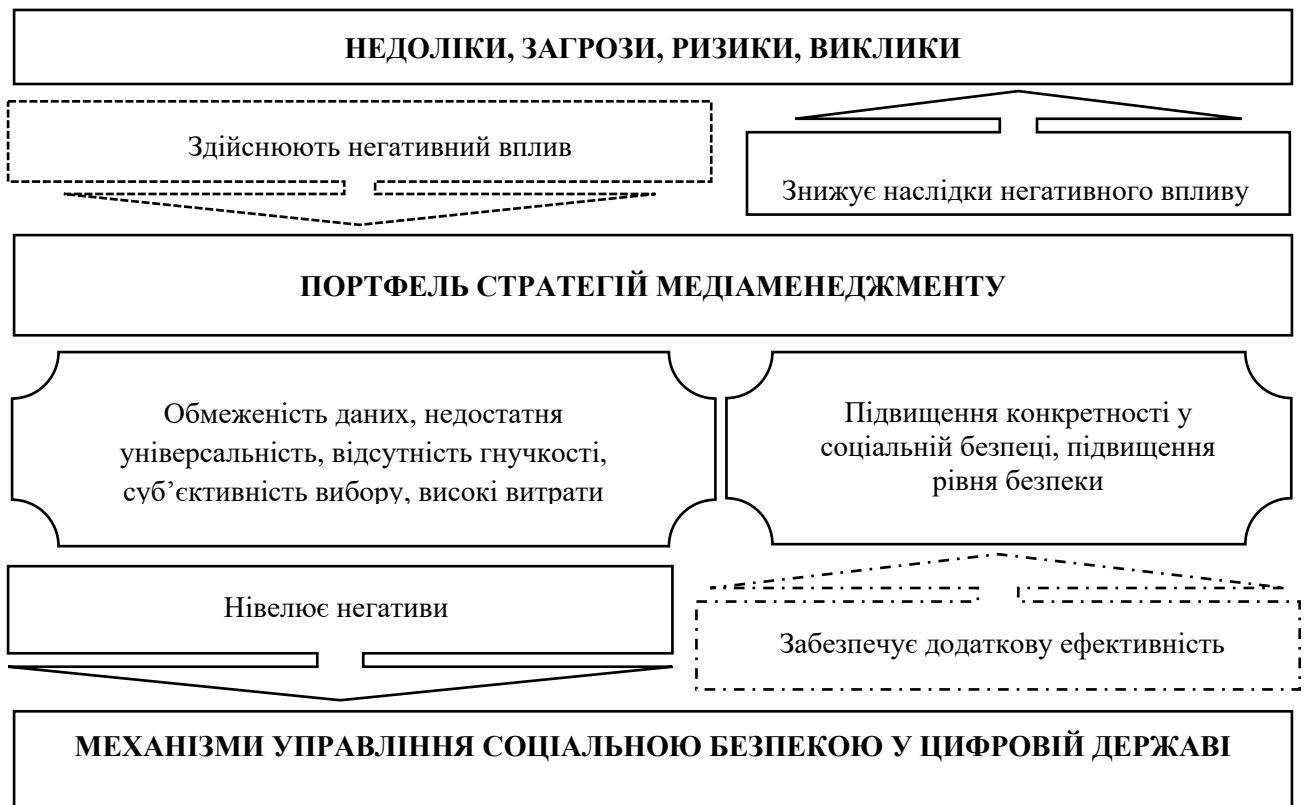

Рис. 4.7. Потенційні недоліки формування проєктно-орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів управління соціальною безпекою у цифровій державі

– гнучкість портфеля стратегій не може бути заздалегідь визначеною, а отже, не може швидко адаптуватися до змін у вимогах чи реаліях соціальної

безпеки, що обмежує його ефективність та здатність реагувати на нові виклики сьогодення;

- суб'єктивність вибору, оскільки при формуванні портфеля стратегій можуть бути враховані особисті вподобання або обмежена точка зору команди розробників, зумовлює вибір помилкових або неоптимальних стратегій, альтернатив, проєктів;

- високі витрати на розробку та впровадження проєктно-орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту на ресурси, час, ресурси та експертизу, що часто стає перешкодою для деяких державних установ, організацій або державних структур, які опікуються соціальною безпекою.

Таким чином, вказані лише загальні недоліки, які можуть виникнути під час формування проєктно-орієнтованого портфеля стратегій медіаменеджменту для механізмів державного управління соціальною безпекою. Конкретні недоліки можуть варіюватися залежно від контексту та індивідуальних особливостей альтернатив і проєктів.

Отже, формування стратегічного медіаінструментарію для механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій на основі проєктно-орієнтованого підходу на ціннісній платформі з використанням нових медіа забезпечить:

- досягнення визначеної стратегічної мети;
- побудову інноваційно-орієнтованих адаптивних організаційних медіаструктур (зокрема мереж, венчурів і стартапів);
- налагодження гнучких, вигідних взаємодій з усіма контактними аудиторіями на глобальному, національному та регіональному рівнях, із використанням методів і засобів консультативного й кооперативного стилю управління, інкорпорації, субконтрактації, аутсорсингу, інтеграції;
- інтерактивність комунікацій та управління;
- деїєрархізацію організаційного дизайну, уникнення жорстких ієрархічних структур, надання ширших повноважень підрозділам та філіалам,

формування команд та проектних груп, що сприятиме мінімізації негативного впливу ієрархічної бюрократії, делегуванню компетенцій експертам, підвищить швидкість ухвалення управлінських рішень;

- запровадження сучасних методів формування креативного середовища з метою підвищення творчого потенціалу персоналу.
- продукування та накопичення інформаційного масиву для ухвалення необхідних стратегічних рішень;
- демократизацію й креативність управлінських процесів;
- ефективну взаємодію із цільовою аудиторією;
- формування умов для розширення цільової аудиторії за рахунок залучення заінтересованих осіб;
- продукування медіаінновацій;
- підвищення якості контенту;
- вплив на цільову аудиторію;
- соціальну безпеку, зниження ризиків і загроз щодо довкілля, дискримінації на ринку праці персоналу за ознаками статі, інвалідності тощо.

4.3. Зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій

Мета цифрових трансформацій зосереджена у здійсненні цифрових перетворень, створенні нових креативних галузей економіки, модернізації сфер життєдіяльності суспільства у більш результативні. Фахівці Бостонської консалтингової групи переконують, що «цифрові трансформації є ключовим драйвером зростання ВВП» [169], і за їх експертизою, «частка глобальної цифрової економіки вже зараз з урахуванням цифрових навичок та цифрового капіталу сягає 22,5% від світової економіки» [169]. Водночас, цифрові трансформації сприяють демократизації суспільних відносин, соціологізації бізнесу, впровадженню й розвитку соціальної відповідальності на усіх рівнях.

Сучасні реалії сьогодення України формуються в умовах масштабної агресивної війни, характеризуються демографічною й економічною нестабільністю, що супроводжується кризовими екологічними потрясіннями, нарощенням соціальних шоків (підвищена небезпека для життя громадян і їх здоров'я, поширення насильства, прояви дискримінації, зростання масштабів бідності, поглиблення відчуття соціальної несправедливості, збільшення соціально вразливих груп населення), що гостро актуалізує проблеми соціальної відповідальності держави, особливо за умов зростаючої недовіри населення до більшості державних інституцій. Соціальна відповідальність держави має стати об'єднуючою національною ідеєю, яка опирається на нові ціннісні орієнтири і пріоритети духовних цінностей суспільства, які поділяють усі українці різних соціальних прошарків, в усіх регіонах країни. Тому нині на часі зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій, що підтверджує актуальність, доцільність і значимість цього напрямку дослідження.

Переважно цифрові трансформації окреслюють, як використання сучасних технологій нового покоління, що, зумовлюють зміни внутрішнього й зовнішнього середовища державних та бізнесових суб'єктів [169].

Цифрові трансформації кардинально змінюють не лише адміністративні, управлінські, виробничі процеси, вони вносять масштабні зміни в мислення людей, їх ментальні схеми, суспільні відносини, ділову культуру, механізми ухвалення рішень на усіх рівнях. Це пояснюється тим, що цифрові трансформації зорієнтовані на інновації, креативність, інтелектуалізацію усіх процесів та явищ. Фактично, цифрові трансформації, передбачають незворотність процесів використання сучасних технологій нового покоління, стрімкий розвиток цифрової економіки щодо широкої демократизації, соціологізації й підвищення добробуту людини, суспільства і держави.

Тобто широке впровадження цифрових трансформацій має потужний вплив на формування траєкторії соціальної відповідальності держави перед суспільством. Впровадження цифрових трансформацій вважається

пріоритетним напрямом розвитку у провідних країнах світу. Переважно вони тривалий період займаються розбудовою інформаційно-комунікаційної архітектури, ретельно формують свою цифрову політику та розробляють державні програми підтримки цього сегменту.

Протягом останніх років пріоритетом українського уряду теж стала активна цифрова трансформація, і за окремими напрямками Україна навіть випередила розвинуті високотехнологічні держави. Так, онлайн надаються все більше державних послуг, що передбачено в низці документів: Угоді про Асоціацію між Україною та ЄС, Економічною стратегією України, Державною стратегією регіонального розвитку, планами різних міністерств, що значно спрощує комунікації між населенням, державою та бізнесом.

У 2022 році Україну долучили до програми «Цифрова Європа», яка передбачає й фінансування за напрямками: сучасні високопродуктивні комп'ютери; розвиток штучного інтелекту; розширення хмарних послуг та інструментів; підвищення цифрових навичок населення; впровадження цифрових технологій останнього покоління в економіці, освіті та суспільстві.

Можна вважати успішним проектом впровадження цифрової системи публічних закупівель Prozorro. Дана система закупок формує раціональну екосистему та сприяє прозорості, підвищенню конкуренції, розвитку експорту цифрових закупок.

Під час пандемії COVID-19 і воєнного стану широкого розповсюдження й популярності набули освітні онлайн-платформи для надання різноманітних нових знань, підвищення компетентностей, цікавого й корисного проведення вільного часу.

Окремо відмітимо, що за останні роки Міністерство цифрової трансформації України зробило якісний прорив щодо розбудови цифрової держави. Міністерством поставлена амбітна мета: до 2025 року здійснити прорив щодо цифрових трансформацій, так, щоб кожен громадянин користувався цифровими інструментами, «щоб побутова корупція, черги,

бюрократія, безкінечне ходіння держустановами назавжди залишились у минулому» [179].

Незважаючи на війну російських агресорів проти України, боротьбу у кіберпросторі й на інформаційному фронті, підтримуються старі та впроваджуються нові цифрові проєкти, тобто країна поступово розбудовує своє цифрове майбутнє. Так, держава продовжує підтримку ІТ-сектора, «впроваджений спеціальний правовий і податковий простір Дія.City з низькими податками, нормами англійського права та новою гнучкою формою співпраці спеціалістів та компанії – гіг-контрактами». Резидентами Дія.City уже є понад 250 різних бізнес-структур [179].

Майбутнє післявоєнне відновлення країни має бути забезпечене розвитком цифрової держави, де усі державні послуги будуть надаватися в онлайн форматі (будуть розширюватися можливості цифрових застосунків Дія та Дія.City), населення буде забезпечене високоякісним швидкісним Інтернетом, громадяни матимуть цифрові навички (відбудеться реформування ІТ-освіти), істотно зросте частка ІТ-галузі у ВВП країни, розвиватиметься стартап-екосистема.

На жаль, слушним є твердження В. Логвінова, що «на глобальному рівні наша країна поки програє конкурентну боротьбу за чинниками, що визначають створення нових проривних інформаційних інноваційних технологій, передусім це стосується залучення інвестицій у проєкти нових знань, підготовки професійних і наукових кадрів, що в умовах низької ефективності національної інноваційної системи призводить до «вимивання» з країни конкурентоздатного потенціалу – кадрів, технологій, проривних ідей» [343, с. 58]. Наразі, в Україні на 1 млн населення створено 75 стартапів, а у Ізраїлі – 975, у Естонії – 865, у Ірландії – 665, у Данії – 573, у Фінляндії – 525 [179].

Водночас, потенціал України щодо генерування високотехнологічних продуктів та технологій, величезний, що може сформувати додаткові робочі

місця, збільшити виробництво з високою доданою вартістю, значно підвищити доходи бюджету (див. Рис. 4.8).

Принципами цифрової трансформації слід вважати:

- впровадження сучасних технологій нового покоління для підвищення продуктивності й ефективності діяльності на усіх рівнях;
- кардинальна зміна моделей організаційних і управлінських структур та інформаційно-комунікаційних ланцюгів;
- переосмислення форматів розробки й ухвалення управлінських рішень;
- модернізація усіх процесів на основі автоматизації та штучного інтелекту;
- гармонізація ключових складових цифрової трансформації: технології, люди, процеси;
- переосмислення взаємовідносин та взаємодій на платформі демократизації та соціальної відповідальності.

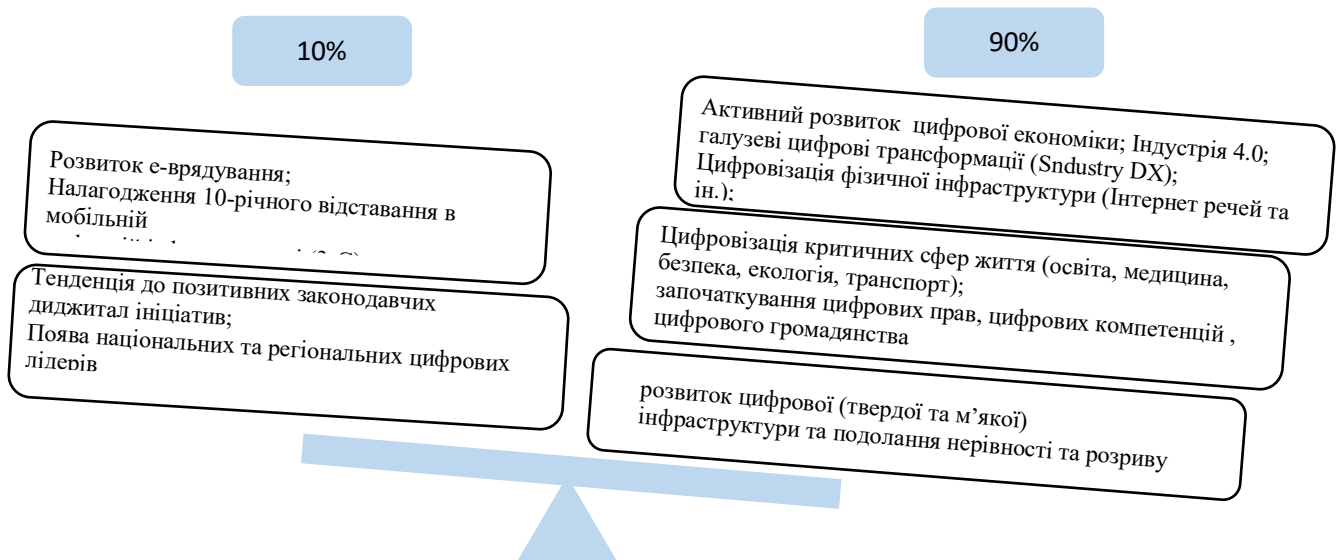

Рис. 4.8. Композиція цифрових трансформацій в Україні у контексті соціальної відповідальності держави

У міру поширення й активізації нових технологій (різнобічне використання великих масивів даних (Big Data), дронів, GPS систем, хмарних обчислень (Cloud Computing), робототехніки, блокчейну (Blockchain), Інтернет речей (IoT), когнітивних обчислень (Cognitive Computing), штучного

інтелекту (AI), фінансових Інтернет-технологій (Fintech), віртуальних продуктів і послуг), цифрові трансформації забезпечують:

- вищу демократизацію й соціологізацію усіх процесів в державі;
- зниження рівня корупції (створює перепони й перешкоди для реалізації корупційних схем);
- зменшення проявів бюрократії;
- вільний доступ до важливих державних послуг;
- прозорість усіх державних і суспільних процесів;
- можливість моніторингу державних операцій та дій чиновників;
- спрощення ведення бізнесової діяльності;
- зниження рівня безробіття;
- скорочення державних витрат (за рахунок зменшення кількості державних службовців);
- громадський контроль за бюджетом;
- покращення життя громадян;
- підвищення репутації та іміджу держави у світі.

Тобто цифрова держава має допомагати й підтримувати громадян і бізнес, а не заважати їм. «Відновлення економічного зростання та забезпечення рівного доступу всіх до участі в економічному, соціальному та політичному житті країни, а також до основних соціальних послуг (особливо у сфері освіти та охорони здоров'я) є нагальними завданнями для забезпечення сталого розвитку України» [343, с. 11].

Таким чином, держава має виконувати сервісні послуги для громадян (допомагати мати швидкий рівний доступ до різних послуг та чесно ефективно виконувати свою роботу), а не бути «страшним монстром».

Нині успішно впроваджується проєкт «Цифрова держава», яким передбачено об'єднати усі державні структури в єдину просту й результативну он-лайн композицію. Фактично, реалізація такого проєкту є серйозним викликом сьогодення для України. Проблеми, які Україні необхідно вирішити

у післявоєнний час, пов'язані із нерівномірним покриттям території якісним Інтернетом, значною часткою населення без ідентифікації (id-карти), великою чисельністю державних структур, відсутністю необхідної гнучкості програмного забезпечення, які функціонують за певним алгоритмом, недостатньою захищеністю персональних даних, низьким рівнем цифрових навичок населення. Зазначимо, що ООН та ЄС, ще у 2015 році «визнали цифрові права громадян, тобто доступ до IT-інфраструктури та Інтернету є базовим правом кожного громадянина» [330].

Рекомендаціями ООН щодо впровадження країнами цифрового урядування за допомогою цифрових трансформацій, передбачена «...зміна мислення у цифровій площині на індивідуальному та системному рівнях, зміна інституційної та нормативної бази у публічній політиці, забезпечення доступності інформації через відкриті урядові дані та рівному доступі до них» [182, с. 115].

Отже, напрямами, розвиток яких слід активізувати є: цифрова економіка; атрибути цифрового громадянства; Індустрія 4.0; Медіаіндустрія; цифрові компетенції населення; галузеві цифрові трансформації (Industry DX); цифрові права громадян; інфраструктура Інтернет речей); цифрової архітектури; подолання нерівності та цифрового розриву.

Процеси цифрових трансформацій є життєвою необхідністю, а не лише орієнтиром стратегічного розвитку держави, їх варто вважати індикатором демократизації та соціальної відповідальності держави, оскільки вони покривають усе більше секторів суспільного життя, докорінно трансформуючи форми, методи, траєкторії їх реалізації, завдяки чому генерують якісно нові можливості для розвитку суспільства та держави.

«Для забезпечення стійкого розвитку, соціальна відповідальність на усіх рівнях має не менше значення, ніж розвинута економічна інфраструктура, політична стабільність чи втілення у життя проєктів інноваційного поступу» [285].

Вагомим здобутком розвитку нашої держави стала демократизація усіх процесів, водночас демократія без соціальної відповідальності перетворюється на вседозволеність, що часто ми і спостерігали останнім часом на усіх рівнях. Демократія і соціальна відповідальність це єдине ціле розвинутої успішної держави і суспільства.

У зрізі філософської категорії, соціальна відповідальність держави відображає ціннісні і правові орієнтири суспільних відносин. Феноменом соціальної відповідальності держави, вважаємо, домінування морально-етичного компоненту, що підтримується юридично. Соціальну відповідальність держави мають забезпечувати її законодавчі і виконавчі структури.

«Соціальна відповідальність – це усвідомлення суб'єктами соціальної держави єдності соціального простору, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, суспільством, державою. Сутність соціальної відповідальності держави впливає з її основного призначення: захист спільного громадського інтересу від внутрішніх та зовнішніх загроз» [163, с. 65]. Рівні соціальної відповідальності держави представлено на рисунку 4.9.

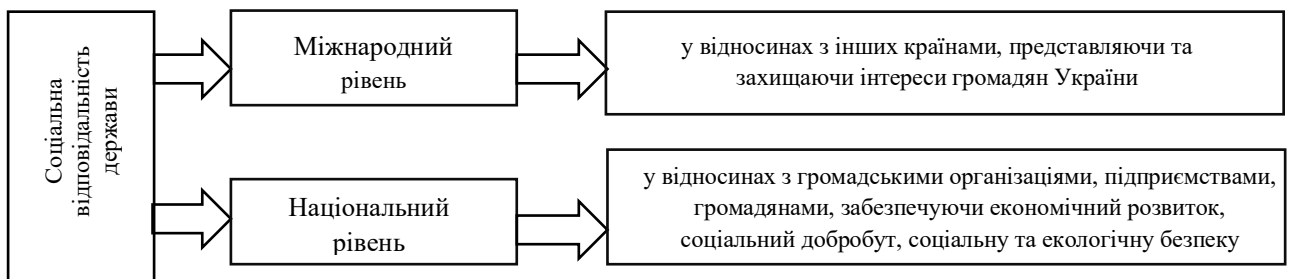

Рис. 4.9. Рівні соціальної відповідальності держави

Держава фактично й створюється як інститут політичної системи суспільства для забезпечення його соціальної безпеки, тобто соціальна функція є для держави ключовою, системоутворюючою. Соціальна відповідальність держави має стати її визначальною ознакою, що передбачає

її спроможність забезпечити соціальні потреби населення, соціальний розвиток суспільства та окремих його соціальних груп. Рівень соціальної відповідальності держави залежить від обраної моделі розвитку.

К. Еспін-Андерсон розробив класифікацію, в якій окреслив «ліберальну, корпоративну та соціал-демократичну модель розвитку соціальної держави, оскільки різним соціальним державам притаманний різний обсяг соціальних функцій та різна соціальна політика» [395].

Ліберальної моделі розвитку соціальних держав дотримуються: Австралія, Японія, Великобританія, Канада, США, Швейцарія. Корпоративної моделі розвитку соціальних держав дотримуються: Австрія, Фінляндія, Бельгія, Німеччина, Франція, Ірландія, Італія, Нідерланди. Соціал-демократичної моделі розвитку соціальних держав дотримуються: Швеція, Данія, Норвегія. Науковці, визначають корпоративну модель розвитку соціальної держави найприйнятнішою для України.

Поки що Україна не відповідає жодній моделі розвитку соціальної держави, оскільки об'єктивний аналіз індикаторів її соціально-економічного розвитку демонструє комплекс проблем і перешкод.

«Частка населення із середніми (на душу населення) еквівалентними загальними доходами, нижчими за прожитковий мінімум, в Україні у 2017 році становила 2,4 %, що на 1,4 пункту менше за попередній 2016 рік та на 6,7 пункту менше за рівень 2012 року» [307, с. 11]. Водночас Е Лібанова стверджує, що «в Україні суб'єктивна бідність істотно перевищує об'єктивну, тобто люди частіше вважають себе бідними, ніж це є насправді. При цьому в країні й надалі зберігається вагоме майнове розшарування, що посилює соціальну напругу та відчуття соціальної несправедливості. Так, співвідношення мінімального рівня доходів серед 20 % найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 20 % найменш забезпеченого населення у 2017 році становило 3,3 рази» [163, с. 11]. Війна ще більше загострює означені проблеми, за ствердженням фахівців Світового банку, рівень бідності в Україні від початку війни зріс з 5 до 20% .

«Суб'єктивні відчуття українських громадян свідчать не лише про низьку якість їх життя, а й високу потребу в державному захисті від зниження рівня добробуту. При цьому 77,7 % опитаних громадян найбільше бояться зростання цін, а 60,6 % – безробіття» [330]. Обсяг видатків держави на соціальний захист та соціальне забезпечення населення України у 2018 році становив 8,7 % ВВП, що на 0,9 пункта менше за рівень 2017 року та на 2,2 пункта менше за рівень 2016 року. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку показник розміру державних соціальних видатків у 2018 році був найвищим у Франції (31,2 % до ВВП) та Бельгії (28,9 %), Фінляндії (28,7 %), у Польщі він становив 21,1 %, Чеській Республіці – 18,7 %, Швейцарії – 16,0 %, Ірландія – 14,4 % [436].

Соціальна відповідальність держави має системоутворююче, багаторівневе й мультифункціональне змістове наповнення, що допомагає дотримуватись принципів її функціонування, забезпечує позитивну репутацію й високий імідж соціальної держави, стає запорукою соціального прогресу суспільства. Соціальна відповідальність держави проявляється в ефективності державного управління щодо успіху проголошених завдань, програм, зобов'язань, що забезпечує соціальний, інтелектуальний, інноваційний, економічний, фінансовий, культурний, духовний, ментальний розвиток суспільства та досягнення високих соціальних стандартів, стабільного покращення життєдіяльності громадян. Соціальна відповідальність держави включає звіти державних службовців та державних структур перед громадськістю, ретельне виконання ними їх обов'язків, відкритість, прозорість рішень тощо.

Вагомим чинником розвитку соціальної відповідальності держави вважається відновлення довіри до державних органів, формування сприятливого бізнесового ландшафту, подолання корупції, оздоровлення морального й етичного клімату в суспільстві, детінізація й оздоровлення національного економічного простору, післявоєнне відтворення й відродження країни.

Передусім, абсолютно необхідним є забезпечення державними органами суворого дотримання чинного законодавства й правопорядку та підтримка базової соціальної відповідальності бізнесу.

У якості інструментарію оцінювання вагомості перешкод становленню соціальної відповідальності держави та загроз соціальній безпеці, пов'язаних із недосконалістю соціальної відповідальності держави в дисертаційному дослідженні використано експертне опитування. В опитуванні взяли участь керівники сімнадцяти державних установ, їх заступники та спеціалісти, загальною чисельністю 67 осіб. Так, в результаті опитування респондентами були виділені основні перешкоди становленню соціальної відповідальності держави (див. Табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Оцінка вагомості перешкод становленню соціальної відповідальності держави (%)

Що перешкоджає становленню соціальної відповідальності держави?	
Нестабільна політична ситуація, корупція, відсутність політичної волі	82,1
Низький рівень духовно-моральної культури владної еліти	62,4
Економічний спад та зростання безробіття	47,3
Нерозвиненість системи суспільного контролю за діяльністю органів влади	44,8
Зміна клімату, природні катастрофи, винищення природних ресурсів	37,1
Соціальні конфлікти	36,4
Нерозвиненість законодавчого й договірного регулювання соціальної відповідальності	32,6
Національна дискримінація, нерівномірний розподіл багатства або зростання нерівності	16,5
Нерозвиненість механізму державно-приватного партнерства	15,6
Інформаційний вакуум щодо соціальної відповідальності, відсутність системи обліку та моніторингу	14,9

Зміни у сфері технологій, автоматизація робочих місць, кіберзагрози	14,3
Негативні наслідки для соціальної стабільності та добробуту населення	11,2
Інше	7,9
Важко відповісти	4,8

Джерело: автор

Держава у контексті своєї соціальної відповідальності має сформувати сприятливе середовище для соціального діалогу між бізнесом, найманими працівниками, територіальними громадами, громадськими організаціями, побудованого на спільних інтересах. Оскільки соціальна відповідальність держави, фактично є критерієм економічної, соціальної, політичної, моральної зрілості суспільства, необхідно розвивати механізми державно-приватного партнерства, що гармонізують інтереси різних сторін соціального діалогу на платформі справедливого соціального договору та унеможливають соціальну конфронтацію.

У контурі соціальної відповідальності держави, важливим завданням, вважаємо, відповідну моральну й етичну підготовку політиків, державних службовців, лідерів бізнесу, оскільки як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід останніх десятиріч, заангажовані уряди й бізнесові лобісти, що завзято відстоюють свої приватні інтереси, розпалюючи протистояння у суспільстві, стаючи неефективними і непривабливими, генерують нездоланні перешкоди успішному соціальному поступу держави. Лише вирішивши це завдання, Україна зможе досягти соціальної згуртованості та підтримки усіх верств населення, економічної могутності, реальних довгоочікуваних демократичних змін, прогресивного соціального розвитку людського капіталу, дієвого державного управління в післявоєнних умовах відродження.

Формування моделі розвитку соціальної держави в принципово нових реаліях цифрових трансформацій в післявоєнних умовах має відбуватися за високими європейськими стандартами.

Стабільність нашого суспільства у післявоєнний період буде залежати від адекватно обраних траєкторій соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій, від гармонійного комплексу ціннісних орієнтирів на усіх рівнях, що стане дієвим інструментом підтримки соціальної справедливості, цілісності суспільства, соціальної безпеки, суспільної злагоди, соціального волонтерства й благодійності, державно-приватного партнерства, модернізації суспільних відносин.

Так, в результаті опитування респондентами були виділені основні загрози соціальній безпеці, що пов'язані із недосконалістю соціальної відповідальності держави (див. Табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Оцінка вагомості загроз соціальній безпеці, пов'язаних із недосконалістю соціальної відповідальності держави (%)

Які загрози соціальної безпеки пов'язані із недосконалістю соціальної відповідальності держави?	
Поширення корупції	71,6
Держава не забезпечує рівні можливості для всіх своїх громадян	57,3
Низький рівень і якість життя, високий рівень бідності, несформованість середнього класу	55,4
Держава недостатньо забезпечує соціальний захист	51,6
Нерозвиненість громадянського суспільства й демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини та громадянина	48,8
Неадекватне реагування на кризи і природні лиха (недостатній доступ до необхідних ресурсів, втрата житлового фонду і недостатня реабілітація постраждалих)	33,6
Низький рівень конкурентоспроможності національної економіки та втрата темпів економічного розвитку	23,8
Держава не забезпечує ефективну політику зайнятості	17,5

Посилення втручання іноземних держав у внутрішні справи України	12,7
Загострення демографічної кризи, вимирання нації	11,4
Інше	5,7
Важко відповісти	4,4

Джерело: автор

Цифрові трансформації в сучасному світі значно змінюють соціальну відповідальність держави. Традиційно, соціальна відповідальність держави охоплює головним чином забезпечення безпеки, створення робочих місць, підтримку освіти та охорону здоров'я. Пріоритети соціальної відповідальності держави можуть варіюватися в залежності від конкретних потреб суспільства і політичного контексту (див. Табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Пріоритети, цілі та завдання соціальної відповідальності держави

Пріоритети	Цілі	Завдання
Забезпечення соціального захисту	Створення умов для соціального благополуччя всіх громадян	Розвиток системи страхування, пенсії, медичне обслуговування та інші соціальні послуги
Захист прав людини, Створення рівних можливостей	Забезпечувати людям охорону їхніх прав і свобод, незалежно від їхнього статусу, соціального походження чи економічного стану	Забезпечити права на свободу думки, релігії, висловлювання та рівноправ'я
Забезпечення доступу до освіти Розвиток культури та мистецтва	Створювати умови для доступу до якісної освіти для всіх громадян, підтримувати та сприяти розвитку культури, мистецтва та спорту	Розробити антидискримінаційні закони та програми інклюзії. Сприяти зміцненню національної ідентичності та підвищенню якості життя людей

Збереження навколишнього середовища	Встановлювати норми та стандарти щодо охорони навколишнього середовища	Регулювати викиди забруднюючих речовин та сприяти розвитку екологічно чистих технологій
Підтримка соціального підприємництва. Створення робочих місць. Підвищення рівня ресурсозбереження	Сприяти розвитку соціального підприємництва, сприяти розвитку економіки і створенню робочих місць	Забезпечити економічну стабільність та зростання громадян. Вирішення соціальних проблем, коригування нерівності та участь у розвитку громад
Розвиток інфраструктури. Вирішення соціально-економічних проблем територій	Інвестувати у розвиток та модернізацію інфраструктури. Працювати над зменшенням соціальних нерівностей і створенням рівних можливостей для всіх громадян	Будівництво шкіл, лікарень, доріг та інших соціально важливих об'єктів. Благодійництво, участь у програмах розвитку територій
Захист вразливих груп населення	Надавати особливу увагу захисту прав інвалідів, молоді, старших людей, жінок та інших вразливих груп населення	Контроль дотримання трудового законодавства; організація навчання і розвитку персоналу

Джерело: автор

Проте в умовах цифрової економіки і суспільства, цільова аудиторія та методи досягнення соціальної відповідальності держави зазнають значних змін. Один з основних факторів зміни полягає в тому, що цифрові технології створюють нові можливості для комунікації та взаємодії між державою та громадянами.

Цифрові трансформації дозволяють державі встановлювати прямі зв'язки з громадянами, просуваючи нові канали комунікації та співпраці, такі як веб-платформи, соціальні мережі та мобільні додатки. Це відкриває можливості для більш прозорості та гнучкої соціальної відповідальності держави, забезпечуючи громадянам швидкий доступ до ресурсів і послуг, а також можливість активного впливу на процеси прийняття рішень.

Окрім того, цифрові трансформації прискорюють процеси збору, аналізу та використання даних, що дозволяє державам більш точно виявляти проблеми та потреби громадян. Наприклад, за допомогою аналізу даних про здоров'я населення, держава може активно реагувати на епідемії та пандемії, надаючи необхідну допомогу та інформацію.

Однак зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в цифровому просторі, також вимагає уваги до нових викликів і ризиків (дис. Рис. 4.10). Наприклад, необхідно вирішити питання щодо приватності та захисту персональних даних громадян в контексті збору та обробки великих обсягів інформації. Крім того, соціальна відповідальність держави в епоху цифрових трансформацій також повинна враховувати нерівності в доступі до технологій та недоліки цифровізації. Деякі групи громадян можуть бути виключені з цифрових можливостей через брак навичок, фінансові обмеження або інші фактори. Соціальна відповідальність держави полягає в забезпеченні того, щоб всі громадяни мали рівний доступ до цифрових ресурсів та переваг цифрової економіки. Отже, зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій включає прозору та гнучку комунікацію з громадянами, використання аналітики даних для з'ясування потреб та аналізу проблем, а також забезпечення загального доступу до цифрових ресурсів.

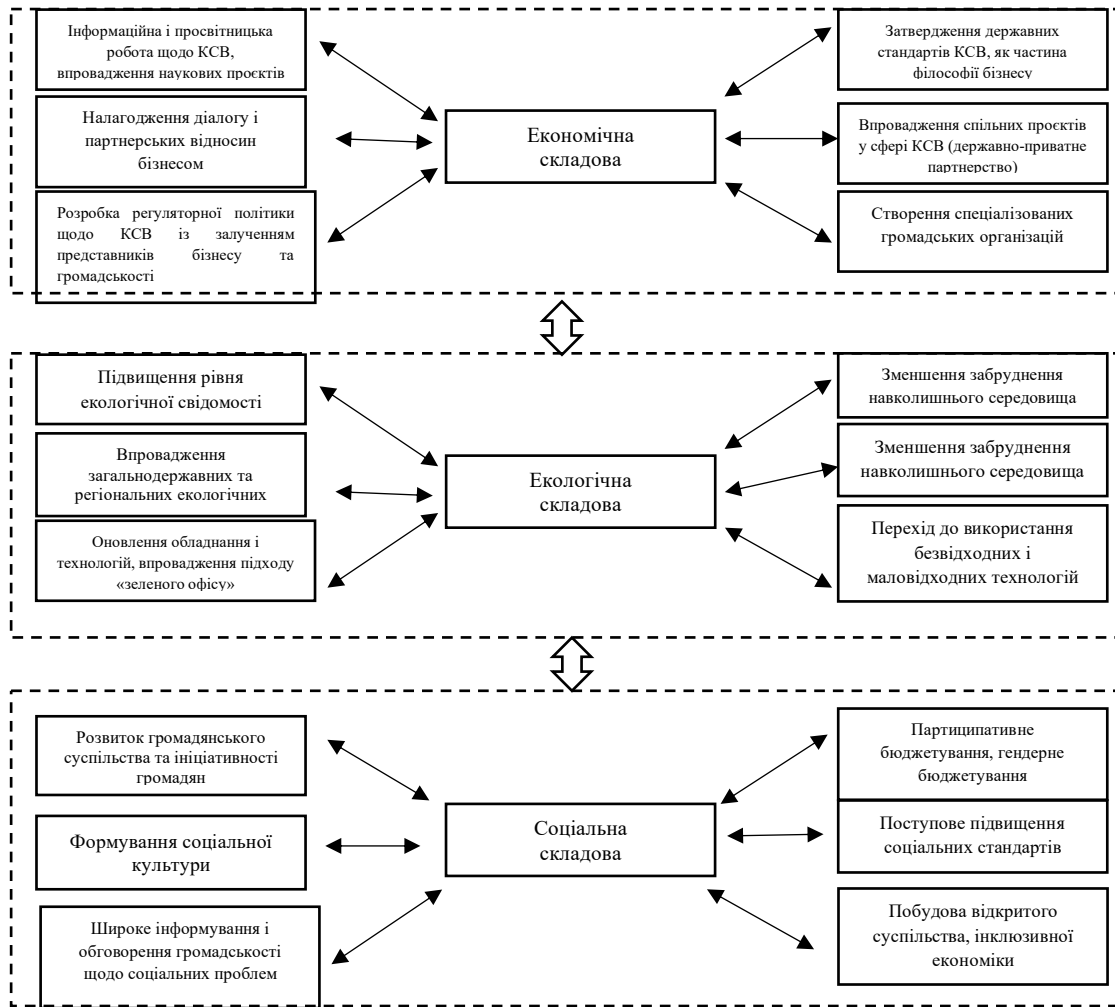

Рис. 4.10. Вплив цифрових трансформацій на траєкторії соціальної відповідальності держави в цифровому просторі

Саме сьогодні на часі доцільно дослухатись до обґрунтованих вище пропозицій та змінити траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій в післявоєнних умовах відродження й підтримки соціальної безпеки, що забезпечить нову роль в становленні якісно нової соціальної моделі цифрової держави, яка буде відповідати високим європейським стандартам.

4.4. Нові ціннісні орієнтири соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі

З кожним роком завдання соціальної відповідальності ставали все більш нагальними для бізнесового середовища України, що пояснювалось різноманітними групами чинників: економічною глобалізацією, інтелектуалізацією бізнес-процесів, зростанням техногенних катастроф, підвищенням екологічних загроз, соціалізацією й демократизацією суспільних відносин тощо. У комплексі різноманітних змін, набирає обертів потреба соціалізації українського суспільства й відповідно загострюється необхідність трансформації ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки, що вважаємо сучасним закономірним драйвером відновлення й розвитку післявоєнного національного економічного простору.

Кожен суб'єкт господарювання має долучитися до нових ціннісних орієнтирів суспільства, сформувані свої регламенти за певними соціальними правилами, зразками, цінностями. На жаль, соціальна відповідальність у вітчизняному бізнесовому середовищі, як моральна цінність помітно втратила свої позиції впродовж кризових років минулого століття і бурхливого початку нинішнього.

Водночас, процеси демократизації суспільства, широке впровадження інструментів цифрової держави, диджиталізації бізнесу актуалізують і поглиблюють доцільність пошуку нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки. І тому саме зараз соціальна відповідальність в цифровій державі, має стати індикатором та водночас вагомим інструментом реалізації нових ціннісних орієнтирів розвитку суб'єктів ринкової економіки, відображаючи рівень його суспільної зрілості й моральності. Означене обґрунтовує наукову доцільність і прикладну значимість обраного напрямку дослідження.

Теоретична платформа соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі формувалась протягом тривалого часу. Нині в

наукових публікаціях знаходимо досить багато різноманітних підходів до розуміння сутнісних конституційних характеристик соціальної відповідальності. Однак без належної уваги залишається обґрунтування нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки, що враховують унікальні можливості післявоєнного відродження й розбудови цифрової держави і формують її стратегічні конкурентні переваги.

Новітнє бізнесове середовище характеризується цифровою глобалізацією, яка породжує безперервні потужні інформаційні потоки, що несуть із собою знання, креативні ідеї, інноваційні рішення. За твердженням фахівців BCG (The Boston Consulting Group), більше третини світової економіки буде функціонувати до 2025 року з використанням різних цифрових технологій з домінуванням штучного інтелекту й широким впровадженням хмарних платформ, сучасних інформаційних комунікацій, автоматизацією бізнес-процесів що сприятиме більш ефективнішій діяльності держави та суб'єктів ринкової економіки [169].

Навіть після початку масштабного вторгнення російського агресора в Україну, вітчизняна ІТ-галузь продемонструвала свою стресо-стійкість. ІТ-індустрія продовжувала виконувати бізнесові контракти (було збережено майже 95% усіх контрактів), експортувати у всі куточки планети свої послуги, генерувати валютні надходження і підтримувати національну економіку. За інформацією НБУ, лише за I квартал 2022 року ІТ-сектор забезпечив надходження \$2 млрд експорту [179].

Фактично, економічні показники ІТ-галузі набагато успішніші, ніж у інших галузях економіки, що безперечно пояснюється її диджиталізацією бізнес-процесів, мобільністю, демократизацією комунікацій, гнучкістю, здатністю функціонувати дистанційно у віртуальному просторі, тобто, для післявоєнного економічного відродження, саме ІТ-галузь буде спроможною забезпечити економічну стійкість держави та сформувати її стратегічні конкурентні переваги.

Адже диджиталізація бізнес-процесів, широке впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, сприяє прискоренню й оптимізації діяльності бізнесових структур. Її впровадження, за твердженням експертів, може підвищити продуктивність праці на 40%. «Серед тенденцій, які простежуються у цифровізації виділяють такі: використання сучасних інформаційних технологій; перебудова організаційної структури; зміна бізнес-моделей» [189].

Диджиталізація бізнес-структур доцільна за наступними форматами: «налагодження цифрових каналів зв'язку, особливо з клієнтами; використання штучного інтелекту; впровадження нових бізнес-моделей, розвиток омніканальності; автоматизація операційної діяльності; роботизація» [40].

Диджиталізація бізнес-структур забезпечує підвищення доходів, трансформацію бізнес-моделей та інформаційно-комунікаційних ланцюгів організаційного дизайну, удосконалення каналів доданої вартості.

При цьому бізнес-структури набудуть наступних ознак: «...високий рівень взаємозв'язку із усіма контактними аудиторіями; незначні географічні обмеження; зниження трудомісткості процесів ланцюжка формування споживчих цінностей; низькі витрати на зміни; створення нових продуктів і послуг; зрозумілість поведінки клієнтів; можливість створення віртуальних продуктів та послуг; прозорість діяльності; нижчі трансакційні витрати; формування додаткових послуг щодо основної продукції; дослідження можливостей дискримінації цін» [189].

Розповсюдження цифрових технологій (різнобічне використання великих масивів даних (Big Data), дронів, GPS систем, хмарних обчислень (Cloud Computing), робототехніки, блокчейну (Blockchain), Інтернет речей (IoT), когнітивних обчислень (Cognitive Computing), штучного інтелекту (AI), фінансових Інтернет-технологій (Fintech), віртуальних продуктів і послуг) зумовило появу й розвиток таких бізнес-моделей, як:

- бізнес-моделі засновані на цифрових платформах;

- сервісні бізнес-моделі, які уміло використовують ресурсні можливості, а не володіють самими ресурсами (це: Software-as-a-Service (SaaS), Infrastructure-as-a-Service (IaaS) тощо);
- бізнес-моделі, що використовують монетизацію інформації чи даних клієнтів;
- бізнес-моделі, що ґрунтуються на досягнутих результатах, й відповідно, будують свою цінову політику (outcome based models), що сприяє генеруванню додаткових ефектів для споживачів, зокрема за рахунок споживання продуктового комплексного набору;
- бізнес-моделі, що використовують краудсорсингові платформи.

Водночас, як будь-яке явище, диджиталізація бізнес-структур має свої ризики. Основними проблемами вважаються: брак компетентних ІТ-спеціалістів і розробників програмного забезпечення; підвищення вартості сучасного обладнання; необхідність підтримки високої швидкості Інтернету; додаткові витрати на підготовку та перекваліфікацію працівників.

Спектр можливих подій та позитивних наслідків, що зумовлені диджиталізацією суб'єктів ринкової економіки та держави у майбутньому буде більше зацікавлювати різноманітних партнерів, які теж намагатимуться широко використовувати новітні цифрові технології.

Саме зміна бізнес-моделей підприємств під впливом цифрових технологій нового покоління впливає й на трансформацію їх організаційних структур, формат бізнес-процесів та ціннісні орієнтири діяльності усієї економічної системи у бік демократизації й соціальної відповідальності.

Сучасні цифрові технології – це відповідь на виклики сьогодення й запити цивілізаційного поступу. Новітні цифрові технології суттєво впливають і на суспільні відносини. Вони спровокували цифрову революцію, яка зумовила й появу нових ціннісних орієнтирів та процесів, формуючи унікальне цифрове бізнес-середовище з генеруванням додаткових стратегічних переваг щодо необмежених інформаційних та комунікаційних можливостей, розширення каналів реалізації, організаційної гнучкості,

формування брендингу, широкого залучення фахівців та різних експертів і аналітиків, контролінгу, послуг висококваліфікованих працівників різних спеціальностей, доступу до цифрових інформаційних баз даних. Тобто, бізнес-структури, що впровадили цифрові технології, зазвичай, і змінюють свої бізнес-моделі, фокусуються на формуванні нових ціннісних орієнтирів на засадах демократизації і соціальної відповідальності, які несумісні із традиційними бізнесовими моделями.

Поняття соціальної відповідальності бізнесу трактують за різними підходами з визначенням її мети, завдань, концепції, ключових принципів та методів. Так, Ю. Чала обґрунтовує, що «основою ефективної ринкової економіки та демократичного суспільства є безперервний діалог між урядом, бізнесом і громадським суспільством. Соціальна відповідальність бізнесу є одним із ключових факторів для побудови такого діалогу» [345, с. 275].

Натомість Л. Лазоренко вважає, що «соціальна відповідальність підприємств у сучасних умовах є невід'ємною складовою їх ефективної діяльності» [152, с. 89–90].

Варто погодитися з дослідниками (В. Брич й І. Смачило) які стверджують, що «соціальна відповідальність є стратегічним напрямом соціального розвитку підприємств» [33, с. 36]. Тобто соціальна відповідальність суб'єктів ринкової економіки (бізнесу) – це певна відповідальність підприємства за суспільну корисність свого функціонування перед усіма контактними аудиторіями, з яким воно постійно взаємодіє та перед усім суспільством.

Розвиваючи ці положення, Д. Баюра визнає, що «до основних мотивів реалізації концепції соціальної відповідальності українськими підприємствами відносяться такі, як розвиток персоналу; потреба забезпечити зростання продуктивності праці; покращення іміджу та зростання репутації; реклама товарів і послуг; висвітлення діяльності компанії в засобах масової інформації; стабільність і стійкий розвиток компанії в довгостроковій перспективі; можливість залучення інвестиційного капіталу для розвитку

соціально-відповідальних компаній; збереження соціальної стабільності в суспільстві» [13, с. 25].

Фактично, проблема соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки належить до гостро актуальних, однак розуміння її сутнісних конституційних характеристик у контексті цифрової держави залежить від суспільних трансформацій. Так, агресивна війна російської федерації проти України спровокувала й комплекс різноманітних перетворень в суспільстві, а післявоєнне відродження вимагатиме й трансформацію традиційних ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності бізнесу.

Важливим для широкого впровадження соціальної відповідальності, вважаємо, стандартизацію цих процесів. Особливо цінним для теорії та вітчизняної практики соціальної відповідальності бізнесу та новим рівнем їх розвитку є ухвалення стандарту ISO 26000 [408]. «Цим стандартом визначаються вказівки для керівництва про те, як підприємства та організації можуть працювати соціально відповідальним чином, що розуміють як дії в рамках етичних норм з метою внеску в здоров'я і благополуччя суспільства» [345, с. 279].

Дотримання підприємствами встановлених процедур, правил, регламентів, в межах національного нормативно-правового поля є базовим рівнем соціальної відповідальності бізнесу. Піклування бізнесовими структурами про свій персонал, клієнтів, територіальну громаду, довкілля понад означені регламенти й норми, свідчить про вищий рівень соціальної відповідальності бізнесу. Встановлення соціальної відповідальності підприємством правил щодо бізнесу, який не завдає шкоди довкіллю, людям, суспільству, вважається, вищим ціннісним орієнтиром соціальної відповідальності бізнесу, в контексті нарощення позитивного іміджу цифрової держави та покращення життєдіяльності суспільства.

Ключовими формами соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки вважають: юридичну, моральну, екологічну, політичну, етичну, громадянську, професійну тощо.

Методичні підходи до діагностики ціннісних орієнтирів та рівня соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі представлено на рисунку 4.11.

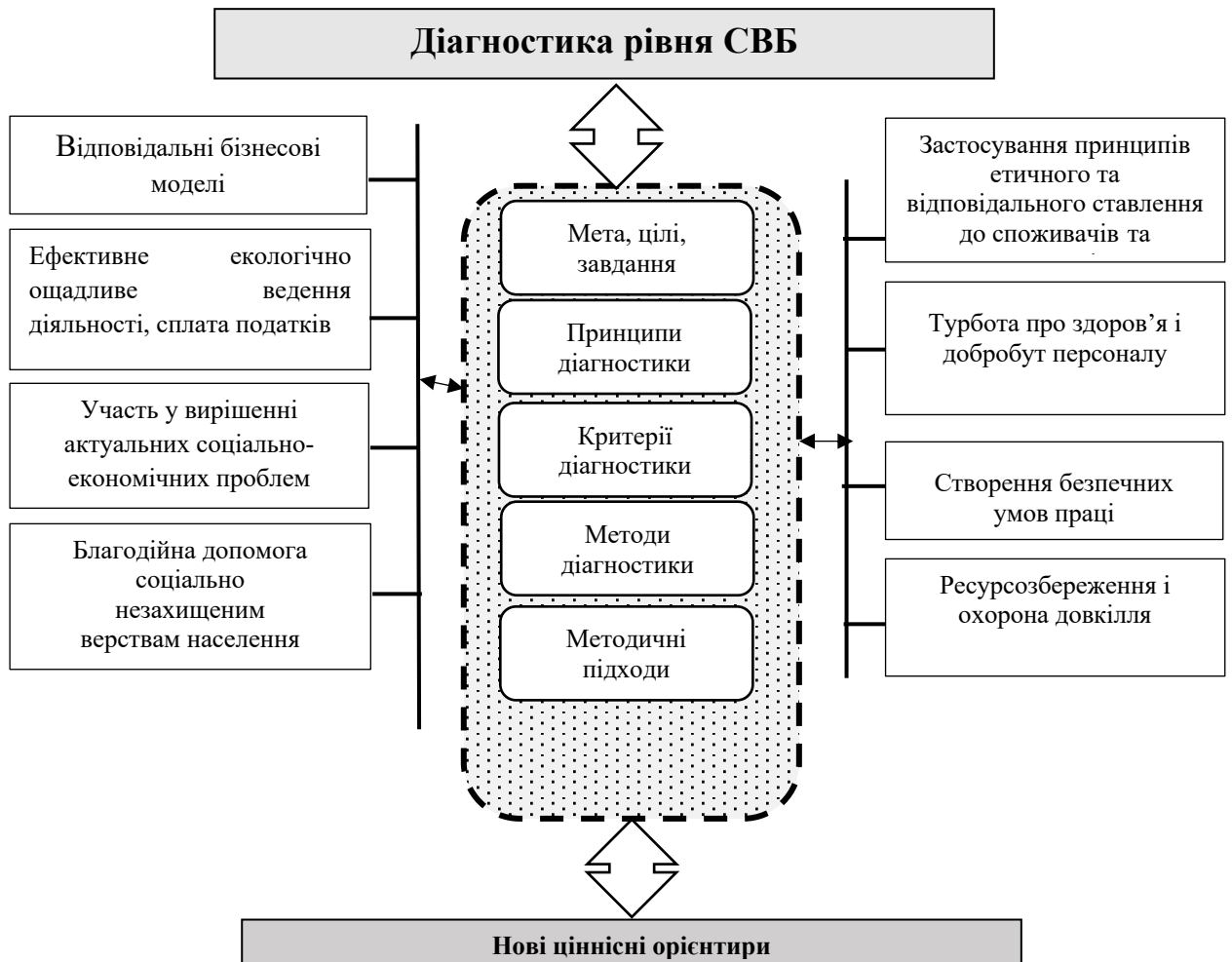

Рис. 4.11. Методичні підходи до діагностики ціннісних орієнтирів та рівня соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі

Здійснена діагностика процесів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки засвідчує, що «для українських підприємств соціальна відповідальність, переважно, носить разовий характер, спрямований на покращення репутації, без бажання (часто і можливості) розглядати даний процес як тривалий і безперервний, відсутня конструктивна, взаємовигідна

взаємодія роботодавців і найманих працівників. Розвиток цього процесу в Україні має численні бар'єри, часом як штучні, так і природні» [64, с. 190].

Тобто вітчизняні реалії демонструють тенденцію, що соціальна відповідальність суб'єктів ринкової економіки ще не набула статусу обов'язкової норми. Численні опитування й анкетування менеджерів вітчизняних бізнесових структур свідчать, що сучасні керівники підприємств (52,6%) схильні покладати соціальну турботу про працівників, довкілля і суспільство на державу. Лише 34,5 % керівників підприємств допускають, що бізнесові структури можуть брати участь щодо соціальних, суспільних і екологічних проблем. Це підтверджує, що «концепція соціальної відповідальності бізнесу у нашій державі порівняно з економічно розвиненими країнами, які підтримують сильну соціальну політику ще не отримала розвитку та поширення» [3].

У сучасній Україні існує нерозуміння соціальної місії суб'єктів ринкової економіки, апробованих практик соціальної відповідальності та їх корисності й значущості. Соціальна відповідальність суб'єктів ринкової економіки найбільше торкається найближчого кола контактних аудиторій: власників, працівників, клієнтів, партнерів. Фактично вилучені з цих процесів місцеві різні співтовариства, постачальники, місцеві й територіальні громади, регіони. Водночас, відмітимо, що подекуди, великі компанії впроваджують високі стандарти соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки. Так, зокрема ПАТ «Київстар» можна вважати компанією з соціально відповідальним бізнесом, яка активно впроваджує високі соціальні стандарти з 2006 року. ПАТ «Київстар» вважається лідером телекомунікаційного ринку, і декларує своєю місією «Відкривати нові можливості для України та змінювати життя людей на краще» [124]. Принципи її функціонування опираються на задекларовану місію й відповідно формується стратегія соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки компанії. Напрямами цієї стратегії визначено: цифрова інклюзія, розвиток

підприємництва, безпека в інтернеті, корпоративне волонтерство та партнерство заради миру [124].

Водночас, діагностика загальної ситуації із соціальною відповідальністю суб'єктів ринкової економіки в Україні засвідчує, що поширена практика, «подвійних стандартів щодо порушення законів» та розповсюджені корупційні дії стали реакцією на жорстке, непрозоре, нелогічне обмеження бізнесової діяльності та свобод людини. Надвисокий рівень корупційних дій не лише уможливорює уникнення відповідальності за недотримання законів, але й провокує їх множення.

Середовище розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в Україні помітно відрізняються від економічно розвинених країн наступними особливостями:

- недосконале нормативно-правове поле щодо соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в нових умовах цифрової держави;
- склалася стійка практика ігнорування норм законодавства різними бізнесовими структурами та державними органами;
- через масові порушення чинного законодавства і соціальних норм, спостерігається розмитість ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки, держави і суспільства загалом;
- спостерігаються наслідки глибоких криз й гострих демографічних, екологічних й соціально-економічних потрясінь, які одночасно вразили усі соціальні, економічні та політичні інститути;
- держава сьогодні не є гарантом соціальної відповідальності бізнесу та соціальних інтересів громадян (не захищає підприємців та найманих працівників);
- суспільні відносини й необхідні демократичні інститути як необхідна передумова впровадження соціальної відповідальності суб'єктів ринкової

економіки лише формуються, соціальна орієнтація бізнесу, поки що є декларативною;

– сформувалася надзвичайно поляризована соціальна структура суспільства, відбулося недопустиме величезне майнове розшарування населення, що зумовлює соціальні збурення, невдоволення й конфронтацію (за ствердженням фахівців Світового банку, рівень бідності в Україні від початку війни зріс з 5 до 20%);

– велика частка «тіньової» економіки стоїть на заваді впровадження високих стандартів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки;

– значною перешкодою широкого впровадження норм соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки є висока корупція, що пояснює переважання корпоративних і особистих інтересів, зрощення бізнесу з державними структурами;

– феноменом вітчизняних бізнесових структур можна вважати різну орієнтацію особистих інтересів керівників, власників і чиновників та інтересів працівників, громад, суспільства.

Виявлені особливості середовища розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в Україні свідчать, що партнерські взаємозв'язки розвиваються у складних реаліях, що вимагає пошуку оптимальних моделей соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки та побудови ефективного механізму соціальної взаємодії. Особливо це актуалізується зміною трендів та трансформацією форматів спілкування і комунікацій, оновлюються бізнес-моделі, фокус бізнесової діяльності зміщується у віртуальний простір на цифрову економіку.

Соціальна відповідальність суб'єктів ринкової економіки в нових економічних реаліях має опиратися на комплекс динамічних ціннісних орієнтирів, які враховують потребу демократизації та соціологізації суспільства в післявоєнних умовах відродження країни та стануть детермінантами поведінки усіх учасників соціальних дій (громадян,

підприємців, соціальних груп, суспільства, держави, органів місцевого самоврядування тощо).

Ключове значення розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки полягає у наступному, соціальна відповідальність бізнесу:

- створює передумови щодо запобігання економічним потрясінням;
- підвищує ефективність суспільного виробництва;
- впроваджує в соціум адекватні соціальні ціннісні орієнтири;
- сприяє координації взаємодій;
- підтримує розвиток людського капіталу;
- формує сприятливе бізнесове середовище;
- сприяє ощадливому раціональному споживанню наявних ресурсів;
- створює сприятливий соціальний клімат для економічного відродження держави;
- сприяє соціальній згуртованості;
- знижує соціальні, економічні, екологічні ризики;
- підтримує культивуванню національних традицій;
- формує умови для сталого розвитку держави;
- сприяє поширенню сімейних цінностей.

Тобто пріоритетними напрямками розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки у контексті цифрової держави має стати подолання виявлених вище перешкод і ризиків.

Опираючись на результати дисертаційного дослідження, можна визначити пріоритетні напрями формування нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі, що враховують унікальні можливості післявоєнного відродження і формують стратегічні конкурентні переваги.

Передусім, варто звернути увагу на формування філософії та культури соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки, що потребує розуміння і значних тривалих зусиль не лише бізнесових структур, а усього

суспільства. Відродження у післявоєнний період інноваційної, екологічної, інтелектуальної, креативної економіки має наповнитися моральними та етичними нормами, які впливатимуть на економічні здобутки бізнесу, його імідж, суспільну значимість його діяльності.

Має підвищитися роль соціально відповідальних суб'єктів ринкової економіки у суспільному житті країни. Важливим вважаємо демократизацію відносин, активізацію соціальної свідомості працівників, розширення контурів соціального діалогу, зростання ролі профспілок та інших громадських організацій.

Також варто акцентувати увагу на проблемі формування керівників та менеджерів нового покоління, оскільки розвиток соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки, вирішальним чином залежить саме від них. Такий підхід обґрунтовано у публікаціях визнаного фахівця соціально відповідального маркетингу Ф. Котлера [143]. На практиці часто спостерігаємо зухвале хизування своїми багатствами бізнесменами, політиками, їх дітьми, зневагу до усього національного (пріоритети закордонного відпочинку, освітніх закладів, інвестування інших країн), втаємничення реальних власників бізнесових структур, змови підприємців та чиновників на користь власних кишень тощо. Така практика не має замовчуватися чи підтримуватися, вона заслуговує осуду і розголосу, що обов'язково буде відбуватися у післявоєнних умовах.

Таким чином, у цифровій державі, де сучасні технології мають значний вплив на суспільство і бізнес, з'являються нові ціннісні орієнтири соціальної відповідальності бізнесу. Найважливіші з них – бізнес має:

- гарантувати захист і конфіденційність персональних даних своїх клієнтів, працівників і партнерів, тобто своєчасно впроваджувати технології та розробляти політики, які забезпечують безпеку даних і враховують нормативи законодавства щодо захисту персональних даних;

- забезпечити етичне використання штучного інтелекту, щоб унеможливити негативні соціальні збурення від використання своїх

технологій і вчинків, пов'язаних з ним, тобто здійснювати ефективний моніторинг та контроль за алгоритмами та програмами штучного інтелекту, щоб уникнути негативних наслідків, таких як дискримінація, некомпетентність або зловживання;

– діяти зі свідомістю щодо рівності і доступності, тобто підприємства повинні забезпечувати рівний доступ до своїх продуктів і послуг для всіх користувачів, незалежно від їхнього роду, раси, національності, здоров'я чи фізичних можливостей;

– забезпечувати сталий довгостроковий розвиток, приділяти увагу екологічній відповідальності, енергоефективності та іншим сферам, які сприяють сталому розвитку економіки і суспільства;

– бути активною частиною громади і вносити свій вклад у її розвиток, робити благодійні внески, спонсорувати соціальні проєкти та сприяти розвитку місцевих спільнот;

– брати на себе відповідальність за свої технології і дії і бути етичним лідером у своїй галузі, розвивати корпоративну культуру, яка сприяє етичним стандартам і дотриманню вимог соціальної відповідальності.

Ці нові ціннісні орієнтири соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі відображають розвиток суспільства і технологій, а також вимоги етичного ведення бізнесу в цифровому середовищі. Організації, які враховують ці принципи в своїй діяльності, забезпечують успішну взаємодію із співробітниками, клієнтами і суспільством, що, в свою чергу, забезпечує їх стійкий розвиток і успіх.

Нові ціннісні орієнтири соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі дозволять забезпечити сталість і ефективність діяльності підприємств в цифровому середовищі, зокрема:

– забезпечать захист прав споживачів, відповідну якість продукції та послуг, захищатимуть права та інтереси працівників, приватність персональних даних, конфіденційність та безпеку інформації, надаватимуть якісну підтримку своїм клієнтам;

– бізнес враховуватиме свій вплив на навколишнє середовище та здійснюватиме свою діяльність з мінімальним екологічним впливом, сприятиме використанню екологічно чистих технологій та матеріалів, зниженню викидів в атмосферу та водойми, використанню відновлюваних джерел енергії і забезпечить раціональне споживання ресурсів;

– забезпечуватимуть справедливу та рівноправну доступність своїх продуктів та послуг для всіх громадян, незалежно від їх статусу, релігії, раси, віку чи інших критеріїв та сприятимуть соціальному розвитку та благополуччю спільнот, підтримуючи проекти з освіти, культури, спорту та інтернет-доступності для всіх;

– старатимуться розумно використовувати свої ресурси, максимізуючи свою прибуткову діяльність, але при цьому, не наносячи шкоди довкіллю, підтримуватимуть розвиток економіки країни, створюючи робочі місця, інвестуючи в інновації та нові технології і підтримуючи малі та середні підприємства;

– будуть демонструвати високий рівень прозорості й транспарентності своєї діяльності, будуть надавати чітку інформацію про свої бізнес-процеси та показники, дотримуватимуться високих стандартів добросовісності у взаєминах зі своїми контрагентами, співробітниками та всією громадськістю.

Усі ці ціннісні орієнтири сприятимуть сталій та успішній діяльності підприємств у цифровій державі, забезпечуючи належний рівень соціальної відповідальності та враховуючи потреби та очікування громадськості.

Водночас, задля впровадження і реалізації концептуальних пріоритетних напрямів формування нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі, доцільно здійснити комплекс заходів за напрямами:

– формування сприятливого правового, економічного клімату та організаційних передумов для розвитку соціальної відповідальності в бізнесових структурах;

- підтримка механізмів стимулювання додаткових соціальних ініціатив бізнесовими структурами;
- державне сприяння здійснення публічних заходів щодо розвитку соціальної відповідальності бізнесу;
- широке використання засобів масової інформації, соціальних медіа, громадських організацій для популяризації механізмів та інструментів соціальної відповідальності бізнесу;
- забезпечення підготовки експертів із впровадження соціальної відповідальності бізнесу;
- організація навчальних семінарів, тренінгів, круглих столів, конференцій щодо набуття високого рівня компетентностей щодо впровадження соціальної відповідальності бізнесу серед органів влади, підприємців, органів місцевого самоврядування, громадських організацій тощо.

Реалізація вищезначених заходів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки на нових ціннісних орієнтирах в цифровій державі, що враховують унікальні можливості післявоєнного відродження дозволить генерувати економічний, соціальний, інтелектуальний та екологічний ефекти, що сприятиме формуванню стратегічних конкурентних переваг, як окремих бізнесових структур так і держави в цілому.

Висновки до Розділу 4

У межах даного розділу здійснено аналіз домінантів розвитку механізмів державного управління соціальною безпекою, у зв'язку з чим вдалося визначити, що в умовах цифрової трансформації, розкрито передумови формування в Україні нової медіареальності щодо ефективності механізмів державного управління соціальною безпекою, уточнено сутнісні ознаки й характеристики нової медіареальності у їх взаємопроникненні й взаємозв'язку, виявлено існуючі тренди й маркери її формування й чинники

впливу на неї, окреслено траєкторії її розвитку та активізації дії на моделі поведінки держави, соціуму, різних економічних суб'єктів.

1. Аргументовано необхідність врахування нових ризиків та загроз, обґрунтовано, що стандарти соціального захисту й безпеки та соціальної відповідальності держави й бізнесу, у контурі нової медіареальності в умовах цифрових трансформацій, не можуть ґрунтуватися на усталених схемах та алгоритмах, і доцільно їх модернізувати на якісно новій платформі: справедливості, розмаїття інформації, прозорості, демократизації, поваги до правової системи, відкритості, транспарентності, поваги до особистості, свободи представлення різноманітних поглядів, підтримки загальних людських прав.

2. Визначено складові впливу нової медіареальності на ефективність механізмів державного управління соціальною безпекою, та окреслено ключові проблеми формування нової медіареальності для механізмів державного управління соціальною безпекою та шляхи їх розв'язання. Впровадження вказаних пропозицій сприятиме генеруванню наступних переваг для механізмів управління соціальною безпекою цифрової держави:

– за допомогою нової медіареальності органи управління соціальною безпекою будуть об'єктивно розуміти й оцінювати ситуацію, оскільки зможуть отримати більш детальну та точну інформацію про виклики та загрози, що дозволить їм аналізувати дані, тенденції та платформи соціальних мереж для забезпечення соціальної безпеки;

– нова медіареальність на основі використання сучасних цифрових технологій та освітніх заходів забезпечить зростання рівня свідомості та знань громадян про соціальну безпеку, що сприятиме її підвищенню;

– за допомогою нових медіа органи управління соціальною безпекою можуть ефективніше відстежувати та контролювати ситуацію в реальному часі та більш оперативно моніторити та реагувати на різноманітні події і процеси, що можуть загрожувати соціальній безпеці;

– нова медіареальність формує можливості для покращення комунікаційних взаємодій між органами державного управління соціальною безпекою та населенням, що включає обмін інформацією, порадами та інструкціями в режимі реального часу та сприяє налагодженню швидких і ефективних комунікаційних ланцюгів і каналів спілкування;

– нова медіареальність допомагає виявляти потенційні загрози та пропонувати заходи безпеки для захисту критично важливої соціальної інфраструктури, тренування персоналу та розповсюдження інформації про потенційні ризики.

Усе вказане буде допомогати підвищенню спроможності й ефективності механізмів управління соціальною безпекою для забезпечення безпеки і добробуту громадськості в цифровій державі.

3. Обґрунтовано, що домінантою стратегічного медіаінструментарію для механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій є розробка стратегічних альтернатив оптимальних рішень, а найбільш результативним підходом до його формування є проєктно-орієнтований підхід на ціннісній основі з використанням нових медіа, що забезпечить: досягнення визначеної стратегічної мети; налагодження гнучких, вигідних взаємодій з усіма контактними аудиторіями; інтерактивність комунікацій та управління; деієрархізація організаційного дизайну; демократизацію й креативність управлінських процесів; продукування медіаінновацій; соціальну безпеку, зниження ризиків і загроз щодо довкілля, дискримінації на ринку праці персоналу за ознаками статі, інвалідності тощо, особливо у контексті соціальної безпеки в умовах цифрової держави.

4. Уточнено сутнісні ознаки соціальної відповідальності держави, розглянуто особливості й активізацію впливу на неї цифрових трансформацій та обґрунтовано доцільність зміни траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій в післявоєнних умовах відродження й підтримки соціальної безпеки, що забезпечить нову роль в становленні якісно нової соціальної моделі цифрової держави, яка буде

відповідати високим європейським стандартам. Зокрема, наголошено, що сучасні реалії сьогодення України формуються в умовах масштабної агресивної війни російської федерації, характеризуються демографічною й економічною нестабільністю, що супроводжується кризовими екологічними потрясіннями, нарощенням соціальних шоків, що гостро актуалізує проблеми соціальної відповідальності держави, особливо за умов зростаючої недовіри населення до більшості державних інституцій. Акцентовано, що цифрові трансформації кардинально змінюють не лише адміністративні, управлінські, виробничі процеси, вони вносять масштабні зміни в мислення людей, їх ментальні схеми, суспільні відносини, ділову культуру, механізми ухвалення рішень на усіх рівнях щодо широкої демократизації, соціологізації й підвищення добробуту людини, суспільства і держави. Процеси цифрових трансформацій є життєвою необхідністю, а не лише орієнтиром стратегічного розвитку держави, їх варто вважати індикатором демократизації та соціальної відповідальності держави, оскільки вони покривають усе більше секторів суспільного життя, докорінно трансформуючи форми, методи, траєкторії їх реалізації, завдяки чому генерують якісно нові можливості для розвитку суспільства та держави. Соціальна відповідальність держави має системоутворююче, багаторівневе й мультифункціональне змістове наповнення, що допомагає дотримуватись принципів її функціонування, забезпечує позитивну репутацію й високий імідж соціальної держави, стає запорукою соціального прогресу суспільства. Стабільність нашого суспільства у післявоєнний період буде залежати від адекватно обраних траєкторій соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій, від гармонійного комплексу ціннісних орієнтирів на усіх рівнях, що стане дієвим інструментом підтримки соціальної справедливості, цілісності суспільства, соціальної безпеки, суспільної злагоди, соціального волонтерства й благодійності, державно-приватного партнерства, модернізації суспільних відносин.

5. Проаналізовано сутнісні характеристики соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі, розглянуто особливості середовища розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в Україні, здійснено діагностику процесів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки і на цій основі обґрунтовано концептуальні пріоритетні напрями формування нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі, що враховують унікальні можливості післявоєнного відродження і формують стратегічні конкурентні переваги. Зокрема, наголошено, що саме зміна бізнес-моделей підприємств під впливом цифрових технологій нового покоління впливає й на трансформацію їх організаційних структур, формат бізнес-процесів та ціннісні орієнтири діяльності усієї економічної системи у бік демократизації й соціальної відповідальності. Сучасні цифрові технології спровокували цифрову революцію, яка зумовила й появу нових ціннісних орієнтирів та процесів, формуючи унікальне цифрове бізнес-середовище з генеруванням додаткових стратегічних переваг.

Здійснена діагностика процесів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки засвідчує, що вона ще не набула статусу обов'язкової норми, в Україні існує нерозуміння соціальної місії бізнесу, апробованих практик соціальної відповідальності та їх корисності й значущості. Виявлені особливості середовища розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в Україні свідчать, що партнерські взаємозв'язки розвиваються у складних реаліях, що вимагає пошуку оптимальних моделей соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки та побудови ефективного механізму соціальної взаємодії. Соціальна відповідальність суб'єктів ринкової економіки в нових суспільних реаліях має опиратися на комплекс динамічних ціннісних орієнтирів, які враховують потребу демократизації та соціологізації суспільства в післявоєнних умовах відродження країни та стануть детермінантами поведінки усіх учасників соціальних дій. Реалізація запропонованих заходів соціальної відповідальності

суб'єктів ринкової економіки на нових ціннісних орієнтирах в цифровій державі, що враховують унікальні можливості післявоєнного відродження, дозволить генерувати економічний, соціальний, інтелектуальний та екологічний ефекти, що сприятиме формуванню стратегічних конкурентних переваг, як окремих бізнесових структур так і держави в цілому.

Результати досліджень за матеріалами розділу відображено в наукових публікаціях авторки [76; 77; 78; 226].

РОЗДІЛ 5
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У всьому світі можливості цифровізації, їх якість і обсяг значно відрізняються. Але рівень економічного розвитку різних країн пояснює лише частину відмінностей механізмів цифровізації в їх системах державного управління. Навіть у високорозвинених країнах ризики цифрової трансформації суспільства є повсюдними. До них відносяться крадіжка особистих даних, яка зачіпає мільйони людей; небажане розкриття особистої, фінансової або медичної інформації; пряме або приховане маніпулювання демократичними процесами; використання урядами таємного моніторингу та контролю над громадянами тощо. Разом з тим, повсюдно визнається, що справедливе впровадження інтегрованих цифрових послуг у сфері соціальної безпеки (охорони здоров'я та соціальної допомоги, освіти та захисту громадян тощо) покращило б доступність, одночасно надаючи безпечніші та менш дорогі послуги громадянам.

У процесі дослідження, результати якого відображено в цьому розділі, виконувалися підсумкові дослідницькі завдання:

– визначити і науково обґрунтувати на теоретико-методологічному рівні доктринальні засади інноваційної парадигми державного управління соціальною безпекою, перспективної для модернізаційного розвитку післявоєнної України;

– сформулювати концептуальні засади впровадження нової парадигми і доктрини державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України;

– розробити й науково обґрунтувати рекомендації для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою України.

5.1. Формування нової парадигми державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації

Сучасний світ все більше стає мінливим, змінюються і основні пріоритети соціальної безпеки громадянина, які побудовані на загальних пріоритетах соціальної захищеності людини, усвідомлення цінності окремого індивіда та його соціальних прав. В умовах все зростаючого значення науки і технологій для добробуту суспільства, саме інформаційні технології виступають на сучасному рівні як головний чинник соціального благополуччя. Тому інтенсивний розвиток науки і техніки в ідеалі має вирішити безліч традиційних соціальних проблем.

Активні цифрові трансформації початку ХХІ ст. передвизначили новий тип соціальної структури – «мережеве суспільство» або «суспільство мережевих структур». «Інформаційна мережа стає основою соціального життя, вона є місцем вираження культурних форм і суспільної думки» [237, с. 494].

Розробка концепції «мережевого суспільства» стала новим етапом у розвитку інформаційного суспільства, в рамках якого було акцентовано увагу на тому, що [310]:

– по-перше, розвиток суспільства в майбутньому залежатиме не стільки від фізичних ресурсів, скільки від довіри людей до процесів мобілізації і координації знань та інформації;

– по-друге, однією з ключових рис інформаційного суспільства є мережева логіка його базової структури, дотримуючись якої організують основні соціальні функції та процеси.

Залученість до тієї чи іншої мережі, а також їхня взаємодія, на думку М. Кастельса, може стати джерелом влади й суспільних змін. Інформація не має кордонів, як територіальне поле. Інформація складається з «елементів, пов'язаних об'єктивно орієнтованою дією». Інформація є ієрархічною.

Тому, в умовах сьогодення, соціальна структура суспільства, соціальна безпека та захищеність громадянина все більше формується на основі мережевого суспільства. Інформатизація та глобалізація визначили народження третього чинника сучасного світу, а саме, встановлення домінанти мережевих відносин. Доступ до інформації й знань, культурного самовираження й соціальної участі надають можливості для розвитку, тобто знання стають основною силою соціальної безпеки у розвитку громадянина та суспільства. Розвиток мережевого суспільства надав можливість впровадження новітніх інформаційних розробок у повсякденне життя людей, що стало імпульсом глибоких змін у різноманітних сферах суспільства, формування ефективної безпеки.

«Сучасне мережеве суспільство несе в собі не лише зміни характеру виробництва (зростання виробництва послуг, розвиток мережевих підприємств, прийняття рішень на засадах нових технологій тощо), а й перш за все, трансформацію потреб і ціннісних орієнтирів людини. Завдяки процесам демасифікації суспільства, дестандартизації культури і персоналізації людини, виробляється нове розуміння буття людини в контексті зміни її культурно-духовного статусу» [310, с. 6].

У мережевому суспільстві постмодерної доби роль та значення мережі інформаційних потоків суттєво зростає, що сприяє певним синергетичним ефектам прискореного виникнення нової якості процесів.

Різка диференціація між самокерованою і традиційною працею містить у собі серйозні соціальні виклики і загрози для соціальної безпеки. Дійсно, традиційна праця, в попередні епохи була – необхідністю. Старі індустріальні технології відтворювали традиційну працю, в якій, від людини вимагається лише здатність виконувати певне конкретне завдання. Сьогодні ж праця

перетворилася на цінність, а у суспільстві починає превалювати креативність, прагнення до реалізації творчих засад.

На думку М. Маффесолі: «Суспільство постмодерної епохи – це середина між архаїзмом і технологічним розвитком, племенами та Інтернетом. Сьогодні 70 відсотків того, чим наповнений простір Інтернету, – це філософські публікації, філософські публіцистичні роздуми, обміни думками між різними групами індивідів. Тут ми можемо спостерігати ілюстрацію того, як з вертикальної моделі суспільство переходить в горизонтальну. І ключові терміни, які визначають сьогоdnішній суспільний розвиток, це – співробітництво, обмін, вміння поділитися, взаємозв'язок і взаємодія [238, с. 217]. На нашу думку, це можна коротко виразити категорією «солідаризм» (solidarisme) – почуття приналежності.

Однією із характерних рис сучасного мережевого суспільства є поняття «горизонтальні соціальні зв'язки», що є протиположністю вертикальним зв'язкам. Якщо перші уособлюють егалітаризм, який пропонує створення суспільства з рівними можливостями з управління і доступу до матеріальних благ всім його членам та демократичні відносини між людьми, то другі – владну ієрархію підпорядкування одних індивідів (або груп індивідів) іншим.

Таким чином, і це важливо для подальшого нашого дослідження, *мережеві суспільства змінюють не технології, а соціальні потреби*. Ідеологія, релігія, творчість, освіта – усі сфери, які обслуговують соціальну сферу життєдіяльності людини та суспільства, – змушені змінювати формати поширення, переходячи до цифрових мобільних інформаційно-комунікаційних форм.

«Зазначені кардинальні зміни є наслідком декількох чинників. По-перше, наука та інновації відіграють вирішальну роль у соціальних змінах з часу поширення мікроелектроніки та роблять можливим розвиток нових інформаційних і комунікативних технологій. По-друге, з розвитком мережевої економіки підвищилися вимоги до працівників. Адже новим мережевим компаніям потрібні висококваліфіковані, творчі працівники. По-третє,

внутрішня організаційна структура кампаній радикально змінилася відповідно до логіки мереж... У наш час формується тип «мережевого громадянина», людини, яка є толерантною вільнолюбною особистістю, котра відчуває відповідальність за суспільні справи й має добре осмислену й свідому громадянську позицію [162, с. 27].

По суті, соціальна безпека в умовах мережевого суспільства – це процеси соціалізації, які спрямовані на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів. Тому *соціальна безпека в мережевому суспільстві в Україні має бути заснована на ціннісних принципах* (їх перелік не є, і не може бути вичерпним): відкритості, прозорості й доступності; ефективності та результативності; орієнтованості на громадян, гарантування правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства. Що, у свою чергу, вірогідно вимагатиме від держави задіяння таких механізмів, як:

- створення мережевих платформ управління соціальними програмами для задоволення індивідуальних вимог і специфіки їх споживачів та оцінки ефективності наданих послуг. Цифровізація збільшить залучення громадян до суспільних справ;

- запровадження цифрових платформ рівня держави/регіону/громади для комплексного управління соціальними програмами, які будуть базуватися на «цифрових» технологіях, світовому досвіді розвитку соціальної сфери, та керуватися реальними потребами суспільства і гнучко реагувати на зміни в житті країни;

- створення єдиного інформаційного ресурсу соціальної сфери, орієнтованого на безпечну, електронну взаємодію громадян з органами соціальної сфери;

– запровадження взаємодії державних соціальних служб та відомств, недержавних організацій, приватних постачальників соціальних послуг для спільних погоджених дій щодо забезпечення потреб громадян.

Щодо цього, слід особливо наголосити, що ефективність та результативність запровадження цифровізації відповідно потребам та очікуванням громадськості, суспільним реаліям, чітко ідентифікованим соціальним проблемам та оптимальним шляхам їх розв'язання є суспільно-ціннісним підґрунтям формування соціальної безпеки в цілому.

Водночас, не можемо не погодитися з думкою дослідників В. Кременя та В. Ткаченко про те, що... «головна причина бід ХХІ ст. – екстраординарний розрив між технологічною надрозвинутістю і соціальною недорозвинутістю... Нинішня світова економіка, суспільство і культура побудовані на таких інтересах, цінностях, інститутах і системах правління, які в принципі обмежують колективну креативність, привласнюють плоди інформаційних технологій і відхиляють енергію в русло нищівної конфронтації. Як наслідок, існуючі нині альтернативні мережевому суспільству культурні спільноти, які прагнуть підпорядкувати новітні технології потребам і жаданням людини, судячи з усього, приречені на довгий шлях від громад, створених на ідентичності спротиву до висот ідентичностей нових проєктів, заснованих на цінностях цих громад... Для того, щоб відбувся перехід від ідентичності спротиву до ідентичності проєкту, має вирости критична маса представників самоорганізованої праці, які й сформуєть засади нової політики. Її прикметною рисою має стати поєднання інформаційних технологій з гуманітарними цінностями, підпорядкування їх вирішенню проблем, що супроводжують життєдіяльність людей в інформаційну епоху» [146, с. 9–20].

Таким чином, становлення і розвиток інформаційного суспільства є характерною рисою сучасної епохи. Саме в інформаційному суспільстві активно розвиваються інформаційні і комунікаційні технології, створюються умови для ефективного використання знань в рішенні найважливіших завдань управління суспільством добробуту.

Підводячи перший підсумок, слід зазначити, що у зв'язку з активним поширенням інформаційних технологій постмодернізм стає домінуючим світоглядом сучасного інформаційного суспільства. Разом з тим, сучасне мережеве суспільство несе в собі не лише зміни характеру виробництва (наприклад, зростання виробництва послуг), а й перш за все трансформацію соціальної безпеки, все більше націленої на потреби і ціннісні орієнтири людини. У свою чергу, активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх широке впровадження у всі сфери людської діяльності вимагає вироблення *нової доктрини* сервісно-орієнтованої держави, а саме – переходу від патерналістського бачення ролі держави, як «гаранта» соціальної безпеки, до *доктрини «мережевого суспільства добробуту»* (network welfare society), у якій добробут «сам себе захищає», а держава насамперед сприяє цьому.

Однак при цьому слід враховувати ту обставину, що однією з загальноєвропейських тенденцій суспільного розвитку, що впливає на державні соціальні послуги, є зміна демографічного складу. У наступні 30 років в Європі пенсіонерів, швидше за все, буде більше, ніж буде дітей та молоді. Менша кількість працездатного населення призводить до зниження ВВП, нижчий національний дохід спричиняє подальше зниження пенсійних бюджетів. Старіння населення має значний вплив як на попит, так і на зміст державних соціальних послуг. Зміни в демографії вимагають гнучкості та масштабованості у наданні, наприклад, послуг освіти та охорони здоров'я. Зростає кількість хронічних захворювань, таких як діабет, ожиріння та деякі серцево-судинні захворювання та створення додаткового тиску на сектор охорони здоров'я, що підкреслює необхідність для профілактичної допомоги.

Споживча поведінка та тенденції з боку приватного сектору збільшуватимуть вплив на споживання соціальних послуг. Громадяни не обираючи між державними та приватними службами, вимагають простішого, швидшого та дешевшого доступу до соціальних послуг.

Чинним постачальникам соціальних послуг для підтримки своєї ролі у майбутньому потрібно буде нарощувати можливості, внутрішні або через партнерство, для інтеграції штучного інтелекту та великих даних у надання соціальних послуг.

Насамперед постачальники державних соціальних послуг мають адаптуватися та бути гнучким, щоб забезпечити платникам податків очікувану цінність та не відставати від мінливих в умовах активної цифрової трансформації потреб громадян.

Підвищення онлайн-присутність держави в цифровому просторі разом із оцифруванням всього обсягу державних документів збільшує потребу контролювати контент. Підвищенню безпеки онлайн-комунікації державних органів з громадянами повинні сприяти як правові, так і економічні аспекти. Безпечне та надійне поводження з персональною інформацією фактично стає все більш важливою конкурентною перевагою.

Приватні організації, що нині активно починають пропонувати громадянам різноманітні соціальні послуги, приваблюють клієнтів інноваціями онлайн обслуговування і скороченням термінів якісного надання потрібної послуги. Цілком очевидно, що громадяни очікують подібного ставлення до себе і з боку державного сектору.

Крім того, громадяни все більше проявляють низьку терпимість до незадовільних послуг або продуктів і поспішають, по можливості, змінити їх постачальника. У наступні роки громадяни вже будуть очікувати отримання миттєвого доступу до державних послуг за потреби та індивідуальних рішень безпеки, які можна інтегрувати в їх повсякденне життя.

Фактично це означає, що в умовах цифрової трансформації ринкової економіки державним надавачам соціальних послуг громадянам доведеться реально конкурувати з приватним сектором. Отже, для того, щоб досягти успіху і не втратити громадську підтримку, їм потрібно постійно вдосконалюватися, модернізуватися, інвестувати в нові інформаційно-цифрові технології, з метою орієнтації на мінливі вимоги клієнтів.

Таким чином, стають очевидними політичні стимули цифрової трансформації суспільства для підвищення ефективності, результативності державного управління. Оцифрування деяких із найбільших витрат на робочу силу в сферах суспільного добробуту, наприклад, освіта, охорона здоров'я та захист, має великий потенціал, який ще належить реалізувати. Отже, національні уряди все більше дивляться на цифровізацію як на стратегічний інструмент для досягнення позитивних змін. Але цього наразі вже недостатньо.

Щоб конкурувати з інноваційними стартапами та задовольнити зростаючу потребу в індивідуальних рішеннях, постачальникам державних соціальних послуг треба інтегрувати ці послуги з послугами приватного сектору. Треба виробляти такі типи інтеграції, яка може допомогти державним постачальникам пропонувати соціальні послуги, що виходять за рамки нормативної пропозиції, не розширюючи свою основну діяльність. У наступні роки ця тенденція лише розвиватиметься завдяки революційним інформаційним технологіям. Таким чином, одним з визначальних механізмів нової парадигми державного управління соціальною безпекою в Україні у найближчі роки має стати *механізм державно-приватного партнерства*. Він уже добре себе зарекомендував у воєнний час, коли значний внесок у справу зміцнення обороноздатності та майбутньої перемоги країни почали здійснювати різноманітні волонтерські та бізнесові організації. Але цей механізм наразі потребує упорядкування і соціальної переорієнтації у післявоєнний час. Подальший розвиток механізму державно-приватного партнерства насамперед вимагає впровадження нової публічно-управлінської ідеології, нового організаційного мислення для подолання бар'єрів у співпраці.

Партнерські відносини між державним і приватним секторами можуть бути складними через потенційно неузгоджені цілі (пошук прибутку проти політики) та відмінності в процесах прийняття рішень. Проте зростання очікувань споживачів змушує розвиватися як бізнес, так і державний сектор.

На шляху розвитку державно-приватного партнерства приватні компанії мають відійти від ідеології «витрати – прибуток» і почати орієнтуватися на розширення лояльності до себе від громадян-клієнтів.

Так само державні організації змушені змінюватися та надавати більш персоналізовані послуги для своїх громадян, оскільки їх очікування зростають. Вигідне партнерство, яке об'єднує послуги для підвищення цінності для одержувача послуги створюють безпрограшну ситуацію для всіх учасників.

Таке партнерство дозволяє обом секторам (державному і приватному) використовувати сильні сторони один одного, залишаючись при цьому гнучкими та уникаючи злиття. Цей тип партнерства є гнучким ще й тому, що може бути розірваним, як тільки він стане непродуктивним. Але однозначно воно є економічно ефективним способом відповідати на мінливі в умовах цифрової трансформації потреби ринку соціальних послуг.

Цифрова ера породжує нові морально-етичні дилеми. Існуючі правила не встигають за технологічним прогресом і це сильно впливає на суспільство. У тому числі, у структурі соціальних послуг, створюючи дисбаланс у свободі між різними типами організацій. Організації державного сектору, як правило, жорстко регулюються законодавством та керуються політикою, що, у свою чергу, робить їх менш гнучкими та ускладнює швидкість їх реагування на мінливі вимоги громадян.

Ринкові структури навпаки, через повільні державно-регуляторні процеси, зокрема пов'язані з цифровим відставанням держави від ринкових суб'єктів, мають змогу працювати досить вільно. Помітний виклик для держави з'являється тоді, коли великі високо технологічні компанії починають входити в абсолютно нові сектори надання соціальних послуг у глобальному масштабі за допомогою цифрових рішень. Відтак урядам потрібно буде адаптувати нормативні процеси для просування інтересів громадян таким чином, щоб дозволяючи державному сектору стати більш гнучким і одночасно накласти необхідні обмеження на глобальні високо технологічні компанії.

Цілком логічно, що усвідомлюючи свою високу міру відповідальності за соціальну безпеку громадян, наразі уряди більше зосереджують увагу на негативних аспектах – «темній стороні» – впровадження цифрових технологій. Разом з тим, доцільно ініціювати обговорення продуктивних можливостей запровадження в практику державного управління цифрових технологій з громадськістю принаймні за наступними напрямками:

1. *Обов'язок держави захищати громадян від неправомірного використання персональних даних.* Світ зіткнувся з дедалі більшим зловживанням персональними даними та переходом до все більш витончених рішень, які обманом змушують споживачів повірити та схилитися до вибору там, де вони знову і знову усвідомлювали, що вони введені в оману. Стався вибух контенту, де політики, бізнесмени та знаменитості повідомляють «фейкові новини» і відверто обманюють людей, щоб ті робили вибір на помилкових підставах. Щоб зупинити такий розвиток подій у майбутньому, держава має право і повинна втручатися, щоб захистити дані громадян від зловживання.

2. *Небажання громадян ділитися персональними даними.* Громадяни неохоче діляться своїми персональними даними з комерційними гравцями, оскільки вони відчули негативну сторону комерціалізації цих даних. Зокрема, відбувається перепопнення приватного життя громадян рекламою і споживачі вирішують захистити свої персональні дані, не розголошуючи їх. Тим не менш, споживачі все ще хочуть отримувати послуги з тою ефективністю, яку забезпечує обмін даними. Тому держава має взяти на себе роль обробника персональних даних, будучи гарантом якості, яку повинні мати громадяни обмінюючись даними набагато більш контрольованим способом.

3. *Створення урядової служби, яка зосереджуватиметься на аналізі персональних даних.* Доцільно створити нову державну службу (можливо, в межах діючого центрального органу виконавчої влади), завданням якої стане розробка найсучаснішої можливості обробки персональних даних громадян на основі їх цифровізації. Саме ця нова служба стане «серцем і ядром» системи

соціального захисту. Але при цьому, персональні дані належать кожному громадянину і не можуть ніколи використовувати без згоди громадянина. У персональний профіль кожного громадянина укладатимуться усі дані щодо соціального стану, стану здоров'я, освіти, професії, доходу, власності тощо. Ця функція спричинить багато дискусій, але через підвищений попит на безпеку громадяни приймуть це, щоб почуватися безпечніше. Громадяни можуть увійти у свої профілі та дозволити обмін інформацією між обраними сторонами. Ним також можна поділитися з роботодавцями.

4. *Сучасний добробут на основі цифрових даних.* Державі дозволено використовувати дані на агрегованому рівні, щоб мати можливість планувати розвиток соціальних послуг. Це підвищує ефективність межазізмів забезпечення добробуту та дозволяє суттєво покращити рівень задоволення соціальних потреб громадян.

5. *Суспільне здоров'я, кероване цифровими даними.* Завдяки великій кількості наявних даних про громадян та їхній стан здоров'я, медичні заклади можуть робити складні прогнози проблем зі здоров'ям на популяційному рівні. Це одна з причин, чому більшість людей вирішують поділитися персональними даними про своє здоров'я з державою. На основі цих даних, держава оптимізує і забезпечує для громадян можливості на більш якісне та персоналізоване лікування, а також ефективні інвестиції в дослідження та розробку нових лікарських засобів і препаратів. Охорона здоров'я стає більш доступною для всіх громадян в країні, а цифрові технології використовуються для аналізу даних історії хвороб при прогнозуванні проблем громадського здоров'я та медичних ризиків на рівні країни. Що, у свою чергу, створює потенціал для великої економії ресурсів, завдяки зниженню захворюваності населення і є головним аргументом для державного інвестування в ці технології.

6. *Центри медичного самообслуговування вдома.* Більшість захворювань у сфері первинної медико-санітарної допомоги можуть лікуватися вдома, за допомогою інформації та вказівок відповідних цифрових застосунків. У

більшості людей вдома може формуватися власний пункт медичного самообслуговування з усіма необхідними інструментами для обстеження і лікування окремих осіб у родині. Вже зараз люди часто вдаються до використання персональних датчиків, які постійно стежать за станом їх здоров'я, через різні його показники. В перспективі, і виключно за бажанням громадянина, такі персональні датчики можуть підключатися до загальної цифрової мережі для отримання інформації про стан здоров'я людини, яка буде сповіщена, якщо щось здається ненормальним або викликає занепокоєння, і їй потрібно зв'язатися з постачальником медичних послуг. Втім, навіть незважаючи на технічні рішення від постачальника медичних послуг, усі дані лишаються конфіденційними та перебувають у власності фізичної особи, яку захищає держава.

7. *Мережеве навчання «рівний-рівному».* Щоб впоратися з нестачею висококваліфікованих вчителів і викладачів, створюється мережева платформа де «студенти навчають інших студентів». Ті, хто навчаються, таким чином здійснюють взаємодопомогу. Логіка цього процесу навчання більше схожа на те, як знання передаються в сучасній компанії від більш досвідчених до молодших або менш досвідчених колег у певній темі. У такий спосіб вони не лише обмінюються знаннями, але й здобувають нові навички та додатково соціалізуються, виходячи далеко за межі фізично доступного соціального простору.

8. *Якісні цифрові освітні платформи (хаби).* Інвестиції держави мають бути більшими для створення якісних цифрових освітніх платформ, забезпечених експертами та останніми дослідженнями. Громадяни, які навчаються (і це не обов'язково мають бути саме студенти) отримують доступ до платформи за допомогою свого цифрового посвідчення, виданого державою. Спочатку можуть існувати обмеження щодо вмісту цифрових платформ, але вони постійно зменшуються в міру розвитку, протягом років.

9. *Цифрові платформи для людей «третього віку» та людей з особливими потребами.* Тут задіюється механізм цифрової трансформації

соціального середовища приблизно такий, як описано в п. 7., з тими насамперед технологічними, особливостями, які потрібно впровадити для зручності користування особами відповідної соціальної групи.

Наведений вище перелік далеко не є вичерпним і включений в дисертаційне дослідження перш за все з метою надати характерні приклади дискусійних для сучасного суспільства питань, що можуть виникнути в процесі формування нової парадигми державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації України.

Таким чином, підводячи проміжний висновок, можемо вже достатньо обґрунтовано припустити, що парадигма **державно-приватного партнерства**, яка наразі в Україні вже успішно впроваджується в різних секторах економіки, цілком може бути розглянута в подальшому на предмет її впровадження і в сферу соціальної безпеки.

Доцільно також запропонувати базові **постулати** парадигми державно-приватного партнерства в сфері соціальної безпеки, а саме:

1. Гроші і вибір постачальника послуг соціальної безпеки мають лишатися за громадянином (клієнтом), хоча і з обмеженнями, обумовленими станом ресурсів, як самої держави, так і кожного конкретного громадянина.

2. Держава і приватний сектор, виступаючи в якості надавачів послуг соціальної безпеки, мають не конкурувати за гроші громадянина (клієнта), а взаємодоповнювати один одного.

3. Вигода приватного сектору, в якості надавача послуг соціальної безпеки, має розглядатися на стільки в прямому прибутку, скільки в позитивному іміджі корпорації та лояльності до неї громадянина (клієнта).

4. Вигода державного сектору полягатиме у зменшенні бюджетного навантаження та можливості перерозподілу обмежених ресурсів соціальної безпеки на користь менш захищених верств населення, а також, звичайно, в позитивному іміджі держави та лояльності до неї громадян.

5.2. Стратегічні напрями зміцнення соціальної безпеки України в умовах цифрової трансформації

У наш час двома найпоширенішими вимогами споживачів послуг є «доступність» та «індивідуалізація» послуг, що надаються приватним чи державним секторами. А Інтернет, смартфони та інші цифрові технології, допомагають людям отримати краще розуміння та усвідомлення того, чого вони очікують від постачальника послуг. У цій мірі сектор соціального забезпечення, так само як інші галузі також отримав переваги від нових технологій і цифрових інновацій, що дозволило відчутно покращити повсякденне життя та сприяти створенню більш стійких суспільних відносин.

Однак цифрові рішення часто важко масштабувати в сектор соціального забезпечення саме з міркувань підтримання належного рівня соціальної безпеки. Це пояснюється тим, що традиційний спосіб цифровізації соціальної держави шляхом створення різноманітних електронних баз даних призводить до виникнення загроз, які можуть перешкоджати цифровому розвитку. Швидкий розвиток цифрових технологій ставить державу, яка прагне надати громадянам нові можливості в сфері соціальних послуг, перед певними проблемами.

Насамперед виникає питання щодо майбутньої ролі національної держави в повністю цифровому світі. Традиційно національна держава завжди розглядалася як класичний постачальник безпеки та базового добробуту в обмін на податки та лояльність громадян. Однак що станеться, коли в глобалізованому інформаційному просторі з'являться нові види лояльності (йдеться про лояльність споріднених ідентичностей, засновану на спільних комерційних, політичних та/або інших інтересах) та нові асоціації, які спираючись на цю лояльність почнуть заперечувати традиційну роль держави. Наприклад, багато громадян, особливо в розвинених країнах, працюють в диджитальних комерційних організаціях, які майже не звертають уваги на державні податки та регуляторні органи або утримують у них свої

активи. Таким чином, висока вартість розвинених в західних країнах моделей державного управління соціальним захистом з високими податками та високими пільгами, опиняється під дедалі більшою загрозою, спричиненою глобальною цифровізацією. Наразі Україна прагне створити імідж новатора цифровізації і займати перші позиції в цих «цифрових перегонах»:

1. *Безпека цифрових грошей.* Готівка, мабуть, є одним із найвитонченіших винаходів у світі. Людство уклало колективний договір про те, що паперові банкноти та металеві монети мають особливу цінність, яку ми можемо обмінювати між собою на товари та послуги. Понад три тисячі років, готівка була легальним платіжним засобом, але тепер її все частіше замінюють цифрові гроші. Ще кілька десятиліть тому вартість грошової маси в національних країнах була забезпечена еквівалентною вартістю якогось активу, наприклад, «золотого стандарту». Контролювали пропозицію грошей виключно уповноважені державні фінансові регулятори які, відповідно до законодавства, випускали в обіг і погашали банкноти і монети. Однак донедавна в цьому процесі не відбувалося врахування цифрових грошей, і кількість твердої готівки сьогодні надзвичайно мала порівняно з цифровою готівкою (деякі оцінки показують, що лише приблизно 5–10 відсотків усієї грошової маси існує у фізичній формі, тоді як решта є електронні [366]). А віднедавна до цього процесу почали активно залучатися ще й крипто-гроші.

З широким переходом до цифрових платежів і швидким скороченням касового обслуговування в банках по всій країні обіг готівки в українському суспільстві швидко скорочується. Так, Закон «Про платіжні послуги», ухвалений у 2021 році та введений в дію 1 серпня 2022 року, ввів до українського законодавства поняття «цифрові гроші» як електронну форму грошової одиниці України, емітентом якої є НБУ [261]. Отже, «Е-гривня» вже є законним платіжним засобом на території України і приймається фізичними та юридичними особами для проведення платіжних операцій і розрахунків. В осяжній перспективі деякі політики пророкують Україні абсолютно безготівкове суспільство. Так, наприклад міністр цифрової трансформації

України М. Федоров в січні 2023 року в швейцарському Давосі, де проходив Всесвітній економічний форум, заявив, що планує стати одним із перших користувачів електронної гривні, тобто отримувати в е-гривні заробітну плату [240].

Однак зараз багато хто запитує, чи принесе цифрова трансформація грошей користь суспільству в цілому чи лише прибутки великим банкам. Окрім того, за останні десятиліття кредитна заборгованість зростає експоненціально, як у фізичних осіб і на рівні країни. У той же час відбулися зміни в тому, як суспільство сприймає гроші; більше не очевидно, наприклад, що борг потрібно повернути. Таким чином, суспільство повсякчас опиняється в «фінансовій бульбашці». Отже, зростає загроза, що з переходом на цифрові гроші банківська система може миттєво збанкрутувати, якщо з якихось причин довіра до них буде порушена.

Одним з варіантів відповіді на це могло би бути *забезпечення на рівні механізмів державного управління такого громадського моніторингу національної платіжної системи*, щоб розвиток безготівкового суспільства в Україні став «колективним благом» тобто, його фактичний результат і його наслідки стали б позитивно відчутними для загального добробуту.

2. Безпека цифрових транзакцій. Виникає все більше число організацій які значною мірою, а подекуди повністю інтегрувалися в ІТ-системи, що передбачає утворення їх віртуальних філій в різних частинах світу, формування нескінченних ланцюгів субпідрядників та накопичення інформації на різних хмарних сервісах. Хоча цей механізм ефективний, коли він працює, він також робить наше суспільство надзвичайно вразливим. Основні частини нашої критичної інфраструктури, тобто енергетика, транспорт, водопостачання, платіжні системи, охорона здоров'я тощо – міцно стоять у кіберпросторі, що вкрай ускладнює проведення меж між внутрішньою та зовнішньою безпекою. Успішні кібератаки вже не раз виконувалися натисканням клавіш на комп'ютері. Так, протягом 2022 року Україна стикнулася більш як з сімома тисячами кібератак на інформаційну

інфраструктуру. За цей рік в Україні було зареєстровано у 2,8 рази більше кіберінцидентів, ніж у 2021-му [14].

Той факт, що всі цифрові транзакції видимі та відстежуються, також робить нас вразливими на індивідуальному рівні. Хоча дехто не бачить у цьому проблеми, інші розглядати приватність як право людини. Відвідування лікарів, виписування ліків за рецептом, рахунки за товари й послуги, внески для громадських і політичних організацій є прикладами інформації, які можуть бути зібрані в детальні моделі даних про конкретних осіб. А наслідки можуть бути насправді жахливими, якщо така інформація потраплятиме у чужі руки. Це може тягнути за собою що завгодно, від шантажу і здирництва до створення нових політичних сценаріїв. У будь-якому випадку ми повинні усвідомлювати такі ризики.

Питання у який спосіб цифрова держава може гарантувати своїм громадянам достатній рівень захищеності взаємних з ними цифрових транзакцій, досі лишається відкритим навіть у високо технологічно розвинених країнах. Цілком можливо, що одним із *механізмів публічного управління у вирішенні цього питання стане поява нового громадянського стану – «цифрове громадянство»* [361].

3. *Диверсифікація соціальних послуг.* Сучасна система соціального забезпечення дозволяє всім громадянам брати участь у навчанні та охороні здоров'я в безпечному суспільстві, де установам загалом можна довіряти. Ці послуги соціального забезпечення поступово розвиваються, але в останні роки вони не сильно змінилися порівняно з розвитком у приватного сектору. В міру того, як розгортається цифрова трансформація суспільства, державний сектор стикається із серйозними змінами, які змушують і його трансформувати в основу системи соціального забезпечення.

З точки зору громадян, як клієнтів, стає розмитою різниця між послугами, які надає державна установа, і послугами, які надає приватна компанія. Отже, клієнти будуть вибирати послугу, яка найбільше відповідає їхнім потребам.

Чудовим прикладом можуть бути онлайн-цифрові лікарі разом із телемедициною загалом. Цифровізація процесів медичного обслуговування, які є неефективними у фізичному світі, призводить до відсутності необхідності витратити дорогоцінний час в поліклініці для отримання швидких порад та ліків. У цьому контексті, при виборі постачальника якісних медичних послуг (якщо припустити, що сама якість цих послуг приблизно однакова) перед клієнтом постають два питання: доступність і вартість цих послуг. В Україні зазвичай такі послуги в приватному секторі доступніші, але дорожчі, в державному – навпаки. Подібна ситуація спостерігається в інших напрямках сфери соціальних послуг – дошкільне виховання, освіта, послуги соціальних працівників тощо. Той факт, що державі досі не вдається ефективно розподілити соціальні кошти частково пояснюється і тим, що усі соціальні сфери, які частково або повністю належать державному/комунальному сектору, зазнають лобіювання, конкуренції та тиску з боку приватного сектора.

Насправді вирішення цієї проблеми, якому у значній мірі сприяє цифровізація, вже винайдено і викладено формулою: «гроші мають ходити за громадянином, а не громадянин за грошима» (приклад див. [362]). Механізм державного управління у сфері диверсифікації надання соціальних послуг таким чином має полягати у двох компонентах:

- держава надає кожному громадянину оптимальний пакет соціальних гарантій, визначений у грошовому еквіваленті, який у разі обґрунтованої потреби може збільшуватися. Ці гроші кожного місяця нараховуються на особистий соціальний рахунок громадянина і можуть на ньому накопичуватися;

- громадянин (або його законний опікун) витрачає ці кошти, обираючи надавача соціальних послуг на власний розсуд, але виключно в межах визначеного державою переліку послуг.

Застосування цього механізму, окрім політичної волі й належного фінансового забезпечення, додатково потребуватиме від держави: сприяння у

досягненні належного рівня цифровізації територіальних громад та пошуку засобів залучення до процесу диверсифікації соціальних послуг суб'єктів громадянського суспільства.

Загрози, що виникають на цьому шляху:

- громадяни, виховані патерналістською системою, не вміють самостійно планувати й розпоряджатися коштами соціального призначення;
- виникає можливість втрати громадянами цих коштів внаслідок недобросовісної поведінки суб'єктів ринкової економіки.

Для запобігання цим загрозам в систему диверсифікації соціальних послуг мають бути включені дієві *механізми державного і громадського контролю*.

4. *Страхування соціальної безпеки*. Комерційні страхові компанії і фонди в умовах цифрової трансформації можуть взяти на багато більш активну роль у сприянні діяльності, яка веде до «суспільства добробуту». Припускаючи, що персональні кошти й дані використовуються страховиками надійним чином, споживачі не тільки готові ділитися персональними коштами і даними, але також сподіваються отримати кращі послуги від страхових компаній. Наприклад, сьогодні споживачі змушені самостійно справлятися зі своїми потребами в охороні здоров'я, шукати інформацію, знаходити необхідні послуги, дізнаватися, до кого звертатися з різних питань і куди звертатися – на кожному кроці у так званій «історії хвороби».

Така ситуація спостерігається й у сфері «зайнятості – безробіття». Коли «класичному» державному центру зайнятості простіше призначити громадянину, що тимчасово втратив роботу, визначену законодавством грошову допомогу, ніж насправді опікуватися пошуком роботи для нього.

Натомість, цифровізація дасть змогу покращити подібний досвід і зробити його значно більш адаптованим до кожного індивіда. Це станеться завдяки розумнішому використанню персональних даних, можливо із залученням штучного інтелекту, і це збільшить прозорість для споживача.

Механізми публічного управління у цій сфері передбачають з боку держави – всіляке заохочення та сприяння добровільному соціальному страхуванню громадян у якомога ширшому спектрі їх соціального забезпечення, з одного боку, та суворий державний і громадський контроль за діяльністю приватних страхових компаній і фондів, з іншого, що не виключає класичних механізмів обов'язкового соціального страхування (соцстрах), які цифровізуються державою у тому ж порядку, що й інші (приміром, «цифрова служба зайнятості» за прикладом carrer.gov.ua [373]).

5. Громадська безпека і безпека життєдіяльності. Проблеми безпеки життєдіяльності людини – одні з найактуальніших проблем людства, безпосередньо пов'язані з його виживанням в умовах науково-технічного прогресу. Наразі громадяни в усьому світі відчують себе більш незахищеними та мають підвищену потребу та вимогу до безпеки, незважаючи на те, що фактичний рівень громадської безпеки та безпеки життєдіяльності вищий, ніж будь-коли раніше. Зокрема, міжнародні та місцеві прояви терористичної загрози змушують нас сприймати світ небезпечнішим. Насильство над людиною на сьогоднішній день сприймається як більш розповсюджене явище, ймовірно тому, що ми маємо доступ до інформації зовсім іншим способом, ніж раніше, і ми схильні приділяти більше уваги поганим новинам, ніж хорошим.

Навіть економічно розвиненим державам не вистачає ресурсів для надійного, з погляду сучасних громадян, захисту їх громадської і особистої безпеки, тому громадяни починають цю безпеку «купувати», інвестуючи в продукти та послуги безпеки, для прикладу, в домашню сигналізацію та інше цифрове обладнання, або в послуги приватної охорони. Отже, цифровізація серед приватних акторів випереджає державний сектор. В реаліях сьогодення ми все більше спостерігаємо виникнення локальних закритих громадських спільнот безпеки і ця практика стає все дедалі поширеною, що у свою чергу, зовсім не сприяє громадській консолідації.

Противагою закритим спільнотам безпеки може стати *відкрита національна спільнота*, яка технічно базується на можливостях сучасних цифрових технологій.

Як повідомляють ЗМІ, Верховна Рада України ухвалила законопроект, яким пропонується зробити номер «112» єдиним для надання екстреної допомоги громадянам [36]. Закон передбачає:

- створення єдиного центру прийняття та обробки екстрених викликів, що дозволить забезпечити належний рівень надання екстреної допомоги населенню у разі загрози виникнення екстрених ситуацій;

- організація прийому звернень до екстрених служб за принципом «єдиного вікна», що дозволить особі використовувати для виклику єдиний телефонний номер 112;

- забезпечення Служби 112 та оперативно-диспетчерських служб (101, 102, 103, 104), цілодобовим онлайн-доступом до відповідних фактичних даних з результатами фіксації технічними засобами громадських місць та метаданих до них;

- надання екстреним службам права автоматично отримувати інформацію про місцезнаходження абонента (дані геолокації) та запровадження обов'язку постачальників електронних комунікацій надавати екстреним службам таку інформацію.

Як зазначається в записці пояснення до проекту [269], з 24 лютого навантаження на служби екстреної допомоги населенню різко зросло. Так, середня кількість щоденних екстрених викликів до служб 101 та 102 з моменту введення в Україні військового стану зросла на 45%.

Основними причинами, що не дозволяють значно підвищити ефективність надання екстреної допомоги, є:

- високе навантаження на екстрені служби, втрата часу від надходження виклику до початку надання допомоги постраждалим та недоліки в організації взаємодії – одна з головних причин високої смертності при настанні екстрених ситуацій;

– відсутність єдиного центру прийняття та обробки екстрених викликів, що не дозволяє залучати декілька екстрених служб при виникненні екстрених ситуацій.

Таким чином, складається враження, що цей законопроект писався ще 20 років тому – в епоху «стільникових телефонів».

«Для усунення цих недоліків необхідно запровадити систему швидкого реагування, яка скоротить час реагування на небезпечні ситуації та підвищить ефективність підрозділів екстреної допомоги населенню», – йдеться у документі. Відповідь на цю пропозицію є очевидною – цифровізація екстреної служби. Адже сучасний смартфон, чи смартгодинник – це не лише інструменти телекомунікації, а потужні цифрові пристрої. І відповідати їм на іншому кінці мережі повинні не менш потужні пристрої.

Також очевидно те, що в демократичній соціальній державі з розвинутою ринковою економікою цифровізація власної безпеки громадянина має бути питанням вільного вибору кожного. Відтак, запровадження єдиної національної служби надання екстреної допомоги громадянам має передбачати виключно *добровільне приєднання громадян* до відповідної електронної бази даних, в тому числі, з прив'язкою не лише до геолокації, а можливо й до онлайн-моніторингу деяких особистих біометричних даних (під час виклику), як це подекуди робиться в сучасній медицині. В інших випадках екстрений виклик громадянин може здійснювати у традиційний спосіб.

Основними напрями удосконалення механізмів державного управління у сфері громадської безпеки і безпеки життєдіяльності в умовах цифрової трансформації на найближчу перспективу також є: створення надійних гарантій безпечної життєдіяльності людей, технологічної та техногенної безпеки, запобігання виникнення надзвичайних ситуацій шляхом реалізації механізмів цифрового моніторингу ситуацій; цифровізація професійних сил реагування на надзвичайні ситуації та розвиток і вдосконалення відповідної нормативно-правової бази.

6. *Захист інформації та особистих даних.* У сучасному комерційному середовищі продавці продуктів і послуг, включаючи уряд, прагнуть ефективніше охопити своїх цільових клієнтів за допомогою вишуканої реклами. Для цього їм потрібні точні та конкретні особисті дані, зокрема звички та минулі транзакції, щоб змінити та налаштувати свої пропозиції відповідно до мінливих потреб клієнтів. У цифровому світі таку інформацію, включно з відомостями про місцезнаходження, можна отримати від т. зв. «брокерів даних», які вишукують і накопичують персональну інформацію клієнтів, розділену за різними атрибутами, і продають її компаніям цифрової реклами. Такий продаж даних громадян або споживачів набув і політичного характеру під час виборів, а брокери даних отримали вплив на законодавців, щоб забезпечити продовження надання своїх послуг.

Персональна інформація – це дані, за якими можна однозначно ідентифікувати особу: ім'я, дата народження, місце народження, адреса, номер соціального страхування, номер водійського посвідчення, номер паспорта, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти, номери банківських рахунків, номери кредитних карток, статус тощо [378].

Порушення конфіденційності робить персональну інформацію особи доступною для громадськості. Цим ризиком можуть зловживати хакери, які спроможні отримати несанкціонований доступ до банківських рахунків, надсилати образливі повідомлення, використовуючи вкрадені облікові дані, надсилати програми-вимагачі з вимогою оплати, спричиняти кібератаки на критично важливу інфраструктуру для виведення з ладу основних служб, таких як комунальні послуги тощо. Наслідки такого порушення можуть торкнутися кількох людей або мільйонів – і за останні роки було багато випадків масштабних порушень даних.

Існує чимало способів захисту особистої інформації. Особи можуть переконатися, що вони надають персональну інформацію лише за необхідності довіреним організаціям, за наявності явної згоди. Однак це, саме по собі, не забезпечує повного захисту. Очікується, що довірені організації

захищатимуть персональну інформацію осіб за допомогою відповідних технологій, як-от шифрування даних, безпечене зберігання даних і збір лише мінімальної необхідної персональної інформації, а також нададуть особам можливість дозволу та відмови.

Тут ефективним підходом було б відповідне законодавство щодо захисту персональних даних громадян, – слід на законодавчому рівні обмежити можливості приватних суб'єктів використовувати особисті дані клієнтів в рекламних цілях, а також покарання відповідальних осіб та винних у разі порушення. Для громадян важливо розуміти наслідки такого порушення, а також знати, які права вони мають на захист своєї персональної інформації та яку компенсацію можна очікувати, якщо вони зазнали збитків у результаті порушення. У зв'язку з технологічними змінами необхідно також вносити законодавчі зміни для врахування й вирішення потенційних переваг і проблем, пов'язаних із такими технологічними змінами. Хоча концепція конфіденційності існувала століттями, новіша концепція витоку даних у цифровому світі вимагає спеціального законодавства для захисту даних, яке передбачає для громадянина якнайменше:

- право знати, яка персональна інформація збирається, використовується, передається чи продається;
- право на видалення персональної інформації, якою володіють підприємства та їхні постачальники послуг;
- право заборонити продаж персональної інформації, а також карати компанії, які продають персональну інформацію, припинити її продаж;
- право на недискримінацію щодо ціни або послуг, коли споживачі користуються правом на конфіденційність згідно з цим законодавством.

Суб'єктам даних також надається «право бути забутим» – видаленням із відповідних баз даних, за їх зверненням.

Підприємства повинні сповіщати споживачів під час або до збору даних і створювати відповідні процедури для відповіді на запити споживачів щодо відмови, включаючи видалення даних після належної перевірки споживачів,

які надсилають такі запити, а також вести відповідні записи. Підприємства також повинні розкривати фінансові стимули, які пропонуються в обмін на збереження інформації про споживача, і спосіб їх розрахунку, а також надавати комплексну підтримку конфіденційності.

Зі стиранням фізичних кордонів країн у цифровому світі закони та процедури впровадження захисту конфіденційності в міжнародному масштабі стануть великою проблемою, особливо в час, коли персональні дані зростають у ціні. Але кожна особа може і повинна взяти на себе ініціативу в захисті своїх персональних даних від можливого зловживання. Зберігаючи ефективний контроль над персональною інформацією, люди можуть мінімізувати ризик порушення.

7. Дистанційна зайнятість населення. У 2020 році на робочих місцях відбулося зрушення у бік більшої гнучкості та автономії для працівників. Віддалена робота стала нормою, і багато компаній перейшли на гібридну модель особистої та віддаленої роботи. Ця зміна була ініційована пандемією COVID-19, але стала надалі підтримана зростаючим визнанням переваг віддаленої роботи, таких як підвищення продуктивності та задоволення від роботи. Проте 2022 рік приніс низку нових викликів для світової економіки, включаючи початок війни в Україні. Ця подія мала для нашої країни критичний вплив на робочу силу, що призвело до низки змін у тому, як люди працювали та жили.

З початком війни в Україні багато компаній зіткнулися не лише з перебоями в ланцюгах поставок і зростанням витрат внаслідок тарифів і торгових обмежень, а й з величезною загрозою самому життю і здоров'ю працівників, в наслідок ворожих повітряних атак, вже не кажучи про тимчасову окупацію агресором частини українських територій. Це призвело до масової втрати робочих місць, оскільки компанії намагалися втриматися на плаву перед лицем цих екзистенційних проблем. Крім того, ця агресивна війна спричинила масове переміщення та порушення життя людей, ускладнюючи багатьом проблему знайти та зберегти роботу. Інфляція, з іншого боку,

спричинила зниження купівельної спроможності, що ускладнило людям доступ до основних потреб. Тому гнучкі варіанти трудової зайнятості населення, безсумнівно, залишаться в тренді в 2023 році.

Разом з тим, прискорений розвиток і успішне використання цифрових технологій організації робочого місця та інструментів віртуальної співпраці заклали необхідну основу для того, щоб віддалена робота залишалася ефективною. Багато компаній усвідомили переваги більш гнучких варіантів трудової зайнятості своїх співробітників, які включають підвищення задоволеності роботою, баланс між роботою та особистим життям, продуктивність і економію коштів для роботодавця. У такий спосіб нелінійні кар'єрні шляхи, коли люди переходять між різними ролями та галузями протягом усього трудового життя, стають більш нормалізованими.

Це дозволяє людям брати на себе різноманітні ролі та здобувати різноманітний досвід. Крім того, цифрові технології та автоматизація змінюють навички, які користуються попитом, роблячи для людей більш важливим вдосконалення своїх навичок спілкування, які дозволяють їм постійно навчатися та адаптуватися протягом усієї кар'єри. Соціальні медіа та інші цифрові інструменти також полегшують людям налагодження контактів і пошук потенційних роботодавців. Ці фактори сприяють утворенню більш динамічного ринку праці та відходу від традиційних кар'єрних шляхів.

Штучний інтелект і автоматизація, ймовірно, будуть прийняті ще більшою кількістю компаній для підвищення ефективності та продуктивності. Ці технології можна використовувати для автоматизації повторюваних завдань, обробки великих обсягів даних і створення більш точних прогнозів. Це матиме додаткову перевагу, оскільки звільнить співробітників, щоб зосередитися на більш складних і творчих завданнях.

Приміром, у сфері кадрової політики ймовірно очікується збільшення використання штучного інтелекту в процесі найму, пошуку кандидатів і перевірки резюме. Штучний інтелект також успішно усуває упередженість у

процесі найму та покращує прийняття рішень фахівцями з персоналу та менеджерами з найму.

З впровадженням цифрових технологій компанії почали активніше вдаватися до більш різноманітних практик найму, щоб усунути існуючу системну нерівності і створити більш інклюзивну культуру виробничої співпраці. Як засвідчив досвід ковідного карантину і війни, навіть державні службовці, за умови належного технологічного забезпечення комунікації, можуть достатньо ефективно працювати в дистанційних умовах.

Таким чином, державні й приватні інвестиції в дистанційну зайнятість стають незрівнянно меншими, ніж витрати на утримання величезної кількості управлінських та багатьох інших інфраструктурних об'єктів у їхньому фізичному стані.

Впровадження нових механізмів державного управління у сфері зайнятості вимагає від держави насамперед унормування в законодавстві про працю стандартів віддаленої (дистанційної) роботи та встановлення стандартів цифрового забезпечення трудової зайнятості громадян іншими нормативно-правовими актами. В тому числі, потрібно якомога швидше запровадити *цифрові трудові книжки*, що вже передбачено законодавством України.

Що стосується освіти, як форми зайнятості громадян, то сучасна система також стикається з великими викликами цифрової трансформації. Тут треба по новому оцінити роль вчителів та викладачів вишів і те, як вони взаємодіють з новими цифровими технологіями в освіті та покращують їх адаптацію. Вчителі, а особливо викладачі вишів, повинні вміти і мати можливість навчити більше учнів/студентів за той самий час. Ковідний карантин, тепер війна в Україні наочно продемонстрували актуальність розвитку механізмів *дистанційної освіти*, чому безперечно сприяє цифрова трансформація. Але для цього потрібна належна національна технологічна інфраструктура, створення якої в сучасних умовах під силу лише державі. Правове унормування і подальший розвиток технологій дистанційної освіти дозволить вирішити багато питань фізичного функціонування і розташування закладів

освіти, скорочення витрат на їх утримання та, з рештою, зробить освіту більш доступною не лише для молодого покоління, а й для всіх громадян протягом життя. Окрім того, зменшення потреби у фізичному перебуванні тих, хто навчається, і тих, хто навчає, у єдиному фізичному просторі, як і у випадку з дистанційною зайнятістю, апріорі знижує ризики їх ушкодження у разі виникнення таких небезпечних ситуацій як епідемія, терористичний акт, пожежа тощо.

Цифровізація вищої освіти також усуває існуючу нині чітку грань між освітою і роботою. Дозволяє громадянинові ефективно сполучати свою трудову й навчальну діяльність. Попередня практика заочної освіти не могла бути достатньо продуктивною в силу своєї дискретності, епізодичності. Але сучасні цифрові технології дозволяють зробити її безперервною.

Механізми державного управління, які держава має задіяти вже зараз на шляху диджиталізації освіти, це:

- законодавче унормування дистанційної освіти всіх рівнів;
- створення єдиного державного освітнього порталу не лише для школярів, а для викладачів і студентів вищої школи;
- подальше створення державних просвітніх онлайн-порталів для населення (приклад – освітній хаб міста Києва [192]) та державне сприяння у створенні таких порталів просвітницькими організаціями громадянського суспільства і місцевими громадами.

Що з рештою сприятиме не лише поширенню освіти серед громадян, а й формуванню нової *цифрової культури* суспільства.

5.3. Загрози і ризики цифровізації механізмів державного управління соціальною безпекою в Україні

Цифровізація знижує адміністративні витрати, покращує точність, якість та прозорість даних за рахунок скорочення дублювання та помилок, а також полегшення моніторингу, забезпечує швидше надання послуг та

полегшує моніторинг. Тому застосування інформаційних технологій стимулює формування глобального інформаційного суспільства та цифрової економіки. В основі цього фундаментального процесу лежить глибока цифрова трансформація економіки, соціальної сфери та державного управління. Однак сьогодні широкомасштабне застосування інформаційних технологій – цифровізація в усіх сферах соціальної безпеки є одним з шляхів протидії загрозам, що виникають, будь-якій системній кризі та обмеженим можливостям забезпечення національної безпеки в цілому.

Каталізатором активного впровадження інформаційно-цифрових технологій стала епідемія COVID-19. Спалах COVID-19 змусив уряди вжити надзвичайних заходів стримування, включаючи обмеження на рух людей та надання фінансової підтримки сім'ям та окремим особам, які постраждали від безлічі обмежень, а також сприяв прискоренню впровадження цифрового управління даними. Це, у свою чергу, прискорило впровадження цифрових інструментів у ланцюжку надання соціального захисту з метою скорочення міжособистісних контактів та спрощення процесів подання заявок, реєстрації та оплати тощо, які необхідно було розширювати безпрецедентними темпами у відповідь на кризу, спричинену пандемією. Як показує досвід впровадження цифрових інструментів соціального захисту, це потенційно може принести користь, як державній адміністрації, так і бенефіціарам (громадянам).

З боку державних органів та органів місцевого самоврядування, цифровізація механізмів управління ланцюжками надання соціального захисту знижує адміністративні витрати, покращує точність, якість та прозорість даних за рахунок скорочення дублювання та помилок, а також полегшення моніторингу, забезпечує швидше надання послуг, зокрема [313]:

- може скоротити час у дорозі та транспортні витрати при подачі заявок на програми та збір допомоги, одночасно полегшуючи доступ до інформації про програми;

- полегшує координацію заходів соціального захисту, у тому числі, під час потрясінь, дозволяючи швидко ідентифікувати цільові групи населення та профілювання їх потреб та характеристик;

- сприяє скоординованій, інтегрованій та інституціоналізованій справі менеджменту;

- посилює як ефективність, так і результативність реалізації програм.

Для бенефіціарів цифровізація державних соціальних послуг може сприяти поінформованості про схеми соціального захисту та доступ до кількох пільг та послуг без необхідності подання заявки на кожен окремо. А також:

- скорочує час у дорозі та транспортні витрати при подачі заявок на програми та збір допомоги, одночасно полегшуючи доступ до інформації про програми;

- цифровий соціальний захист може покращити контроль над пільгами, які отримують пріоритет як основні одержувачі.

Таким чином, цифровізація соціальної сфери представляє величезний потенціал інноваційного розвитку, організації на новій цифровій основі соціального захисту з одного боку ринків товарів, послуг та праці, фінансових активів та платіжних систем, державних та муніципальних послуг, а з іншого надає нові можливості управління соціальною безпекою для бенефіціарів. Вона забезпечує значний внесок у стійке економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності базових галузей та інноваційних секторів економіки, покращення рівня та якості життя населення, а це дозволяє створювати та гарантувати відповідний стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Немає жодних сумнівів у тому, що цифрові інструменти можуть допомогти покращити показники соціального захисту.

Щоб зміцнити та розширити механізми державного управління соціальним захистом, уряди у всьому світі інвестують у розробку надійних систем надання допомоги. Ці інвестиції включали розгортання цифрових

інструментів, особливо ідентифікаційних, платіжних систем та соціальних реєстрів з метою розширення соціальних мереж. Отже, має бути частиною інструментарію соціального захисту країни. Доцільно також вважати аксіомою, що політики підійдуть правильно, якщо розглядатимуть цифровізацію не як панацею, а як корисний засіб для досягнення мети забезпечення необхідних гарантій соціального захисту. Тому завдання сучасності полягає в тому, щоб знайти способи максимізувати можливості та вигоди, які може запропонувати цифровізація, одночасно запобігаючи та мінімізуючи її ризики. Природно, що для цього потрібно виконувати управління соціальними ризиками для компенсації шкоди, зменшення або запобігання їх впливу на державу, суспільство та громадян.

Визначальними характеристиками нинішнього етапу розвитку суспільства є стрімке зростання соціальної напруженості та актуалізація потреб в особистій та колективній безпеці. В умовах військової агресії з боку РФ кожен українець відчуває стрімке зростання викликів, які загрожують не тільки його нормальному та безпечному існуванню, але й життю загалом.

Забезпечення соціальної безпеки людини в теперішніх реаліях є одним з пріоритетних завдань держави, адже відчуття захищеності у населення – це важлива передумова розвитку не лише її людського потенціалу, але й громадянського суспільства загалом. Водночас реалізованість прав і свобод, гарантований соціальний захист з боку держави дає можливість людині повноцінно жити, працювати та бути корисною для спільноти [144].

Тому виникає така проблема. Український соціум перебуває в ситуації підвищеного рівня небезпеки, спричиненої як зовнішніми викликами, так і внутрішніми соціально-економічними чинниками. З огляду на це набуває необхідність пошуку шляхів забезпечення соціальної безпеки людини у процесі її життєдіяльності в умовах нестабільності, а саме необхідність розгляду аспекту оцінки ефективності функціонування управлінських цифрових інструментів та моніторинг їх якості.

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2022 року «Про Стратегію національної безпеки України», виділяють загрози національним інтересам і національній безпеці України та основні напрями державної політики національної безпеки України. Варто зазначити, що серед зафіксованих у Стратегії загроз по кожній сфері простежується їх прямиий вплив на соціальну безпеку (держави, суспільства, людини), зокрема, можна виділити [263]:

- зниження рівня життя населення;
- зменшення добробуту домогосподарств;
- зростання рівня безробіття;
- активізація міграційних процесів унаслідок бойових дій;
- високий рівень «тінізації» та криміналізації національної економіки;
- кримінально-кланова система розподілу суспільних ресурсів.

Також варто віднести до загроз соціальної безпеки [243]:

- небезпечне поглиблення майнового розшарування населення, бідність значної його частини;
- падіння рівня здоров'я населення, незадовільний стан системи його охорони;
- зменшення чисельності населення та його природного приросту;
- неконтрольовані міграційні процеси, відтік із країни кваліфікованої робочої сили;
- недостатня духовна етична і моральна свідомість, що часом виявляється у діяльності посадових осіб органів державної влади;
- загострення демографічної кризи, посилення тенденції старіння нації.

З огляду на вищевикладене, можемо зробити висновок, що соціальна безпека залежить від [243]:

- зовнішніх факторів (соціальної політики, яку проводить держава та інструментів й важелів, які використовує суспільство для регулювання сфери взаємодії між людьми);

– внутрішньо особистісних факторів (усвідомлення особистої відповідальності за результати своєї життєдіяльності; турботи про своє фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров'я тощо).

Зважаючи на це, зовнішніми засобами забезпечення соціальної безпеки людини, які реалізуються через державу та суспільство є [243]:

- створення умов для збереження та розвитку української нації;
- прийняття Соціального кодексу України;
- наближення українських стандартів соціальної безпеки до країн ЄС;
- модернізація системи охорони здоров'я;
- створення можливостей для навчання протягом всього життя;
- збереження духовних та культурних цінностей;
- захист прав і свобод громадян;
- підтримка зайнятості та доходів населення, зокрема виплата допомоги внутрішньо переміщеним особам;
- створення умов для узгодженого функціонування та розвитку всіх соціальних інститутів в країні.

Загалом формування простору безпеки людини вимагає від неї [243]:

- брати відповідальність за своє життя, усвідомлюючи його цінність;
- дбати про своє життєзабезпечення та здоров'я;
- захищати гарантовані Конституцією України права та свободи;
- бути соціально відповідальною в усіх сферах життєдіяльності;
- демонструвати навички соціальної, правової, економічної безпеки та безпеки життєдіяльності;
- бути соціально активним громадянином;
- самовдосконалюватись та саморозвиватись;
- постійно підвищувати свій освітньої-культурний рівень.

Визначаються наступні загрози для соціальної безпеки держави [243]:

- внутрішні загрози соціальній безпеці держави;
- зовнішні загрози соціальній безпеці держави;

- соціальні загрози держави;
- загрози соціальній безпеці, які обумовлені сферою державного управління.

Внутрішні загрози соціальній безпеці держави [313]:

- зростання ризиків та небезпек, пов'язаних з війною в Україні;
- низький рівень економічного розвитку країни;
- зростання бідності та безробіття населення країни;
- неефективність системи державного управління, незбалансованість національної безпеки та соціальної політики;
- недосконалість державної політики із збереження людського потенціалу;
- зростання соціальної нерівності в суспільстві, деформація соціальної структури суспільства;
- поглиблення моральної та духовної деградації суспільства;
- нереалізованість стратегій держави щодо соціальної орієнтації економіки;
- посилення криміногенної ситуації в суспільстві;
- зростання соціального та майнового розшарування населення;
- різке погіршення стану здоров'я населення, поширення соціальних захворювань;
- зростання обсягів міграції молоді за кордон;
- депопуляція населення;
- недостатньо активна участь громадянського суспільства у формуванні та контролі системи національної безпеки;
- невикористання важелів децентралізації управління.

Зовнішні загрози соціальній безпеці держави [313]:

- посягання на територіальну цілісність країни;
- втручання іноземних держав у внутрішні справи України;

- орієнтація розвитку суспільства на європейські соціальні стандарти без урахування ментальних особливостей та ресурсних підстав їх реалізації в Україні;
- копіювання рис суспільства споживання в Україні при несформованій раціональній культурі споживання;
- зростання енергетичної залежності країни;
- світові фінансові кризи та їх негативний вплив на економічну ситуацію в країні;
- готовність приймати у свою культуру ментальні настанови інших народів та їх культур, слабкість національної ідентичності;
- поширення міжнародної економічної та кримінальної злочинності, тероризму.

Соціальні загрози, що походять від державної політики [155]:

- висока корумпованість і недостатній фаховий рівень керівників державних органів системи національної безпеки;
- недосконалість державної політики, недостатня її соціальна спрямованість;
- переважання особистих, корпоративних, регіональних інтересів над національними, зниження рівня патріотичності управлінської еліти;
- недовіра громадян до органів державної влади;
- тінізація національної економіки, поширення її на соціальну сферу;
- низький рівень духовно-моральної свідомості посадових осіб державної влади;
- неефективність державної політики у трудовій сфері, втрата цінності праці та працівника;
- порушення з боку органів державної влади та місцевого самоврядування законодавства України, прав і свобод людини та громадянина;

- відсутність політичної волі, неготовність політичних лідерів нести соціальну відповідальність перед суспільством;
- не престижність соціально відповідальної поведінки в суспільстві;
- тероризм та військова агресія інших держав проти України;
- неефективна та незбалансована політична система, її неспроможність своєчасно реагувати на загрози національній безпеці;
- слабкість громадянського контролю за діями влади;
- недостатня ефективність діяльності існуючих державних структур і механізмів інтеграції до міжнародної безпеки та глобальної стабільності на користь національним інтересам;
- відсутність суспільного консенсусу з питань державного будівництва;
- недосконалість інформаційної політики держави;
- транскордонна злочинність і виникнення її нових форм.

Загрози соціальній безпеці, які походять від сфери державного управління [155]:

- байдужість представників влади до соціальних потреб населення, відсутність збалансованих інтересів між владою і суспільством;
- незатребуваність відповідальності керівництва держави за погіршення стану національної та соціальної безпеки;
- невизначеність соціальної безпеки у чинній Стратегії національної безпеки;
- неврегульованість державою процесів поглиблення соціальної та майнової диференціації, зростання соціальної нерівності;
- відсутність у положеннях про діяльність органів влади завдань, повноважень, обов'язків і відповідальності щодо забезпечення соціальної безпеки;
- невизначеність пріоритетів, напрямів та заходів щодо забезпечення соціальної безпеки в регіональних стратегіях розвитку;

- неготовність державних службовців сприймати інститути громадянського суспільства як партнерів;
- відсутність положень щодо соціальної безпеки у Державних стратегіях розвитку України до 2030 років;
- неналежна координація діяльності Ради національної безпеки і оборони України з Міністерством соціальної політики щодо забезпечення соціальної безпеки;
- зростання недовіри в суспільстві, низький рівень толерантності та соціальної відповідальності;
- слабкість національної еліти у захисті національних інтересів держави;
- слабкість громадянського суспільства як суб'єкта управління;
- низька правова грамотність населення;
- високий конфліктний потенціал.

Визначаються наступні *загрози для соціальної безпеки суспільства*: соціальні загрози суспільства, загрози соціальній безпеці людини, загрози соціальній безпеці молоді [21, с. 305]:

Соціальні загрози суспільства:

- низький рівень економічного розвитку;
- деградація соціальних цінностей;
- незахищеність соціальних прав та гарантій громадян;
- неефективна соціальна політика;
- загальний низький рівень культури безпеки суспільства;
- нерозвиненість механізмів державно-приватного та соціального партнерства;
- неефективна співпраця громадянського суспільства та органів влади;
- відсутність вимог суспільства до особистості, її соціальної поведінки;
- низький рівень правової свідомості та законності;

– індивідуалізація суспільних відносин, зменшення соціальної згуртованості.

Загрози соціальній безпеці людини:

- різке погіршення соціально-економічного становища в країні;
- поширеність бідності;
- нестабільність у країні та її регіонах;
- руйнування системи соціальних цінностей;
- незахищеність прав і свобод громадянина;
- погіршення здоров'я та можливості його охорони;
- поширення безробіття;
- небезпечне екологічне середовище;
- низький рівень працевлаштування молоді;
- низьке залучення громадян до державного та регіонального управління;

- обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- зростання недоступності здобуття освіти;
- наявність ризиків та загроз для життя і здоров'я на виробництві;
- схильність особистості до ризику.

Загрози соціальній безпеці молоді:

- невпевненість у майбутньому;
- погіршення якості середньої та вищої освіти;
- низька цінність праці та працівника;
- труднощі працевлаштування після закінчення освітнього закладу;
- обмеженість можливостей самореалізації;
- обмеженість можливостей здобути освіту внаслідок низького рівня життя;
- поширення негативних соціальних явищ серед молоді (наркоманія, алкоголізм, суїцид тощо);
- інформаційні маніпуляції свідомістю молоді;

- не престижність соціальної відповідальності в суспільстві;
- престижність освіти за кордоном;
- зростання підліткової злочинності;
- поширення сект і псевдорелігійних культів.

У теперішніх реаліях основними загрозами соціальній безпеці людини в Україні є [21]:

- зростання рівня бідності (зниження рівня трудових доходів або їх втрата у зв'язку з бойовими діями);
- незахищеність прав та свобод громадян;
- втрата частиною населення житла внаслідок ворожих обстрілів;
- зростання безробіття у зв'язку із припиненням діяльності більшості підприємств в зоні бойових дій;
- посилення соціальних конфліктів на фоні військової агресії, руйнування системи соціальних цінностей;
- зростання криміналізації суспільства, розвиток тероризму на тимчасово окупованих територіях, а також мародерства;
- зниження доступності населення до якісної медичної допомоги особливо в тих регіонах, де ведуться бойові дії, і як наслідок погіршення стану здоров'я населення, поширення соціальних захворювань;
- намагання маніпулювати свідомістю громадян шляхом поширення недостовірної та упередженої інформації в ЗМІ та соціальних мережах.

Заразом зниження рівня соціальної безпеки людини не тільки несе серйозні негативні наслідки для її здоров'я, добробуту та соціального самопочуття, але й знижує ефективність функціонування економічної системи країни, негативно позначається на всіх сферах життєдіяльності суспільства.

На основі визначених загроз соціальній безпеці можна сформулювати предмет моніторингу ризиків щодо соціального стану українського суспільства. Моніторинг цілеспрямований на соціальні ризики соціальній безпеці, якими вважаються:

- рівень бідності (відносний та абсолютний);
- соціальна нерівність та висока диференціація доходів населення майнова диференціація суспільства;
- погіршення стану фізичного здоров'я населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, медицини і культури;
- погіршення демографічного стану держави, низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою.

Доцільно коротко проаналізувати деякі соціальні індикатори загроз безпеці державі, суспільству та людині:

1. *Високий рівень бідності.* Показники вимірювання рівня бідності відрізняються, проте частка охопленого нею населення залишається значною. Так, за даними ООН, в Україні за межею бідності живе 60% населення [191]. За версією американського ділового видання Bloomberg, Україна в 2017 році залишається в десятці найбідніших країн світу. Зараз наша країна перебуває на сьомому місці [191]. За даними Світового банку в Україні 25% населення відноситься до категорії бідних, тоді як цей показник максимально може складати 10% [303]. Згідно, даних Рахункової палати України, за показником «Рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму)» у 2017 році становив 47,3%. А рівень бідності за немонетарним критерієм (чотири з дев'яти депривацій згідно з методологією ЄС) у 2017 році становив 27%. Усього 56,8% бідних (згідно з критерієм прожиткового мінімуму) одержують який-небудь вид соціальної підтримки; спостерігається низька адресність при наданні соціальної підтримки. Розподіл державних соціальних трансфертів є несправедливим: менше 23 % від їх загальної суми потрапляють до бідних, а майже 17 млрд. грн. щороку (близько 6 % доходів бюджету) надаються небідному населенню. Наявний механізм житлових субсидій, побудований на завищених нормативах споживання, не спонукає домогосподарства ощадливо використовувати

комунальні послуги, що призводить до неефективного використання коштів бюджету тощо [274].

2. *Соціальна нерівність та висока диференціація доходів населення.* Достатньо високий рівень соціальної безпеки демонструють скандинавські країни, де співвідношення між доходами бідних і багатих не перевищує 1:7. У країнах ЄС такий показник становить 1:5. В Україні ця цифра перетинає межу 30. Так, у 2006 році цей розрив був 1:10, у 2016 – 1:30, а в 2017 – 1:40. Такий відрив не сприяє ні соціальній стабільності, ні підвищенню ефективності виробництва [21].

3. *Бідність працюючого населення.* Повсюдним явищем стає бідність працівників не лише у бюджетній сфері, але й у підприємстві. Як зазначалося, за даними Рахункової палати, рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму)» у 2017 році становив 47,3%, в тому числі, серед працюючих осіб – 23,7%. Середня зарплата в Україні становить 190 євро і є найнижчою у Європі, а різниця в оплаті праці чоловіків та жінок у I півріччі 2017 року становила 26,6% [21].

4. *Погіршення стану фізичного здоров'я населення.* Згідно даних опитувань Київського міжнародного інституту соціології, в 2017 році здоровими визнавали себе 40% населення України, в 2018 році – 37%. Майже 19% опитаного населення оцінили свій стан здоров'я як поганий [21].

5. *Погіршення демографічного стану держави.* Демографічна ситуація в Україні характеризується скороченням народжуваності, зростанням смертності та як результат – старінням населення, що порушує сприятливий демографічний баланс. На 1 січня 1993 року в Україні проживало 52,2 млн. осіб, а в 2018 році цей показник становив трохи більше 42 млн. осіб. Основними причинами такого скорочення експерти вважають: низький рівень життя в державі; малу народжуваність та поступове старіння нації; бойові дії на сході країни; занадто велику смертність. Не менш актуальною загрозою демографічній безпеці України стала міграція населення. Багато молодих

спеціалістів виїжджає за кордон у пошуках гарного місця роботи та кращого життя. Більш того, українці навіть навчатися вирішують саме за кордоном, бо там освіта краща. Також в Україні великий рівень безробіття, постійно скорочуються робочі місця. Взагалі низька зайнятість населення України в 2019 році та інші не менш важливі фактори, за думкою експертів, можуть призвести до того, що кількість українців сягне усього лише 41 мільйона [21].

Як бачимо, що практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізованого розвитку Україна продовжує перебувати в небезпечній зоні. Загрозу становить не лише саме явище, а насамперед системні чинники, що його обумовлюють та призводять до неефективності впровадження державної соціальної політики, невідповідності між визначеними соціальними пріоритетами та ходом реформування економіки країни. Одним з основних чинників виникнення багатьох загроз соціальній безпеці є невирішеність соціальних проблем у переважній частині українського суспільства внаслідок недостатньої якості моніторингу виникаючих проблем, низькою цифровізацією механізмів державного управління соціальною безпекою.

Отже, сьогодні система забезпечення соціальної безпеки потребує перегляду підходів щодо впровадження інформаційних технологій (цифровізації соціальної сфери) та підвищення якості моніторингу, оскільки за існуючих на даний момент обставин держава неспроможна повною мірою забезпечити всі соціальні права та гарантії громадян, які визначені в Конституції України та в Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [247].

Варто зазначити, що вирішити всі проблеми в соціальній сфері тільки зовнішніми силами, зокрема діями офіційних та неофіційних владних інститутів неможливо. Кожна людина також повинна самотійно працювати в напрямку формування власного простору безпеки за допомогою цифрових інструментів цифровізації соціальної сфери.

5.4. Концептуальні засади цифровізації механізмів державного управління соціальною безпекою України

Революція цифрової трансформації в усьому світі змінила те, як ми живемо, працюємо та мислимо. Йдеться не лише про те, що ми робимо стратегічно чи спеціально, але про те, як ми сприймаємо себе та зв'язуємося зі світом навколо нас. Навіть наша мова структурована цифровими технологіями. Сьогодні ми живемо у світі, де віртуальне різко й стрімко витісняє реальне, послаблюючи територіальну, релігійну та інші ідентичності. Це вплинуло на функціонування демократії, змінивши відносини між державами, суспільством та окремими людьми. Це також вплинуло на довіру громадян до державних інституцій, зростання популізму та націоналізму та перенесення відповідальності за добробут від держави до ринку, від ринку до сім'ї та від сім'ї до особи за допомогою новітніх технологій та інновацій.

Тепер вже не викликає сумніву, що у світі настає ера мережево-цифрового державного управління. У країнах із високим рівнем економічного розвитку стають нормою такі механізми цифрового управління, як: біометрична ідентифікація особи, програми розпізнавання облич для різних цілей, передбачення правопорушень на основі цифрових алгоритмів, оцифрування систем правосуддя та імміграції, онлайн-подача податкових декларацій тощо.

Вважається, що цифровізація відіграє каталітичну роль у покращенні економічного, соціального та політичного розвитку в розвинутих економіках, а також у країнах, що розвиваються. Це також сприймається як підвищення якості життя завдяки кращому управлінню та розширенню можливостей людей. Це допомагає об'єднати державу та людей, роблячи уряди більш прозорими, підзвітними та орієнтованими на людей. Фактично, посилення цифровізації державного управління підвищує його ефективність, з одного боку, і економить обмежені ресурси та час, з іншого. Це також може допомогти у зміцненні рівності, зосередившись на інклюзивному зростанні та прозорості.

Покращення соціального захисту разом із посиленням його безпеки та фінансової доступності є основними цілями, глибоких суспільних трансформацій і величезних витрат, пов'язаних із переведенням усього населення країни на централізовані цифрові системи даних. У результаті в багатьох країнах світу з'являються моделі «цифрової держави добробуту» у яких системи соціального захисту та допомоги дедалі більше керуються цифровими даними та технологіями, що використовуються для автоматизації, прогнозування, ідентифікації, моніторингу, виявлення, націлювання та покарання. Таким чином, цифрова стратегія урядів проголошує, що вона трансформує стосунки між громадянами та державою, передаючи більше повноважень громадянам і більш чуйно реагуючи на їхні потреби. Іншими словами, цифрова держава загального добробуту представляється як альтруїстичне підприємство, покликане гарантувати, що громадяни отримують вигоду від нових цифрових технологій, більш ефективного урядування та вищого рівня добробуту. Позитивним є той факт, що цифрові технології можуть створити величезну економію для громадян, урядів і підприємств за рахунок зниження операційних витрат, підвищення ефективності та стимулювання інновацій у наданні соціальних послуг, особливо для найбільш вразливих і найменш захищених груп населення.

У більшості розвинутих держав цифрові технології використовуються для ведення записів на основі особистої інформації. Вживається належна увага для захисту такої інформації від неправомірного використання третіми сторонами. Це допомагає підвищити ефективність і заощадити ресурси з точки зору часу та грошей. Це може допомогти розробити політику довгострокового добробуту на реалістичній основі, як-от цифровізація, створення ефективних зв'язків між надавачами соціальної допомоги, з одного боку, та одержувачами, з іншого.

Деякі з широко використовуваних цифрових технологій у соціальних службах і розвинутих країнах – це робототехніка, штучний інтелект, теледопомога, платформи блокчейн тощо. Передова робототехніка також

може забезпечити необхідну логістику в лікарнях і домашніх умовах, хоча вона потребує величезних інвестицій. Використання цифрових технологій у соціальних послугах, ймовірно, зростатиме швидше, що також потребуватиме величезних інвестицій. Це зробило б життя простішим і економічно ефективним для людей, замінивши посередників, потребу в контрактах або системах перевірки.

Хоча докази впливу цих технологій на соціальну державу ще не дуже чіткі, тим не менш, як користувачі, так і одержувачі продемонстрували підвищене почуття безпеки та нарощування потенціалу для вирішення проблем.

Однак часто цифровізація систем соціальної безпеки супроводжується значним скороченням загального бюджету соціального забезпечення, звуженням кола отримувачів соціальних послуг (бенефіціарів), припиненням деяких послуг, впровадженням вимогливих і нав'язливих форм бюрократії тощо. А правозахисники, які досліджують проблеми впливу цифрових технологій на державне управління, акцентують увагу на таких проблемах, як кібербезпека, державне стеження, потенційний підрив конфіденційності, дискримінаційний вплив багатьох цифрових алгоритмів і наслідки появи режиму тотального стеження.

Крім того (як показує аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду цифровізації соціальних послуг, зроблений в попередніх розділах дисертації), розрахунок і виплата допомоги все частіше здійснюється за допомогою цифрових технологій без залучення людей, які приймають рішення. Ці системи пропонують багато потенційних переваг, але є численні приклади системних помилок або збоїв, які створюють серйозні проблеми для великої кількості бенефіціарів. Багато цифрових систем соціальної безпеки та забезпечення були розроблені з непропорційним акцентом на здатності зіставляти дані з різних джерел, щоб викрити обман і порушення з боку заявників на соціальну допомогу. Цифрова держава загального добробуту,

розроблена відповідно до цих принципів, отримує безмежні можливості для стеження та вторгнення в особисте життя громадян.

Процеси цифровізації та зростаюча роль автоматизованого прийняття рішень за допомогою алгоритмів і штучного інтелекту сприяли переходу до технократично-бюрократичного процесу, який значно спрощує та прискорює процедури надання соціальних гарантій, але все менше надає значення індивідуальним обставинам кожного беніфіціара соціальних послуг, що лежать в основі права на соціальний захист. Таким чином, сучасна модель держави цифрового добробуту часто базується на вихідному припущенні, що особа є не власником прав, а лише заявником на його отримання (Як це спостерігаємо на прикладі порядку призначення житлово-комунальних субсидій в Україні). А запровадження технологічних вимог може зробити неможливим або дуже складним для людей ефективне відстоювання своїх прав.

Крім того, цифровізація соціальної держави допомагає просувати неоліберальний порядок денний, переклавши частину відповідальності на «цифрових громадян», вважаючи їх раціональними, конкурентоспроможними, відповідальними та ініціативними, що не завжди відповідає дійсності. Таким чином, нові соціальні виклики та ризики цифрової трансформації вимагають нових ідей для забезпечення соціального захисту все більшої кількості людей.

Щоб досягти мети «процвітання для всіх», державам загального добробуту сьогодні потрібно, замість суворих фінансових заходів або заходів жорсткої економії, розробляти новаторську соціальну політику, щоб мати можливість поглинути ризики «зростаючої гнучкості», з одного боку, і отримати вигоду від можливостей, які відкриває цифровізація, з іншого [392].

Політичному керівництву країн потрібно усвідомити, що держава загального добробуту буде потрібна в майбутньому більше, ніж будь-коли раніше, і при розробленні державної політики брати до уваги наступні *концептуальні засади*:

1. *Програма цифровізації держави має бути пов'язана з національними цілями розвитку.* Оскільки цифрові технології державного управління, ймовірно, різнитимуться від країни до країни залежно від рівня демократії, економічного розвитку, політичних пріоритетів, соціокультурних особливостей, географії тощо, доцільно розробляти цифрові стратегії, які будуть достатньо гнучкими, щоб відповідати їхньому соціокультурному середовищу. Немає універсальних цифрових технологій для всіх.

2. Країни з економікою, що розвивається, повинні бути готові *робити необхідні інвестиції в створення цифрової інфраструктури*, необхідної для інклюзивного зростання. Вони повинні більше інвестувати в державні послуги, такі як початкова освіта, охорона здоров'я, водопостачання та санітарія, транспорт і соціальна допомога всім тим, хто її потребує, щоб мати можливість побудувати міцну основу для розвитку людського потенціалу держави добробуту. Вони мають запобігти ризикам, підготувавшись заздалегідь, замість того, щоб справлятися з ними постфактум шляхом допомоги на дискримінаційній або ситуаційній основі, щоб отримати популярність та/або легітимність.

3. Державам цифрового добробуту *не варто перекладати відповідальність за надання соціальної допомоги від державного сектору на самих громадян.* Але вони також не повинні намагатися надалі утримувати своїх громадян у стані пошукачів соціальної допомоги від держави. Кожній державі треба виробляти власні *механізми оптимальної взаємодії* державного і приватного сектору у сфері соціальної безпеки. Так само вони повинні не лише сприяти конкуренції ззовні, але й підтримувати місцеві ініціативи та інновації, щоб мати можливість знайти правильний баланс.

4. Країни з економікою, що розвивається, мають усвідомити, що держава загального добробуту не може розвинути сама по собі. Тому було б розумно з їхнього боку заздалегідь *впроваджувати таку політику, яка може допомогти зробити громадян здатними до самозабезпечення*, наскільки це можливо. У цифрову епоху це означало б надання людям можливості не лише

адаптуватися до цифрової економіки, але й досягти успіху в обраних галузях, набуваючи правових, соціальних і економічних навичок високого рівня.

5. Необхідно вжити заходів для забезпечення захисту прав споживачів цифрової продукції. Хоча цифровізація має протистояти корупції та іншим шахрайствам у країнах з економікою, що розвивається, багато прикладів показують, що вона насправді може призвести до збільшення обману, шахрайства та потурання корупції. Також слід зосередитися на впровадженні додаткових механізмів, які надають можливість реалізувати *цифрові виплати*.

Подальша цифрова трансформація суспільства, ймовірно, поставить перед державами загального добробуту багато викликів, таких як «цифровий розрив» і «нова соціально-економічна нерівність», що вимагатиме *інноваційної політики в сферах оподаткування та соціального забезпечення*. Це означає переосмислення класичної моделі соціальної держави, заснованої на добробуті, з одного боку, і моделі, заснованої на колективних потребах і правах, з іншого.

Впровадження цифровізації механізмів державного управління в системі соціального захисту здійснюється на інформаційних технологіях, які надають цифрові інструменти для охоплення, реєстрації та доставки. Наприклад, під час пандемії COVID-19 були розроблені соціальні програми, які надавали надзвичайну допомогу за допомогою різних цифрових інструментів. Перед пандемічними інструментами, такі як база даних, єдині реєстри та реєстрація через віртуальні форми, прискорили виявлення людей, які мають право на надзвичайну допомогу. Бенефіціари уникали транспортних витрат завдяки виплаті допомоги через електронні гаманці і змогли подавати заяви або скарги через веб-сайт або гарячу лінію кол-центру. Цей досвід сьогодні використовується у всьому світі. Цифрові інновації цифровізації системи соціального захисту на програмному рівні стали спиратися на новий підхід застосування інформаційних технологій платформи соціальних мереж.

Платформа соціальної мережі дозволяє об'єднати численні цифрові інструменти соціального захисту, усунути дублювання даних та повсюдне

оновлення, а також використовувати технології мобільного зв'язку (2G, 3G, 4G, 5G), машинного навчання та штучного інтелекту. Вони дозволили охопити всіх бенефіціарів, прискорили ідентифікацію бенефіціарів, а оновлення даних призвело до усунення та виключення помилок. Практично це підвищує якість моніторингу, полегшує роботу з населенням, дозволяє самостійно зареєструватися через додатки, подати заявку через цей мобільний додаток, самостійно через цей додаток редагувати свої дані.

Але серед основних перешкод на шляху впровадження та використання платформ соціальної мережі можна назвати:

- відсутність сучасних приладів для встановлення мобільних додатків (старі моделі таких приладів через 5–7 років не підтримуються виробниками);
- низький рівень комп'ютерної (цифрової) грамотності громадян;
- обмежений місцевий контент та недостатнє покриття мережі Інтернет;
- низькі доходи певних груп громадян, що не дозволяє їм користуватися сучасними цифровими пристроями;
- висока вартість сучасних цифрових технологій;
- слабка нормативно-правова база та обмежений доступ до інфраструктури та послуг.

Немає жодних сумнівів у тому, що суттєво розширився доступ до цифрових технологій та використання ІКТ у всьому світі за останні два десятиліття. Але з 1994 року кількість інтернет-користувачів збільшилася приблизно на 4,9 мільярда чоловік у 2021 році. Проте, незважаючи на це збільшення, у 2021 році 2,9 мільярда людей, як і раніше, не мали доступу, 96 відсотків з них живуть у країнах з низьким та середнім рівнем доходу. У 2021 році Інтернетом користувалися 76 відсотків населення у міських районах порівняно з 39 відсотками у сільській місцевості [193].

Цей розрив між містом та селом більший у країнах з низьким та середнім рівнем доходу. Цей розрив збігається із соціальним захистом розрив в охопленні у сільській місцевості, особливо у країнах з низьким охопленням.

Більше того, кожна третя людина, яка має доступ до Інтернету (оскільки вони знаходяться в зоні дії мережі) воліють не робити цього через повільне, ненадійне та/або дороге з'єднання, відсутність пристрою та/або відсутність необхідних навичок для виходу в Інтернет. Що стосується володіння мобільними телефонами, то їх вартість часто непомірно висока. За оцінками Міжнародної спілки електрозв'язку (МСЕ) беніфіціанти можуть дозволити собі найпростіші смартфони з середнім щомісячним доходом, домогосподарства в країні з високим доходом і в країні з низьким доходом можуть відповідно 27 і 1,5 [357]. Ці дані викликають занепокоєння, оскільки існує сильна кореляція між використанням Інтернету та володінням мобільним телефоном, а мобільні телефони часто є єдиним засобом спілкування людей. Значні бар'єри, що обмежують доступ до цифрових технологій та їх використання, можуть підірвати переваги цифровізації соціального захисту або посилити наявні прогалини у доступі до соціального захисту.

Значні бар'єри, що обмежують доступ до цифрових технологій та їх використання, можуть підірвати переваги цифровізації соціального захисту або посилити наявні прогалини у доступі до соціального захисту. Фактично, нижчий доступ та використання цифрових технологій серед населення було основною перешкодою для ефективності та інклюзивності деяких заходів соціального захисту на пандемію COVID-19 у всьому світі.

Враховуючи, що цифровізація не є самоціллю, в науковій спільноті представлено три параметри для оцінки потенційної вигоди та ризиків цифровізації з погляду державної політики. Ці параметри добре себе зарекомендували до аналізу доказів на основі тематичних досліджень. Це [347]: *efficiency and effectiveness* (ефективність та результативність або дієвість); *responsiveness* (відповідальність або чуйність); *inclusiveness* (інклюзивність).

Efficiency and effectiveness (ефективність та результативність (дієвість)) – спрямований на досягнення цілей та результатів програми з

мінімальними витратами. Це спричиняє оцінку зусиль, необхідних для програм/заходів, спрямованих на досягнення бажаних результатів. Ці параметри позначають ступінь, в якому втручання/програма досягає бажаних наслідків і те, чи відбувається цей процес максимально гладко. Запити, спрямовані на оцінку, цього параметру повинні враховувати причинно-наслідкові зв'язки в процесі реалізації і може включати оцінку, чи максимізує програма свої результати при мінімальних або фіксованих витратах.

Параметри ефективності включає функції ідентифікації бенефіціара, перевірки і підтвердження, а також питання, пов'язані з шахрайством, оскільки вони можуть вплинути на вартість програми і досягнення її цілей. Точність даних важлива як інклюзивності, так оперативності, враховуючи центральне місце для охоплення бенефіціарів і розуміння їх потреб.

Responsiveness (відповідальність, чуйність) – фокусується на ступінь, в якому схеми соціального захисту охоплюють усіх тих, кого ці схеми покликані охопити, у тому числі, вразливі та маргіналізовані групи. Цей параметр враховує ступінь, в якому стратегії, політика та заходи соціального захисту програми чутливі до характеристик та переваг людей, які потребують соціального захисту, зокрема, до того, чи заходи втручання враховують та задовольняють мінливі потреби людей протягом усього життєвого циклу (наприклад, безробіття, материнство, старість) чи під час великих криз (пандемій, конфліктів). Це передбачає не просто визнання прав окремих осіб та/або домогосподарств потреб та реагування на них, а й робити це своєчасно та ефективно. Знання та зворотний зв'язок мають вирішальне значення для розуміння потреб бенефіціарів (чуйність).

Inclusiveness (інклюзивність) – це здатність програми адекватно реагувати з урахуванням конкретних характеристик, переваг та потреб цільової групи населення. Він передбачає оцінку того, чи вдається програмі чи схемі охопити всіх осіб чи домогосподарства, які мають бути охоплені, включаючи вразливих та тих, хто має специфічні бар'єри доступу.

Це далеко не єдині параметри, які можна використовувати для оцінки вкладу цифрових інструментів у систему соціального захисту. Авторитетні експерти [244] пропонують також використовувати крім названих ще: *точність, порядність, підзвітність, розширення повноважень, прозорість*. Важливе розуміти, що всі ці параметри є ключем до забезпечення безперебійної роботи процесів для досягнення бажаних результатів щодо реалізації програм соціального захисту.

Реалізація програм соціального захисту здійснюється поетапно, так званим механізмом «ланцюжків доставки». Ціль «ланцюжка доставки» полягає в тому, щоб представити ключові етапи надання соціального захисту, структурувати аналіз цифрових технологій інновації. Він має такі етапи:

- роз'яснювальна (інформаційно-просвітницька) робота та реєстрації;
- зарахування;
- доставка;
- подання скарг та відшкодування збитків (у разі надання неякісних послуг).

Ці механізми можуть бути спільними для програм соціального захисту, проте їх послідовність і значимість може змінюватись в залежності від схеми.

Механізм інформаційно-просвітницької роботи включає два етапи:

- інформаційно-просвітницька робота для поширення програми інформування широкому загалу та потенційних бенефіціарів;
- механізми прийому та реєстрації, які збирають інформацію та документацію для реєстрації заявників, відповідність критеріям яких розглядатиметься.

Інформаційно-просвітницька робота включає поширення ключової інформації про програму серед бенефіціарів, потенційних одержувачів, зацікавлені сторони-партнери та широка громадськість, щоб забезпечити достатні знання про програму, що він пропонує, хто має право і як подати заявку. Враховуючи необхідність докладної соціально-економічної інформації

про мету для населення, політики використовують механізми прийому та реєстрації для збору інформації про заявників, реєстрацію окремих осіб або домогосподарств у бази даних та отримати документацію, необхідну для визначення права на участь у програмі.

Створення цифрових соціальних реєстрів бенефіціарів є ключовими механізмом, який може полегшити доступ громадян для участі у програмах соціального захисту. Оцифровані дані можна буде легко обмінювати між установами, що беруть участь у реалізації програм. Завдяки інтегрованим соціальним реєстрам та реєстрам бенефіціарів, після одноразового включення до системи, індивідуальна інформація про людину або дані про домогосподарства залишаються в базі даних, яка спільно використовується кількома програмами та установами. Це також може полегшити процес реєстрації та покращити координацію та ефективність між службами. Під час зарахування, виконавець повинен опрацьовувати інформацію, надану заявниками про них. Сюди входить виявлення заявників, визначення адресності та оцінка критеріїв прийнятності, кульмінацією якої є вибір бенефіціарів. Надання вигоди відноситься до механізмів оплати або інших форм надання послуг, які роблять вигоду доступною своїм бенефіціарам. Нарешті, скарги та відшкодування включають можливість заявників та бенефіціарів подавати скарги та отримувати відшкодування за неправильні або несправедливі адміністративні рішення. Це передбачає наявність ясності щодо ролі менеджерів програм та виконавців у повідомленні важливих рішень, таких як відхилення або виключення з програми.

Під час цифровізації механізмів державного управління системи соціального захисту можна підвищити їх ефективність через застосування *інтегрованих та комп'ютеризованих інформаційних систем управління*, які забезпечують точне та своєчасне керування великими обсягами даних, часто на декількох сайтах. Це інтегровані автоматизовані системи, що надають інформацію для підтримки операцій, управління та прийняття рішень в організації. Інтегровані та комп'ютеризовані інформаційні систем управління

можна використовувати як комп'ютеризовані та ручні процедури, моделі для аналізу, планування, контролю та прийняття рішень, а також керування базами даних. Особливістю таких систем є те, що вона передова та ефективна та може допомогти знизити рівень шахрайства, помилок та корупції, попереджаючи кінцевих користувачів, коли відбуваються розбіжності у даних чи порушення використання, забезпечуючи захист даних та підвищуючи ефективність.

Другим етапом ланцюжка постачання є *цифрова реєстрація бенефіціарів*. Цей процес відрізняється від загальної реєстрації, оскільки «всі заявники реєструються, але до програми потрапляють лише бенефіціари».

Етап реєстрації включає в себе чотири кроки. По-перше, виконавці оцінюють потреби та умови життя заявників, використовуючи дані, зібрані в ході процесу реєстрації відповідно визначеним критеріям. Таким чином, ті, хто вважається таким, що мають на це право, стають бенефіціарами, а ті, хто не має право – не може увійти до списку очікування. Наступні кроки включають процес визначення пакетів пільг і послуг, що отримуються вибраними бенефіціарами. Потім вони отримують підтвердження того, що вони були обрані бенефіціаром, та інформацію про подальші дії.

Цифрові соціальні реєстри чи реєстри бенефіціарів полегшують реєстрацію у конкретній програмі, оскільки скорочують кількість форм документів, які людині необхідно надати документацію для розгляду щодо права на участь у програмі. Особливо, коли реєстри інтегровані з іншими соціальними інформаційними системами, їх дані можуть допомогти ідентифікувати соціальні прогалини у страховому покритті.

Важливо запроваджувати механізми *цифровізації аналізу даних*, особливо з допомогою автоматизації обробки даних з допомогою штучного інтелекту. Це має потенціал зробити соціальний захист більш ефективним і гнучким, оскільки він може полегшити оцінку неструктурованих даних для отримання права на (пере)оцінку та прискорити цей процес за допомогою комп'ютеризованих операцій. Також після встановлення системи штучного інтелекту в загальний реєстр вся система отримує гнучкість, яку можна

коригувати та збільшувати в масштабі за рахунок розширення програм та інфраструктури ІКТ з відносною простотою.

Але штучний інтелект постійно вимагає удосконалення своїх алгоритмів та моделей на основі машинного навчання, що може призвести до значних витрат, часто завищених для реалізації, у тому числі, *механізми забезпечення прозорості*, що потребує інвестицій у адекватні цифрові технології та інфраструктуру.

Цифрові механізми управління, такі як *програми для обміну повідомленнями* та електронна пошта, можуть полегшити перевірку відповідності критеріям бенефіціара. Вони можуть дозволити віддалено відправляти оцифровані документи до адміністрації програми соціального захисту бенефіціарам, заощаджуючи на поїздках час та витрати для окремих осіб.

Процес реєстрації у програмах соціального захисту пов'язаний із величезним обсягом персональних даних фізичних осіб, такі як ім'я, ідентифікаційний номер (ID) та адресу. Тому виникає необхідність використання надійних цифрових технологій для *забезпечення конфіденційності даних*. Інформаційна безпека важлива, оскільки дані можуть бути зламані або використані шахраями не за призначенням, особливо за часів кризи, коли терміновість впровадження цифрових інновацій може перевершити звичайні побоювання щодо обережності та уважності. Якщо потенціал бенефіціари починають підозрювати використання їх даних, вони можуть відмовитися надсилати особисту інформацію та документи, необхідних для їх зарахування.

Таким чином, використання цифрових технологій в процесі модернізації механізмів державного управління забезпечення соціального захисту може дати низку переваг. У той же час використання цифрових технологій для реалізації програм соціального захисту стикається із низкою проблем.

Зрештою, можна сформулювати *рекомендації* для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою України:

1. Населення має бути поінформоване про програми соціального захисту, на які воно має право за допомогою різних активних інформаційно-просвітницьких заходів, адаптованих до їхнього рівня доступу до соціальних цифрових послуг.

2. Реєстрація на вимогу повинна доповнювати реєстрацію через існуючі реєстри чи бази даних.

3. Кваліфікований персонал повинен бути готовим надати підтримку або взяти на себе реєстрацію з інформуванням заявників.

4. Для зниження ризику виключення заявників під час реєстрації потрібний оновлений соціальний або інтегрований бенефіціар, тобто оновлення реєстрів, бази даних та системи управлінської інформації, а також унікальних національних систем ідентифікації.

5. Поки у значної частини населення немає цифрових посвідчень особи, механізм реєстрації та зарахування до соціальних програм захисту повинні підтримувати зусилля щодо надання таких посвідчень особи.

6. Механізми надання допомоги повинні бути розроблені з урахуванням уразливості маргіналізованих груп, у тому числі, за допомогою наявності адекватних цифрових та фінансових екосистем.

7. Конфіденційність бенефіціарів, а також прозорість інформації про програми соціального захисту повинні бути гарантовані завжди.

8. Члени спільноти повинні бути відповідним чином навчені і мати ресурси для виконання поставлених завдань по всьому ланцюжку соціального захисту.

9. Об'єднання (офлайн та онлайн) цифрових та аналогових інструментів є ключем до підвищення інклюзивності та чуйності, а також правозахисний підхід. Це включає в себе надання бенефіціарам можливості вибирати, які інструменти вони хочуть використовувати і позичати необхідне

обладнання або попросити третю людину допомогти їм зорієнтуватися в необхідному процесі таким чином, щоб запобігти зловживання чи виключення.

10. Необхідно розширити базову та цифрову інфраструктуру, а також охоплення ідентифікацією та освітою, щоб покращити базову та цифрову грамотність.

Висновки до Розділу 5

У межах даного розділу здійснено аналіз актуальних викликів, ризиків та загроз впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку. У розділі визначено і науково обґрунтовано доктринальні засади інноваційної парадигми державного управління соціальною безпекою, перспективної для модернізаційного розвитку післявоєнної України та, на їх основі, сформульовано концептуальні засади державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України, що дало змогу зробити наступні висновки та внести рекомендації для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою України:

1. Визначальними характеристиками нинішнього етапу розвитку суспільства в умовах цифрової трансформації є стрімке зростання соціальної напруженості та актуалізація потреб в особистій та колективній безпеці.

На жаль, практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізованого розвитку Україна продовжує перебувати в небезпечній зоні. Загрозу становить не лише саме явище, а насамперед системні чинники, що його обумовлюють та призводять до неефективності впровадження державної соціальної політики, невідповідності між визначеними соціальними пріоритетами та ходом реформування економіки країни. Одним з основних чинників виникнення багатьох загроз соціальній безпеці є невирішеність соціальних проблем у переважній частині українського суспільства внаслідок недостатньої якості моніторингу

виникаючих проблем, низькою цифровізацією механізмів державного управління соціальною безпекою.

Класична модель цифрової держави отримує безмежні можливості для стеження та вторгнення в особисте життя громадян. Крім того, цифровізація соціальної держави може стимулювати просувати неоліберальний порядок денний, переклавши частину відповідальності на «цифрових громадян», вважаючи їх раціональними, конкурентоспроможними, відповідальними та ініціативними, що не завжди відповідає дійсності.

Таким чином, соціальні виклики та ризики цифрової трансформації вимагають вироблення нових ідей для забезпечення соціального захисту все більшої кількості людей.

2. Перш за все, маємо усвідомити, що цифрова трансформація суспільства – це об'єктивний процес еволюції людської цивілізації, тому держава не може йому протистояти, але може і мусить очолити й регулювати. При цьому слід брати до уваги, що розвиток цифрових мережевих суспільств визначають, змінюють не технології, а соціальні потреби. По суті, соціальна безпека в умовах мережевого суспільства – це процес соціалізації, який спрямований на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів.

Активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх широке впровадження у всі сфери людської діяльності вимагає вироблення нової **доктрини** сервісно-орієнтованої держави, а саме – переходу від патерналістського бачення ролі держави, як «гаранта» соціальної безпеки, до доктрини **«мережевого суспільства добробуту»** (network welfare society), у якій добробут «сам себе захищає», а держава насамперед сприяє цьому.

3. На парадигмальному рівні формування державної політики соціальної безпеки Україні також доцільно перейти до моделі **державно-приватного партнерства**. При цьому дати громадянам можливість вибору постачальника

соціальних послуг і соціальної безпеки та всіляко заохочувати мережеву взаємодію громадян, бізнесу і держави в цій сфері. Держава, окрім активної участі й сприяння налагодженню цього процесу, лишається відповідальною за дотримання в ньому відповідних соціальних стандартів і правил.

Фактично це означає, що в умовах цифрової трансформації ринкової економіки державним надавачам соціальних послуг громадянам доведеться реально конкурувати з приватним сектором. Отже, для того, щоб досягти успіху і не втратити громадську підтримку, їм потрібно постійно вдосконалюватися, модернізуватися, інвестувати в нові інформаційно-цифрові технології, з метою орієнтації на мінливі вимоги клієнтів.

Нова парадигма соціальної безпеки в цифровому мережевому суспільстві в Україні має бути заснована на ціннісних принципах: відкритості, прозорості й доступності; ефективності та результативності; орієнтованості на громадян; гарантування правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства тощо.

Доцільно також визначити базові **постулати** парадигми державно-приватного партнерства в сфері соціальної безпеки, а саме:

– гроші і вибір постачальника послуг соціальної безпеки мають лишатися за громадянином (клієнтом), хоча і з обмеженнями, обумовленими станом ресурсів, як самої держави, так і кожного конкретного громадянина;

– держава і приватний сектор, виступаючи в якості надавачів послуг соціальної безпеки, мають не конкурувати за гроші громадянина (клієнта), а взаємодоповнювати один одного;

– вигода приватного сектору, в якості надавача послуг соціальної безпеки, має розглядатися на стільки в прямому прибутку, скільки в позитивному іміджі корпорації та лояльності до неї громадянина (клієнта);

– вигода державного сектору полягатиме у зменшенні бюджетного навантаження та можливості перерозподілу обмежених ресурсів соціальної безпеки на користь менш захищених верств населення, а також, звичайно, в позитивному іміджі держави та лояльності до неї громадян.

4. Впровадження нової парадигми і доктрини державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України на концептуальному та стратегічному рівнях надалі вимагатиме пошуку і застосування нових механізмів і розроблення скоординованої системи заходів державного управління.

Політичному керівництву країн потрібно усвідомити, що держава загального добробуту буде потрібна в майбутньому більше, ніж будь-коли раніше, і при розробленні державної політики брати до уваги наступні **концептуальні засади:**

- програма цифровізації держави має бути пов’язана з національними цілями розвитку;

- країни з економікою, що розвивається, повинні бути готові робити необхідні інвестиції в створення цифрової інфраструктури, необхідної для інклюзивного зростання;

- державам цифрового добробуту не варто перекладати відповідальність за надання соціальної допомоги від державного сектору на самих громадян. Але вони також не повинні намагатися надалі утримувати своїх громадян у стані пошукачів соціальної допомоги від держави;

- країни з економікою, що розвивається, мають усвідомити, що держава загального добробуту не може розвинути сама по собі. Тому було б розумно з їхнього боку заздалегідь впроваджувати таку політику, яка може допомогти зробити громадян здатними до самозабезпечення, наскільки це можливо;

- необхідно вжити заходів для забезпечення захисту прав споживачів цифрової продукції. Також слід зосередитися на впровадженні додаткових механізмів, які надають можливість реалізувати цифрові виплати.

5. Реалізація державної політики розвитку цифрового мережевого суспільства добробуту на основі моделі державно-приватного партнерства вимагатиме від держави задіяння таких механізмів державного управління, як:

- створення мережевих платформ управління соціальними програмами для задоволення індивідуальних вимог і специфіки їх споживачів та оцінки ефективності наданих послуг;

- запровадження цифрових платформ рівня держави/регіону/громади для комплексного управління соціальними програмами, які будуть базуватися на «цифрових» технологіях, світовому досвіді розвитку соціальної сфери, та керуватися реальними потребами суспільства і гнучко реагувати на зміни в житті країни;

- створення єдиного інформаційного ресурсу соціальної сфери, орієнтованого на безпечну, електронну взаємодію громадян з органами соціальної сфери;

- запровадження взаємодії державних соціальних служб та відомств, недержавних організацій, приватних постачальників соціальних послуг для спільних погоджених дій щодо забезпечення потреб громадян.

Цілком можливо, що одним із механізмів державного управління стане поява нового громадянського стану – «цифрове громадянство».

Механізм державного управління у сфері диверсифікації надання соціальних послуг має полягати у двох компонентах:

- держава надає кожному громадянину оптимальний пакет соціальних гарантій, визначений у грошовому еквіваленті, який у разі обґрунтованої потреби може збільшуватися. Ці гроші щомісячно нараховуються на особистий соціальний рахунок громадянина і можуть на ньому накопичуватися;
- громадянин (або його законний опікун) витрачає ці кошти, обираючи надавача соціальних послуг на власний розсуд, але виключно в межах визначеного державою переліку послуг.

Для запобігання загрозам в систему диверсифікації соціальних послуг мають бути включені дієві механізми державного і громадського контролю.

Держава має здійснювати всіляке заохочення та сприяння добровільному соціальному страхуванню громадян у якомога ширшому спектрі їх соціального забезпечення, з одного боку, та суворий державний і громадський контроль за діяльністю приватних страхових компаній і фондів, з іншого.

Ефективним правовим механізмом стане відповідне законодавство щодо захисту персональних даних громадян, – слід на законодавчому рівні обмежити можливості приватних суб'єктів використовувати особисті дані клієнтів в рекламних цілях, а також покарання відповідальних осіб та винних у разі порушення.

Впровадження нових механізмів державного управління у сфері зайнятості вимагає від держави насамперед унормування в законодавстві про працю стандартів віддаленої (дистанційної) роботи та встановити стандарти цифрового забезпечення трудової зайнятості громадян іншими нормативно-правовими актами. В тому числі, потрібно якомога швидше запровадити цифрові трудові книжки, що вже передбачено законодавством України.

Механізми державного управління які треба задіяти вже зараз на шляху диджиталізації освіти, це:

- законодавче унормування дистанційної освіти всіх рівнів;
- створення єдиного державного освітнього порталу не лише для школярів, а для викладачів і студентів вищої школи;
- подальше створення державних просвітніх онлайн-порталів для населення та державне сприяння у створення таких порталів просвітницькими організаціями громадянського суспільства і місцевими громадами.

Що з рештою сприятиме не лише поширенню освіти серед громадян, а й формуванню нової цифрової культури суспільства.

Щоб досягти мети «процвітання для всіх», державам загального добробуту сьогодні потрібно, замість суворих фінансових заходів або заходів жорсткої економії, розробляти новаторську соціальну політику, щоб мати

можливість поглинути ризики «зростаючої гнучкості», з одного боку, і отримати вигоду від можливостей, які відкриває цифровізація, з іншого.

Результати досліджень за матеріалами розділу відображено в наукових публікаціях авторки [214; 202; 227; 44; 223; 444].

ВИСНОВКИ

Перш за все, маємо усвідомити, що цифрова трансформація суспільства – це об’єктивний процес еволюції людської цивілізації, тому держава не може йому протистояти, але може й мусить очолити й регулювати. При цьому слід брати до уваги, що розвиток цифрових мережесуспільств визначають, змінюють не технології, а соціальні потреби. По суті, соціальна безпека в умовах мережевого суспільства – це процес соціалізації, який спрямований на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів.

У процесі дисертаційного дослідження отримано нові наукові результати, які в сукупності відповідають визначеній меті та вирішують наукову проблему концептуалізації теоретико-методологічних засад розвитку системи державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації, вироблено науково-прикладні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою України та отримано наступні науково обґрунтовані **висновки**:

1. Систематизовано теоретико-методологічне підґрунтя формування механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації.

Визначено, що проблеми державного управління соціальною безпекою мають достатній рівень обговорення у закордонній та вітчизняній науковій літературі, проте у вітчизняній науковій літературі все ще відсутні комплексні дослідження механізмів державного управління соціальною безпекою саме в умовах цифрової трансформації. Отже, в Україні процеси наукового обґрунтування, як цифрової трансформації механізмів державного управління соціальною безпекою зокрема, так і державної соціальної політики в цілому

лишається фрагментарним, що у свою чергу призводить до негативних тенденцій та деформацій у соціально-економічному розвитку країни.

Насамперед потребують уточнення базові наукові категорії соціальної політики в контексті цифрової трансформації суспільства: «соціальний захист», «соціальна безпека», «соціальна безпека держави», «соціальна безпека суспільства», «соціальна безпека людини» тощо. Дефініції низки наукових категорій соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації уточнено безпосередньо в результаті дисертаційного дослідження, зокрема:

- «цифровізація (диджиталізація) держави» – комплексний механізм публічного управління, який передбачає всебічне і глибоке упровадження в її діяльність сучасних цифрових технологій із застосуванням всього доступного інструментарію механізмів державного управління;
- «цифрова трансформація суспільства» – об’єктивний процес еволюції людської цивілізації в усіх сферах суспільних відносин, обумовлений сучасним рівнем її технологічного розвитку. Суть цього процесу полягає в активному проникненні цифрових та інформаційно-цифрових технологій в усі сфери життя кожного індивіда і суспільства в цілому;
- «цифрові технології» – інформаційно-комунікаційні технології, тобто інструменти та послуги з використанням ряду апаратного та програмного забезпечення, які полегшують, створюють, зберігають, обробляють, передають та відображають інформацію в електронному вигляді.

Запропоновано ввести до тезаурусу вітчизняної державно-управлінської науки нову категорію «мережеве цифрове суспільство добробуту» (*networked digital welfare society*) – суспільство загального добробуту взаємодія суб’єктів якого здійснюється у суспільних цифрових мережах із застосуванням сучасних цифрових технологій. Що докорінно відрізняється від вже відомої у світовій науці категорії «цифрове суспільство добробуту» (*digital welfare society*), саме тим, що в його основі лежить не стільки застосування цифрових

технологій, оскільки у поточному часі таке застосування вже стало цілком об'єктивним процесом, скільки побудова системи соціальної безпеки на основі процесів добровільної асоціації людей в цифрових соціальних мережах.

2. Окреслено загальні особливості сучасного впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку та механізми державного управління нею.

Насамперед розкрито сутність та особливості сучасних базових теоретико-методологічних моделей державної політики соціальної безпеки, які зорієнтовані на цінності, технологізацію прийняття рішень, зосереджені на децентралізації та реформуванні публічного адміністрування, регіональної політики та місцевого самоврядування, посилення ролі комунікації, організаційної культури, соціальної відповідальності, формування соціальної безпеки держави та громадянина. Констатовано, що забезпечення соціальної безпеки на засадах утилітаризму та гуманізму призводить до певного парадоксу. Утилітаризм висовує гасло «благо для всього суспільства», а гуманізм – як «благо кожної людини». Відповідно, в одних державах ціннісна система прагне до високого рівня усереднених соціальних показників (які виражають рівень добробуту суспільства в цілому, але не зобов'язують державу забезпечити високий рівень блага для кожного індивіда), ціннісна система інших держав прагне до максимальних показників (досягнення яких для кожного члена суспільства є в принципі неможливим). Разом з тим, сучасні тенденції цифрової трансформації суспільства створюють умови для формування концептуально нової управлінської системи, яка орієнтована в першу чергу на партнерську взаємодію суб'єктів соціальної безпеки для ефективного вирішення, як суспільно важливих колективних проблем на загальнодержавному і локальному рівнях, так й індивідуальних проблем кожного окремого громадянина, на місцевому рівні.

Таким чином, показано, що державне управління соціальною безпекою в умовах цифровізації суспільства – це насамперед процес соціалізації держави, який спрямовано на створення нової системи соціальної захищеності, розширення можливостей усіх громадян у досягненні особистого

та спільного успіху, можливості самореалізуватися, вийти на більш високий рівень реалізації потреб та інтересів.

Проведений аналіз нормативно-правового регулювання соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації дає нам змогу стверджувати, що Україні необхідно провести кореляцію існуючого законодавства з сучасними цифровими вимогами, розробити концепцію інформаційного (цифрового) законодавства, яке регулюватиме всі сфери життєдіяльності країни з урахуванням особливостей забезпечення соціальної безпеки держави, суспільства, особистості в сучасних умовах та з урахуванням існуючих викликів і загроз.

Констатовано, що Україна здійснила ряд важливих кроків приєднання до «Цифрового порядку денного для Європи» в запровадженні соціальної безпеки: вдалося досягти поступу в наближенні законодавства до європейських норм щодо державного регулювання у сферах електронних комунікацій; зроблені важливі кроки до взаємного визнання електронних довірчих послуг з ЄС; починається розробка Єдиної державної електронної системи дозвільних документів e-Permit, яка цифровізує процедури ліцензування та надання дозволів тощо.

Внесено пропозицію розробити Цифровий Кодекс України, в якому були б упорядковані всі нормативно-правові документи, стандарти та зміни до цивільного, адміністративного й кримінального законодавства щодо забезпечення соціальної безпеки держави та громадянського суспільства в сфері цифрових технологій.

3. Акцентовано характерні особливості, спільні та відмінні підходи у формування моделей соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації зарубіжних країн.

Насамперед виявлено, що соціальна безпека громадянина все більше орієнтується на засади мережевого суспільства, а саме: зростання ролі інформації в житті суспільства, збільшення частки цифрових комунікацій, створення глобального інформаційного (комунікативного) простору, і

відповідно, зміну самої соціальної реальності, в якій всі основні сфери життєдіяльності та соціальної безпеки людини будуються на мережевій логіці, націленій на потреби і ціннісні орієнтири людини.

Проаналізовано європейські концепції сервісно-орієнтованої держави, головним призначенням яких стає служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання якісних послуг громадянам, що передбачає упровадження інформаційних технологій управління, спрямованих на підвищення якості публічних послуг, підвищення соціального захисту населення і в кінці кінців формування ефективної соціальної безпеки.

Розкрито спільні особливості східних (азійських) моделей розвитку соціальної безпеки в умовах інформаційного суспільства, які переважно базуються на затвердженні власних ціннісних орієнтацій щодо індустріалізації, інформатизації та соціального розвитку. В їх основі лежать філософські постулати співіснування та співпроцвітання у співпраці держави та ринку, спроба встановити зв'язок між національно-культурними і загальнолюдськими соціальними цінностями.

Визначено, що спільними рисами сучасних провідних концепцій політики соціального захисту є побудова ефективної сервісно-орієнтованої держави добробуту, забезпечення ефективності якої в умовах розвитку інформаційних технологій не можливе без запровадження електронного урядування. Однак при цьому головними елементами цифрового переходу є захист прав людини, демократія та верховенство права.

4. Оцінено вплив сучасних визначальних суспільних детермінант, насамперед – розвитку соціальних медіа, на удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації. Акцентовано, що цифрові трансформації кардинально змінюють не лише адміністративні, управлінські, виробничі процеси, вони вносять масштабні зміни в мислення людей, їх ментальні схеми, суспільні відносини, ділову культуру, механізми ухвалення рішень на усіх рівнях щодо широкої демократизації, соціологізації й підвищення добробуту людини,

суспільства і держави. Процеси цифрових трансформацій є життєвою необхідністю, а не лише орієнтиром стратегічного розвитку держави, їх варто вважати індикатором демократизації та соціальної відповідальності держави, оскільки вони покривають усе більше секторів суспільного життя, докорінно трансформуючи форми, методи, траєкторії їх реалізації, завдяки чому генерують якісно нові можливості для розвитку суспільства та держави.

Наголошено, що ключовим завданням соціальних медіа, як складової стратегічного інструментарію медіаменеджменту механізмів державного управління соціальною безпекою в реаліях цифрових трансформацій є розробка стратегічних альтернатив оптимальних рішень, а найбільш результативним підходом до його формування є проєктно-орієнтований підхід на ціннісній основі з використанням нових медіа, що забезпечить: досягнення визначеної стратегічної мети; налагодження гнучких, вигідних взаємодій з усіма контактними аудиторіями; інтерактивність комунікацій та управління; деїєрархізацію організаційного дизайну; демократизацію й креативність управлінських процесів; продукування медіаінновацій; соціальну безпеку, зниження ризиків і загроз щодо довкілля, дискримінації на ринку праці персоналу за ознаками статі, інвалідності тощо, особливо у контексті соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації.

5. Уточнено сутнісні характеристики соціальної відповідальності держави та суб'єктів ринкової економіки в контексті цифрової трансформації суспільства. Обґрунтовано доцільність зміни траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій в післявоєнних умовах відродження й підтримки соціальної безпеки, що забезпечить нову роль в становленні якісно нової соціальної моделі цифрової держави, яка буде відповідати високим європейським стандартам.

Соціальна відповідальність держави має системоутворююче, багаторівневе й мультифункціональне змістове наповнення, що допомагає дотримуватись принципів її функціонування, забезпечує позитивну репутацію й високий імідж соціальної держави, стає запорукою соціального прогресу

суспільства. Стабільність нашого суспільства у післявоєнний період буде залежати від адекватно обраних траєкторій соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій, від гармонійного комплексу ціннісних орієнтирів на усіх рівнях, що стане дієвим інструментом підтримки соціальної справедливості, цілісності суспільства, соціальної безпеки, суспільної злагоди, соціального волонтерства й благодійності, державно-приватного партнерства, модернізації суспільних відносин.

Обґрунтовано пріоритетні напрями формування нових ціннісних орієнтирів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в цифровій державі, що враховують унікальні можливості післявоєнного відродження і формують стратегічні конкурентні переваги. Зокрема, наголошено, що саме зміна бізнес-моделей підприємств під впливом цифрових технологій нового покоління впливає й на трансформацію їх організаційних структур, формат бізнес-процесів та ціннісні орієнтири діяльності усієї економічної системи у бік демократизації й соціальної відповідальності.

Діагностика процесів соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки засвідчила, що вона ще не набула статусу обов'язкової норми в Україні.

Виявлені особливості середовища розвитку соціальної відповідальності суб'єктів ринкової економіки в Україні свідчать, що партнерські взаємозв'язки розвиваються у складних реаліях, що вимагає пошуку оптимальних моделей соціальної відповідальності та побудови ефективного механізму соціальної взаємодії. Соціальна відповідальність суб'єктів ринкової економіки в нових суспільних реаліях має опиратися на комплекс динамічних ціннісних орієнтирів, які враховують потребу демократизації та соціологізації суспільства в післявоєнних умовах відродження країни та стануть детермінантами поведінки усіх учасників соціальних дій.

6. Виявлено впливові виклики, ризики та загрози впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку. Насамперед доведено, що визначальними характеристиками нинішнього етапу розвитку суспільства в умовах цифрової

трансформації є стрімке зростання соціальної напруженості та актуалізація потреб в особистій та колективній безпеці.

Класична модель цифрової держави отримує безмежні можливості для стеження та вторгнення в особисте життя громадян. Крім того, цифровізація соціальної держави може стимулювати просувати неоліберального порядку денного, переклавши частину відповідальності на «цифрових громадян», вважаючи їх раціональними, конкурентоспроможними, відповідальними та ініціативними, що не завжди відповідає дійсності.

На жаль, констатовано, що практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізованого розвитку Україна продовжує перебувати в небезпечній зоні. Загрозу становить не лише саме явище, а насамперед системні чинники, що його обумовлюють та призводять до неефективності впровадження державної соціальної політики, невідповідності між визначеними соціальними пріоритетами та ходом реформування економіки країни. Одним з основних чинників виникнення багатьох загроз соціальній безпеці є невирішеність соціальних проблем у переважній частині українського суспільства внаслідок недостатньої якості моніторингу виникаючих проблем, низькою цифровізацією механізмів державного управління соціальною безпекою.

Таким чином, соціальні виклики та ризики цифрової трансформації вимагають нових ідей для забезпечення соціального захисту все більшої кількості людей.

7. На теоретико-методологічному рівні визначено і науково обґрунтовано доктринальні засади інноваційної парадигми державного управління соціальною безпекою, перспективної для модернізаційного розвитку післявоєнної України.

Насамперед доведено, що активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх широке впровадження у всі сфери людської діяльності вимагає вироблення нової доктрини сервісно-орієнтованої держави, а саме – переходу від патерналістського бачення ролі держави, як «гаранта»

соціальної безпеки, до доктрини «мережевого суспільства добробуту» (network welfare society), у якій добробут «сам себе захищає», а держава, переважно сприяє цьому, регулює, а не безпосередньо керує ним. На парадигмальному рівні формування державної політики соціальної безпеки України також доцільно перейти до моделі державно-приватного партнерства. При цьому дати громадянам можливість вибору постачальника соціальних послуг і соціальної безпеки та всіляко заохочувати мережеву взаємодію громадян, бізнесу і держави в цій сфері. Держава, окрім активної участі й сприяння налагодженню цього процесу, лишається відповідальною за дотримання в ньому відповідних соціальних стандартів і правил.

Нова парадигма соціальної безпеки в цифровому мережевому суспільстві в Україні має бути заснована на ціннісних принципах: відкритості, прозорості й доступності; ефективності та результативності; орієнтованості на громадян; гарантування правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства тощо.

Доцільно також визначити базові постулати парадигми державно-приватного партнерства в сфері соціальної безпеки, а саме:

- гроші й вибір постачальника послуг соціальної безпеки мають лишатися за громадянином (клієнтом), хоча і з обмеженнями, обумовленими станом ресурсів, як самої держави, так і кожного конкретного громадянина;
- держава і приватний сектор, виступаючи в якості надавачів послуг соціальної безпеки, мають не конкурувати за гроші громадянина (клієнта), а взаємодоповнювати один одного;
- вигода приватного сектору, в якості надавача послуг соціальної безпеки, має розглядатися на стільки в прямому прибутку, скільки в позитивному іміджі корпорації та лояльності до неї громадянина (клієнта);
- вигода державного сектору полягатиме у зменшенні бюджетного навантаження та можливості перерозподілу обмежених ресурсів соціальної безпеки на користь менш захищених верств населення, а також, звичайно, в позитивному іміджі держави та лояльності до неї громадян.

8. Сформульовано концептуальні засади впровадження нової парадигми і доктрини державної політики в галузі соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації України.

Політичному керівництву країн потрібно насамперед взяти до уваги, що держава загального добробуту буде потрібна в майбутньому більше, ніж будь-коли раніше, і при розробленні державної політики спиратися на наступні концептуальні засади:

- програма цифровізації держави має бути пов'язана з національними цілями розвитку;

- країни з економікою, що розвивається, повинні бути готові робити необхідні інвестиції в створення цифрової інфраструктури, необхідної для інклюзивного зростання;

- державам цифрового добробуту не варто перекладати відповідальність за надання соціальної допомоги від державного сектору на самих громадян. Але вони також не повинні намагатися надалі утримувати своїх громадян у стані пошукачів соціальної допомоги від держави;

- країни з економікою, що розвивається, мають усвідомити, що держава загального добробуту не може розвинути сама собою. Тому було б розумно з їхнього боку заздалегідь впроваджувати таку політику, яка може допомогти зробити громадян здатними до самозабезпечення, наскільки це можливо;

- необхідно вжити заходів для забезпечення захисту прав споживачів цифрової продукції. Також слід зосередитися на впровадженні додаткових механізмів, які надають можливість реалізувати цифрові виплати.

Реалізація політики розвитку мережевого цифрового суспільства добробуту на основі моделі державно-приватного партнерства вимагатиме від держави задіяння таких механізмів державного управління, як:

- створення мережевих платформ управління соціальними програмами для задоволення індивідуальних вимог і специфіки їх споживачів та оцінки ефективності наданих послуг;

– запровадження цифрових платформ рівня держави/регіону/громади для комплексного управління соціальними програмами, які будуть базуватися на «цифрових» технологіях, світовому досвіді розвитку соціальної сфери, та керуватися реальними потребами суспільства і гнучко реагувати на зміни в житті країни;

– створення єдиного інформаційного ресурсу соціальної сфери, орієнтованого на безпечну, електронну взаємодію громадян з органами соціальної сфери;

– запровадження взаємодії державних соціальних служб та відомств, недержавних організацій, приватних постачальників соціальних послуг для спільних погоджених дій щодо забезпечення потреб громадян.

Цілком можливо, що одним із механізмів державного управління стане поява нового громадянського стану – «цифрове громадянство».

Механізм державного управління у сфері диверсифікації надання соціальних послуг має полягати у двох компонентах:

– держава надає кожному громадянину оптимальний пакет соціальних гарантій, визначений у грошовому еквіваленті, який у разі обґрунтованої потреби може збільшуватися. Ці гроші щомісячно нараховуються на особистий соціальний рахунок громадянина і можуть на ньому накопичуватися;

– громадянин (або його законний опікун) витрачає ці кошти, обираючи надавача соціальних послуг на власний розсуд, але виключно в межах визначеного державою переліку послуг. Для запобігання загрозам в систему диверсифікації соціальних послуг мають бути включені дієві механізми державного і громадського контролю.

Держава має здійснювати всіляке заохочення та сприяння добровільному соціальному страхуванню громадян у якомога ширшому спектрі їх соціального забезпечення, з одного боку, та суворий державний і громадський контроль за діяльністю приватних страхових компаній і фондів, з іншого.

Ефективним правовим механізмом стане відповідне законодавство щодо захисту персональних даних громадян, – слід на законодавчому рівні обмежити можливості приватних суб'єктів використовувати особисті дані клієнтів в рекламних цілях, а також покарання відповідальних осіб та винних у разі порушення.

Впровадження нових механізмів державного управління у сфері зайнятості вимагає від держави насамперед унормування в законодавстві про працю стандартів віддаленої (дистанційної) роботи та встановити стандарти цифрового забезпечення трудової зайнятості громадян іншими нормативно-правовими актами. В тому числі, потрібно якомога швидше запровадити цифрові трудові книжки, що вже передбачено законодавством України.

Механізми державного управління, які треба задіяти вже зараз на шляху диджиталізації освіти, це:

- законодавче унормування дистанційної освіти всіх рівнів;
- створення єдиного державного освітнього порталу не лише для школярів, а для викладачів і студентів вищої школи;
- подальше створення державних просвітніх онлайн-порталів для населення та державне сприяння у створенні таких порталів просвітницькими організаціями громадянського суспільства і місцевими громадами.

9. Розроблено й науково обґрунтовано рекомендації для впровадження цифрових технологій в механізми державного управління соціальною безпекою України:

- населення має бути поінформоване про програми соціального захисту, на які воно має право за допомогою різних активних інформаційно-просвітницьких заходів, адаптованих до їхнього рівня доступу до соціальних цифрових послуг;
- реєстрація на вимогу повинна доповнювати реєстрацію через існуючі реєстри чи бази даних;

- кваліфікований персонал повинен бути готовим надати підтримку або взяти на себе реєстрацію з інформуванням заявників;
- для зниження ризику виключення заявників під час реєстрації потрібний оновлений соціальний або інтегрований бенефіціар, тобто оновлення реєстрів, бази даних та системи управлінської інформації, а також унікальних національних систем ідентифікації;
- поки у значної частини населення немає цифрових посвідчень особи, механізм реєстрації та зарахування до соціальних програм захисту повинні підтримувати зусилля щодо надання таких посвідчень особи;
- механізми надання допомоги повинні бути розроблені з урахуванням уразливості маргіналізованих груп, у тому числі, за допомогою наявності адекватних цифрових та фінансових екосистем;
- конфіденційність бенефіціарів, а також прозорість інформації про програми соціального захисту повинні бути гарантовані завжди;
- члени спільноти повинні бути відповідним чином навчені і мати ресурси для виконання поставлених завдань по всьому ланцюжку соціального захисту;
- об'єднання (офлайн та онлайн) цифрових та аналогових інструментів є ключем до підвищення інклюзивності та чуйності, а також правозахисний підхід. Це включає в себе надання бенефіціарам можливості вибирати, які інструменти вони хочуть використовувати і позичати необхідне обладнання або попросити третю людину допомогти їм зорієнтуватися в необхідному процесі таким чином, щоб запобігти зловживанням чи виключенням;
- необхідно розширити базову та цифрову інфраструктуру, а також охоплення ідентифікацією та освітою, щоб покращити базову та цифрову грамотність.

Таким чином, логіка розгортання дисертаційного дослідження, заснована на методі індукції, відштовхуючись від аналізу множини механізмів державного управління, упровадження й модернізації яких детермінується

застосуванням сучасних цифрових технологій, призвела до формулювання нової філософії – системи доктринальних, парадигмальних і концептуальних теоретико-методологічних засад майбутньої системи державного управління соціальною безпекою України – «мережевої цифрової держави добробуту» (networked digital welfare state) – соціальна, правова, демократична держава орієнтована на оптимальне забезпечення належного рівня соціальної безпеки та добробуту, адекватного рівню економічного розвитку, як для суспільства в цілому, так і для кожного окремого індивіда, на основі вільної (в межах встановлених правових норм) взаємодії всіх суб'єктів суспільних відносин, яка здійснюється у суспільних цифрових мережах із застосуванням сучасних і перспективних цифрових технологій та механізмів, в т.ч. штучного інтелекту).

Емпірична та експертна верифікація результатів дисертаційного дослідження підтвердила їх достовірність, наукову новизну і цінність для вітчизняної науки державного управління.

Перспективами подальших наукових досліджень у напрямі удосконалення механізмів державного управління соціальною безпекою України в умовах цифрової трансформації є:

- пошук демократичних механізмів досягнення громадсько-політичного консенсусу щодо запровадження нової моделі соціальної безпеки в умовах післявоєнного модернізаційного розвитку;
- розроблення правових засад соціальної безпеки в умовах цифрової трансформації з урахуванням норм і стандартів Європейського Союзу;
- запровадження інноваційних технологій диджиталізації механізмів державного управління, зокрема, у сфері соціальної безпеки;
- сприяння подальшій цифровізації суспільних відносин;
- налагодження дієвих механізмів державно-приватного партнерства в сфері соціальної безпеки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/zaghoza> (дата звернення: 05.07.2023).
2. Аквінський Т. Коментарі до Аристотелевої «Політики» / пер. О. Кислюк; 2-е вид. Київ : Основи, 2003. 796 с.
3. Акімова І., Марцінків А., Осінкіна О. Соціальна відповідальність українського бізнесу: результати опитування. Київ : КІТ, 2010. 55 с.
4. Алюшина Н. О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. *Ефективність державного управління*. 2023. Вип. 1/2 (70/71). С. 11–16. DOI: <https://doi.org/10.36930/507001>
5. Амосов Н. М. Штучний розум. Київ : Наук. думка, 1969. 156 с.
6. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2015. Т. 23, вип. 4. С. 9–18.
7. Аристотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с.
8. Аспекти публічного управління. 2020 Т. 8, Спецвип. 1. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/56/SI> (дата звернення: 27.10.2023)
9. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Декларація прав людини і громадянина 1789. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Декларація_прав_людини_і_громадянина_1789 (дата звернення: 05.07.2023)
10. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 21–28.
11. Балюк С., Четвертухина Л., Штучний інтелект: український вимір. *Gorshenin Institute*. URL: <https://gorshenin.ua/publication/shtuchnij-intelekt-ukrayinskij-vimir/> (дата звернення: 19.05.2023)

12. Бардах О. Цифрова трансформація взаємодії влади та бізнесу: орієнтація на результат. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, спецвип. № 1. С. 10–11.
13. Баюра Д. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 1. С. 21–25.
14. Бегаль І. У 2022 році кількість кібератак на Україну зросла майже втричі. 90% хакерських груп з РФ контролюють силовики. *Forbes*. 2023. 04 трав. URL: <https://forbes.ua/news/v-2022-rotsi-kilkist-kiberatak-na-ukrainu-zroslo-mayzhe-vtrichi-90-khakerskikh-grup-z-rf-kontrolyuyut-siloviki-04052023-13454> (дата звернення: 19.05.2023)
15. Без додаткових довідок та черг – в Україні запускають єдину систему у соціальній сфері. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3327045-bez-dodatkovih-dovidok-ta-cerg-v-ukraini-zapuskaut-edinu-sistemu-u-socialnij-sferi.html> (дата звернення: 05.07.2023)
16. Безверхнюк Т. М. Ресурсне забезпечення регіонального управління: теоретико-методологічні засади: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. 318 с.
17. Березовський С., Дяченко О. Інтелектуальна автоматизація – перспектива сільського господарства. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*. 2022. Vol. 1, No. 3. P. 117–132. DOI:10.46299/j.isjea.20220103.10
18. Биркович Т. І., Биркович В. І., Кабанець О. С. Механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1488> (дата звернення: 05.07.2023)
19. Білий дім виробив рекомендації щодо захисту громадян від штучного інтелекту. *Детектор медіа*. 2022. 4 жовт. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/30381/2022-10-04-bilyu-dim-vyrobyv->

- rekomendatsii-shchodo-zakhystu-gromadyan-vid-shtuchnogo-intelektu/
(дата звернення: 05.07.2023)
20. Білорус О., Лук'яненко Д. Глобалізація та безпека розвитку: монографія Київ: КНЕУ, 2001. 733 с.
 21. Білоус І. І. Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2019/43.pdf (дата звернення: 05.07.2023)
 22. Богуцький П. Концептуальні засади права національної безпеки України: монографія. Київ; Одеса: Фенікс. 2020. 376 с.
 23. Боженко В. В., Петренко К. Ю. Кращі практики використання цифрових технологій та штучного інтелекту для боротьби з корупцією. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2022. № 2. С. 59–66.
 24. Бойко І. В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 5 (05). С. 94–98.
 25. Боков О. В. Безпекова складова людського капіталу держави в умовах російсько-української війни. *Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 26 трав. 2023 р. Київ, 2023. С. 49–51.*
 26. Боков О. В. Міжнародне право та стандарти в сфері праці як чинник розвитку правових механізмів системи державної політики зайнятості. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 310–318.
 27. Боков О. В. Соціальний капітал територіальної громади та його вплив на місцевий розвиток. *Державно-управлінські студії*. 2018. № 10. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/derzhavno-upravlins-ki-studii-10-12-2018/> (дата звернення: 05.07.2023).
 28. Бондаревська К. В. Оцінка соціальної безпеки: міжнародний та національний досвід. *Економіка і організація управління*. 2022. № 4 (48).

- С. 4–18. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4.1>
29. Бондаревська К. В. Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України: дис. ...д-ра екон. наук: 08.00.07 / Донец. Нац. ун-т імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. 577 с.
30. Бородін Є, Піскоха Н, Демошенко Г. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 4. С. 94–103. DOI: <https://doi.org/10.15421/152141>
31. Бородін Є. І., Хожило І. І., Тарасенко Т. М. Управління соціально-гуманітарною сферою в процесі добровільного об'єднання територіальних громад: теоретичний та практичний аспекти. *Аспекти публічного управління*. 2015. Т. 3, № 5–6. С. 65–75. DOI: <https://doi.org/10.15421/151550>
32. Бредньова В. П., Кошарська Л. В., Levitskiy A. Роль цифрових технологій у сучасній системі вищої освіти. *Вісник Одеського національного морського університету*. 2021. № 66. С. 102–116. DOI: <https://doi.org/10.47049/2226-1893-2021-3-102-116>
33. Брич В. Я., Смачило І. І. Соціальна відповідальність вітчизняних підприємств. *Technology Audit and Production Reserves*. 2014. № 5 (2). С. 36–39. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2014.28107>
34. Буняк Н. М. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68> (дата звернення: 05.07.2023)
35. Б'юкенен. *Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ)*. 4-те вид. Львів: Тека, 2006. С. 443.
36. В Україні створили єдиний номер телефону для надання екстреної допомоги. *Visit Ukraine Today*. 2022. 14 верес. URL: <https://visitukraine.today/ru/blog/836/v-ukraine-sozdali-edinyi-nomer-telefona-dlya-okazaniya-ekstrennoi-pomoshhi> (дата звернення: 02.03.2023)
37. Варналій З., Білик Р. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського

- зразка. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3 (107). С. 3–11.
38. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Деякі аспекти державного управління об'єктами інтелектуальної власності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 4. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.4.2
 39. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ: Основи, 1994. 463 с.
 40. Верба В. Передумови, драйвери та наслідки цифрової трансформації бізнесу. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 квіт. 2018 р. Київ, 2018. С. 491–496.
 41. Виступ Президента Володимира Зеленського у Верховній Раді зі щорічним Посланням про внутрішнє і зовнішнє становище України. *Президент України*. 2021. 01 груд. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-volodimira-zelenskogo-u-verhovnij-radi-zi-71805> (дата звернення: 17.10.2022)
 42. Вишневський В. П., Гаркушенко О. М., Князєв С. І. Технологічні розриви: концепція, моделі, шляхи подолання. *Наука та інновації*. 2020. Т. 16, № 2. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin16.02.003>
 43. Вишневський О. С. Цифровізація процесу стратегування розвитку національної економіки: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Ін-т екон. промисловості НАН України. Київ, 2021. 396 с.
 44. Вишнівський В. В., Катков Ю. І., Петькун С. М. Управління соціальною безпекою держави в умовах цифрової трансформації. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 6. С. 49–62. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-6-49-62>
 45. Вінник О. М. Право цифрової економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 157–163. DOI:

- <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.25> (дата звернення: 02.03.2023).
46. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. Київ, 2018. 210 с.
 47. Власенко Г. М., Кирпач Л. А., Скрипник В. Г. Проблеми розвитку цифрової економіки України та шляхи їх вирішення. *Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку*. 2018. № 2. С. 11–17.
 48. Вольська О. М. Сучасна парадигма публічного управління. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2021. № 2. С. 8–16. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.2>
 49. Вольф О. Штучний інтелект допомагає людям з інвалідністю. *Громадський Простір*. 2021. 20 квіт. URL: <https://www.prostir.ua/?news=shtuchnyj-intelekt-dopomahaje-lyudyam-z-invalidnistyu> (дата звернення: 19.05.2023).
 50. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / пер. з нім. А. Онишко. Львів: Літопис, 2000. 218 с.
 51. Галіця І. О., Гетьман О. О. Становлення механізму соціальної безпеки: наукова детермінація. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 62–72.
 52. Гапєєв Л. В. Електронне урядування: проблеми, пріоритети, завдання. *Держслужбовець*. 2018. № 3. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/march/issue3/article34920.html> (дата звернення: 02.03.2023).
 53. Гапченко О. І. Глобальна цифрова нерівність та її виміри. *Географія та туризм*. 2013. № 24. С. 185–191.
 54. Гегель Г. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука. Київ: Юніверс, 2000. 336 с.
 55. Гегель Г. Феноменологія духу/пер.П.Таращук. Київ: Основи, 2004. 548 с.

56. Германс Е. Цифрова епоха? Вона і моя теж! Медійна та інформаційна грамотність: ключ до забезпечення прав людей старшого віку на участь у цифровій епосі. URL: <https://rm.coe.int/digital-literacy-for-seniors-ua/1680a7c7f2> (дата звернення: 02.03.2023).
57. Гетьман О. О. Проектування демографічного розвитку регіону в забезпеченні його соціальної безпеки. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*. 2015. № 2 (54). С. 43–54.
58. Гідденс Е. Соціологія / пер.: В. Шовкун, А. Олійник. Київ: Основи, 1999. 726 с.
59. Глушенкова А. А., Гудзь О. Є. Менеджмент ідей та управління проектами: навч. посіб. Київ: Планета людей, 2016. 156 с.
60. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Київ: Дух і Літера, 2006. 606 с.
61. Голік О. В. Комунікації в мережі інтернет як засіб просування косметичних товарів. *Актуальні проблеми медіапростору: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 09 квіт. 2020*. Київ, 2020. С. 67–71.
62. Головаха Е., Паніна Н. Пострадянська деінституалізація та становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 4. С. 5–23.
63. Головіна О. Штучний інтелект. Як він вплине на освіту. *Нова Українська школа*. 2020. 11 лют. URL: <https://nus.org.ua/articles/shtuchnyj-intelekt-yak-vin-vplyne-na-osvitu/> (дата звернення: 19.05.2023).
64. Головінов О. М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2. С. 187–192.
65. Гольбах П. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. С. 126–127.
66. Гончарук І. В. Тенденції розвитку багатосторонніх ринків в умовах четвертої промислової революції. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 2 (14). С. 7–10.

67. Горбатенко В. «Аналіз майбутнього» та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент*. 2004. № 1. С. 30–40.
68. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. Київ : Генеза, 2006. 400 с.
69. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України : підручник. Київ: Інтертехнологія, 2009. 272 с.
70. Горник В. Г., Кравченко С. О. Механізми забезпечення інформаційної безпеки підприємницької діяльності як складника інформаційної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 206–212. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/34>
71. Горник В., Сімак С. Безпекові аспекти нормативно-правового забезпечення взаємодії в сфері державно-приватного партнерства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2022. Т. 33 (72), № 5. С. 137–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/22>
72. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2003. № 2. С. 94–99.
73. Граут-Сміт Т., Побережська Т., Гуменюк Л. Сучасна урядова комунікація: приклад Великої Британії. *Запровадження комунікацій у суспільстві* / за заг. ред.: Н. К. Дніпренко, В. В. Різуна. Київ: Вістка, 2009. С. 15–19.
74. Грипіч О. В. Теоретичні аспекти оцінки та зміцнення соціальної безпеки України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Акад. фінансового упр. Київ, 2021. 248 с.
75. Грицяк І. А. Європейські стандарти в національній системі управління на місцевому та регіональному рівні. *Європейські орієнтири місцевого*

- та регіонального розвитку: зб. матеріалів та документів / за заг. ред.: М. О. Пухтинського, О. В. Власенка. Київ, 2009. С. 102–106.*
76. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Соціальна відповідальність Бізнесу в цифровій державі: нові ціннісні орієнтири в поствоєнних умовах. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 140–153. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-140-153](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-140-153)
 77. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Формування стратегічного інструментарію медіаменеджменту в реаліях цифрових трансформацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23. С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.23.125>
 78. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Формування нової медіа реальності в умовах цифрових трансформацій. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. № 4 (87). С. 339–345. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.42>
 79. Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика). Київ: Наук. світ, 2010. 396 с.
 80. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників. Київ: Абрис, 2002. 158 с.
 81. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 1. С. 20–28.
 82. Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки: інформ. вид. Київ: Посольство США в Україні, 2000. 34 с.
 83. Декларація про державний суверенітет України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 05.07.2023)
 84. Демпсі Дж., Вайцнер Д. Інтернет є унікальним засобом розвитку демократії, якщо він захищений від урядового контролю. *Права людини*

- в Україні. 1999. 03 квіт. URL:<https://khp.org/923166597> (дата звернення: 05.07.2023).
85. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки та план заходів з її реалізації. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 05.07.2023).
86. Державне управління: словник-довідник / уклад.: В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко, І. М. Варзар та ін. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
87. Державні послуги онлайн. *Дія*. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 05.07.2023)
88. Дерман Л. М. Нові соціальні медіа в дизайні: соціокультурні та комунікативні аспекти. *Культурологічний альманах*. 2022. № 1. С. 14–16. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.1.4>
89. Діджиталізація державних послуг на прикладі Польщі. *Na chasi*. URL: <https://nachasi.com/tech/2018/01/31/digital-poland/> (дата звернення: 05.07.2023)
90. Довжук І. Цифрова нерівність в інформаційному суспільстві. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. № 14. С. 233–252. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-14-233-252>
91. ДСТУ 2293-99 Охорона праці. Терміни та визначення основних понять : наказ від 26.03.1999 № 164. *Будстандарт Online*. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=21726 (дата звернення: 05.07.2023)
92. ДСТУ ISO 22395:2022 Безпека та адаптивність. Адаптивність спільноти. Настанови щодо підтримування уразливих осіб у надзвичайній ситуації (ISO 22395:2018, IDT): наказ від 19.12.2022 № 248. *Будстандарт Online*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=99548 (дата звернення: 05.07.2023).

93. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 302 с.
94. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред.: Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
95. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Ю. В. Ковбасюк та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління. 748 с.
96. Енциклопедія постмодернізму / за ред.: Ч. Вінквіста, В. Тейлорат ; пер. з англ. В. Шовкун. Київ: Основи, 2003. 504 с.
97. Ерхард Л. Добробут для всіх. Київ: Wellbooks, 2023. 384 с.
98. Європейська декларація про Цифрові Права та Принципи Цифрового Десятиліття. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/european-declaration-digital-rights/> (дата звернення: 05.07.2023)
99. Євсюкова, О. В. Цифрова спроможність територіальних громад в Україні: проблеми та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 6. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.6.1>
100. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.07.2023)
101. Загальні правила поведінки державного службовця. Київ: Наук. світ, 2000. 24 с.
102. Загрійчук М. Ю. Адміністративно-правові засади цифрової трансформації регіону: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. 207 с.
103. Запорожець Т. М. Медійний простір як середовище зародження інфолюдини.
URL: http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2180&tem id=41 (дата звернення: 05.07.2023)

104. Зінченко О. І. Хімченко А. М. Щодо сутності поняття «соціально-економічна безпека». *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2014. Т. 2, № 6. С. 123–128. URL: [http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article /download/ 912/929/912-1845-1-SM.pdf](http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/912/929/912-1845-1-SM.pdf) (дата звернення: 11.12.2023)
105. «Зміни неминучі»: як штучний інтелект впливатиме на безпеку, держави і права людини. URL: <https://www.jta.com.ua/trends/zminy-nemynuchi-iaak-shtuchnyu-intelekt-vplyvatyme-na-bezpeku-derzhavy-i-prava-liudyny/> (дата звернення: 11.08.2023)
106. Ляш О. І. Інституційні ризики соціальної безпеки. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1 (15). С. 125–134. URL: <https://dse.org.ua/archive/15/13.pdf> (дата звернення 11.12.2023)
107. Ляш О. І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 23–32. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24470/1/Pliash.pdf> (дата звернення: 11.12.2023)
108. Ляш О. І. Трансформаційні системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія. Львів: ПАІС, 2012. 592 с.
109. Інглхард Р. Постмодерн: мінливі цінності й суспільства, які міняються. *Політичні дослідження*. 1997. № 4. С. 6–32.
110. Інституціоналізація публічного управління в Україні: наук.-аналіт. доп. / за заг. ред.: М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2019. 210 с.
111. Іщенко А. М., Литвин Н. В. Актуалізація та імплементація зарубіжного досвіду реформування державного управління. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2016. Вип. 4 (56). С. 13–17.
112. Калашнікова Л. В. Соціально-філософські витоки становлення концепту безпеки у протосоціології. *Грані*. 2016. № 9. С. 6–13.
113. Кальницький Е. Концепція постіндустріального суспільства Даніеля Белла як підґрунтя формування концепцій інформаційного суспільства.

Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 5 (19). С. 137–142.

114. Кальниш Ю. Г. Аналіз ризиків в публічному управлінні. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2020. № 3. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2020-3-5724>
115. Кальниш Ю. Г., Білоус А. О. Використання електронного уряду (e-government) для покращення публічних послуг: досягнення та виклики. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 12 (18). С. 246–259. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12\(18\)-246-259](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12(18)-246-259)
116. Кант І. Критика практичного розуму. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.
117. Каркач О. В., Семигіна Т. В. Подолання цифрової нерівності як виклик для сучасної соціальної роботи з літніми людьми. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society*. Dalla: Primedia eLaunch LLC, 2019. Р. 87–96. DOI:10.36074/pmerocs.ed-1.08
118. Кармазіна М. Вольтер. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парлам. Вид-во, 2011. С. 120–121.
119. Карпенко О. В. Управлінські послуги в Україні: механізми надання органами влади. Київ: АМУ, 2014. 408 с.
120. Качний О. С. Законодавчі аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій – стратегічного напрямку оптимізації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=853> (дата звернення: 11.12.2023).
121. Квітка С. Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. Спецвип. С. 131–134. DOI: <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>

122. Квітка С., Новіченко Н., Бардах О. Штучний інтелект у муніципальному управлінні: вектори розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 4. С. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.15421/152140>
123. Керрі Е. Північ Європи і Сінгапур. Хто попереду всієї з впровадження ІТ у держсервісах? URL: <https://javarush.com/groups/posts/2747-sever-evropih-i-singapur-kto-vperedi-planetih-vsey-po-vnedreniju-it-v-gosservisakh>. (дата звернення: 19.05.2023)
124. Київстар. URL: <http://www.kyivstar.ua> (дата звернення: 11.08.2023)
125. Кіреєв Д. Б. Розвиток цифрової економіки як елемент стратегії громадського розвитку в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69), № 1. С. 38–44.
126. Кобзев І. В., Косенко В. В., Мельников О. Ф. Цифрова трансформація публічного управління. *Research and Innovation : conference proceedings*. New York: Yunona Publishing, 2021. Р. 145–152. URL: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/16271/1/1Melnykov_2021_145-152.pdf (дата звернення: 11.12.2023)
127. Козаков В. М. Аксіологія державного управління : підручник. Київ : НАДУ, 2011. 255 с.
128. Козаков В. М. Формування сучасних соціально-ціннісних концепцій державного управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2008. № 1. С. 23–31.
129. Кокоріна К. Г. Синтетичність як особливість культури перехідного періоду: автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 / Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімферополь, 2010. 20 с.
130. Коленда Н. В. Соціальна безпека населення та її основні складові. *Modern directions of theoretical and applied researches*. 2013. March, 19–30. URL: <https://www.sworld.com.ua /konfer30/776.pdf> (дата звернення: 11.12.2023)

131. Коли освіта та цифрові технології – одне ціле: Що нового чекає на українську освіту. *Освіторія*. URL: https://znayshov.com/News/Details/koly_osvita_ta_tsyfrovi_tekhnolohii_od_ne_tsile_shcho_novoho_chekaie_na_ukrainsku_osvitu (дата звернення: 11.12.2023).
132. Колодій А. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 10. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik10/fail/Kolodij.pdf (дата звернення: 11.12.2023)
133. Колодій А. Про структуру і зміст спеціальності «публічне управління й адміністрування» (II. Стаття). *Думки з приводу*. 2016. 16 квіт. URL: <https://political-studies.com/?p=1508> (дата звернення: 11.12.2023)
134. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с. URL: <http://uadocsexdat.com/docs/index-283028.html?page=9> (дата звернення: 11.12.2023)
135. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105–112.
136. Комарницька Г. О. Електронні державні послуги у сфері публічного управління. *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів та загроз*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р. Дніпро, 2018. Т. 1. С. 87–88. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/25112/1/кесором_17853.pdf (дата звернення: 11.12.2023)
137. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський Суд з прав людини. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/konventsiya-pro-zahist-prav-lyudini-i->

- osnovopolojnih-svobod-ta-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini (дата звернення: 11.12.2023)
138. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.12.2023)
 139. Копитко М. І., Літвін Н. М. Деструктивні чинники середовища функціонування соціально-економічних систем. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2017. Вип. 46. С. 4–15.
 140. Косова Т., Басанцов І. Сутність і критерії ефективності системи соціального захисту. *Фінанси України*. 2000. № 8. С. 26–32.
 141. Костинець Ю. В. Управління розвитком ринку послуг на засадах маркетингу в умовах цифрової трансформації економіки: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ, 2021. 450 с.
 142. Костюченко Я. М. Досвід правового регулювання розвитку цифрової економіки на прикладі провідних країн світу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 189–194. DOI: <https://doi.org/10.15421/392171>
 143. Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / пер. з англ. С. Яринич. Київ: Стандарт, 2005. 302 с.
 144. Кравченко Л. В. Основи соціальної безпеки: навч. посіб. Умань: Візаві, 2022. 127 с.
 145. «Країна в смартфоні» по-естонськи: цифрова держава як ключ до подолання корупції. *Центр міжнародної безпеки та партнерства*. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/5508> (дата звернення: 07.10.2023)
 146. Кремень В, Ткаченко В. Ціннісні орієнтири мережевого суспільства. *Психологія особистості*. 2013. № 1 (4). С. 19–20.
 147. Кубів С., Мініч О., Бірюков А. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний»): концептуальні засади: проект. URL:

- <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 19.05.2023)
148. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління.* 2018. № 1. С. 5–10.
149. Куйбіда В., Петроє О., Федулова Л., Андрощук Г. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України.* 2019. Вип. 1. С. 118–133.
150. Кухарева Г. Впровадження світової теорії та практики при реформуванні публічного управління України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 10. С. 106–111.
151. Куценко В., Гаращук О., Топчій О. Соціальна безпека – домінанта національних інтересів країни в контексті сталого розвитку (концептуальний підхід). *Економіка природокористування і сталий розвиток.* 2019. № 6 (25). С. 13–19. DOI: [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6\(25\)/2](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6(25)/2)
152. Лазоренко Л. В. Корпоративна соціальна відповідальність як інноваційна стратегія бізнесу. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент.* 2013. № 1. С. 89–96.
153. Левицька Н. О. Сучасні тенденції розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 5. С. 26–29. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/6.pdf (дата звернення: 07.10.2023)
154. Линдюк С. Теоретичні інтерпретації концепту «соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. *Науковий вісник: Державне управління.* 2022. № 1(11). С. 92–113. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-92-113](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-92-113)

155. Лисенко Ю. В. Соціальна безпека: виклики в умовах політичної нестабільності українського суспільства. *Політикус*. 2022. № 6. С. 24–28. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-6.4>
156. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист : навч. посіб. Київ : Основи, 2004. 491 с.
157. Логвінов В. Г. Цифрові платформи як складова моделі публічного управління. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів*: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 24 трав. 2019 р.: у 5 т. Київ, 2019. Т. 4. С. 57–59.
158. Локк Д. Два трактати про правління / пер. з англ. П. Содомора. Київ: Наш Формат, 2020. 312 с.
159. Лукін С. Сучасні аспекти цифровізації публічних просторів. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. № 1. С. 91–93. DOI:<https://doi.org/10.15421/152049>
160. Лукрецій Т. К. Про природу речей: поема: пер. з лат. Київ: Дніпро, 1988. 191 с.
161. Луценко С., Кучабський О. Генезис інформаційно-комунікаційних теорій сучасного суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. С. 60–67.
162. Любивий Я. Самоорганізація мережевого суспільства як соціально-комунікативного феномена. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2016. № 5–6. С. 18–31.
163. Людський розвиток в Україні: інституційне підґрунтя соціальної відповідальності: колект. монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ. 2017. 368 с.
164. Мазуркевич М. Надання електронних послуг у клієнтоорієнтованій моделі державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. Вип. 2 (46). С. 103–106. URL:

[http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/zmist-2\(46\).pdf](http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/zmist-2(46).pdf) (дата звернення: 01.03.2023)

165. Макіавеллі Н. Державець. *Філософія політики* : хрестоматія: у 4 т. / авт.-упоряд. В. П. Андрущенко та ін. Київ: Знання України, 2003. Т. 1. С. 259–265.
166. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / пер. з англ. О. Возня, Г. Сташків. Львів: Літопис, 2010. 538 с.
167. Малий І. Генеза публічного управління і адміністрування в Україні *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 17–21.
168. Маркс К. Наймана праця й капітал: пер. з нім. Харків: Червоний шлях, 1925.
169. Мартинюк О. А. Вплив діджитал-технології на розвиток соціальної відповідальності бізнесу. *Економіка: реалії часу*. 2020. № 4 (50). С. 78–86.
170. Масуда Й. Комп'ютопія / пер. з англ. В. Ляха. *Філософська і соціологічна думка*. 1993. № 6. С. 36–50.
171. Матвеєва О., Мунько А. Упровадження концепції розумного міста у процесі цифрової трансформації України заради сталого розвитку. *Науковий вісник. Серія: Державне управління*. 2023. № 1 (13). С. 138–162. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1\(13\)-138-162](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-138-162)
172. Матвейчук Л. О. Державне регулювання соціально-трудова відносин за умов розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2018. № 1. С. 122–129.
173. Матвейчук Л. О., Польовий П. В. Публічна політика розвитку цифрових компетентностей персоналу органів державної влади та органів місцевого самоврядування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34 (73) № 5. С. 50–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.5/09>

174. Матвейчук Л. О., Польовий П. В. Цифрова компетентність публічних службовців: теоретична площина. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72), № 2. С. 55–64. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.2/10>
175. Матвейчук Л. О., Польовий П. В. Цифрові компетентності кадрового потенціалу органів публічної влади в контексті становлення сервісної держави. *Проблеми та перспективи розвитку соціально-трудової сфери: теорія, методологія, практика* : колект. монографія. Кам'янець-Подільський : Рута, 2023. С. 409–423.
176. Махненко Д. І знову про штучний інтелект. Допомога, загроза чи пусті балачки? *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-shtuchniy-intelekt-dopomoga-zagroza-chi-pusti-balachki.html> (дата звернення: 11.08.2023)
177. Методологія державного управління: словник-довідник / за заг. ред. В. І. Лугового. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 194 с.
178. Мігус І. П., Лаптев С. М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=821> (дата звернення: 11.08.2023)
179. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 11.08.2023)
180. Місюра В. Я. Сервісна сутність державної політики як основа модернізації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=933> (дата звернення: 11.08.2023)
181. Міхровська М. Цифрове урядування як новий рівень взаємодії держави та суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 272–275. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/70>

182. Міхровська М. Цифрове урядування: поняття та особливості становлення в Україні. *ЛОГОС*. 2020. С. 115–117. DOI: <https://doi.org/10.36074/30.10.2020.v2.32>
183. Молодцов О. В. Методологічні аспекти теорії інституціональних матриць у контексті інституціональних змін. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 2. С. 1–19.
184. Молоканова В. М. Проблеми формування стратегічного портфеля проектів. *Управління розвитком складних систем*. 2011. Вип. 7. С. 44–47
185. Мхітарян А. М. Інформаційне суспільство в Японії: правові засади. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70), № 5. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.5/02>
186. Наместнік В. В., Павлов М. М. Електронне, цифрове та смарт-управління: сутність та співвідношення термінів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 1. С. 115–121.
187. Наумова М. Нові медіа та традиційні ЗМІ: моделі співіснування. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2011. Вип. 13. С. 86–92.
188. Нерубашенко І. А. Глобальне громадянське суспільство: шляхи формування та перспективи розвитку: дис. ... канд. політ. наук.: 23.00.02 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2015. 235 с.
189. Нікітін Ю., Кульчицький О. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. *Маркетинг і цифрові технології*. 2019. Т. 3, № 4. С. 67–72.
190. Омельченко А.В. Законодавство України у сфері цифрової трансформації: стан розвитку та перспективи систематизації. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Вип. 6. С. 60–63. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i6.300>

191. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності. *Економічна правда*. 2017. 30 берез. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/03/30/623262> (дата звернення: 11.08.2023)
192. Освітній хаб міста Києва. URL: <https://eduhub.in.ua> (дата звернення: 11.08.2023)
193. Оцінка соціально-економічного впливу COVID-19 на Україну. План заходів щодо реагування на кризу та після кризового відновлення. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-06/SEIA_UKR.pdf40 (дата звернення: 11.08.2023)
194. Павлова Л. О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2015. 183 с.
195. Палій Н. С. Соціальна безпека непрацездатного населення: сутність, стан і перспективи реформування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01 / Донецьк. нац. ун-т. Донецьк, 2006. 16 с.
196. Панченко В., Резнікова Н. Повстання машин. Чи замкне штучний інтелект коло фінансового зубожіння. URL: http://dniprograd.org/2017/08/31/povstannya-mashin-chi-zamkne-shtuchniy-intelekt-kolo-finansovogo-zubozhinnya_59965 (дата звернення: 11.08.2023)
197. Панченко О., Сердюк І. Інформаційна державна політика на шляху цифровізації. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, спецвип. № 1. С. 107–109. DOI: <https://doi.org/10.15421/152053>
198. Панькова О., Касперович О. Залучення ресурсів громадянського суспільства до подолання впливу коронавірусу в умовах цифрових трансформацій. *Журнал європейської економіки*. 2021. Т. 20, № 3. С. 514–547.
199. Парсонс Т. Соціальна структура і особистість: пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2011. 338 с.
200. Пасальський М. Концепція публічного управління у сучасній юридичній науці. *Юридична Україна*. 2015. № 7–8. С. 17–21

201. Петько С. Цифровий прорив Республіки Корея у сфері державного управління. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-47>
202. Петькун С. М. Аналітичний огляд стану розробленості проблем державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 24. С. 198–202. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.24.198>
203. Петькун С. М. Галузеві та регіональні програми інформатизації: цифровий розрив. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14 (28). С. 190–202. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-190-202](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-190-202)
204. Петькун С. М. Деякі особливості формування інформаційно-мережевого суспільства. *Теоретико-прикладні аспекти розвитку цифрової держави в Україні: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 09 листоп. 2023 р.* Київ, 2023. С. 8–12.
205. Петькун С. М. Закордонні тренди впровадження соціальної безпеки: цифровий порядок денний для Європи – досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 19. С. 143–148. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.19.143>
206. Петькун С. М. Інституціональна складова державного управління соціальною безпекою в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 12 (14). С. 21–30. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12\(14\)-21-30](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12(14)-21-30)
207. Петькун С. М. Концепція сервісної держави на сучасному етапі розвитку України. *ЛОГОС*. 2023. С. 50–51. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-31.03.2023.14>
208. Петькун С. М. Механізми управління цифровізацією інклюзивних послуг в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 2 (8). С. 176–189. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-2\(8\)-176-189](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-2(8)-176-189)
209. Петькун С. М. Напрями зміцнення соціальної безпеки України в умовах

- цифрової трансформації. *Věda a perspektivy*. 2023. № 12 (31). С. 62–73.
DOI:[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12\(31\)-62-73](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12(31)-62-73)
210. Петькун С. М. Напрями наближення цифрової трансформації України до ЄС. *Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів* : зб. наук. матеріалів XXIII Міжнар. наук. конгресу, м. Харків, 27 квіт. 2023 р. Харків, 2023. С. 524–527.
211. Петькун С. М. Необхідність формування цифрової екосистеми регіону України. *Розвиток публічного управління в контексті європейської інтеграції України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 28 квіт. 2023 р. Львів, 2023. С. 213–216.
212. Петькун С. М. Нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки в умовах цифровізації України. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи*: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 18 трав. 2023 р. Хмельницький, 2023. С. 148–150.
213. Петькун С. М. Основні засади цифровізації Європи до 2030 р. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 квіт. 2023 р. Дніпро, 2023. Т. 2. С. 215–217.
214. Петькун С. М. Оцінка стану дослідження проблем подолання цифрового розриву в зарубіжних та вітчизняних наукових працях. *Social Studies: Theory and Practice*. 2022. Vol. 13, No. 2. P. 133–150.
DOI:<https://doi.org/10.34858/sstp.2.2022.8>
215. Петькун С. М. Проблеми та перспективи цифрової доступності публічних послуг. *Актуальні проблеми науки, освіти і суспільства: досвід та перспективи*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 22 лют. 2023 р. Дрогобич, 2023. Ч. 3. С. 90.
216. Петькун С. М. Сервісно-орієнтована держава в умовах розвитку інформаційних технологій. *Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 12–13 жовт. 2023 р. Запоріжжя, 2023. С. 391–394.

217. Петькун С. М. Соціальна безпека в умовах цифровізації територіальних громад. *Scientific Research and Innovation: proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, April 3–4, 2023*. Dnipro, 2023. С. 305–306.
218. Петькун С. М. Формування ціннісної системи соціальної безпеки в умовах цифрових трансформацій в Україні. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 22–23 берез. 2023 р. Кропивницький, 2023*. С. 119–121.
219. Петькун С. М. Цифрова трансформація надання державних послуг в Україні. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали ХХХ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Гамбург, 07 берез. 2023 р. Гамбург, 2023. С. 54–59.
220. Петькун С. М. Цифрові інновації в усиновленні дітей. *Публічне управління та адміністрування в сучасних умовах: матеріали 4-ої Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 17 трав. 2023*. Дніпро, 2023. С. 23.
221. Петькун С. М. Цифрові права громадян в контексті державного управління соціальною безпекою в Україні. *Статистика України*. 2023. № 4. С. 138–144. DOI: 10.31767/su.3-4(102-103)2023.03-04.12
222. Петькун С. М. Цифрові права держави, суспільства, громадянина в Україні. *Публічне управління в умовах воєнного часу та надзвичайних ситуаціях: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Переяслав, 30 листоп. 2022 р. Переяслав, 2023*. С. 252–255.
223. Петькун С. М. Цифрові технології як інструмент надання якісних державних послуг. *Наукові перспективи*. 2023. № 12 (42). С. 257–266. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-257-266](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-257-266)
224. Петькун С. М. Цифрові трансформації в Європі як орієнтир для України. *Věda a perspektivy*. 2023. № 6 (25). С. 234–242. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-6\(25\)-234-242](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-6(25)-234-242)

225. Петькун С. М. Ціннісні засади соціальної безпеки в умовах цифрових трансформацій в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. № 11. С. 90–101. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-90-101](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-90-101)
226. Петькун С. М., Гудзь О. Є. Зміна траєкторії соціальної відповідальності держави в реаліях цифрових трансформацій. *Věda a perspektivy*". 2023. № 9 (28). С. 264–276. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9\(28\)-264-276](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9(28)-264-276)
227. Петькун С. М., Козаков В. М. Мережева логіка соціальної безпеки інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.3>
228. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 10–14.
229. Пилипишин П. Б. Формування ідей індивідуалізму у філософії права Джона Локка. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 49–55.
230. Пігарев Ю., Костенюк Н. Діджиталізація публічного управління як чинник цифрової трансформації України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 2, № 83. С. 92–96. DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa2832021237257>
231. Піжук О. Цифровізація як зміна парадигми розвитку економічних систем. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2018. Вип. 2(52). С. 84–91. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2\(52\).84-91](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2(52).84-91)
232. План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування / за заг. ред. Т. Мотренка. Київ: Центр адаптації держ. служби до стандартів Європ. Союзу, 2010. 396 с.
233. Платон. Держава / пер. з давньогрец. Д. Коваль. 2-ге вид., перероб. Львів: Априорі, 2021. 457 с.

234. Погребняк І. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування: поняття та принципи функціонування. *Право та інновації*. 2014. № 3. С. 26–35.
235. Подзігун Г. В. Публічне адміністрування у сфері цифрової трансформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя. 2021. 196 с.
236. Політанський В. Концептуальні ідеї розвитку інформаційного суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 140–144.
237. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: «Новий Світ-2000», 2016. Т. 1. 516 с.
238. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ–2000, 2016. Т. 1. 516 с.
239. Польовий П. В. Нормативно-правовий механізм цифрових трансформацій в органах публічної влади та розвитку цифрових компетентностей публічних службовців. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 84–93. DOI:<https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.4/14>
240. Попович М. Впровадження електронних грошей в Україні з 1-го квітня 2023 року: фейк чи реальність? *Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. 2023. 02 квіт. URL: <https://law.chnu.edu.ua/vprovadzhennia-e-hroshei-v-ukraini-z-01-04-2023/> (дата звернення: 02.03.2023)
241. Постмодерн в філософії, науки, культури: хрестоматія / упор. В. І. Штанько [та ін.]. Харків, 2000. 484 с.

242. Права людини у цифровому вимірі. *Хмельницька обласна рада*. 2023. 27 листоп. URL: <https://km-oblrada.gov.ua/prava-lyudyny-u-czyfrovomu-vumiri/> (дата звернення: 11.08.2023)
243. Правовий дискурс: Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти, м. Черкаси, 12 жовт. 2022 р. Черкаси, 2022. 230 с.
244. Практичні вказівки щодо впровадження фінансового управління і контролю та посилення управлінської підзвітності (відповідальності) в органах державної влади України: посіб. для керівників установ та держ. внутр. аудиторів. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/дод_%206%20Практичні%20вказівки%20з%20впровадження%20ФУК.pdf (дата звернення: 11.08.2023)
245. Прескотт О. Які загрози несе світу штучний інтелект. URL: <http://svodka.net/poslednie-svodki/svodki/201323> (дата звернення: 11.08.2023).
246. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти : Закон України 27.07.2022 р. № 2457-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2457-20#Text> (дата звернення: 17.10.2022)
247. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5.10.2000 р. № 2017-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 11.08.2023)
248. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5.10.2017 р. № 2155-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 05.07.2023)
249. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60.

- Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/> (дата звернення: 11.08.2023)
250. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 31.05.2011 р. № 634. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 11.08.2023)
251. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 р. № 653-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2007-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
252. Про затвердження плану заходів з розвитку широкосмугового доступу до Інтернету на 2021–2022 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2021 р. № 1069-р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1069r> (дата звернення: 11.08.2023)
253. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 404. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2023)
254. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.12.2023)
255. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Верховна Рада України*.

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 05.07.2023)
256. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#Text> (дата звернення: 05.07.2023)
257. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 05.07.2023)
258. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 05.07.2023)
259. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#top> (дата звернення: 05.07.2023)
260. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#top> (дата звернення: 05.07.2023).
261. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
262. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Верховної Ради України від 01.12.2005 р. № 3175-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3175-15#Text> (дата звернення: 11.08.2023).

263. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020. *Президент України Володимир Зеленський*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 11.06.2023).
264. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496> (дата звернення: 19.05.2023).
265. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.12.2023).
266. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8.11.2017 р. №797-р. *Верховна Рада України*. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
267. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 11.08.2023).
268. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
269. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи екстреної допомоги населенню за єдиним

- телефонним номером 112: проект Закону від 22.07.2022 р. № 7581. *Верховна Рада України.* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40073> (дата звернення: 11.08.2023).
270. Публічне управління: термінолог. слов. / уклад.: О. Л. Корольчук, В. С. Куйбіда, М. М. Білинська та ін. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
271. Радзієвська О. Г. Проблеми реалізації інформаційних прав людини в умовах соціальних і цифрових трансформацій. *Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання*: матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 10 груд. 2020 р. Київ, 2020. С. 73–77.
272. Ракіпов В. Р. Стратегічне управління територіальним розвитком в умовах цифрової трансформації: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса, 2021. 198 с.
273. Ратніков В. С., Макаров З. Ю. Історія та філософія науки. Хрестоматія: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2009. 411 с.
274. Рахункова палата України. URL:<http://rp.gov.ua/home> (дата звернення: 11.08.2023).
275. Рашковська О. В. Вплив громадянських ініціатив на реформування державної політики України. *Реформування державної політики в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження та впровадження*: навч.-наук. вид. / за заг. ред.: В. В. Тертички, В. А. Шахова. Київ; Львів: НАДУ, 2012. С. 152–161.
276. Ржевська Н. Ф. Стратегічні прогнози щодо подолання інформаційної нерівності в умовах глобалізації. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право політологія, туризм.* 2010. № 2 (2). С. 10–16.
277. Рибалко М. Держава в смартфоні: що це та які переваги для бізнесу і громадян? *Інтелектуальний сервіс.* 2019. 9 лип. URL: <https://intelserv.net.ua/news/material/id/623> (дата звернення: 05.07.2023).

278. Ризик. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ризик> (дата звернення: 02.03.2023).
279. Роговенко О. В., Лиховид А. В. Цифровізація місцевого самоврядування: основні та проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 120–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/25>
280. Розпутенко І. В., Москаленко С. О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_8 (дата звернення: 11.08.2023).
281. Ротар Н. Кейнс Джон Мейнард. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова). Київ: Парлам. Вид-во, 2011. с. 325
282. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 198–206. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10560>
283. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. № 25 (1). С. 188–195.
284. Савицька Н. Л., Забаштанська Т. В., Забаштанський М. М., Борисович В. А. Соціальні медіа як сучасний інструмент просування бренда. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2020. Вип. 2 (32). С. 116–130.
285. Савченко І. Г. Соціальна відповідальність органів державної влади в умовах розбудови соціальної держави: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків. 2007. 202 с.
286. Савченко О. С. Систематизація наукових підходів до поняття «цифровізація в публічному управлінні». *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2 (76). С. 72–76. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.12>

287. Себайн Д. Г., Торсон Т. Л. Історія політичної думки: пер. з англ. Київ: Основи, 1997. 838 с.
288. Селіванов А. О. Нові моделі децентралізації компетенції територіальних органів і нові підходи до виборчої системи. *Віче*. 2015. № 16. URL:<https://veche.kiev.ua/journal/4869/> (дата звернення: 11.08.2023).
289. Семигіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі. Київ: Пульсари, 2003. 252 с.
290. Семигіна Т. В. Політика охорони громадського здоров'я в Україні у контексті процесів локалізації (політологічний аналіз): дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ. 2013. 519 с.
291. Семчук Ж. В. Публічне управління: цифрові аспекти трансформації. *Академічні візії*. 2022. Вип. 3. С. 15–25. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5958494>
292. Сергієнко В. Наукові ідеї В. М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики. Київ: Наук. думка, 2013. 287 с.
293. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека як елемент державного регулювання: соціально-економічний та гуманітарний контекст. *Управління економікою: теорія та практика*: зб. наук. пр. Київ, 2018. С. 95–109.
294. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
295. Сингаївська М. Мішель Маффесолі, французький соціолог Погляд, що народ – це дитина, яку потрібно виховувати, повністю себе вичерпав. *Укрінформ*. 2017. 23 черв. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2252920-misel-maffesoli-francuzkij-sociolog.html> (дата звернення: 11.08.2023).
296. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Кучма Д. Я. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки: навч. посіб.: у 3 ч. Київ: НАДУ,

2009. Ч. 1: Філософсько-методологічні та системні основи забезпечення національної безпеки. 248 с.
297. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Державне управління.* 2012. Т. 186, вип. 174. С. 34–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2012_186_174_8 (дата звернення: 19.05.2023).
298. Сковронський Д. М. Ідея та визначення соціальної держави у історіографічному аспекті. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: *Юридичні науки.* 2015. № 825. С. 217–223.
299. Скрипін В. «Діджиталізація» – слово 2019 року в Україні за версією онлайн-словника «Мислово». *ІТС.ua.* 2019. 27 груд. URL: <https://itc.ua/news/didzhitalizacziya-slovo-2019-roku-v-ukrayini-zaversiyeyuonlajn-slovnika-mislovo> (дата звернення: 05.07.2023).
300. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2011. № 3. С. 194–204.
301. Словники України online. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (дата звернення: 19.05.2023).
302. Соболь О. М. Постмодерн і майбутнє філософії. Київ: Наук. думка, 1997. 188 с.
303. Соколенко Є. Рівень бідності в Україні зросте удесятеро - Світовий банк дав невтішний прогноз. *УНІАН.* 2022. 16 жовт. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/riven-bidnosti-v-ukrajini-zroste-udesyatero-svitoviy-bank-dav-nevtishniy-prognoz-12013236.html> (дата звернення: 11.08.2023).

304. Соколов А. В. Передумови та особливості реалізації моделі «сервісної» держави у системі державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 1. URL:<http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=898> (дата звернення: 19.05.2023).
305. Соціальна безпека. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:https://pidru4niki.com/84953/strahova_sprava/sotsialna_bezpeka (дата звернення: 19.05.2023).
306. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / за ред.: І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. Київ: КНЕУ, 2006. 292 с.
307. Соціальні індикатори рівня життя населення України: стат. зб. / відп. за вип. О. О. Кармазіна. Київ, 2018. 176 с.
308. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: монографія / за ред. Т. П. Дубас. Київ: НБУВ, 2013. 220 с.
309. Соціальні та трудові чинники сталого економічного зростання: можливості й механізми активізації: монографія / О. Ф. Новікова та ін. Київ, 2020. 464 с.
310. Співак В. Мережеве суспільство: соціальні аспекти становлення. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 3. С. 95–96. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2018-95-96.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
311. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат. Харків: Фоліо, 2018. 410 с.
312. Справжні «закони роботехніки»: право і штучний інтелект. *Evergreen*. 2019. 29 лип. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/law-and-artificial-intelligence.html> (дата звернення: 19.05.2023).
313. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова та ін. Київ; Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
314. Старостенко Г. Г., Онишко С. В., Поснова Т. В. Національна економіка: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2011. 432 с.
315. Струнгар В. В. Бібліотека і соціальні медіа: термінологічно-понятійний аспект. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 23–27.

316. Струтинська І. В. Цифрова трансформація як імператив інноваційного розвитку бізнес-структур: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2020. 487 с.
317. Струтинська І., Козбур Г. Основні стимули цифрових трансформацій малого та середнього бізнесу України. *Матеріали наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя*, 16–17 трав. 2019 року. Тернопіль, 2019. С. 73–74. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28144/2/XXI_NK_2019_Strutynska_I-Basic_performance_of_digital_73-74.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
318. Струтинська О. В. Цифрові навички та цифрова компетентність: зарубіжний досвід країн ЄС та перспективи для України. *Фізико-математична освіта*. 2020. Т. 3 (1). С. 94–102. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_3\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_3(1)_17) (дата звернення: 19.05.2023).
319. Сурмін Ю. П. Теорія систем і системний аналіз. Київ: МАУП, 2003. 368 с.
320. Сурмін Ю. П. Теорія соціальних технологій. Київ: МАУП, 2004. 608 с.
321. Сурмін Ю. П., Туленков М. В. Методологія і методи соціологічних досліджень. Київ: МАУП, 2000. 304 с.
322. Сурмін Ю. П. Виклик середовища. *Енциклопедичний словник з державного управління* / уклад.: Ю. П. Сурмін та ін. Київ: НАДУ, 2010. С. 85–86.
323. Сурмін Ю. П. Теорія суспільної думки: курс лекцій. Київ: МАУП, 1999. 72 с.
324. Тогобицька В. Д. Цифрова трансформація як провідний напрямок розвитку економіки та суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=918> (дата звернення: 19.05.2023).
325. Тоффлер Е. Третя Хвиля / пер. А. Євса. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.

326. Тохтамиш Т. О., Лісняк А. А. Дистанційна освіта і цифрове суспільство в умовах карантину. *Проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф., 15 жовт. 2020 р. Харків, 2020. С. 48–51.
327. Угода між Урядом України та Європейською Комісією про фінансування заходу «U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку – друга фаза». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-19#Text (дата звернення: 19.05.2023).
328. Удосконалення державно-управлінських відносин в умовах трансформації українського суспільства: монографія / за заг. ред.: В. А. Ребкала, В. А. Шахова. Київ: НАДУ, 2014. 268 с.
329. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження : наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.
330. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/> (дата звернення: 19.05.2023).
331. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
332. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ : Bookchef, 2022. 416 с.
333. Хасанов Р. Р. Соціальні конфлікти у системі публічного управління як чинник національної безпеки держави: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2020. 265 с.
334. Храмов В. О. Безпека. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ, 1998. Т. 1: А–Г. С. 207. URL: <https://leksika.com.ua/12530426/legal/bezpeka> (дата звернення: 21.03.2023)

335. Цаль-Цалко Ю. С., Мороз Ю. Ю. Класифікація у сфері соціальних медіа: прикладна статистика та система обліку. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 256–264. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-256-264>
336. Циганов О. Г. Адміністративні послуги у сфері правоохоронної діяльності України: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00. 07. Київ, 2018. 556 с.
337. Цифрова економіка: підручник / Т. І. Олешко, Н. В. Касьянова, С. Ф. Смерічевський та ін. Київ: НАУ, 2022. 200 с.
338. Цифрова програма для Європи. *EU4Digital*. 2010. 19 трав. URL: <https://eufordigital.eu/uk/library/a-digital-agenda-for-europe/> (дата звернення: 19.05.2023).
339. Цифрове врядування: монографія / за ред. О. В. Карпенка. Київ: Ідея Принт, 2020. 336 с.
340. Цифрові трансформації в Україні: чи відповідають вітчизняні інституційні умови зовнішнім викликам та європейському порядку денному? Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2020. URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_PF_WG2_ua-1.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
341. Цифрократія: яке майбутнє чекає «державу в смартфоні». *Techiia*. URL: <https://techiia.com/ua/news/cifrokratiya-yake-majbutnye-chekae-derzhavu-v-smartfoni> (дата звернення: 19.05.2023).
342. Цицерон М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів / пер. з лат. В. Литвинов. Київ: Основи, 1998. 476 с.
343. Цілі сталого розвитку: Україна: нац. доп. Київ. 2017. 174 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
344. Цяпа С. М. Огляд зарубіжних законодавчих ініціатив стратегічного використання технологій штучного інтелекту в сучасних умовах. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 51–59. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2\(37\).238336](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2(37).238336)

345. Чала Ю. В. Соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 40. С. 275–285.
346. Ченцов В. В., Бобровський О. І. Парадигма цифрової трансформації діяльності органів виконавчої влади. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 2 (37). С. 59–70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-2.8>
347. Чмерук Г. Г. Інструменти цифрової трансформації суб'єктів господарювання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 2 (113). С. 170–177. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-2-29>
348. Чмерук Г., Краліч В. Цифрова нерівність в Україні: аналіз та шляхи подолання. *Молодіжний вісник*. 2018. № 7 (59). С. 289–293.
349. Чміль Г. Л. Методологія адаптивної поведінки суб'єктів споживчого ринку в умовах цифрової трансформації економіки: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків, 2021. 403 с.
350. Черноземова Є. Бекон Ф. *Зарубіжні письменники* : енциклопед. довід.: у 2 т. / за ред.: Н. Михальської, Б. Щавурського. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2005. Т. 1. С. 116–118.
351. Чукут С., Полярна В. Кращі європейські практики впровадження електронного урядування: досвід Данії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 24. С. 140–145.
352. Шатило О. А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»). Житомир: ЖДТУ, 2014. 51 с.
353. Шевченко А. І. Щодо проєкту стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022 – 2030 рр. *Artificial Intelligence*. 2022 № 1. С. 75–154.

- URL: https://www.slyusar.kiev.ua/AI_2022-1-1_ua.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
354. Шевченко Ю. М. Соціальні медіа як інструмент здійснення впливу на масову свідомість. *Теорія і практика актуальних наукових досліджень: Міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 лют. 2019. Миколаїв, 2019. С. 116–118.*
355. Шевчук К. Вплив мас-медіа на формування нової суспільної реальності. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія. 2010. Вип. 6. С. 38–44.*
356. Шевчук П. І. Соціальна політика: монографія. Львів: Світ, 2003. 400 с.
357. Широкопосмуговий зв'язок та цифрова трансформація. Оцінка позитивного впливу на національні економіки. *CabelCenter*. URL: <https://cabelcenter.com.ua/articles/shirokopolosnaya-svyaz-i-tsifrovaya-transformatsiya-otsenka-polozhitelnogo-vliyaniya-na-natsionalnyie-ekonomik> (дата звернення: 19.05.2023)
358. Штучний інтелект: етапи, загрози та стратегії. *KmbS*. 2017. 23 черв. URL: <https://kmbS.ua/ua/article/shtuchnij-intelekt-etapi-zagrozi-ta-strategiji> (дата звернення: 19.05.2023)
359. Щеглюк С. Морфологія цифрової економіки: особливості розвитку та регулювання цифрових телекомунікаційних платформ: наук.-аналіт. зап. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20190301.pdf> (дата звернення: 19.05.2023)
360. Щербаківська Л. М. Концептуалізація державних послуг. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління»*. 2014. № 2 (11). С. 120–125.
361. Що таке цифрове громадянство і чому це важливо? *Kidslox*. URL: <https://kidslox.com/ua/guide-to/digital-citizenship-for-kids> (дата звернення: 19.05.2023).
362. Ябчанка О. Чому ми платимо за «безкоштовну» медицину двічі, а живемо на 11 років менше за європейців. *Українська правда*. 2016. 22

- безрез. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/03/22/209752> (дата звернення: 19.05.2023).
363. Ярмистий М. Професійна компетентність службовців органів влади в системі публічного управління (концептуальний підхід). *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. URL: <http://bukvisnyk.cv.ua/naukova-dumka/908> (дата звернення: 19.05.2023).
364. Ярошенко А. О., Семігіна Т. В., Сушицька Н. В. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 289 с.
365. Abdelfattah B. Individual-Multinational Study of Internet Use: The Digital Divide Explained by Displacement Hypothesis and Knowledge-gap Hypothesis. *Proceedings of the Eighteenth Americas Conference on Information Systems*, Seattle, Washington, August 9–12, 2012. Washington, 2012. URL: <https://aisel.aisnet.org/amcis2012/proceedings/AdoptionDiffusionIT/24> (date of access: 01.07.2023)
366. Around 8% of the money supply exists in cash, the rest is just faithbased currency. *News BTC*. 2018. March 27. URL: <https://newsbtc.com/2017/04/17/around-8-money-supply-exists-cash-rest-just-faith-based-currency> (date of access: 06.03.2023)
367. Basic Act on the Formation of an Advanced Information and Telecommunications Network Society: Act No. 144 of December 6, 2000. URL: http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail_main?re=&vm=02&id=3339 (date of access: 06.03.2023)
368. Bell D. *The Coming of Post-Industrial society: a venture in social forecasting*. New York: Basic Books, 1973, 234 p.
369. Bloomberg J. Digitization, digitalization, and digital transformation: confuse them at your peril. *Forbes*. 2018. April 29. URL: <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization->

- digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-atyour-peril (date of access: 06.03.2023)
370. Bonilla G. A., Gruat J. V. Social Protection: A Life Cycle Continuum Investment for Social Justice, Poverty Reduction and Sustainable Development, Version 1.0, ILO. Geneva: International Labour Office, 2003. 57 p.
 371. Buchanan J. M. The Collected Works / with a Foreword by R. D. Tollison. Indianapolis: Liberty Fund, 1999. Vol. 3. The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy. 376 p.
 372. Burtch G., Chan J. Investigating the relationship between medical crowdfunding and personal bankruptcy in the United States: Evidence of a digital divide. *MIS Quarterly: Management Information Systems*. 2019. Vol. 43, No. 1. P. 237–262. DOI: <https://doi.org/10.25300/MISQ/2019/14569>
 373. Buzan B. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. 2nd ed. London: Harvester Wheatsheaf, 1991. P. 123.
 374. carrer.gov.ua (тимчасово, на період воєнного стану, не працює)
 375. Carvalho C. V. de, Cano P., Roa J. M., Wanka A., Kolland F. Digital Information Access for Ageing Persons. *IEEE 18th International Conference on Advanced Learning Technologies (ICALT)*, 09–13 July 2018. Mumbai, 2018. P. 345–347. DOI: <https://doi.org/10.1109/ICALT.2018.00086>
 376. Castells M. The Power of Identity. Wiley Blackwell Publishing, 2010. 538 p.
 377. Cochoy F., Hagberg J., McIntyre M. P., Sörum N. Digitalizing consumption: introduction. *Digitalizing consumption: how devices shape consumer culture*. London: Routledge, 2017. P. 1–19.
 378. Comparative Table of Personal Information Protection Laws. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=5fa8f0bc-f39b-4cd1-b3a3-bba527408f7f> (date of access: 06.03.2023).
 379. Denhardt J. V., Denhardt R. B. The New Public Service: Serving, Not Steering. New York: Routledge, 2007. 240 p.

- <https://www.csus.edu/indiv/s/shulockn/executive%20fellows%20pdf%20readings/par-denhardt%20new%20public%20service.pdf> (date of access: 09.08.2023).
380. Deursen A. J. van, Helsper E. J. The Third-Level Digital Divide: Who Benefits Most from Being Online? *Communication and Information Technologies Annual*. 2015. Vol. 10. P. 29–52. DOI:<https://doi.org/10.1108/S2050-206020150000010002>
381. DIGITAL Europe – Cybersecurity Work Programme 2021–2022. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/repository/document/2021-45/C_2021_7913_1_EN_annexe_acte_autonome_cp_part1_v3_zCcOBWbBRKve4LP5Q1N6CHOVU_80908.pdf (date of access: 09.08.2023).
382. DIGITAL Europe – EDIH Work Programme 2021-2023. *European Commission*. URL:<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-europe-programmes-multiannual-work-programme-european-digital-innovation-hubs-2021-2023> (date of access: 09.08.2023)
383. DIGITAL EUROPE – High Performance Computing URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/high-performance-computing> (date of access: 09.08.2023)
384. DIGITAL Europe Work Programme 2021–2022. *European Commission*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/node/10194/printable/pdf> (date of access: 09.08.2023)
385. Digital Hub Denmark. URL: <https://digitalhubdenmark.dk/> (date of access: 09.08.2023)
386. Dimaggio P., Hargittai E., Celeste C., Shafer S. Digital inequality: From unequal access to differentiated use. *Social Inequality*. New York: Russell Sage Foundation, 2004. P. 355–400.
387. Drucker P. *Post-capitalist Society*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1993. 212 p.

388. EGAP Program. *East Europe Foundation*. URL: <https://eef.org.ua/program/programa-egap/> (дата звернення: 11.08.2023).
389. E-Government Development Index. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overviewx> (date of access: 09.08.2023).
390. E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. New York, 2020. 364 p. URL: [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf) (date of access: 06.03.2023).
391. E-government: analysis framework and methodology. Public Management Service. Public Management Committee. PUMA. 2001. Vol. 16. ANN/REV1. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=PUMA\(2001\)16/ANN/REV1&docLanguage](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=PUMA(2001)16/ANN/REV1&docLanguage) (date of access: 09.08.2023)
392. Eichhorst W., Rinne U. Digital Challenges for the Welfare State. IZA Policy Papers. 2017. 134.
393. Elena-Bucea A., Cruz-Jesus F., Oliveira T., Coelho P. Assessing the Role of Age, Education, Gender and Income on the Digital Divide: Evidence for the European Union. *Information Systems Frontiers*. 2021. Vol. 23, Iss. 4. P. 1007–1021. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10796-020-10012-9>
394. English Oxford living Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/risk> (date of access: 09.08.2023)
395. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. New Jersey: Princeton University Press, 1990. 244 p. URL: <https://lanekenworthy.files.wordpress.com/2017/03/reading-espingandersen1990pp9to78.pdf> (date of access: 09.08.2023)

396. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. *United Nations*. URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf> (date of access: 09.08.2023)
397. European Digital SME Alliance. *Wikipedia*. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/European_Digital_SME_Alliance (date of access: 09.08.2023)
398. Fang Z. E-Government in Digital Era: Concept, Practice, and Development. *International Journal of the Computer, the Internet and Management*. 2002. Vol. 10, No. 2. P. 1–22. URL: https://www.academia.edu/5231621/E_Government_in_Digital_Era_Concept_Practice_and_Development (date of access: 09.08.2023)
399. Global e-Government readiness report 2005. From E-government to E-inclusion. New York: United Nations, 2005. 270 p. URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021888.pdf>(date of access: 09.08.2023).
400. Global Parliamentary Report 2022. Public engagement in the work of parliament. URL: <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2022-03/global-parliamentary-report-2022> (date of access: 09.08.2023)
401. Government24 (One-Stop Civil Service Portal). *Digital Government*. URL: https://www.dgovkorea.go.kr/service1/g2c_01/gov24 (date of access: 02.04.2023)
402. Gunkel D. J. Second Thoughts: Toward a Critique of the Digital Divide. *New Media & Society*. 2003. Vol. 5, Iss. 4. P. 499–522. DOI: <https://doi.org/10.1177/146144480354003>
403. Harrison K. 13 Benefits of digital transformation for local government 2023. *GovPilot*. URL: <https://www.govpilot.com/blog/benefits-of-digital-transformation-for-local-governments> (date of access: 06.03.2023)
404. Heller H., Sovereignty. A Contribution to the Theory of Public and International Law / ed. D. Dyzenhaus. Oxford : Oxford University Press, 2019. 189 p.

405. Holgersson J., Söderström E. Bridging the gap: Exploring elderly citizens' perceptions of digital exclusion. *27th European Conference on Information Systems – Information Systems for a Sharing Society, ECIS 2019*, Stockholm, Uppsala, Sweden, June 8–14, 2019. Stockholm, 2019. article id 28. URL: <http://his.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1317500&dswid=-7089> (date of access: 09.08.2023)
406. Hsieh J. J., Rai A., Keil M. Addressing Digital Inequality for the Socioeconomically Disadvantaged Through Government Initiatives: Forms of Capital That Affect ICT Utilization. *Information Systems Research*. 2011. Vol. 22, No. 2. P. 233–253. DOI: <https://doi.org/10.1287/isre.1090.0256>
407. Introduction: Social policy and Social protection. International Labour Organization. *International Labour Review*. 2000. Vol. 139, No. 2. P. 114–117. URL: <https://www.ilo.org/public/english/revue/download/pdf/intro002.pdf> (date of access: 09.08.2023)
408. ISO 26000 Social Responsibility. *ISO*. URL: <https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html> (date of access: 09.08.2023)
409. Keeling D. *Management in Government*. London: Allen&Unwin, 1972. 321 c.
410. Keen A. *The Cult of the Amateur: How Today's Internet is Killing Our Culture*. New York: Crown Business, 2007. 240 p.
411. Kitchenham B. *Procedures for Performing Systematic Reviews*. *Keele University Technical Report TR/SE-0401*. Department of Computer Science, Keele University, 2004. P. 1–26.
412. Kolin K. K. Fundamental studies in the field of informatics: General analysis, trends, and prospects. *Scientific and Technical Information Processing*. 2007. Vol. 34, No. 4. P. 183–189. DOI: <https://doi.org/10.3103/S0147688207040028>
413. Kollányi B., Molnár Sz., Székely L. *Social networks and the network society*. Budapest, 2007. 29 p.

414. Kravchenko M., Petkun S. Digital state in Ukraine: peculiarities of the operation of a single portal of provision public services online «Diia». 40 *IBIMA Business Conference*, 23–24 November 2022. URL: <https://ibima.org/accepted-paper/digital-state-in-ukraine-peculiarities-of-the-operation-of-a-single-portal-of-provision-public-services-online-diia/> (date of access: 14.09.2023).
415. Kravchenko M., Petkun S. Digital public services as a means of increasing the social security of citizens. *Ensuring Standards of Quality of Life in a Turbulent World* : monograph. Opole: The Academy of Applied Sciences, 2022. P. 334–347. URL: https://old.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/05/ANS_Monografia_2022.pdf (date of access: 14.09.2023)
416. Kushchu I. *Mobile Government: An Emerging Direction in e-Government*. New York: Idea Group, 2007.
417. Lameijer C. S., Mueller B., Hage E. Towards Rethinking the Digital Divide: Recognizing Shades of Grey in Older Adults' Digital Inclusion. *38th International Conference on Information Systems (ICIS 2017)*, Seoul, Korea, December 10–13, 2017. Seoul, 2017. URL: <https://research.rug.nl/en/publications/towards-rethinking-the-digital-divide-recognizing-shades-of-grey-> (date of access: 09.08.2023).
418. Larsson A., Viitaoja Y. Building customer loyalty in digital banking: A study of bank staff's perspectives on the challenges of digital CRM and loyalty. *International Journal of Bank Marketing*. 2017. Vol. 35, No. 6. P. 858–877. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJBM-08-2016-0112>
419. Lasswell H. D. *The Decision Process: Seven Categories of Functional Analysis*. Maryland: University of Maryland Press, 1956. 358 p.
420. Luhmann N. *Die Realität der Massenmedien für Sozialwissenschaften* GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden. Éditeur VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. 219 p.

421. Luo M. M., Chea S. Internet Village Motoman Project in rural Cambodia: bridging the digital divide. *Information Technology & People*. 2018. Vol. 31 (1). P. 2–20. DOI: <https://doi.org/10.1108/ITP-07-2016-0157>
422. Madison J. *The Papers of James Madison*. Virginia: University of Virginia Press, 1998. Vol. 7. 673 p.
423. Malinowski B. *A Scientific Theory of Culture*. New York: A Galaxy Book, 1960. 236 p. URL: https://monoskop.org/images/f/f5/Malinowski_Bronislaw_A_Scientific_Theory_of_Culture_and_Other_Essays_1961.pdf (date of access: 09.08.2023)
424. Masuda Y. Computopia. *The Information Technology Revolution* / ed. T. Forester. Cambridge: MIT Press, 1985. P. 260–235
425. Masuda Y. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington: World Future Society. 1981. 171 p.
426. McCarthy J. Book review of B. P. Bloomfield. *The Question of Artificial Intelligence: Philosophical and Sociological Perspectives*. *Annals of the History of Computing*. 1988. Vol. 10, No. 3. P. 221–233.
427. McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. London; New-York: The MIT Press, 1994. 389 p.
428. McQuails D. *McQuail's Mass Communication Theory*. 6th ed. London: Sage, 2010. 632 p.
429. Measuring digital development Facts and figures 2019. ITU Publications. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2019.pdf> (date of access: 02.03.2023).
430. Measuring digital development Facts and figures 2019. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2019.pdf> (date of access: 09.08.2023)
431. *Media and society* / eds.: J. Curran, D. Hesmondhalgh. 6th ed. New York: Bloomsbury Academic, 2019. 358 p.

432. Montesquieu Ch.-L. *The Spirit of Laws*. Cosimo Classics, 2007. 420 p.
433. My Budget. URL: <https://www.mybudget.go.kr/#none> (date of access: 14.09.2023)
434. Negroponte N. *Being Digital*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 1995. 272 p.
435. OECD Digital Economy Papers. No. 49. DOI: <https://doi.org/10.1787/236405667766>
436. OECD iLibrary. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/> (date of access: 14.09.2023)
437. Oracle Corporation. URL: <https://it-dialog.com.ua/ru/vendors/oracle-corporation.html> (дата звернення: 11.08.2023)
438. Overview of Japanese e-Government 2000-2018. *Manaboo*. URL: <https://www.manaboo.com/wordpress/?p=2445> (date of access: 14.09.2023)
439. Pappas I. O., Mikalef P., Giannakos M. N., Krogstie J., Lekakos G. Big data and business analytics ecosystems: paving the way towards digital transformation and sustainable societies. *Information Systems and e-Business Management*. 2018. Vol. 16. P. 479–491. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10257-018-0377-z>
440. Park S., Freeman J., Middleton C., Allen M., Eckermann R., Everson R. The Multi-layers of Digital Exclusion in Rural Australia. *HICSS '15: Proceedings of the 2015 48th Hawaii International Conference on System Sciences*, Kauai, HI, USA, January 05–08, 2015. P. 3631–3640. DOI: <https://doi.org/10.1109/HICSS.2015.436>
441. Petkun S. M., Storozhenko L. G. System zarządzania publicznego: specyfika, zadania. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави і суспільства в контексті глобальних викликів: матеріали Міжнар. наук. конф., 28–29 груд. 2021 р., Вроцлавек, 2021. С. 12 – 14.*
442. Petkun S. Service-Oriented State in the Conditions of Digital Transformations. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2023. Nr. 4 (40). P. 28–36. DOI: 10.15804/ksm20230402

443. Petkun S., Kalinicheva H., Chernyak D., Khlevytska T., Khorvatova O. Legal principles of ensuring social security in the conditions of digitalization of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, No. 65. P. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.11>
444. Petkun S., Kravchenko M., Yaroshovets T., Kulinich O. Digital services development in Ukraine. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*. 2023. Vol. 26, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.5782/kjhss.2023.134.146>
445. Petroye O., Klymenko O., Spivak I., Pluzhnik O., Teteriatnyk H. Medical Insurance as a Method of Social Protection of citizens in Ukraine. *Georgian Medical News*. 2020. March. P. 163–168.
446. Petroye O., Lyulyov O., Lytvynchuk I., Paida Y., Pakhomov V. Effects of Information Security and Innovations on Country's Image: Governance Aspect. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2020, Vol. 10, No. 4. P. 459–466. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijssse.100404>
447. Pick J. B., Azari R. A Global Model of Technological Utilization Based on Governmental, Business-Investment, Social and Economic Factors. *Journal of Management Information Systems*. 2011. Vol. 28, Iss. 1. P. 49–84. DOI: <https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222280103>
448. Polluveer K., Ratcliff Ch., Martinello B., De Bono J. Digital agenda for Europe. *Fact Sheets on the European Union*. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/64/digital-agenda-for-europe> (date of access: 09.08.2023)
449. Public Services Ombudsmen: A Consultation Paper: Law Commission Consultation Paper #196. Stationery Office, 2010. 101 p.
450. Risk. *Oxford Learner's Dictionaries*. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/risk_2 (date of access: 02.04.2023)
451. Roe P. Societal Security. *Contemporary Security Studies* / ed. A. Collins. New York: Oxford University Press, 2007. P. 164–181.

452. Samsonova Y., Shevchenko O., Priadun S., Petkun S., Statsenko, N. Analysis of modern approaches to the management of educational institutions in conditions of digitization (Ukrainian case). *Revista Eduweb*. 2022. Vol. 16, No. 4. P. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.04.8>
453. Schmidt E., Cohen J. *The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business*. London: John Murray, 2013. 337 p.
454. Shaping Europe's digital future. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-shaping-europes-digital-future-feb2020_en_3.pdf (date of access: 02.04.2023)
455. Sheldrick M. G. *The life and the economic contribution of Simonde de Sismondi*. Boston, 1934. 434 p. URL: <https://archive.org/details/thelifeeconomicc00shel?q=Simonde+de+Sismond> (date of access: 02.04.2023)
456. *Societal security* / ed. Ž. Ozoliņa. Zinātne Publishers, 2016. 224 p.
457. Srivastava S. C., Shainesh G. Bridging the Service Divide Through Digitally Enabled Service Innovations: Evidence from Indian Healthcare Service Providers. *MIS Quarterly*. 2015. Vol. 39, No. 1. P. 245–267.
458. Storozhenko L. G., Petkun S. M. Strategic communications in public governance: basic principles and conceptual approaches. *Moderní aspekty vědy: Svazek XIV mezinárodní kolektivní monografi. Mezinárodní Ekonomický Institut*, 2021. P. 685–697. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-14.pdf> (date of access: 14.09.2023)
459. Storozhenko L., Petkun S. Electronic Communications as an Element of Management. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2019. Vol. 8, Iss. 11. P. 459–466.
460. Strategy for Denmark's Digital Growth. URL: https://eng.em.dk/media/10566/digital-growth-strategy-report_uk_web-2.pdf (date of access: 02.04.2023)

461. Tapscott D. *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. New York: McGraw-Hill, 1996. 342 p.
462. The e-government survey 2018: gearing e-government to support transformation towards sustainable and resilient societies. *ESCAP*. 2018. July 20. URL: <https://www.unescap.org/resources/e-government-survey-2018-gearing-e-government-support-transformation-towards-sustainable> (дата звернення: 11.08.2023)
463. *The Encyclopedia Americana. Complete: in 30 vols.* New York, 1973. Vol. 25. 102 p.
464. Thiel M. Identity, societal security and regional integration in Europe. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*. 2007. Vol. 7, No. 6. URL: http://aei.pitt.edu/8175/1/Thiel_IDSocietSec_long07_edi.pdf (date of access: 06.03.2023).
465. Toffler A. *Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*. New York: Bantam Books, 1990. 640 p.
466. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-digital-compass-2030_en.pdf (date of access: 09.08.2023)
467. U4. Anti-corruption Research Centre. URL: <https://www.u4.no/publications/artificial-intelligence-a-promising-anti-corruption-tool-in-developments/settings/shortversion> (date of access: 06.03.2023)
468. Van Dijk J. A. Digital Divide Research, Achievements and Shortcomings. *Poetics*. 2006. Vol. 34, Iss. 4–5. P. 221–235. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.004>
469. Van Dijk J. *The Network Society. Social Aspects of New Media*. 3rd ed. London: Sage Publications, 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/298428268_Jan_Van_Dijk_The_Network_Society_London_Sage_Publications_2012 (date of access: 06.03.2023)

470. Venkatesh V., Sykes T., Venkatraman S. Understanding e-Government portal use in rural India: role of demographic and personality characteristics. *Information Systems Journal*. 2013. Vol. 24, Iss. 3. P. 249–269. DOI:<https://doi.org/10.1111/isj.12008>
471. Welfare state. *Encyclopedia Britannica*. URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/639266/welfare-state> (date of access: 06.03.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

**ФАСТІВСЬКА РАЙОННА РАДА
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Соборна, 1, м. Фастів, Київська обл., 08500, тел./факс: 6-18-88; E-mail: RADAFAST@ukr.net,
Код ЄДРПОУ 20626701

від 28.05.2023 № 01-М/56
на № _____ від _____

Спеціалізованій вченій Раді

Довідка
про виводження результатів дисертаційного дослідження
Петькун Світлани Михайлівни

Підтверджуємо, що прийнято до уваги основні обґрунтовані рекомендації і пропозиції дисертаційної роботи Петькун С.М. щодо цінності цифровізації в розвитку соціальної безпеки, що полягає в цілеспрямованому формуванні нової якості життя громадян. Причому ця нова якість полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб.

Враховано, що інноваційна діяльність у публічному управлінні, яка нині характеризується здатністю до цифрових нововведень, потребує нової структури організації управлінської діяльності районної ради, розробку нової управлінської ідеології з відповідними цінностями, ініціювання нових управлінських процесів цифрового розвитку, змін управлінських структур, впровадження новітніх форм цифрового врядування тощо. Особливого значення у цьому плані набуває процес цифровізації надання адміністративних та соціальних послуг на рівні району.

Голова районної ради _____ **В.П. Веремейчик**

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ**Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики**

01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5

Від 29.08.2023р N 1642/06-23

Спеціалізованій вченій Раді

**Довідка
про впровадження результатів науково-дослідної роботи
Петькун Світлани Михайлівни**

Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики **розглянув** науково-практичні рекомендації дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління Петькун Світлани Михайлівни щодо цифровізації інклюзивних послуг, адаптації цифрових послуг до потреб людей, які є соціально вразливими верствами населення, створення безбар'єрного цифрового середовища, в якому відбувається подолання цифрового виключення та розширення доступності для всіх категорій населення, мають ключове значення для поступу українського суспільства, створення довіри до держави та її політики, створення якісно нового рівня управління та взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом та громадянами.

Вважаємо за доцільне використання науково-практичних розробок Петькун С.М. у практичній роботі органів державної влади соціального спрямування для практичного впровадження.

Голова

Микита ПОТУРАШ

СПІЛКА
ПІДПРИЄМЦІВ
МАЛИХ, СЕРЕДНІХ І
ПРИВАТИЗОВАНИХ
ПІДПРИЄМСТВ
УКРАЇНИ

THE UNION OF THE
ENTREPRENEURS OF
SMALL, MEDIUM-SIZED
AND PRIVATIZED
ENTERPRISES OF
UKRAINE

№ 6
03.10.2023р.

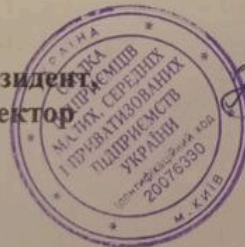
Спеціалізованій вченій Раді

Довідка
про впровадження результатів науково-дослідної роботи
Петькун Світлани Михайлівни

Підтверджуємо, що Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України прийнято до впровадження основні обґрунтовані рекомендації й пропозиції дисертаційної роботи Петькун С.М. щодо підвищення рівня соціальної відповідальності держави в умовах цифрової трансформації та формування сприятливого середовища, побудованого на спільних інтересах та соціальному діалозі між бізнесом, найманими працівниками, територіальними громадами, громадськими організаціями. Підтримуємо, що саме соціальна відповідальність держави, фактично є критерієм економічної, соціальної, політичної, моральної зрілості суспільства, тому необхідно розвивати механізми державно-приватного партнерства, що гармонізують інтереси різних сторін соціального діалогу на платформі справедливого соціального договору та унеможливають соціальну конфронтацію.

Науково-практичні рекомендації Петькун Світлани Михайлівни є актуальними і обґрунтованими, їх доцільно рекомендувати до впровадження в усіх регіонах України, оскільки в поствоєнних умовах, формування моделі розвитку соціальної держави має відбуватися за високими європейськими стандартами в принципово нових реаліях цифрових трансформацій.

Перший віце-президент,
генеральний директор

Вячеслав БИКОВЕЦЬ

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА РАДА VIII СКЛИКАННЯ

пл. Лесі Українки, 1, м. Київ-196, 01196, тел. 286-83-59, факс 286-83-48
E-mail: oblrada@kor.gov.ua, Web: http://kor.gov.ua Код СДРПОУ 24572267

06.12.2023 № 2653/03-01

на № _____ від _____

Спеціалізованій вченій Раді

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи Петькун Світлани Михайлівни

Київська обласна рада прийняла до впровадження науково-практичні рекомендації дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління Петькун Світлани Михайлівни щодо пріоритетних напрямів удосконалення сервісної діяльності органів державної влади соціального спрямування. Реалізація запропонованих заходів дозволила вирішити питання покращення сервісного обслуговування органами державної влади соціального спрямування.

Вважаємо за доцільне використання дисертаційних розробок Петькун С.М. у практичній роботі підрозділів соціального спрямування обласних та районних органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування. Відповідні рекомендації щодо доміант розвитку, активізації та розширення сервісної діяльності органів державної влади соціального спрямування знайшли своє практичне впровадження під час діяльності Київської обласної ради.

Заступник голови

Тетяна СЕМЕНОВА

МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ГРОМАД, ТЕРИТОРІЙ
ТА ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

пр-т Берестейський, 14, м. Київ, 01135,
тел.: (044) 351-40-96, (044) 351-40-35, (044) 351-40-01,
E-mail: miu@mtu.gov.ua, сайт: www.mtu.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37472062

Управління енергоефективності

від 08.12. 2023 р. № 12547/39/14-23 На № _____ від _____ 20__ р.

Спеціалізованій вченій Раді

Довідка
про впровадження результатів науково-дослідної роботи
Петькун Світлани Михайлівни

Управління енергоефективності Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України прийняло до впровадження науково-практичні рекомендації дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління Петькун Світлани Михайлівни щодо пріоритетних напрямів удосконалення сервісної діяльності органів державної влади соціального спрямування. Реалізація запропонованих заходів дозволила знайти практичні рішення щодо низки аспектів запровадження Національної бази даних енергетичних та експлуатаційних характеристик будівель (далі – База даних будівель).

Вважаємо за доцільне використання науково-практичних розробок Петькун С.М. у практичній роботі Управління енергоефективності в контексті продовження роботи над цифровізацією сфери енергоефективності, наповненням Баз даних будівель, визначення показників прийнятних для відкритих даних в контексті управління соціальною безпекою та започаткування дослідження соціальних та міжсекторальних впливів від запровадження Баз даних будівель на місцевому та регіональному рівнях.

Виконувач обов'язків Начальника
Управління енергоефективності

Олександр БОЙКУЛ

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА
АДМІНІСТРАЦІЯ)

**КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
(КРЦПК)**

вул. Лабораторна, 1/62 мт. А, м. Київ, 03150; тел./факс (044) 521-20-74 E-mail: crpk@kyivcity.gov.ua
Код ЄДРПОУ 24587955

26.12.2023 № 092-372
На № _____ від _____

Довідка про впровадження
результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження, виконані на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02. – механізми державного управління, на тему «Теоретико-методологічна концептуалізація механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації» завідувачем кафедри публічного управління та адміністрування Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій, кандидата філософських наук Петькун Світлани Михайлівни, впроваджені в практичну діяльність Київського регіонального центру підвищення кваліфікації.

Матеріали дисертаційного дослідження, висновки та проведена автором експертна верифікація використані у розробці перспективних планів у наданні науково-методичної, інформаційної і консультаційної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування, а також державним службовцям щодо запровадження взаємодії державних соціальних служб та відомств, недержавних організацій, приватних постачальників соціальних послуг для спільних погоджених дій щодо забезпечення потреб громадян, а також програми соціального захисту населення, за допомогою активних інформаційно-просвітницьких заходів, адаптованих до рівня доступу до соціальних цифрових послуг.

В. о. директор

Маргарита БЛОЩИНСЬКА

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ¹

З метою додаткової верифікації отриманих емпіричних і теоретичних результатів та практичних рекомендацій дисертаційного дослідження у листопаді-грудні 2023 року засобами Google Forms було проведено формалізоване експертне онлайн-опитування шляхом оцінювання². На момент підведення підсумків в опитуванні взяли участь 125 експертів.

Для підвищення достовірності та більш детальної інтерпретації отриманих результатів експертизи респондентів було розділено на дві умовні групи: група «практиків», до якої ввійшли експерти – державні службовці різних органів державної влади (в т.ч. у групі виявилось 34 кандидати наук); група «науковців», до якої ввійшли 50 докторів різних галузей наук.

Експертам було запропоновано «взяти участь в експертному опитуванні «Сучасний стан та перспективи розвитку механізмів державного управління соціальною безпекою в умовах цифрової трансформації України». Для цього потрібно відповісти на всі, без виключення, запитання цієї анкети. Опитування є анонімним – зазначати своє прізвище та інші дані, окрім наукових, не потрібно. Результати опитування мають наукове значення лише в узагальненому вигляді»:

1. Далі зазначено чинні інструменти (електронні платформи) державного управління соціальною безпекою в Україні. Будь ласка, за шкалою від 0 – «вкрай незадовільно» до 10 – «відмінно», оцініть сучасний стан розвитку цих механізмів. Далі, за шкалою від 0 – «зовсім не актуально» до 10 –

¹ Оскільки результати експертного опитування на момент рекомендації дисертації до захисту не було опубліковано, вони подаються у додатку до дисертації.

² Експертне оцінювання – особливий різновид методу опитування, де вимоги, які застосовуються в масових опитуваннях, неприйнятні. У процесі масового опитування джерелом соціологічної інформації, яка дає оцінку тим чи іншим сторонам об'єкта дослідження, виступають і представники цього ж об'єкта. При експертному опитуванні ситуація інша. Експерти майже ніколи не виступають представниками об'єкта дослідження.

На початку заходи та процедури експертних оцінок розроблялися, головним чином, для застосування футурологічної діяльності (передбачення, прогнозування) економічного планування, питань управління та наукознавства. Методологічна обумовленість застосування експертних оцінок в соціології найбільш проявляється при розгляді діагностичного аспекту експертизи. Тому, як правило, експертне оцінювання (опитування) широко використовується в розвідувальних та пробних дослідженнях для отримання попередніх даних про об'єкт, предмет аналізу, для уточнення гіпотез та завдань основного дослідження, для розробки прогнозу і доповнення та з'ясування певних процесів та явищ. Як правило, досліджують і такі ситуації, що пов'язані зі спробою прогнозувати зміну того чи іншого соціального явища, процесу, з необхідністю уявити стан предмета, який становить інтерес або дати оцінку таким сторонам діяльності і характеристикам людей, за якими їхня самооцінка може виявитися хибною. Подібна інформація може надходити тільки від компетентних осіб – експертів, які мають глибокі знання про предмет або об'єкт дослідження.

Практика застосування експертних методик (як для вирішення проблем прогнозування, управління, так і в традиційних сферах соціологічного дослідження) показала, що вони такою ж мірою важливі й надійні, як і метод масових опитувань з його розширеною методикою забезпечення репрезентативності. Експертні методики містять ряд експліційованих (спільних, схожих) понять: експертні системи, діагностика, експертне опитування та оцінювання, думки, сценарії. Але в соціології традиційно в експертизі акцентується на ролі опитування. Таким чином, експертне опитування посідає тут центральне місце (https://pidru4niki.com/12590605/sotsiologiya/ekspertne_otsinyuvannya).

«першочергово», оцініть, будь ласка, ті механізми, які на Вашу думку, є перспективними для подальшого розвитку. При бажанні, допишіть свої варіанти.

При узагальненні відповідей отримано наступні результати:

Таблиця А.1

Порівняльна оцінка поточного стану і перспектив розвитку інструментів державного управління соціальною безпекою в Україні (загальна)
(оцінка поточного стану – за шкалою від 0 – «вкрай незадовільно» до 10 – «відмінно»; оцінка перспектив – за шкалою від 0 – «зовсім не актуально» до 10 – «першочергово»)

Інструменти (електронні платформи) державного управління соціальною безпекою в Україні	Оцінка	
	Поточний стан	Перспектива
Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL)	4,7	6,6
«Електронні консультації»	4,8	6,9
Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС)	5	6,6
Портал електронних послуг Державної служби зайнятості	5,1	6,9
Платформа «СВОЇ»	5,1	6,6
е-послуги Міністерства соціальної політики України	5,2	6,9
Система «Трембіта»	5,3	6,4
Платформа е-DEM	5,3	6,9
«є-Малютко»	5,5	7,2
«є-Допомога»	5,5	7,4
Портал електронних послуг Пенсійного фонду України	5,7	7,6
Платформа медичних послуг HELSI	5,7	7,8
«Дія. Цифрова освіта»	5,8	7,3
«Електронні петиції»	6	7,1
«Електронні лікарняні»	6,1	8,2
«Дія. Цифрова держава»	6,8	8

В загальному рейтингу найвищу оцінку (6,8) отримала платформа «Дія. Цифрова держава». У її оцінці думки практиків і науковців майже збігаються. Такий результат цілком передбачуваний, адже наразі застосунком «Дія» користується більше 20 млн. українців³. Серед перспективних інструментів

³<https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/23/706932/#:~:text=Порталом%20держпослуг%20«Дія»%20на%20третій,налічує%20майже%2020%20млн%20користувачів.>

державного управління соціальною безпекою в Україні «Дія. Цифрова держава» також отримала одну з найвищих оцінок (8).

Наступні рейтингові місця впевнено займають електронні платформи медичних послуг населенню «Електронні лікарняні» (6,1) і «HELSI» (5,7). Очевидною є й однаковість оцінок серед експертів, як практиків, так і науковців, та висока міра оцінки перспектив розвитку цих платформ (8 і 7,7 відповідно). Це не дивно, адже, на жаль, хворіють всі. Наразі: «Електронна система охорони здоров'я є найбільшою ІТ-системою країни. Вона стрімко розвивається, дозволяє позбутися паперових медичних карток та легко зберігати й аналізувати всю необхідну медичну інформацію. Кількість внесених електронних медичних записів в ЕСОЗ для близько 35 млн. пацієнтів сягнула 2 мільярдів. Сьогодні увесь об'єм електронних медичних записів включає зокрема 62,7 млн. е-рецептів, 1,8 млн. планів лікування, 19,7 млн. медичних висновків про тимчасову непрацездатність та інше (станом на липень 2023 року)⁴».

Втім навіть для цих надзвичайно актуальних платформ, при всій статистичній показовості їх результативності, оцінка їх поточного стану ледь перевищує «задовільно».

Наступною у рейтингу «умовно задовільних» виявилася платформа «Електронні петиції» (6 – поточний стан; 7,1 – перспективи). Наочною характеристикою такого поточного стану та невисокої оцінки перспектив розвитку цієї платформи, як і самого механізму електронних петицій, може служити інформація з Довідки про роботу Управління з питань звернень громадян Апарату Верховної Ради України у 2020 році з електронними петиціями: «Упродовж 2020 року громадянами у системі «Електронні петиції» на офіційному веб-порталі Верховної Ради України ініційовано 1151 електронне повідомлення, що на 556 повідомлень менше, ніж у 2019 році. З них – 366 електронних повідомлень або 32 відсотка їх загальної кількості Управлінням з питань звернень громадян до Апарату Верховної Ради України, після їхньої перевірки на відповідність вимогам до електронної петиції, визначеним законом, було оприлюднено в якості петицій для збору підписів на офіційному веб-порталі Верховної Ради України. Натомість, 799 електронних повідомлень були відхилені...»⁵. При чому, в своїх оцінках практики й науковці практично однакові.

Такий стан одного з найпотужніших інструментів електронної демократії аж ніяк не можна вважати задовільним. А удосконалення механізму подачі й розгляду електронних петицій, відповідно, має стати пріоритетом подальших наукових досліджень.

⁴ <https://ehealth.gov.ua/2023/07/25/ponad-2-mlrd-elektronnyh-medychnyh-zapysiv-dlya-ponad-35-mln-patsiyentiv-vneseno-v-esoz/>

⁵ https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj529Ktk9iDAxXv3QIHNaqRABYQFnoECCkQAQ&url=https%3A%2F%2Fvzvernenn.rada.gov.ua%2Fuploads%2Fdocuments%2F31765.doc&usq=AOvVaw3_n1uk9f9_RELRtw6impzF&opi=89978449

Найнижчу оцінку поточного стану (4,7) отримала Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL). Це не дивно, адже наразі її запроваджено лише в планах уряду.

Таблиця А.2
Оцінка поточного стану інструментів
державного управління соціальною безпекою в Україні
(за шкалою від 0 – «вкрай незадовільно» до 10 – «відмінно»)

Інструменти (електронні платформи) державного управління соціальною безпекою в Україні	Оцінка поточного стану		
	загальна	практики	науковці
«Дія. Цифрова держава»	6,8	6,7	6,8
«Дія. Цифрова освіта»	5,8	5,8	5,8
Платформа e-DEM	5,3	5,2	5,6
«Електронні петиції»	6	6	6
«Електронні консультації»	4,8	5	4,8
«є-Допомога»	5,5	5,3	5,8
«є-Малятко»	5,5	5,5	5,4
«Електронні лікарняні»	6,1	6,1	6,1
Платформа «СВОЇ»	5,1	5,1	5,1
Платформа медичних послуг HELSI	5,7	5,7	5,7
Система «Трембіта»	5,3	5,3	5,3
Портал електронних послуг Пенсійного фонду України	5,7	5,8	5,5
Портал електронних послуг Державної служби зайнятості	5,1	5,1	5,2
е-послуги Міністерства соціальної політики України	5,2	5,2	5,1
Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС)	5	5	4,9
Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL)	4,7	4,6	4,7

Реальну пересторогу викликає інше – такий, на перший погляд, дієвий інструмент соціальної безпеки як E-SOCIAL ще навіть не запроваджено, а перспективи його ефективності вже викликають суттєвий сумнів серед експертів (6,6), що може вказувати на недостатню розробленість механізмів його впровадження.

Наступним аутсайдером рейтингових оцінок виявилася платформа «Електронні консультації», що також повинна бути ефективним інструментом електронної демократії.

Можна навести яскравий приклад такої «ефективності» в Україні: Міністерство соціальної політики України згідно із Порядком проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», оприлюднювало 11 серпня 2023 року на офіційному веб-сайті Міністерства у підрубриці «Електронні консультації з громадськістю» проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості», з метою підтримки психічного здоров'я населення та зниження загального рівня стресу і тривожності серед громадян; адаптації населення до нових умов життя, кризових ситуацій, зокрема, воєнних дій, ... підвищення соціальної згуртованості громади. 26 серпня 2023 року оприлюднення проєкту акта завершено. В його обговоренні взяв участь 1 представник громадськості, який не підтримав проєкт»⁶ – ось така наочна характеристика, як самого інструменту громадських консультацій, так і нормативного «продукту» Міністерства соціальної політики України.

Таблиця А.3
Оцінка перспектив розвитку інструментів
державного управління соціальною безпекою в Україні
(за шкалою від 0 – «зовсім не актуально» до 10 – «першочергово»)

Інструменти (електронні платформи) державного управління соціальною безпекою в Україні	Оцінка перспектив		
	загальна	практики	науковці
«Дія. Цифрова держава»	8	7,9	8,1
«Дія. Цифрова освіта»	7,3	7,2	7,8
Платформа e-DEM	6,9	6,7	7,2
«Електронні петиції»	7,1	7,1	7
«Електронні консультації»	6,9	6,8	7,2
«є-Допомога»	7,4	7,2	7,6
«є-Малятко»	7,2	7,4	7
«Електронні лікарняні»	8,2	8,3	8
Платформа «СВОЇ»	6,6	6,7	6,4
Платформа медичних послуг HELSI	7,8	7,9	7,7
Система «Трембіта»	6,4	6,5	6,3
Портал електронних послуг Пенсійного фонду України	7,6	7,9	7,2
Портал електронних послуг Державної служби зайнятості	6,9	7	6,8

⁶ <https://www.msp.gov.ua/news/23098.html>.

е-послуги Міністерства соціальної політики України	6,9	6,9	6,9
Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС)	6,6	6,6	6,6
Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL)	6,6	6,8	6,3

2. Наступним блоком експерименту було запропоновано оцінити стратегічні напрями та механізми цифровізації державного управління соціальною безпекою в Україні, відображені у схваленій Кабінетом Міністрів України (Розпорядження № 1353 від 28.10.2020 року) Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери⁷. Отримано наступні результати:

Таблиця А.4

Оцінка актуальності стратегічних напрямів та механізмів цифровізації державного управління соціальною безпекою в Україні
(за шкалою від 0 – «зовсім не актуально» до 10 – «першочергово»)

Стратегічні напрями та механізми цифровізації державного управління соціальною безпекою в Україні	Оцінка		
	загальна	практики	науковці
створення Єдиного соціального реєстру, до якого включатиметься інформація про отримувачів усіх видів соціальної допомоги з обов'язковим зазначенням їх статусу, права на отримання того чи іншого виду соціальної підтримки, а також відомостей про реалізацію такого права або користування ним	6,4	6,5	6,2
створення системи «Соціальне казначейство» (Єдиного розрахунково-виплатного центру соціальної сфери), за допомогою якої забезпечуватиметься автоматизація нарахування, обліку та проведення усіх видів соціальної підтримки як соціальних виплат із забезпеченням, зокрема, прямого централізованого зарахування відповідних сум на банківські рахунки отримувачів	6,6	6,6	6,6
створення системи верифікації отримувачів соціальних виплат та інших видів соціальної допомоги та запобігання	6,8	6,8	6,8

⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-p#Text>

їх безпідставному призначенню, зловживанням, незаконному призначенню будь-яких видів соціальної підтримки			
формування механізмів інформаційної та функціональної взаємодії інституцій соціального захисту з правоохоронними органами щодо виявлення фактів нецільового використання коштів, які спрямовуються на соціальну підтримку громадян, та запобігання таким випадкам	6,8	6,9	6,6
запровадження єдиного електронного документа в соціальній сфері з широкими функціональними можливостями, в якому, зокрема, фіксуватиметься інформація, необхідна для ідентифікації особи для отримання конкретних видів соціальної допомоги та доступу до інформації	6,4	6,2	6,6
створення системи для накопичення, зберігання, обліку, пошуку та використання даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, кандидатів в усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі та усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів	6,6	6,6	6,5
створення системи «Електронний бюджет», яка забезпечуватиме прогнозування, планування, розподіл, облік, звітність, аналіз і контроль видатків на соціальний захист у цілому, за окремими їх видами та розпорядниками коштів	6,6	6,7	6,6
функціонування адміністратора Єдиної інформаційної системи соціальної сфери – Єдиного соціального оператора	6,6	6,6	6,8
створення реєстру інституцій соціального захисту – надавачів тих чи інших видів соціальної підтримки	6,8	6,8	6,9

створення системи «Єдиний соціальний процесинг» для забезпечення автоматизації звернень громадян, пов'язаних з наданням соціального захисту (розгляд звернень, формування відповідних електронних документів, призначення виплати, зміна умов надання, перерахунки тощо)	6,8	6,7	6,9
створення Єдиного моніторингового центру соціальної сфери для відстеження в режимі реального часу опрацювання звернень громадян, прогнозування можливих ризиків і загроз у функціонуванні інституцій соціального захисту, забезпечення моніторингу та аналізу розгляду звернень громадян, пов'язаних з наданням всіх видів соціальної підтримки, в тому числі, виконання функцій з нагляду за призначенням пенсій, ефективності роботи інституцій соціального захисту, їх окремих підрозділів і працівників	6,8	6,8	6,8
створення на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг «Портал Дія» Єдиного соціального веб-порталу як підсистеми Єдиної інформаційної системи соціальної сфери для забезпечення дистанційного доступу громадян до всіх послуг, що надаються інституціями соціального захисту	6,9	7	6,7
впровадження технології електронного інформування громадян з питань надання соціальної підтримки через засоби мобільного зв'язку, електронну пошту, мобільний додаток Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія»	6,9	6,7	7,3
створення Єдиного централізованого електронного архіву справ інституцій соціального захисту	7,3	7,5	7
переходу інституцій соціального захисту на електронний документообіг	7,4	7,4	7,4

Найвищі рейтингові показники отримали напрями: «переходу інституцій соціального захисту на електронний документообіг» (7,4. При

одностайності думок практиків і науковців) та «створення Єдиного централізованого електронного архіву справ інституцій соціального захисту» (7,3. При незначних розбіжностях думок практиків і науковців). Несумнівно визнаючи актуальність цих напрямів, слід зазначити, що по суті, вони є технологічними, отже, стосуються не лише соціальної сфери.

Насправді актуальним для соціальної сфери, на думку експертів, має стати «створення на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг «Портал Дія» Єдиного соціального веб-порталу як підсистеми Єдиної інформаційної системи соціальної сфери для забезпечення дистанційного доступу громадян до всіх послуг, що надаються інституціями соціального захисту» (6,9). Швидше за все, саме цей інструмент в майбутньому замінить всі чинні та наразі «роздібнені» електронні портали соціальних послуг.

У цілому ж, експерти достатньо схвально оцінили всі стратегічні напрями, задекларовані у вищезгаданому документі.

3. Третій блок питань стосувався оцінки виконання напрямів Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. За отриманими результатами очевидно, що реалії суттєво відрізняються від перспектив в гірший бік:

Таблиця А.5
Оцінка показників реалізації Стратегії
трансформації соціальної сфери в Україні

(за шкалою від 0 – «нічого не зроблено» до 10 – «виконано на відмінно»)

Показник	Оцінка ⁸		
	практики	науковці	загальна
створення Єдиного соціального реєстру на базі Реєстру застрахованих осіб	4	5,5	4,6
створення Реєстру надавачів різних видів соціальної підтримки	4	5,4	4,6
наповнення Реєстру застрахованих осіб додатковими даними, пов'язаними з наданням різних видів соціальної підтримки	4,2	5,4	4,7
формування методологічних та правових засад функціонування Єдиної інформаційної системи соціальної сфери	4,5	5,2	4,8
утворення сервісних центрів з надання соціальних послуг, підключених до Єдиної інформаційної системи соціальної сфери	4,9	4,9	4,9
впровадження технології електронного інформування громадян у соціальній	5	5,7	5,3

⁸ Не змогли дати оцінку або не мають достатньої інформації 21% опитаних.

сфері через засоби мобільного зв'язку, електронну пошту, мобільний додаток Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» тощо			
впровадження електронного документообігу у соціальній сфері	5,1	5,9	5,4

Жоден із наведених напрямів не отримав оцінку вище умовного «не задовільно». Навіть визначений у попередньому блоці як дуже актуальний (7,4) напрям впровадження електронного документообігу у соціальній сфері «впровадження електронного документообігу у соціальній сфері» в реаліях свого впровадження оцінений експертами дуже низько (5,4). При тому, що станом на завершення 2023 року планувалося досягнути 100%-ї реалізації всіх зазначених напрямів.

Показовою є також наявність і кількість експертів, яким взагалі було складно оцінити виконання зазначених стратегічних напрямів (в середньому 18%), що може свідчити про недостатній рівень інформування громадськості щодо результатів реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери та взагалі про недостатній рівень інформаційної взаємодії влади України з громадськістю щодо питань формування та реалізації державної політики.

4. Останній блок запитань стосувався оцінки ризиків і загроз, пов'язаних з актуальними викликами цифрової трансформації в соціальній сфері України. Отримані результати виявилися цілком вірогідними не лише з огляду на достовірність самого експертного опитування, а й у порівнянні з результатами інших численних науково-емпіричних досліджень:

Таблиця А.6

Оцінка ризиків і загроз щодо викликів цифрової трансформації в соціальній сфері України

(за шкалою від 0 – «не загрожує і не потребує реагування з боку держави» до 10 – «містить значні загрози і потребує невідкладного реагування з боку держави»)

Виклики	Оцінка стану ризиків і загроз		
	практики	науковці	загальна
обмежений доступ громадян до цифрових технологій та засобів	6,1	5,7	5,9
низька цифрова грамотність населення	6,2	6,4	6,3
обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації	6,4	6	6,3
руйнування системи соціальних цінностей	6,5	6,2	6,4

поглиблення моральної та духовної деградації суспільства	6,7	6,5	6,6
інформаційні маніпуляції свідомістю	6,8	6,2	6,6
невизначеність пріоритетів забезпечення соціальної безпеки	6,9	6,5	6,7
посилення криміногенної ситуації в суспільстві	6,8	6,9	6,8
недовіра громадян до органів державної влади	6,9	6,6	6,8
погіршення якості середньої та вищої освіти	6,8	6,8	6,8
зниження рівня життя населення	7	6,7	6,9
недосконалість інформаційної політики держави	7,1	6,6	6,9
поглиблення майнового розшарування населення	7,06	6,76	6,95
низька цінність праці та працівника	7	7	7
падіння рівня здоров'я населення	7,3	6,9	7,1
неефективність системи державного управління	7,2	6,9	7,1
зловживання персональною інформацією	7,5	6,5	7,1
слабкість громадянського контролю за діями влади	7,4	6,6	7,1
зменшення добробуту домогосподарств	7	7,2	7,2
зростання рівня безробіття	7,2	7,1	7,2
активізація міграційних процесів	7,4	7,3	7,3
байдужість представників влади до соціальних потреб населення	7,5	7,4	7,4
«тінізація» та криміналізація національної економіки	7,7	7,1	7,5
зменшення чисельності населення та його природного приросту	7,5	7,8	7,6
корупція	7,8	7,7	7,8

Перше місце в антирейтингу ризиків і загроз соціальній безпеці України, очевидно, посіла корупція (7,8). Особливе занепокоєння у цьому контексті викликає те, що на думку експертів, навіть цифрова трансформація не зможе запобігти функціонуванню корупційних механізмів, наразі присутніх у соціальній сфері України.

Відповідь на таке занепокоєння не забарилася в іншому показникові антирейтингу «байдужість представників влади до соціальних потреб

населення» (7,4). Виходячи з останнього, можна зробити невтішний висновок, що поки в Україні влада й надалі буде відірвана від громадян (підтверджується оцінкою (7,1) «слабкості громадянського контролю за діями влади), всі заходи, спрямовані на зміцнення соціальної безпеки України, пропри нові перспективні можливості, які надає цифрова трансформація, залишатимуться переважно декларативними і малоефективними.

Висновки:

1. Результати експертної верифікації в цілому підтвердили достовірність теоретичних та емпіричних результатів дисертаційного дослідження.

2. Реальний стан і перспективи зміцнення соціальної безпеки України в умовах цифрової трансформації наразі не досягають рівня достатнього для якісного переходу до нової моделі соціальної безпеки у найближчій часовій перспективі. Але потреба подальшого розроблення такої моделі надалі є вкрай актуальною.